

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**TÜRK YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİ İÇİN
SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR FİNANSMAN MODEL
ÖNERİSİ**

DOKTORA TEZİ

METİN ÖZKAN

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ EYTPE ABD 2014

DOKTORA TEZİ

METİN ÖZKAN

GAZİANTEP
EYLÜL, 2014

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**TÜRK YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİ İÇİN
SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR FİNANSMAN MODEL
ÖNERİSİ**

DOKTORA TEZİ

METİN ÖZKAN

Tez Danışmanları
Prof. Dr. Tokay GEDİKOĞLU
Doç. Dr. Habib ÖZGAN

GAZİANTEP
EYLÜL, 2014

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Türk Yükseköğretim Sistemi İçin Sürdürülebilir Bir Finansman Model Önerisi

METİN ÖZKAN

Tez Savunma Tarihi:

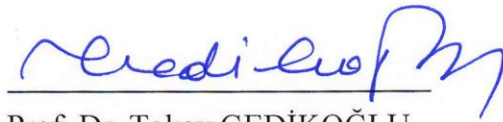
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Fatih ÖZMANTAR
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Zeynep HAMAMCI
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Tokay GEDİKOĞLU
Tez Danışmanı

Doç. Dr. Habib ÖZGAN
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Prof. Dr. Ahmet AYPAY (Başkan)

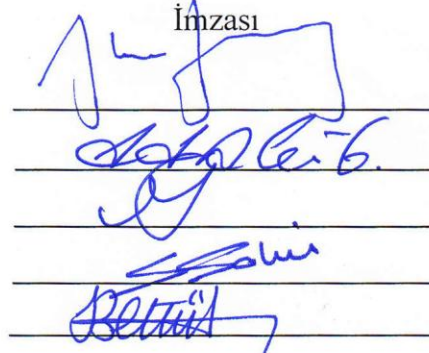
Doç. Dr. Habib ÖZGAN

Doç. Dr. Mehmet TEKİNKUŞ

Yrd.Doç.Dr. Sevilay ŞAHİN

Yrd.Doç.Dr. Betül BALKAR

İmzası

ÖZET

TÜRK YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR FİNANSMAN MODEL ÖNERİSİ

ÖZKAN, Metin

Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri ABD

Tez Danışmanları: Prof. Dr. Tokay GEDİKOĞLU

Doç. Dr. Habib ÖZGAN

Eylül 2014, 239+XII sayfa

Bu araştırma, yükseköğretimin finansmanı ile ilgili olarak yapılan tartışmalarının son yıllarda yoğunlaşması, artan yükseköğretim talebini karşılamada sürdürülebilir kaynak yaratma arayışları ve Türkiye’de yükseköğretim finansmanına yönelik akademik çalışma eksikliğinden doğmuştur ve Türkiye’nin Yükseköğretim Sistemi için sürdürülebilir finansman modeli önermek bir gereklilik olarak görülmüştür. Araştırmada nicel ve nitel araştırmaların her birinin tek başına kullanımından kaynaklanan sınırlılıkları azaltma ve veri çeşitlemesi elde edebilme amacıyla her iki yöntemin birlikte kullanıldığı karma yöntem tercih edilmiştir. Araştırmanın nitel boyutu için belirlenen çalışma grubu, maksimum çeşitlilik sağlamak amacıyla, YÖK yürütme kurulu üyesi, Sayıştay savcısı, sivil toplum kuruluşu üyesi, Kalkınma Bakanlığı çalışanları ile üniversitelerin Eğitim Fakültesi ve İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde görevli akademisyenlerden seçilen 15 kişiden oluşmaktadır. Araştırmanın nicel boyutunda evreni, Türk üniversitelerindeki finansman ile ilgili idari görevlerde çalışan personel oluşturmaktadır. Örnekleme dâhil edilen üniversiteler, URAP (University Ranking by Academic Performance) tarafından belirlenen sıralama esas alınarak tabakalı örnekleme yöntemine dayalı olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini ise bu üniversitelerin finansmanı ile ilgili idari görevlerde bulunan 138 kişi oluşturmaktadır. Araştırmanın nitel boyutuna ilişkin veriler görüşme yöntemi ile elde edilmiştir. Nicel boyutunda ise oluşturulan yükseköğretim modelinin uygulanabilirliğini test etmek amacıyla anket yöntemi

kullanılmıştır. Yapılan görüşmelerin çözümlenmesinde içerik analizi yönteminden, anketten elde edilen verilerin analizinde ise betimsel istatistiklerden (frekans, yüzde, ortalama) yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre oluşan modelin, ağırlıklı olarak kamusal kaynaklarla finansman yerine üniversitelere bir kaynak çeşitlemesi yoluyla mali özerklik sağlayan, böylece kaynakların daha etkin kullanımına fırsat sağlayan bir yapıda olduğu söylenebilir. Modelde kamu bütçesinden üniversitelere aktarılacak kaynak miktarının tespitinde performans kriterlerinin belirleyici olması, belirlenen miktarın üniversitelere doğrudan tahsis ve torba bütçe olarak verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca üniversite öğrencilerinin finansmana daha çok katılmaları amacıyla gelecekteki gelirlerinden geri alınmak üzere kredi sağlayan sistemlerin geliştirilmesi ve bu kredi sisteminin takibinin özel işletmeler aracılığıyla yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Anahtar kelimeler: yükseköğretim, eğitim finansmanı, bütçe, mali özerklik, öz kaynak yaratma.

ABSTRACT**A PROPOSAL FOR SUSTAINABLE FINANCE MODEL FOR TURKISH
HIGHER EDUCATION SYSTEM**

ÖZKAN, Metin

Ph.D. Dissertation, Department of Educational Sciences

Supervisors: Prof. Dr. Tokay GEDİKOĞLU

Assoc. Prof. Dr. Habib ÖZGAN

September 2014, 239+XII pages

This research originated from the increasing number of discussions in relation to the financial support of higher education, the quest for creating permanent resources for the increasing demand of higher education, and the inadequate number of academic research that focuses on the finance of higher education in Turkey. Suggesting a sustainable finance model for the Turkish higher education system has been considered as a requirement. In this study, the mixed model that makes the application of both qualitative and quantitative methods possible was used with the purpose of diminishing the limitations of using qualitative and quantitative methods independently. The participants who were identified for the qualitative dimension of the study include The Council of Higher Education executive members, the court of auditor solicitor, non-governmental organization member, ministry of development personnel, and the academicians who are members of education and economics and administrative sciences faculties. This group of participants involves 15 people and they were selected for establishing diversity. The participants who were chosen for the quantitative dimension of the study include people who deal with the financial issues of universities in Turkey. The universities that were included into the sample were identified by considering the rankings revealed by URAP. Furthermore, stratified sampling method was used during the identification of these universities. The sample of the study includes 138 individuals who handle the financial issues of these universities. In the qualitative dimension of the study, interview technique was used for collecting data. In the quantitative dimension, a questionnaire was used in

order to test the applicability of proposed higher education finance model. Content analysis was used for the analysis of the interviews. Descriptive statistics (frequency, percentage, and mean) was used for the analysis of the data collected by means of the questionnaire. The study results show that the constructed model has a structure that enables the efficient use of the resources and it provides the universities the opportunity to have financial autonomy rather than being dependent upon public resources. Since performance criteria were taken into consideration during the identification of resources that will be assigned to universities from the public budget, the necessity of providing the identified quantity directly was stated. Moreover, with the purpose of empowering more student participation in finances, the importance of the improvement of credit systems which can be retrieved in future from their incomes and the pursuit of the systems by private foundations were stressed.

Key words: Higher education, education finances, budget, financial autonomy, creating equity.

ÖNSÖZ

Türkiye’de yükseköğretime akademik çalışmalarda diğer eğitim kademeleri ile karşılaştırıldığında daha az yer verilmektedir. Temel eğitim ve ortaöğretim kademelerinin araştırmalarda öncelikli olması farklı gerekçelerle açıklamak mümkün olabilir. Ancak, özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra, nitelikli insan gücünün en önemli üretim bileşeni olduğunun anlaşılması sonucunda, genel olarak dünyada yükseköğretime ayrıcalıklı bir önem verildiği de dikkatlerden kaçmamalıdır.

Akademik çalışmalarda Türkiye’de yükseköğretim konusu ile birlikte üzerinde yeterince durulmayan başka bir alan olarak eğitim finansmanı konusu dikkat çekmektedir. İktisadi ve idari bilimler fakültelerinde görevli finansman çalışan akademisyenlerin genellikle hedef kitlesinin özel işletmeler olması ve eğitimin ağırlıklı olarak kamusal kaynaklarla finanse edilmesi bu konuya yeterince eğilmemelerine bir gerekçe olabilir. Eğitim finansmanı üzerine akademik çalışma yapabilecek bir başka alan üniversitelerin eğitim yönetimi, teftişi, planlaması ve ekonomisi programlarıdır. Bu programlarda uzmanlaşan akademisyenlerin de finansman konusunun güçlü bir ekonomi altyapısı gerektirmesi nedeniyle konuyu göreceli az çalıştıkları söylenebilir.

Yükseköğretim ve finansman konularında yeterince çalışmanın yapılmamış olmasına gösterilen ayrı ayrı gerekçeler birleşerek yükseköğretim finansmanı çalışmanın zorluğunu oluşturmaktadırlar. Her ne kadar, Türk yükseköğretiminde öğrenci ve üniversite sayısında yaşanan hızlı büyümenin yarattığı dikkat ve ihtiyaç sonucunda ekonomi ve maliye çalışan akademisyenlerin yükseköğretim finansmanı ile ilgili son yıllarda çalışma sayısında bir ilerleme gözleniyor olsa da eğitim bilimci gözüyle bu konunun incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Türk Yükseköğretim Sistemi için sürdürülebilir bir finansman modeli önerme amacı taşıyan bu araştırmanın ortaya çıkmasında; verdiği lisansüstü derslerde yarattığı farkındalıkla bir araştırmacı olarak problemi tanımlamamı sağlayan, bir taraftan konunun zorluğu bilmemi, hissetmemi ve yaşamamı sağlayan diğer taraftan başarabileceği ilişkin cesaretlendirici geri bildirimler veren, daha doktora

ders alma döneminde finansman konusundaki eksiklerimi kapatmama rehberlik eden ve tezin başından tamamlanmasına kadar desteğini hiç esirgemeyen hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Tokay GEDİKOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım. Yine değerli danışmanım Doç. Dr. Habib ÖZGAN'a tüm süreç boyunca desteği, güler yüzü, kolaylaştırıcılığı ve çözümcü kişiliği için sonsuz teşekkür ederim.

Şüphesiz çalışmanın ortaya çıkmasında ve benim bir araştırmacı olarak tezdeki rolümde bir canlı olarak var olduğum ilk andan şimdiye kadar yaşadığım tüm etkileşimler belirleyici olmuştur. Hepsinin ismini zikretmenin imkânı olmadığı için tek tek özür dilerim. Bununla birlikte isimlerini vermediğim takdir de tezi her açtığımda bir şeylerin eksik kaldığını düşüneceğim değerli hocalarım ve arkadaşlarım var. Öncelikle ekonomi altyapımın eksikliğini tamamlamamda desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Nejla KURUL ve Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ERGEN'e teşekkür ederim. Tezin önemli bir boyutu olan görüşme sürecinde çalışma grubunda yer alan birbirinden değerli hocalarıma hem çalışmaya katkıları hem de ilettikleri bilgi ve değerler için sonsuz şükranlarımı sunarım. Tezin tüm aşamalarında katkılarını gördüğüm ve tezin bir bütün olmasını sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet AYPAY, Doç. Dr. Mehmet TEKİNKUŞ, Yrd. Doç. Dr. Sevilay ŞAHİN ve Yrd. Doç. Dr. Betül BALKAR'a teşekkür ederim.

Doktoraya başladığım ilk günden itibaren yan yana olduğumuz, daimi desteklerini hissettiğim değerli dostum Ayhan BULUT'a, Lola BULUT'a ve tez sürecinin tüm zorluklarını bizimle küçük yaşlarında paylaşmak zorunda olan sevimli çocukları Selim ve Sait'e; eğitim hayatımın her aşamasında kendilerinden vererek ilerlememi sağlayan her şeyi borçlu olduğum annem ve ablama; son olarak hayatı bana güzel kılan eşim Yeşim ÖZER ÖZKAN'a tez süresince hissettirdikleri ve varlığının sözle anlatılamayacak kadar büyük değeri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eylül 2014

Metin ÖZKAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Sınırlılıklar	6
1.5. Sayıtlar	6
1.6. Kısaltmalar	7
İKİNCİ BÖLÜM	8
KAYNAK ÖZETLERİ	8
2.1. Eğitimin Getirileri	8
2.1.1. Eğitimin Bireysel Getirileri	10
2.1.2. Eğitimin Sosyal Getirileri	17
2.2. Yükseköğretimin Yarı Kamusal Hizmet Özelliği	21
2.3. Yükseköğretim Hizmetinin Finansman Yöntemleri	24
2.3.1 Kamusal Finansman	24
2.3.1.1. Bütçe	26
2.3.1.2. Yükseköğretim Kurumlarının Doğrudan Finansmanı	31
2.3.1.3. Yükseköğretim Kurumlarının Dolaylı Finansmanı	36
2.3.2. Yükseköğretimin Özel Kaynaklarla Finansmanı	40
2.4. Yükseköğretimin Finansmanında Uluslararası Uygulamalar	48

2.4.1. Avustralya	54
2.4.2.Çin	57
2.4.3. Arjantin	58
2.4.4.Kanada	59
2.4.5. Almanya	60
2.4.6. Danimarka	62
2.4.7. Finlandiya	65
2.5. Türkiye’de Yükseköğretim	68
2.5.1.Türk Yükseköğretiminde Genişleme	68
2.5.2.Öğrenci Sayısındaki Genişleme	70
2.5.3. Yükseköğretim Finansmanının Yasal Çerçevesi	72
2.5.4. Kalkınma Planlarında Yükseköğretim ve Finansmanı	74
2.6. İlgili Araştırmalar	78
2.6.1. Türk Yükseköğretim Sistemi İçin Yapılan Finansman Model Önerileri	78
2.6.2. Yükseköğretim Finansmanına İlişkin Türkiye’de Yürütülen Araştırmalar	83
2.6.3.Yükseköğretim Finansmanına İlişkin Yurtdışında Yürütülen Araştırmalar	87
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	90
YÖNTEM	90
3.1. Araştırma Modeli	90
3.2. Evren ve Çalışma Grubu	91
3.3. Verilerin Elde Edilmesi	95
3.4. Veri Toplama Aracı	96
3.5. Verilerin Analizi	98
3.6. Araştırmanın Güvenirlilik ve Geçerliliği	101
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	103
BULGULAR VE YORUM	103
4.1. Nitel Veri Analizi Sonuçlarına Dayalı Bulgular	103
4.1.1. Eğitime Yatırım Yapmanın Gerekliliği	103
4.1.2. Yükseköğretim Hizmetinin Niteliği	108
4.1.3. Yükseköğretimin Yönetimi	114
4.1.4. Yükseköğretim Finansman Bileşenlerine İlişkin Görüşler	115

4.1.5. Kamusal Finansmana İlişkin Görüşler	118
4.1.6. Kamusal Kaynakların Tahsisi	123
4.1.7. Bütçe Sistemine İlişkin Görüşler	127
4.1.8. Yükseköğretimin Özel Sektör Tarafından Sunumuna İlişkin Görüşler	129
4.1.9. Öğrenciden Ücret Talep Etmenin Etkileri	131
4.1.10. Yükseköğretim Öğrencilerine Destek	132
4.1.11. Döner Sermayenin Katkısı	137
4.1.12. Bağış	141
4.1.13. Uluslararası Öğrenciler	144
4.1.14. Üniversite Sayısı	145
4.1.15. Finansman Model Önerisinde Dikkat Edilmesi Gerekenler	146
4.1.16. Yükseköğretim Finansmanı Konusunda Karşılaşılan Engeller ve Eleştiriler	148
4.2. Nicel Veri Analizine Dayalı Bulgular ve Yorum	159
4.2.1. Yüksek Öğretim Finansmanı Genel Değerlendirmesine İlişkin Bulgular	159
4.2.2. Yükseköğretimin Yönetimine İlişkin Bulgular	160
4.2.3. Kamusal Finansmana İlişkin Görüşler	163
4.2.4. Özel Sektörün Katkısına İlişkin Görüşler	166
4.2.5. Öğrenci Katkısına İlişkin Görüşler	170
4.2.6. Öz kaynak Yaratmaya İlişkin Görüşler	173
4.2.7. Yükseköğretimde Eşitlik İlkesine İlişkin Görüşler	177
4.2.8. Yükseköğretimde Etkinlik İlkesine İlişkin Görüşler	179
BEŞİNCİ BÖLÜM	182
SONUÇ VE ÖNERİLER	182
ALTINCI BÖLÜM	190
TÜRK YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR FİNANSMAN MODELİ	190
6.1. Yükseköğretimin Yönetimi	192
6.2. Kamusal Finansman	195
6.3. Yükseköğretimi Özel Sektörün Sunumu	197
6.4. Öğrenci Katkısı	199
6.5. Öz Kaynak Yaratma	201

6.6. Sosyal Adalet	203
6.7. Etkinlik	204
KAYNAKÇA	211
EKLER	222
EK 1. Devlet Üniversitesi Genel Sıralaması	223
EK 2 Türkiye'nin Yükseköğretim Finansman Sistemi İçin Sürdürülebilir Bir Model Önerisi (Görüşme Rehber Formu)	226
EK 3 Yükseköğretim Finansmanı Değerlendirme Anketi – Uzman Görüş Formu	229
EK 4. Yükseköğretim Finansmanı Değerlendirme Anketi	233
EK 5. Online Anket Formu	237
EK 6. Özgeçmiş	239

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Eğitimin Bireysel Maliyet ve Faydaları	12
Tablo 2.2. Eğitimin Sosyal Maliyet ve Faydaları	18
Tablo 2.3. Bölgelere ve Eğitim Seviyelerine Göre Eğitimin Sosyal Getiri Oranları	19
Tablo 2.4. Yıllara Göre Yükseköğretimde Net Okullaşma Oranı.....	44
Tablo 2.5. Yükseköğretim Kurumları İçin En Önemli Finansman Mekanizmaları ..	50
Tablo 2.6. Farklı Ülkelerde Öğrenci Katkı Paylarını Belirlemede Kullanılan Ölçütler	52
Tablo 2.7. Avustralya Yükseköğretim Öğrenci Sayısı	54
Tablo 2.8. Avustralya Yükseköğretim Okullaşma Oranı	55
Tablo 2.9. Avustralya'da Kaynaklar Bazında 2011 Yılında Yükseköğretimin Gelirleri	56
Tablo 2.10. Danimarka Toplam Nüfusu ve Kişi Başı Milli Gelir Düzeyi	63
Tablo 2.11. Danimarka Yükseköğretim Öğrenci Sayıları	63
Tablo 2.12. Danimarka 2010 Yılı Üniversite Gelirleri	64
Tablo 3.1 Nitel Araştırma İçin Oluşturulan Çalışma Grubu	92
Tablo 3.2. Örneklemeye Alınan Üniversiteler	95
Tablo 3.3. Nitel Veri Analizine İlişkin Tema ve Kod Listesi	99
Tablo 4.1. Yükseköğretim Finansmanı Türüne İlişkin Görüşler.....	159
Tablo 4.2. Yükseköğretimin Yönetimine İlişkin Görüşler.....	161
Tablo 4.3. Kamusal Finansmana İlişkin Görüşler.....	163
Tablo 4.4. Özel Sektörün Katkısına İlişkin Görüşler	167
Tablo 4.5. Öğrenci Katkısına İlişkin Görüşler	170
Tablo 4.6. Öz kaynak Yaratmaya İlişkin Görüşler	173
Tablo 4.7. Yükseköğretimde Eşitlik İlkesine İlişkin Görüşler.....	177
Tablo 4.8. Yükseköğretimde Etkinlik İlkesine İlişkin Görüşler	179

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Yükseköğretimin Bireysel Maliyet ve Faydaları.....	13
Şekil 2.2. Yükseköğretimin Bireysel Geri Getiri Oranı.....	15
Şekil 2.3. OECD Ülkelerinde Yükseköğretimin Bireylerin Yıllık Gelirine Etkisi (%)	16
Şekil 2.4. Ortaçağ Üniversitesine Finansal Akış Şeması.....	34
Şekil 2.5. İkinci Kuşak Üniversitelere Finansman Akışı.....	34
Şekil 2.6. Şimdiki Üniversitelerin Finansman Akışı.....	35
Şekil 2.7. Üçüncü Kuşak Üniversitelerin Finansman Akışı.....	36
Şekil 2.8. Yıllara Göre Türkiye'de Net Okullaşma Oranı.....	45
Şekil 2.9. Avrupa Birliği Ülkelerinde Yükseköğretim Ücreti Ödeme ve Burs Alma Durumları.....	53
Şekil 2.10. Türkiye'de Yıllara Göre Devlet Üniversitesi Sayısı.....	69
Şekil 2.11. Türkiye'de Yıllara Göre Vakıf Üniversitesi Sayısı.....	69
Şekil 2.12. Yükseköğretim Brüt ve Net Okullaşma Oranları.....	70
Şekil 2.13. Anket Geliştirme Basamakları.....	97
Şekil 2.14. Kategorisel Analiz Basamakları.....	98
Şekil 6. 1. Yükseköğretimin Finansmanı Konusunda Türkiye'de Yaşanan Temel Sorunlar.....	191
Şekil 6. 2. Yükseköğretimin Yönetimi Alt Boyutu Konuları.....	195
Şekil 6. 3. Kamusal Finansman Alt Boyutu Konuları.....	197
Şekil 6. 4. Yükseköğretimin Özel Sektör Tarafından Sunumu Alt Boyutu Konuları.....	199
Şekil 6. 5. Öğrenci Katkısı Alt Boyutu Konuları.....	201
Şekil 6. 6. Öz Kaynak Yaratma Alt Boyutu Konuları.....	203
Şekil 6. 7. Türk Yükseköğretim Sistemi İçin Önerilen Modelin Bütüncül Gösterimi	210

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmaya ilişkin problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları ve kısaltmalar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Bilgi ve teknolojideki hızlı ilerlemenin yarattığı yenedünya düzeninde toplumların en önemli kaynağı nitelikli insan gücü olmuştur. Milyonlarca yıllık tarihi ile içinde bulunduğumuz medeniyet, geçmişten günümüze önemli kırılma noktaları yaşamıştır. En ilkel dönem olarak ifade edilen avcı-toplayıcı dönem ile günümüz bilgi çağı arasında yaşanan bu kırılmalar toplumsal yaşamı derinden etkileyen değişiklere neden olmuştur. Avcı-toplayıcı dönemde doğanın verdikleri ile yetinen insanoğlunun, bireysel olarak oluşturduğu bilgiyi kendinden sonraki kuşaklara ebeveynler aracılığı ile aktarması yeterli olmuştur. Bu dönemde çok karmaşık olmayan bilginin cinsiyet rolleri, temel av ilkeleri ile sınırlı olduğu ve bilginin aktarılmasında da sistematik bir yonteme ihtiyaç duyulmadığı düşünülmektedir. Daha sonra doğanın verdikleri ile yetinmeyen insanoğlu yerleşik hayata geçerek doğayı şekillendirmeye başlamıştır. Göreceli olarak karmaşıklaşan bilginin artık bu tarım toplumu döneminde, ebeveynler tarafından aktarılması mümkün olamamıştır. Bunun yerine yerleşik hayatın beraberinde getirdiği toplumsal iş bölümü neticesinde ortaya çıkan zanaat becerileri bireylere usta-çırak ilişkisi şeklinde aktarılmıştır. Tarım toplumuna geçişin günümüzden yaklaşık 5000 yıl önce olduğunu düşündüğümüzde insanoğlunun bugünkü sınıflandırmamıza göre avcı-toplayıcı dönemde ne kadar uzun kaldığı anlaşılabilir.

Daha önceki kırılma noktalarına göre yakın bir tarih olarak değerlendirilebilecek 1789'da gerçekleşen Fransız İhtilali ile başlayan sanayi dönemi, yaşamın yeniden şekillenmesinde etkili ve aile de dâhil olmak üzere birçok

yapının değişmesinde belirleyici olmuştur. Temel üretim kaynaklarının topraktan, sermayeye geçtiği bu dönemde bilgi giderek karmaşıklaşmış, aşırı uzmanlık gerektiren iş kolları gelişmiştir. Yeni toplum düzeninde aşırı uzmanlaşmış insana olan ihtiyaç toplumsal hayata tamamıyla okulların girmesini sağlamıştır.

İkinci dünya savaşından sonra insanoğlu, bilgi çağı olarak adlandırılan yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde bilgi, önceki dönemlerin önemli üretim kaynağı olan toprak ve sermayenin yerini almıştır. 1950'li yıllardan itibaren oluşan yeni toplum düzeninde ülkelerin gelişmişliği, sahip oldukları toprak ya da sermaye ile değil nitelikli insan gücü ile ölçülür hale gelmiştir.

Bilgi çağının niteliklerine uygun insan yetiştirmek için eğitim kurumlarının faaliyetlerine önceki dönemden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitim sistemlerinin geleneksel olarak var olan kültürel birikimi yeni kuşaklara aktarma ve iyi yurttaş yetiştirme gibi amaçları bulunmaktadır. Eğitimin bu geleneksel amaçları tüm dünyada temel eğitim aracılığı ile yerine getirilmektedir. Temel eğitim bilgi çağının başlangıç yıllarına denk bir şekilde 1950'li yıllarda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Çocuk Hakları Sözleşmeleri ile anlaşmaya taraf olan tüm ülkelerde zorunlu ve parasız olarak yürütölmektedir.

Yükseköğretimin ise özellikle bilgi çağının gereklilikleri çerçevesinde diğer eğitim kademelerinden farklı görevleri bulunmaktadır. Bilgi üretme ve aktarma, yenilikçi ve eleştirel bakış açısını yayma ve kaliteli insan gücü yetiştirme gibi özellikleri ile yükseköğretim kurumları, toplumun geleceğini derinden etkileme potansiyeline sahip önemli bir aktördür. Yükseköğretim hizmetinin kalitesi devletlerin sağlık, eğitim, çevre, enerji, kentsel gelişim, uluslararası ilişkiler, ekonomik rekabet, savunma ve ulusal güvenlik alanlarında karşılaştıkları sorunlara çözüm üretebilmelerini sağlamaktadır (Küçükcan ve Gür, 2009: 34). Diğer bir anlatımla, eğitim ve özellikle yükseköğretim günümüzde diğer toplumsal alt sistemlerin işleyişinde oldukça etkin bir konuma sahiptir.

Yükseköğrenim bireylere akademik ve mesleki yeterlilikler kazandıran bir süreç olmakla birlikte, aynı zamanda bireylerin sosyal iletişim becerileri ve toplumsal yaşam becerilerini de geliştiren önemli bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Aypay, Sever ve Demirhan, 2012). Bu nedenlerle, temel ve ortaöğretim kurumlarından farklı olarak üst bilişsel gelişimi amaçlayan yükseköğretim kurumları bireylere yenilikçi ve eleştirel düşünmeyi öğretebilmelidir. Yirmi birinci yüzyılın gerek yeni toplumsal tasarımı gerekse yeni insan tipi ancak üniversitelerin bu

fonksiyonu ile gerçekleştirilebilir. Bu amaçla insan gücü kaynaklarını geliştirme çabası içerisinde olan ülkeler yükseköğretim sistemlerini geliştirmek için yoğun bir çaba sarf etmektedirler. Bu çaba içerisinde ülkeler, bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Yükseköğretim ile ilgili olarak yükseköğretim görmek isteyen öğrenci sayısındaki artış, artışla doğru orantılı olarak eğitimin maliyetinde ve eğitim harcamalarında yükselme ve bu değişkenlerle ilişkili olarak eğitimin niteliğini garanti altına alma şeklinde özetlenebilecek sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. En temel sorun alanlarından biri, yükseköğretimdeki okullaşma oranının hızlı bir şekilde artmasının doğal bir sonucu olarak tüm dünya ülkelerinde merkezî hükümetler tarafından yükseköğretime ayrılan kaynakların yetersiz kalması sorunudur. Böyle bir sorunla karşılaşmalarının temelinde ise devletlerin asli görevi olarak yürüttüğü hizmetleri yüksek harcama yaparak ve bu harcamaları ileride sorun yaratacak bir düzeyde borçlanarak yapması bulunmaktadır (Teker ve Teker, 2012).

Göreceli olarak daha yüksek ekonomik güce sahip gelişmiş ülkeler de tıpkı diğer ülkeler gibi yükseköğretim finansmanı ile ilgili sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Gelişmiş ülkeler merkezî bütçeden yükseköğretim için ayırdıkları kaynakları yükseltme imkânına sahip olsalar dahi daha yüksek niteliğe ulaşabilmek amacıyla yükseköğretimin finansmanına ve niteliğine katkıda bulunacak yeni uygulamaları hayata geçirme çabası içindedirler. Diğer bir anlatımla kaynakların azlığı bir sorun olarak birçok ülkeyi etkilemekle birlikte, var olan kaynakların etkin kullanımı tüm ülkeleri ilgilendiren bir konu olarak dikkat çekmektedir. Kamusal kaynakları çeşitlendirmek ve yükseköğretime ayrılan kaynakların daha etkin kullanımını sağlamak amacıyla yükseköğretimin ücretli hale getirilmesi, özel üniversitelerin açılması ve üniversitelerin kendi öz kaynaklarını arttırmaları konuları, yükseköğretim konusunda önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır (Küçükcan ve Gür, 2009: 33-34). Söz konusu kamusal kaynaklara ek olarak bireysel finansmana yönelik önerilerde sunulmaktadır. Bireylerin yükseköğretim finansmanına katılmaları sadece yeni kaynak yaratma olarak değerlendirilmemelidir. Bu bağlamda bireylerin maliyetine katıldıkları bir yükseköğretime daha etkin olması konusunda zorlayabileceği düşünüldüğü gibi (Ergen, 2006; Gölpek, 2011d; Migali, 2012; Söyler ve Karataş, 2011) kendi kaynaklarını üreten üniversitelerin de bu kaynakları üniversite önceliklerine göre daha etkin kullanabileceği düşünülmektedir (İlyas, 2012).

Genel bir eğilim olarak günümüzde, eğitimin finansmanının gelişmiş ülkelerde kamusal finansmandan aile ve firmaların daha çok katıldığı bireysel finansmana, gelişmekte olan ülkelere ise yeni vergiler konulması ve özel okulların teşvik edilmesine doğru yöneldiği görülmektedir (Çetin, 2002). Görüldüğü gibi tüm dünya ülkeleri yükseköğretimin finansmanı konusunda yeni arayışlar içerisindedir ve bu arayışlar kamuoyu tarafından yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Giderek artan öğrenci sayısının yarattığı kamusal finansmandaki azalma ülkeleri bireysel finansmana doğru yönlendirmektedir. Ancak bireysel finansman ile üniversitelerin aslı görevlerini yerine getiremeyeceğini de güçlü bir karşı tez olarak savunulmaktadır.

Tüm bu tartışmalar içerisinde ülkeler yükseköğretimde okullaşma oranını artırma, daha iyi eğitim hizmeti sunma, daha nitelikli bireyler yetiştirme gibi konularda birbirleriyle yarışmaktadır. Bu yarışta ülkeleri öne çıkartabilecek alt sistemlerden biri de finansmandır. Ülkeler bu yarışta öne geçebilmek için farklı finansman yöntemleri benimsemekte var olan sistemlerinde zamanla değişiklik yapmaktadırlar. Türkiye’de de yükseköğretimin en önemli sorun alanlarından birinin finansman olduğu bilinmektedir (Aypay, 2003). Türkiye’nin Yükseköğretim Sistemi üniversite sayısında ve okullaşma oranlarında son yıllarda büyük gelişmeler kaydetmiştir. Bu gelişmelere karşılık olarak değişmesi ve gelişmesi beklenen yükseköğretimin finansmanında, üniversitelerin kurulduğu günden bu yana büyük bir değişiklik gerçekleştirilememiştir.

Bu araştırma, yükseköğretimin finansmanı ile ilgili olarak yapılan tartışmalarının son yıllarda yoğunlaşmasından, artan yükseköğretim talebini karşılamada sürdürülebilir kaynak yaratma arayışlarından ve Türkiye’de yükseköğretim finansmanına yönelik akademik çalışma eksikliğinden doğmuştur ve bu nedenle Türk Yükseköğretim Sistemi için sürdürülebilir bir finansman modelinin nasıl olması gerektiğinin belirlenmesi bir gereklilik olarak görülmüştür.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı; Türk Yükseköğretim Sistemi için sürdürülebilir bir finansman modeli önermektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

1. Türk Yükseköğretim Finansman Sistemine ve nasıl bir finansman sistemi olması gerektiğine ilişkin alan uzmanlarının görüşleri nelerdir?

2. Türk Yükseköğretim Finansman Sistemi için sürdürülebilir model önerisine ilişkin üniversitelerde finansman ile ilgili idari görevlerde çalışan uygulayıcıların görüşleri nelerdir?

2.a. Uygulayıcıların model önerisinin “yükseköğretimin yönetimi” alt boyutuna ilişkin görüşleri nelerdir?

2.b. Uygulayıcıların model önerisinin “kamusal finansman” alt boyutuna ilişkin görüşleri nelerdir?

2.c. Uygulayıcıların model önerisinin “özel sektörün katkısı” alt boyutuna ilişkin görüşleri nelerdir?

2.d. Uygulayıcıların model önerisinin “öğrenci katkısı” alt boyutuna ilişkin görüşleri nelerdir?

2.e. Uygulayıcıların model önerisinin “öz kaynak yaratma” alt boyutuna ilişkin görüşleri nelerdir?

2.f. Uygulayıcıların model önerisinin “eşitlik” alt boyutuna ilişkin görüşleri nelerdir?

2.g. Uygulayıcıların model önerisinin “etkinlik” alt boyutuna ilişkin görüşleri nelerdir?

3. Türkiye'nin Yükseköğretim Sistemi için sürdürülebilir bir finansman modeli nasıl olmalıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Devlet, toplumun tüm fertlerinin ortak oluşturduğu ve eylemleri ile tüm fertleri etkileyen birçok alt sistemden oluşan büyük bir örgüttür. Eğitim, devleti oluşturan diğer alt sistemleri de etkileme potansiyeliyle önemli bir yere sahiptir. Bilgiye dayalı toplum düzeninde ise eğitim alt sistemlerinden yükseköğretimin, ülkelerin gelişmişlik göstergelerinin güçlü belirleyicilerinden biri olduğu düşünülmektedir. Ülkeler bilgi çağının bir gerekliliği olarak yükseköğretimde okullaşma oranını ve verilen hizmetin niteliğini sürekli arttırmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla ülkeler yükseköğretimde nicel ve nitel bakımdan birbirleri ile yarış içindedirler. Bu yarışta ülkeler kendilerini öne geçirebilecek yükseköğretim finansman sistemlerine ihtiyaç duymaktadırlar.

Dünyanın en büyük ekonomileri arasında girmeyi hedefleyen Türkiye için, sürdürülebilir bir yükseköğretim finansman modeli ortaya koymak önemli görülmektedir. Türkiye’de yükseköğretim finansmanına ilişkin çeşitli yıllarda

yapılmış çalışmalar mevcut olup bu çalışmayı farklı kılan boyut ise modelin önerilmesinde yükseköğretim finansmanına taraf olabilecek farklı alan uzmanlarının görüşlerine başvurulmasıdır. Bu nedenle önerilen modelin ülke iç dinamiklerini dikkate alarak hazırlanmış olması çalışmaya özgünlük katan diğer bir husus olarak görülebilir.

Ortaya koyulan modelin, yükseköğretime yön veren politikacılara ve politikacılar ile üniversiteler arasında bağ kurma misyonunu üstlenen Yüksek Öğretim Kurulu'na (YÖK) olası yükseköğretim yapısal değişikliklerinde finansman konusunda fikir verebileceği düşünülmektedir. Ayrıca model, mevcut yükseköğretim finansman sisteminin eksikliklerini ortaya koyarak, düzeltilmesine de katkı sağlayabilir. Bu yönüyle model uygulama sahası bulunduğu yükseköğretimde etkinliği, özerkliği ve yükseköğretime erişimi arttırmada bir aracı olabilir.

1.4. Sınırlılıklar

Gerek yükseköğretim gerekse finansman konusu kavramsal olarak çok yönlü anlamlar barındırmaktadır. Bu yönüyle yükseköğretimin finansmanı bireylerin politik düşünceleri ile yorumlayabileceği, görüş belirtebileceği bir konu olabilmektedir. Bununla birlikte ülkedeki hâlihazırda mevcut uzun dönemli yükseköğretim politikaları veya kısa dönemli ani uygulamalar bireylerin o andaki düşüncesini etkileyebilmektedir. Bu nedenle araştırma kapsamında oluşturulan model önerisinin temelini, çalışmaya katılan kişilerin görüşlerinin oluşturması bu araştırmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, örnekleme dâhil edilen katılımcıların görüşleri ve anketlere verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.

Araştırma her ne kadar yükseköğretim finansmanı konusunda çalışan farklı alan uzmanlarının görüşlerini içeren bir çalışma özelliği taşısa da ortaya koyulan modelin gerçek bir uygulama ile sınanmaması çalışmayı düşünsel eksende kalması yönünde sınırlamaktadır.

1.5. Sayıtlar

- 1- Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının katılımcıların yükseköğretim finansmanına ilişkin görüşlerini yansıtacak nitelikte olduğu varsayılmıştır.
- 2- Katılımcıların ölçme araçlarındaki bütün soruları içtenlikle cevapladıkları varsayılmıştır.

1.6. Kısaltmalar

DEEWR	: Former Australian Government Department of Education, Employment and Workplace Relations
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ERG	: Eğitim Reformu Girişimi
EURYDICE	: Avrupa Eğitim Bilgi Ağı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
GSMH	: Gayrisafi Milli Hâsıla
GSYMH	: Gayrisafi Yurtiçi Milli Hâsıla
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TEQSA	:Yükseköğretim Kalite ve Standartlar Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
URAP	: University Ranking Academic Performance
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu
YFF	: Yükseköğretim Finansman Fonu

İKİNCİ BÖLÜM

KAYNAK ÖZETLERİ

Bu bölümde; yükseköğretimin finansmanı ile ilgili olarak eğitimin getirileri, finansman yöntemleri, farklı ülkelerin yükseköğretim finansman sistemleri konularına ve Türkiye’de yükseköğretim sistemine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Yükseköğretim finansmanının kim ya da kimler tarafından karşılanması gerektiği bu konudaki tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Bu tartışmaları çözüme ulaştırmada kullanılan yöntemlerden birisi verilen hizmetin oluşturduğu faydalardan kimlerin yararlandığının belirlenmesidir. Yükseköğretim finansmanına temel oluşturması nedeni ile ilk olarak eğitimin getirileri konusu incelenmiştir. Bu amaçla konu eğitimin bireysel getirileri ve sosyal getirileri olmak üzere ikiye ayrılarak, yükseköğretim özelinde ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

2.1. Eğitimin Getirileri

Ülkeler tüm fertlerinin ortak katılımı ile oluşturduğu kamusal kaynakları toplumsal alt sistemleri işletmek için kullanmaktadırlar. Ülkelerin hangi alt sisteme ne kadar kaynak ayırması gerektiğinin kararı ise oldukça zor ve tartışmalıdır. Becker ve Lewis (1993) bu tartışmalarla ilgili olarak eğer bir toplumun ulaşım, adalet ya da eğitim gibi bir alt sisteme yapılan yatırımın karşılığında ne elde edeceği tam olarak hesaplanabilse, bu alt sistemlere ne kadar harcama yapılması gerektiğinin tespitinin kolay olabileceğini vurgulamışlardır. Her bir alt sistemin gelişiminin diğer alt sistemlerin de gelişimini etkilemesi bu tartışmaları daha da derinleştirmektedir. Bu nedenle eğitim başta olmak üzere bir alt sistemin tam olarak tüm getirilerinin belirlenebilmesi mümkün olamamaktadır.

Ülkelerin gelişiminde önemli bir rolü olan eğitimin, toplumsal ve bireysel işlevleri günümüz bilgi temelli toplum anlayışında tartışmasız bir öneme sahiptir (Çalışkan, 2007; Gölpek, 2012a). Bu önem, eğitimin bireylere ve topluma parasal ya da parasal olmayan getirilerinden kaynaklanmaktadır. Doğrudan maddi bir kazanç

sağlamanın yanında eğitim, bireylerin gelişimini sağlayarak bir kısmı parasal olmayan, uzun dönemde ortaya çıkabilecek olan getiriler kazandırmaktadır. Bunlara ek olarak, fertlerin bireysel olarak elde ettiği getiriler bir bütün olarak topluma kazanç olarak yansımaktadır. Dolayısıyla, eğitimin sosyal refah üzerinde etkisinin çok büyük olduğu bilinen bir gerçektir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1963: 38). Bir ülkenin doğal kaynakları, tarım alanları ve sulama imkânları, büyük askerî kuvvetinin bulunması önemlidir ancak o ülke bunları işleyebilecek beyin gücüne sahip değilse varlığını sürdürmeyeceği düşünülmektedir (Şen, 2012). Bu anlamda eğitim, sanayileşmiş ekonomi ve politik demokrasinin modern dünyasında toplum için ilham, yenilik ve değişimin kaynağı olarak kritik bir rol oynamaktadır (The Carnegie Commission on Higher Education, 1973: 71). Böylece eğitim aracılığıyla var olan süreçler, bireyler tarafından sürekli sorgulanmakta, iyiye doğru bir değişim toplum tarafından talep edilmektedir. Bu talep eğitimin, iktisadi büyüme ve gelişme üzerinde de önemli etkilere sahip olmasını sağlamaktadır (Gölpek, 2012a).

Eğitimin bireysel getirileri arasında, daha iyi iş olanakları, daha yüksek maaş, daha az sağlık problemleri ve daha az suça karışma oranları sayılabilir. Diğer taraftan bir ülkede eğitilmiş birey sayısının yükselmesiyle sağlık giderlerinin azalması ve suç oranlarının düşmesi ise eğitimin sosyal getirilerine örnek olarak verilebilir. Eğitimin sosyal getirileri arasında yer alan daha az suç oranı, demokratikleşme ve yönetime katılma (Ereş, 2005; Machin, Marie ve Vujic, 2010; Owens, 2004) gibi kazanımlar tüm toplumu etkilemektedir. Diğer taraftan bireylerin üretim kapasitesinde eğitim aracılığıyla gerçekleştirilebilecek artışın hem bireylerin maddi kazançlarını hem de toplumun ortak kazancını arttıracığı düşüncesiyle eğitimin hem bireysel hem de toplumsal maddi getirileri olduğu söylenebilir.

Eğitimin getirileri ile ilgili yapılan tartışmalarda genellikle alt düzeydeki eğitim kademelerinin sosyal getirilerinin fazla, bireysel getirilerin az olduğu vurgulanmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe sosyal getirilerin azalıp, bireysel getirilerin arttığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla, bu iddialara göre yükseköğretimin bireysel getirileri sosyal getirilerinden daha fazladır. Buna karşılık, ülkelerin artan nitelikli insan gücü ihtiyacı, yükseköğretime olan sosyal ihtiyacı da arttırmaktadır. Bu nedenlerle yükseköğretim hem bireye hem de topluma çeşitli yararlar sağlamaktadır (The Carnegie Commission on Higher Education, 1973: 71). Bireye ve topluma olan yararları ve verilen hizmetin farklı toplumlarda farklı biçimlerde sunulması nedenleriyle yükseköğretim tasarlanması ve finansmanı bakımından

üzerinde siyasi tartışmaların yapıldığı bir alandır (Carnoy, Froumin, Loyalka ve Tilak, 2014). Yükseköğretim finansmanı ile ilgili tartışmaların temelini oluşturması nedeni ile bireysel ve sosyal getiri kavramı ve kapsamının açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.1.1. Eğitimin Bireysel Getirileri

Eğitimin bireysel getirisi, eğitim hizmeti alan kişilerin bu eğitimden kaynaklı olarak elde ettiği faydalar olarak ifade edilebilmektedir. Diğer bir anlatımla bireyin aldığı ilave eğitim sonucunda sadece kendisine, topluma değil, yansıyan faydalardır (Gölpek, 2012b). İnsanlık tarihi boyunca, üretim ilişkilerindeki gelişmelere paralel olarak, tarım, sanayi ve bilgi toplumu süreçlerinde sırasıyla, önce toprak, sonra sermaye ve son olarak da beşeri sermaye kişisel kazançları belirleyen en önemli faktör konumuna gelmiştir (Çalışkan, 2007). Kendinden önceki dönemlerden farklı olarak beşeri sermaye sürecinin önem kazandığı yirmi birinci yüzyılın toplum düzeninde eğitimin bireysel getirilerinin daha yüksek olduğu kabul edilmektedir. Bireyler kendi potansiyelleri neticesinde üretim sürecinin temel girdisi olarak yarattıkları katma değer ölçüsünde parasal ve parasal olmayan getiriler elde etmektedirler.

Getiriler içerisinde bireylerin yaşamlarını en çok etkileme potansiyelini yüksek eğitilmiş insanların daha az olasılıkla işsiz kalmaları ve daha az olasılıkla fakirlik içinde yaşamaları oluşturmaktadır (Baum ve Payea, 2005: 9). Diğer bir anlatımla eğitim iş bulma fırsatlarını arttıran en önemli parametredir (Biçerli, 2011). Eğitim hizmetinden yararlanan birey gelecekteki istihdam olasılığını, verimliliğini ve kazanma kapasitesini arttırarak daha fazla gelir elde edebilmekte, dolayısıyla daha fazla mal ve hizmetten yararlanmasını sağlayacak bir ekonomik gelir ve statüye sahip olabilmektedir (Meriç, 1995; Gölpek, 2012a). Temel olarak eğitimin bireysel faydası bireyin aldığı ilave eğitimin sağladığı verimlilik artışı ve bu artışın daha yüksek gelir elde etmek için kullanılmasıdır (Türkmen, 2009: 23). Özellikle yükseköğretim mezunları yüksek gelir elde ederek, ekonomik anlamda bu hizmetten kâr etmektedirler (Wigger ve Weizsäcker, 2001). Bu nedenle kişiler daha fazla fayda elde etmek için eğitim talebinde bulunmaktadırlar. Bireylerin elde ettikleri faydaları arttırmaya çalışmaları nedeniyle bu talep daha üst eğitim kademelerine doğru giderek artmaktadır.

Yüksek eğitimli birey, almış olduğu eğitimin bireysel getirilerini ömrü boyunca yaşayabilmektedir. Maddi getirilerinin yanı sıra, ölçmek zor olsa da, yükseköğretimli kişilerin sosyal hayatında da eğitimin bireysel getirileri bulunmaktadır (The Carnegie Commission on Higher Education, 1973: 79). Eğitimin gizli işlevleri arasında olan uygun eş seçimi ve doğru yatırım kararları alma gibi kazançlar doğrudan ölçülemeyen bireysel getiriler olarak ifade edilebilir.

Ulusal ve uluslararası alanyazına göre, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve ekonomik sistemleri ne olursa olsun, eğitimle kazanç arasında pozitif bir ilişki söz konusudur (Blaug, 1947; Gölpek, 2012a; Gölpek, 2012b; Kurul, 2012, Weiss, 1995). Diğer bir anlatımla, bireylerin eğitim seviyeleri yükseldikçe elde ettikleri kazançta yükselmektedir. Yirminci yüzyılın son çeyreği ile birlikte bilgi tabanlı ekonomilerin yüksek eğitimli birey ihtiyacı, bu eğitimi alanlara ek getiriler sağlamıştır. Daha yüksek eğitim kademesinden mezun olan öğrenciler daha alt kademe mezunlarına göre hem kolay iş bulabilmekte, hem de yüksek kazanç elde edebilmektedirler. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak yüksek eğitimlilerin, istihdam şansı artmakta ve daha iyi ücretle çalışmaktadırlar. Özellikle üniversite mezunları, eğitilmiş iş gücü kıtlığı olan pek çok ülkede yüksek istihdam şansına sahip olabilmekte ve iyi ücretle iş bulabilmektedir (Gölpek, 2012a). Bu yönüyle, az gelişmiş ülkelerde eğitimli birey ihtiyacının daha fazla olması nedeniyle, yüksek eğitimli bireyler piyasa tarafından daha fazla talep edilmektedir. Talebin fazla olması istihdam şansının ve ücretlerin yüksek eğitimlilerin lehine artmasına neden olmaktadır.

Baum ve Payea (2005) eğitiminin bireysel faydalarını, ağırlıklı olarak yükseköğretimin bireysel getirileri üzerinden aşağıdaki gibi listelemiştir:

- Tüm ırksal/etnik ve cinsiyet temelli gruplar için eğitim seviyesi ile yüksek kazanç arasında pozitif bir ilişki vardır.
- Lise mezunu ve üniversite mezunları arasındaki gelir uçurumu zamanla önemli ölçüde artmaktadır. Üniversite yıllarında kısa bir süre için katlanılan yükseköğretim maliyetlerini kısa bir sürede telafi etmek için yeterince yüksek bir gelir farklılığı olmaktadır.
- Yükseköğretim deneyimine sahip olmanın ortaöğretim mezununa göre sağladığı avantajlar tam olarak ölçülemese dahi bir lisans derecesine sahip olmanın yararları daha belirgin bir şekilde ortadadır.

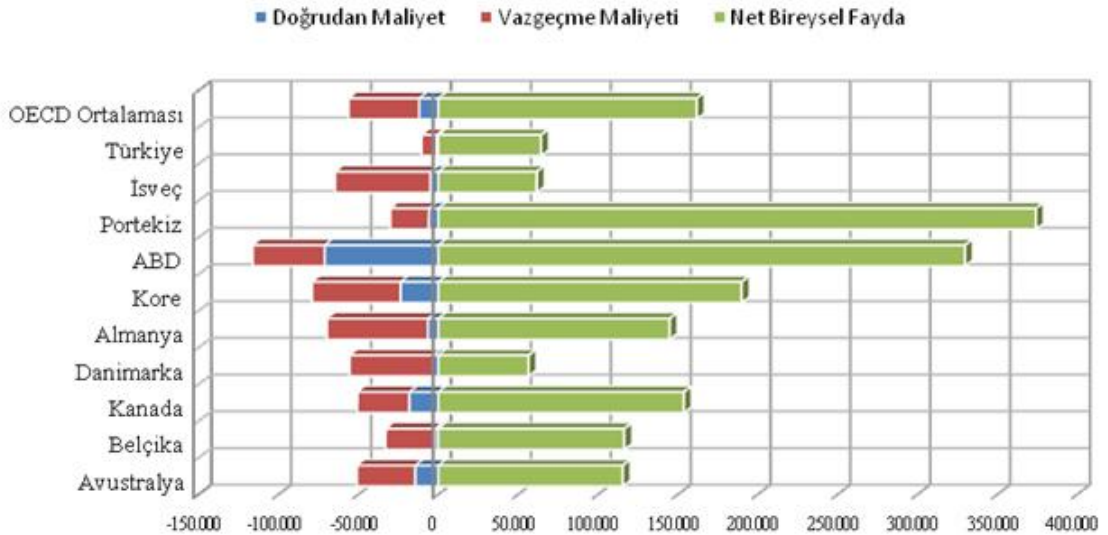
Yazarlar ırksal ya da cinsiyet temelli gruplar için eğitim seviyesi ile yüksek kazanç arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Grupları birbirlerinden ayırmalarının nedeni gruplar arasında kazanç farklılıkları olsa da grupların kendi içinde eğitim düzeyleri ile kazançlarının doğru orantılı olarak yükseldiğini ifade etmeleridir. Gruplar arasındaki farka cinsiyet temelli bakıldığında ortaöğretimin kadınlara, yükseköğretimin ise erkeklere biraz daha yüksek getiri sağladığı anlaşılmaktadır (Psacharopoulos ve Patrinos, 2004; OECD, 2009). Bu durum gruplar arasında fark olabileceğini göstermektedir. Ancak tüm gruplarda eğitimle gelir arasındaki ilişki devam etmektedir. Diğer taraftan yazarların belirttikleri lise mezunu ile üniversite mezunu arasındaki gelir uçurumunun zamanla büyümesi OECD verileri ile de teyit edilebilmektedir. OECD verilerine göre, gelir uçurumu en az olan Yeni Zelanda’da yükseköğretim mezunu bir alt kademe olan ortaöğretim mezunundan %15, en yüksek fark görülen ülkelerden olan Macaristan’da %119 daha fazla kazanmaktadırlar. Bu fark ileri yaşlar dikkate alındığında daha da açılmaktadır. Özellikle 55-64 yaş çalışma nüfusu içerisinde üniversite mezunu çalışanlar, diğer kademe mezunlarına göre çok daha yüksek kazanç elde etmektedirler (OECD, 2009).

Eğitimin net bireysel getirileri, bireyin eğitimi nedeniyle elde ettiği faydalardan, katlandığı maliyet düşülerek hesaplanmaktadır. Özellikle yükseköğretim nedeniyle birey yüksek bir gelir elde ederken, diğer taraftan aldığı eğitim dolayısıyla yüksek bir maliyete de katlanmaktadır. Tablo 2. 1’de eğitimin bireysel maliyet ve faydalarının nelerden oluştuğu gösterilmiştir.

Tablo 2. 1 Eğitimin Bireysel Maliyet ve Faydaları (Mingat ve Tan, 1996)

M	Doğrudan Maliyetler
A	(Okul ücretleri, beslenme, barınma vb.)
L	
İ	Vazgeçme Maliyeti
Y	(Alternatif bir işte çalışmadı için vazgeçilen gelir)
E	
T	
	Artan Üretim Kapasitesi
F	(Gelir ve diğer iş çıktıları olarak yansımaktadır)
A	
Y	Fiyatlandırılmayan Özel Etki
D	(Daha iyi kişisel sağlık, boş zamanları değerlendirme
A	kapasitesi, kişisel seçimlerde verimlilik artışı vb.)

Tablo 2. 1' den de anlaşılacağı üzere, yükseköğretim öğrencileri diğer eğitim kademelerine göre daha farklı maliyetlere katlanmaktadır. Yükseköğretim öğrencilerinin büyük bir çoğunluğu eğitimleri sürecince ailelerinden uzakta yaşamaktadırlar. Bu nedenle okul ücretlerine ek olarak beslenme ve barınma gibi ek maliyetlere de katlanmaktadır. Bununla birlikte, ortaöğretim mezunu olarak çalışabileceği halde tercihini eğitimden yana kullandığı için bir vazgeçme maliyetine katlanmaktadır. Birey, doğrudan ve vazgeçme maliyetlerinden oluşan bu kaybı yükseköğretim sonrası elde edeceği faydalarla kısa sürede kapatmaktadır. Doğrudan maliyet, vazgeçme maliyeti ve bireysel fayda her ülkenin kendi iç dinamiklerine göre farklılaşabilmektedir. Bir ülkede yükseköğretim ağırlıklı olarak kamu sübvansiyonları ile finanse ediliyorsa, o ülkede öğrencilerin doğrudan maliyetleri düşük olmaktadır. Vazgeçme maliyetleri yine ülkenin istihdam politikaları, okullaşma oranları gibi değişkenler ile yakından ilişkilidir. Bu nedenlerle yükseköğretimin bireysel faydaları ülkeler arasında farklılıklar gösterebilmektedir. Birçok ülkeyi bir arada değerlendirebilmek amacıyla yükseköğretim mezunu bireylerin OECD verilerine göre doğrudan maliyet, vazgeçme maliyeti ve net bireysel faydaları aşağıda Şekil 2. 1'de sunulmuştur.

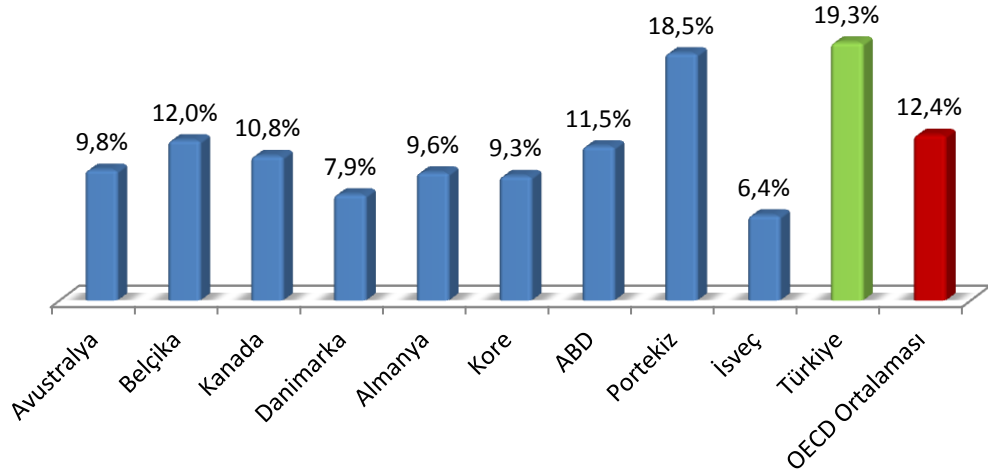
Şekil 2. 1. Yükseköğretimin Bireysel Maliyet ve Faydaları (OECD, 2012b)

Şekil 2. 1 incelendiğinde, tüm ülkelerde yükseköğretimin net bireysel fayda sağladığı görülmektedir. OECD ortalamasına göre, yükseköğretimin beslenme, giyim, ulaşım ve kitap gibi harcamalardan oluşan doğrudan maliyeti öğrenci başına 11929 dolardır. Alternatif bir işe gitmeyerek yükseköğretime devam etmelerinden

kaynaklanan vazgeçme maliyeti ise OECD ortalamasına göre 44163 dolardır. Böylece yükseköğretimin toplam bireysel maliyetinin ortalama 56093 dolar olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık net bireysel fayda, toplam bireysel maliyet düşüldükten sonra, OECD ülkelerinde ortalama 161625 dolar olarak hesaplanmaktadır. Seçilen ülkeler arasından Portekiz’de yükseköğretimin net bireysel faydası diğer ülkelere göre daha fazladır. Portekiz’de yükseköğretim alan bir kişi ortalama 373851 dolar net bireysel fayda sağlamaktadır. Bireysel faydanın yüksek çıkmasının nedenlerinden birinin Portekiz’de yükseköğretimin ağırlıklı olarak kamusal finansmandan sağlanmasından dolayı öğrencilerin doğrudan maliyetlerinin düşük olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer bir önemli neden ise Portekiz’de yükseköğretim mezunu ile daha alt kademe mezunları arasında görülen maaş farklılığının diğer ülkelere göre daha yüksek olmasıdır.

Türkiye’de 2005 yılında sağlanan verilere göre yükseköğretimin doğrudan maliyeti ortalama 1061 dolar, vazgeçme maliyeti ortalama 9402 dolardır. Yükseköğretim hizmeti alan bir öğrenci toplam 10463 dolar maliyete katlanmakta, 74640 dolar bireysel fayda elde etmekte, toplam maliyet düşüldükten sonra ise, net 64177 dolar bireysel fayda elde etmektedir. Bu göstergelere göre Türkiye’de yükseköğretim hizmetinin bireysel faydası OECD ortalamasının yarısından daha azdır. Diğer taraftan yükseköğretimin net bireysel faydası Şekil 2. 1’de seçilen ülkelerden Danimarka ve İsveç’te Türkiye’den düşüktür. Gelişmiş ülke olmalarına rağmen bu ülkelerde yükseköğretimin net bireysel faydasının diğer ülkelere oranla düşük olmasının nedeni, bu ülkelerde öğrencilerinin daha yüksek vazgeçme maliyetine katlanmalarındadır.

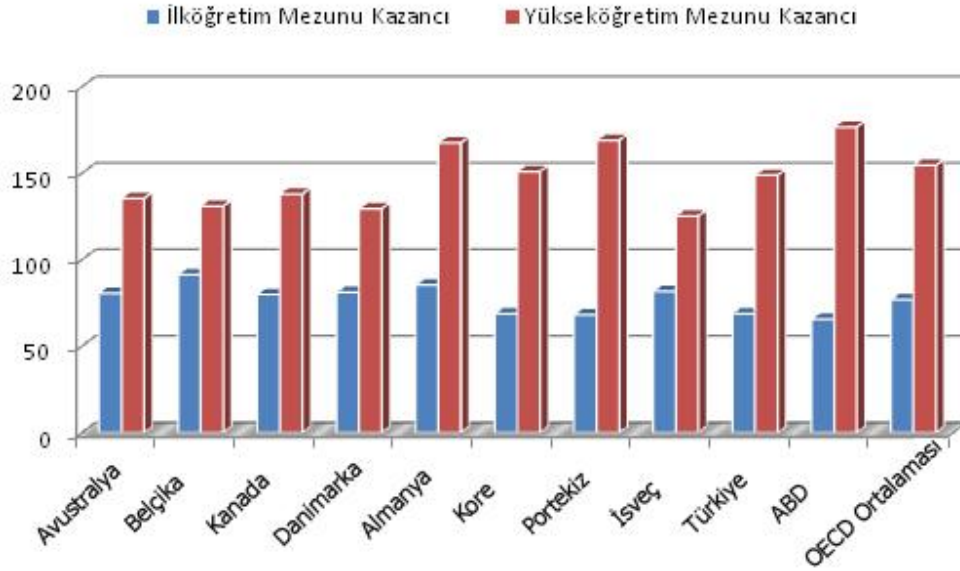
Ülkeler arasında bireysel getiriler bakımından karşılaştırma yaparken rakamsal değerler tek başına yeterli olmayabilir. Doğrudan maliyet ve vazgeçme maliyetinin ülkeden ülkeye değişmesi ile birlikte, o ülkenin satın alma gücü gibi veriler rakamsal değerleri etkileyebilmektedir. Bireysel getiriler ile ilgili olarak ülkeleri karşılaştırırken bireysel geri getiri oranlarına bakmak gerekmektedir. Bireysel geri getiri oranı, öğrencinin ya da ailesinin eğitim için harcadığı maddi kaynaklarla, eğitim sonunda elde edilen maddi kazancın bir oranı olarak ifade edilebilir (Becker ve Lewis, 1993). Şekil 2. 2’de yükseköğretimin bireysel geri getiri oranları ülkeler bazında gösterilmektedir.

Şekil 2. 2. Yükseköğretimin Bireysel Geri Getiri Oranı (OECD, 2012b)

Şekil 2. 2 incelendiğinde yükseköğretimin bireysel geri getiri oranı bakımından seçilen ülkeler arasında Türkiye'nin en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin OECD ortalamasının üstünde geri getiri oranına sahip olmasında, bireylerin katlandıkları yükseköğretim maliyetinin diğer ülkelere oranla düşük olması etkilidir. Türkiye'den sonra en yüksek geri getiri oranı Portekiz'dedir. Diğer ülkelerin tamamında bireysel geri getiri oranı OECD ortalamasının altındadır.

Şekil 2. 2 ülkelerin yükseköğretim geri getiri oranlarını karşılaştırmalı olarak görmemize imkân vermektedir. Ancak verilen ülkelerde yükseköğretimin bireysel getirisini diğer eğitim kademeleri ile karşılaştırma imkânı verememektedir. Şekil 2. 3'te karşılaştırma yapabilmeye imkânı sağlaması nedeniyle ülkelere göre ilköğretim mezunu kazancı ile yükseköğretim mezunu kazancı oranı gösterilmektedir.

Şekil 2. 3. OECD Ülkelerinde Yükseköğretimin Bireylerin Yıllık Gelirine Etkisi (%)

Şekil 2. 3'de OECD üyesi ülkelerde ilköğretim ve yükseköğretim almış bireylerin gelirlerinin birbirine oranı verilmiştir. Ülkeler arası karşılaştırmanın mümkün olabilmesi için ortaöğretim düzeyinde eğitim almış bir kişinin ortalama geliri 100 birim olarak alınmış ve diğer eğitim kademelerinin sağladığı gelir bu birim üzerinden hesaplanmıştır. Şekil 2. 3'de görüldüğü üzere eğitim kademesinin yükselmesi ile birlikte bireylerin gelirleri de artmaktadır. Türkiye için 2005 verilerine göre elde edilen hesaplamalar neticesinde ilköğretim mezunu olarak çalışan bireyin yıllık ortalama geliri ortaöğretim mezunu bir bireyin yıllık gelirinden %31 daha azdır. Diğer bir anlatımla ortaöğretim mezunu yıllık 100 liralık bir gelire sahip ise ilköğretim mezunu birey yıllık 69 liralık bir gelire sahip olabilmektedir. Yükseköğretim mezunu bir bireyin yıllık geliri ise ortaöğretim mezunu bir bireyden %49 daha fazladır.

OECD ülkelerinin ortalamasına bakıldığında da ilköğretim mezunu olarak çalışan bireyin yıllık ortalama gelirinin ortaöğretim mezunu bir bireyin yıllık gelirinden %23 daha az olduğu görülmektedir. Yükseköğretim mezunu bir bireyin yıllık geliri ise ortaöğretim mezunu bir bireyden %55 daha fazladır. OECD ortalamaları değerlendirildiğinde yükseköğretim mezunu bir bireyin ortaöğretim mezunu bir bireyden % 55, ilköğretim mezunu olmuş bir bireyden ise yaklaşık %100 fazla gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce de vurgulandığı gibi, OECD verilerine göre eğitim düzeyleri ile gelir arasında yüksek bir ilişki bulunmaktadır. Bireyin yaşı ilerledikçe bu ilişki, gelir farklılığı arasındaki oranın giderek yükselmesine neden olmaktadır (OECD, 2012b).

Önemli miktarda bireysel getirileri olan eğitim hizmetleri fiyatlandırılabilir ve pazarlanabilir olduğu için piyasa ekonomisi ve rekabet ortamında özel sektör tarafından da üretilebilen bir hizmettir. Yapılan tartışmalarda yüksek oranda bireysel getirisi olan eğitim kademelerinin finansmanının ağırlıklı olarak bireyler tarafından karşılanması gerektiği vurgulanmaktadır. Eğitim hizmetlerinin bir bedel karşılığında sunulduğu durumlarda, bireyler maliyete katlanacak ekonomik durumları varsa, ileride elde edecekleri bireysel faydaları düşünerek maliyete katlanmaktadırlar. Bu açıdan düşünüldüğünde tüm eğitim kademelerinin bireysel getirilerinin olduğu düşünülerek bireylerin finansmana katılmaları gerektiği ifade edilebilir. Ancak ödeme güclüğü çekenler, talep edilen fiyatı ödeyemediğinden dolayı eğitim hizmetine ulaşamazsa bireyle birlikte, toplumda eğitimin sosyal getirilerinden yararlanamamaktadır.

2.1.2. Eğitimin Sosyal Getirileri

Sosyal getiri, bireyin kendine mal edemediği toplumun diğer üyelerine yansıyan faydalar olarak ifade edilebilmektedir (Gölpek, 2012a). Eğitimin sosyal getirileri kavramı ile alınan eğitim sonrasında bireyin sadece kendisine mal edemediği tüm kazanımlar akla gelmelidir.

Tüm eğitim kademelerinin bireysel ve toplumsal getirileri bulunmaktadır. Ancak özellikle ve öncelikle temel vatandaş davranışlarının kazandırılmasını amaçlayan temel eğitim düzeylerinde verilen eğitimin daha yüksek sosyal getirileri olduğu düşünülmektedir (Psacharopoulos ve Patrinos, 2004). Eğitimin sosyal getirisinin belirlenmesi için öncelikle eğitimin sosyal maliyet ve faydalarının nelerden oluştuğunu bilmek gerekmektedir. Tablo 2. 2'de eğitimin sosyal maliyet ve faydaları sunulmuştur.

Tablo 2.2. Eğitimin Sosyal Maliyet ve Faydaları (Mingat ve Tan, 1996)

M A L İ Y E T	Kamu Sbvansiyonu
	(Vergilerle finanse edilen kamu harcamalarının yüksüz, düzeltilmiş hali)
	alışan Kapasitesinde Yayılma Etkisi
	(Bir kişinin eēitiminin ilerletilmesi sonucu birlikte alıřtıēı arkadaşlarının üretim kapasitesindeki artış)
	Teknolojik Yeterliliklerde Artış
	(Bilim, tıp, sanayi ve diēer alanlarda üretilen yeni bilginin keşfi, uyumu ve kullanımında görülen artış)
F A Y D A	Fiyatlandırılmayan Sosyal Etki
	(Daha fazla sosyal eşitlik, sosyal uyumu yüksek topluluk, ulus duygusunda yükselme, yavaş nüfus artışı ve bununla ilişkili çevresel streste azalma, düşük bulaşıcı hastalıklar riski, suç oranlarında azalma vb.)

*Tablodaki noktalı çizgi iki bölümün birbirinden tamamı ile ayırlamadıēını göstermek için yapılmıştır.

Tablo 2. 2'den de anlařılacaēı üzere eēitimin sosyal maliyetini kamu harcamaları ve çalışan kapasitesindeki yayılma etkisi oluşturmaktadır. Kamu harcamalarının kaynaēı dolaylı ve dolaysız vergiler, kira ve faiz gelirleri, borç ve diēer kamu gelirlerinden saēlanmaktadır (Kurul, 2012: 111). Diēer bir anlatımla kamu gelirlerini tüm yurttaşlardan toplamaktadır. Eēitim ya da başka bir alana verilen kamusal kaynak herkesin ortak katkısı ile oluşturulmaktadır. Bu yönüyle eēitime ayrılan kamusal kaynaklar sosyal bir maliyet oluşturmaktadır.

alışan kapasitesinde yayılma etkisi, bir taraftan maliyet oluşturmakta diēer taraftan fayda saēlamaktadır. Bireyler daha iyi eēitim aldıklarında kendi üretim kapasitelerini arttırmaları yanında, birlikte çalıştıkları insanların da üretim kapasitesini arttırabilmektedirler. Üretim kapasitesinin yükselmesi millî hsılayı yükselterek toplumsal refah seviyesinin artmasına neden olacaktır. Ancak alışan kapasitesindeki yayılma etkisi bir yönüyle sosyal maliyet de oluşturmaktadır. Bir yksekēretim ērencisi, ortaēretim mezunu olarak bir işte çalışmak yerine ek bir eēitim almayı tercih ettiēi için yksekērenim eēitimi süresince yayılma etkisi olamayacaktır. Böylece de yksekēretim nedeniyle bir sosyal maliyete katlanılmış olunacaktır.

Eēitim, bireylerin bilgi üretme kapasiteleri arttırmakta, üretilen bilgiye uyumu kolaylaştırmakta ve bilginin günlük hayatın içine entegresini hızlandırmaktadır. Bilgi tabanlı ekonomilerde giderek daha önemli bir hale gelen bu

beceriler toplumun tamamının kalkınmasına neden olmakta, böylece sosyal fayda sağlamaktadır. Bununla birlikte eğitim daha fazla sosyal eşitlik, sosyal uyumu yüksek topluluk, ulus duygusunda yükselme, yavaş nüfus artışı ve bununla ilişkili çevresel streste azalma, düşük bulaşıcı hastalıklar riski, suç oranlarında azalma gibi piyasa mantığı içinde fiyatlandırılmayacak sosyal faydalar üretmektedir. Bahsedilen sosyal faydaların hepsi birbirinden önemlidir. Örneğin, kamu politikası gündeminin önemli bir konusu olan suç oranlarının azaltılması büyük sosyal ve ekonomik faydalar getirmektedir (Machin vd., 2010: 1). Suç oranlarının yükselmesi bir taraftan insanların huzurunu kaçırırken bir taraftan da insan kaynaklarının israfına neden olmaktadır. Benzer şekilde, bulaşıcı hastalıklar hem kamusal sağlık harcamalarının artmasına neden olmakta hem de yetişmiş insan gücünde kayıplara neden olmaktadır.

Eğitimin sosyal getiri oranı, eğitim seviyelerine, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, gelir ve cinsiyet gibi bazı faktörlere göre değişebilmektedir (Gölpek, 2008). Tam ve kesin bir hesabı yapılamamakla birlikte eğitimin sosyal getirileri farklı yöntemlerle hesaplanabilmektedir. Psacharopoulos ve Patrinos (2004)'un farklı çalışmalardan elde edilen veriler doğrultusunda bölgelere ve eğitim seviyelerine göre oluşturdukları eğitimin sosyal getiri oranları Tablo 2. 3'te gösterilmiştir.

Tablo 2. 3. Bölgelere ve Eğitim Seviyelerine Göre Eğitimin Sosyal Getiri Oranları (Psacharopoulos ve Patrinos, 2004: 114)

Bölge	Temel Eğitim	Ortaöğretim	Yükseköğretim
Asya	16.2	11.1	11.0
Avrupa/Orta Doğu/Kuzey Afrika*	15.6	9.7	9.9
Latin Amerika/Karayipler	17.4	12.9	12.3
OECD Ülkeleri	8.5	9.4	8.5
Sahra Afrikası	25.4	18.4	11.3
Dünya Ortalaması	18.9	13.1	10.8

*OECD'ye dahil olmayan ülkeler

Tablo 2. 3 incelendiğinde eğitimin sosyal getirilerinin tüm dünyada temel eğitimden yükseköğretime gidildikçe genellikle azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte az gelişmiş bölgelerde eğitimin sosyal getirilerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Yükseköğretim hizmetinin diğer eğitim kademelerine oranla sosyal getirisinin daha az olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yükseköğretim fakirliğin

azaltılması, ekonomik ve politik istikrarın sağlanması gibi alanlarda önemli bir görev üstlenerek (Yaraşır, 2004: 29) topluma sosyal kazançlar sağlamaktadır. Yeşilbaş (2005) tarafından Türkiye özelinde yapılan bir çalışmada, maliyetlere ilişkin veriler YÖK tarafından 1997 yılında yapılan araştırma bulgularından, kazançlara ilişkin veriler ise araştırmacı tarafından geliştirilen bir anket aracılığıyla özel sektörde çalışanlardan elde edilerek hesaplanan üniversite eğitiminin sosyal getiri oranı % 8,9 olarak belirlenmiştir. Yaraşır (2004)'ın küçük bir örneklem üzerinde yaptığı araştırmada bireysel getiri oranı %17,16 olarak hesaplanırken, yükseköğretimin sosyal getiri oranı %15,19 olarak hesaplanmıştır.

Yapılan araştırmalarda verilen değerlerin dışında, yükseköğretimin ölçülemeyen sosyal faydalarının olduğu düşünülmektedir. Örneğin yüksek eğitilmiş bireylerin çocukları diğer ailelerin çocuklarından genellikle daha yüksek okuma oranına; daha yüksek bilişsel becerilere ve daha yüksek konsantrasyona sahiptirler (Baum ve Payea, 2005: 9). Ancak nesiller boyunca sürecek bu etkinin derecesi hesaplanamamaktadır. Yükseköğretimin bu tür parasal olmayan sosyal faydaları, parasal olanlara göre daha değerli olabilmektedir. Dolayısıyla yükseköğretim parasal ve parasal olmayan olmak üzere bir bütün olarak topluma fayda sağlamaktadır. Sonuç olarak yükseköğretimin sosyal faydaları şu şekilde listelenebilir:

- Eğitim seviyesinin yüksek olması, düşük işsizlik ve yoksulluk düzeyine karşılık gelmektedir. Böylece yüksek eğitilmiş olanlar devletin vergi gelirlerine diğerlerinden daha fazla katkı sağlamaktadır. Daha yüksek eğitilmiş olanlar kamu bütçeleri üzerinde azalmaya neden olan sosyal güvenlik ağı programlarına daha az olasılıkla dâhildirler.

- Üniversite mezunları mezun olmayanlara göre daha az sigara içme oranına, kişisel sağlıkları ile ilgili daha olumlu algıya ve daha düşük hapse girme oranına sahiptirler.

- Yüksek eğitilmiş olmak gönüllü çalışma, oy kullanma ve kan bağıışı yapmak da dahil olmak üzere toplumsal duyarlılık ve toplumsal katılımı yükseltmektedir (Baum ve Payea, 2005:9).

Eğitimin önemini vurgulamak için kısaca bahsedilen bireysel ve toplumsal getirileri arttırmak için her bireyin eğitim hizmetine ulaşması ve kendi yeteneğine uygun eğitim alması gerekmektedir. Diğer taraftan hem bireysel, hem de sosyal bir varlık olan insanın bilgi edinme ihtiyacı, biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçları kadar önem arz etmektedir (Söyler, 2009). Eğitimin bireysel getirilerinden dolayı,

bireylerin eğitim talebinin sürekli artacağı öngörülmektedir. Eğitimin toplumsal getirileri düşünülerek devletler, fertlerinin eğitimden daha yüksek düzeyde yararlanmasını istemektedirler. Bu noktada, mevcut kaynakların sınırsız olmaması nedeniyle hangi düzeyde eğitimin kimlere, nerede ve nasıl verileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Bireylere hem kendi bireysel kazanımlarını hem de toplumsal faydaları arttırmak amacıyla verilen eğitimin finansmanını kimin karşılayacağı üzerinde en çok tartışma yapılan konular arasındadır. Finansman konusu özellikle iki binli yıllardan itibaren akademisyenler arasında da tartışılan en önemli başlıklardan biri haline gelmiştir (Conner ve Rabovsky, 2011). Hangi eğitim düzeyinin toplumsal getirilerinin hangilerinin bireysel getirilerinin fazla olduğunun belirlenmesi, o eğitim düzeyinin finansmanını kimin karşılaması gerektiği ile ilgili kesin olmayan bir fikir ortaya koyabilmektedir. Yükseköğretimin bireysel ve sosyal getirileri finansman konusunda bu anlamda bir bilgi sağlamaktadır. Bununla birlikte yükseköğretim hizmetinin ne tür hizmet sınıfına girdiğinin tartışılması bu hizmetinin finansmanını kimlerin karşılaması gerektiği ile ilgili karar vermede önemli olduğu düşünülmektedir.

2.2. Yükseköğretimin Yarı Kamusal Hizmet Özelliği

Ülkelerin eğitim finansmanı yöntemlerinden hangisini benimseyeceği ya da hangi oranlarda ve hangi eğitim düzeyinde bu yöntemi kullanacağı önemli bir tartışma konusudur. Bu tartışmaları bir sonuca ulaştırabilmek için kullanılan düşünce ise eğitimin kimlere ne oranda getirisi olduğunun belirlenmesidir. Diğer bir anlatımla eğitimin ekonomik anlamıyla ne tür mal ya da hizmet olduğunun belirlenmesi gerekmektedir.

Kamu maliyesi teorisinde bir ülkede üretilen mal ve hizmetler; kamusal mal ve hizmetler, yarı kamusal mal ve hizmetler ile özel mal ve hizmetler olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Karabaş, 2005: 20-22; Mutluer, 2008: 13; Arabacı, 2011: 101). Bir hizmetin hangi sınıfa dahil olduğunu anlayabilmek için bu hizmetin ayrıntılı tanımlamalarına yer verilmelidir.

Tam kamusal mallar tüketiminde rekabetin olmadığı ve tüketimden insanların mahrum bırakılmadığı mallar olarak tanımlanmaktadır. Milli savunma, adalet, emniyet gibi tam kamusal malların tüketiminde esas; bir kimsenin tüketiminin, diğer kimselerle rekabet halinde olmaması ve fiyat mekanizması yoluyla rakiplerin dışarıda tutulmamasıdır (Akalin, 1980). Tüketimden mahrum

bırakamama hizmet ya da mal talep edenin bireyi teknik, politik ve ekonomik olarak dışlamamanın mümkün olmadığını; rekabetin olmaması ise, bir bireyin o malı ya da hizmeti tüketmesinin diğerlerinin erişimini engellemesi şeklinde anlaşılmalıdır (Kaul, Conceição, Goulven ve Mendoza, 2003: 21). Tam kamusal mal terimi ile ifade edilen mal veya hizmetlerin faydaları bölünemez ve fiyatlandırılmaz (Saruç, 2011). Başka bir anlatımla tam kamusal hizmetlerin nitelikleri; hizmetin faydasının bölünememesi, hizmet karşılığında bedel ödenmemesi, hizmette birbirine rakip olunmaması, hizmetin kullanılmasında zor kullanılması ve hizmetin finansmanının vergilerle karşılanmasıdır (Mutluer, 2008: 13). Bu özelliklerinden dolayı tam kamusal mal ya da hizmetler toplumun tüm bireylerine eşit düzeyde ulaştırılmalıdır. Tam kamusal hizmetlere adalet, iç ve dış güvenlik gibi faaliyetler örnek olarak gösterilebilir. Bir hizmet eğer tam kamusal ise hizmetin tüm maliyeti toplumdan sağlanan vergilerle oluşturulan devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Yükseköğretim hizmeti kendi başına tam kamusal hizmet sınıflamasına dâhil edilemese de bireylerin kamu yararı ve kamusal hizmetlerin neler olması gerektiği ile ilgili düşüncelerini etkilemesi bakımından önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Hangi hizmet ya da malların kamusal olarak değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin tartışmalara etki etmesi, bu tartışmaları katkıda bulunabilecek yetenekli, ilgili ve eğitimli bir toplumun gelişimini sağlaması gibi nedenlerle yükseköğretim kamusal bir hizmet olarak görülebilir (Nixon, 2011).

Özel mal yada hizmetler, tam kamusal malların yararlarının parçalanamaz ve rekabet edilemez özelliklerine karşılık, serbest piyasalar tarafından üretilebilir ve bireyler arasında paylaştırılabilirler (Cornes ve Sandler, 1996). Özel mal ya da hizmetler faydaları bölünebilen hizmetler olup, bunlar günümüzde daha çok özel kesim tarafından üretilen çimento ve demir gibi ürünlerdir (Mutluer: 2008: 14). Bu mal ve hizmetlerin faydalarının bireysel nitelikle sınırlı, tüketiminde rekabet ve dışlamanın mümkün olduğu söylenebilir (Kaul vd., 2003: 2). Diğer bir anlatımla bu tür mal veya hizmetin tüketiminde; bir kimsenin tüketimi, diğer kimseler ile rekabet halindedir (Akalin, 1980). Piyasa konulu olan ve pazarlanabilir özelliğe sahip olan bu mallardan faydalanmak için bir bedel ödemek gerekmektedir (Karabaş, 2005: 21). Bu özellikleri nedeniyle özel kesim tarafından üretilen bu mal ve hizmetlerin, piyasa koşullarında üretilmemesi gibi nedenlerle zaman zaman devlet tarafından da üretilebilmektedir (Akça, 2012).

Yarı kamusal mal ve hizmetler ise, bir yönü ile kamusal mal ve hizmetlere ve bir yönü ile de özel mal ve hizmetlere benzemektedir. Kamusal mal ve hizmetlere benzeyen yanı, faydalarının bir kısmının bölünemez olmasıdır. Özel mal ve hizmetlere benzeyen yanı ise, faydalarının belirli bir kısmının bölünebilirliğidir (Mutluer, 2008: 13). Yarı kamusal mal ve hizmetlerin üretiminde rekabet ve tüketiminden mahrum bırakma özelliği bulunur (Saruç, 2011). Böyle bir hizmetin maliyeti devlet ve bireyler tarafından ortaklaşa karşılanması gerekmektedir. Yarı kamusal hizmetlerin topluma yararlı olan kısmının bütçeden, kişiye yararlı olan kısmının o kişilerce karşılanması teorik olarak kabul görmektedir (Söyler ve Karataş, 2011: 62).

Yarı kamusal mal ve hizmetlere en iyi örneklerin eğitim ve sağlık hizmetleri olduğu (Meriç, 1995: 15; Söyler, 2009: 4) söylenebilir. Bu hizmetleri fiyatlandırmak ve pazarlamak mümkün olmakla birlikte toplum için arz ettiği önemden dolayı devlet tarafından da üretilmektedir (Karabaş, 2005: 21).

Yükseköğretim bazı özellikleri nedeniyle tam kamusal hizmet (araştırma, geliştirme faaliyetleri; ulusal teknolojinin ve kültürün üretilmesi), bazı nitelikleri ile özel hizmet (vergiden sonra yükseköğretim mezunlarının lise mezunlarına göre ücret farkı gibi) özelliği taşımaktadır (Duran, 1987: 110-111). Yükseköğretim kişiye kazandırdığı bireysel getirileri nedeniyle özel bir hizmet, sosyal getirileri nedeni ile kamusal hizmet özelliği olan yarı kamusal bir hizmettir. Diğer bir ifadeyle yükseköğretim hizmetinin yarı kamusal olması, bu hizmetin hem kişilere özel fayda sağlamasından hem de topluma dışsal faydalar sağlamasından kaynaklanmaktadır (Duran, 1987: 111).

İnsan faaliyetleri yukarıda sayılan niteliklerine göre ayrılmakla birlikte, belli bir dönemde ve belli bir yerde topluma egemen olan sosyal, siyasal ve ekonomik sisteme göre kamusal veya özel hizmet olarak ayrılabilir (Söyler, 2009: 5). Yükseköğretim hizmetleri de sosyal, siyasal ve ekonomik koşullara bağlı olarak farklı dönemlerde farklı hizmet sınıflandırmasına tabii olabilmektedir. Bu sınıflandırmaya göre ülkeler yükseköğretimin finansmanı konusunda kararlar almaktadırlar. Genel olarak bakıldığında tüm dünya ülkelerinde yükseköğretim ağırlıklı olarak kamusal finansmandan giderek özel kaynaklarla finansmana doğru bir değişim gerçekleştirmiştir. 1900'li yılların başında yükseköğretim ağırlıklı olarak kamusal kaynaklarla finanse edilmiştir, böylece yükseköğretim kamusal hizmet olarak değerlendirilmiştir. 1950'li yıllardan sonra devletin sınırlı müdahalesini

vurgulayan keynesyen politikaların etkisi ile kamunun finansmanına ek olarak bireylerin daha fazla katkısını amaçlayan karma finansman politikaları uygulanmıştır, yani yükseköğretim yarı kamusal hizmet olarak değerlendirilmiştir. Son yıllarda, yükseköğretimin bireysel getirilerinin yüksekliğinden dolayı “hizmeti alan öder mantığı” ile özel finansmanın öne çıktığı, yani yükseköğretimin giderek özel bir hizmet olarak değerlendirildiği söylenebilir.

Finansman kabaca bir mal veya hizmetin edinilebilmesi için gerekli nakdi ve aynı kaynakların sağlanmasını ifade etmektedir (Söyler ve Karataş, 2011). Yukarıda anlatıldığı üzere bir hizmetin ne tür hizmet sınıfına dâhil edildiği hangi yöntemle finanse edileceğinin belirlenmesinde önemli bir araçtır. Yükseköğretim finansmanını kim yada kimlerin karşılayacağına karar vermede, hizmetten yararlananların kimler olduğu ve hizmetin türü etkili olmaktadır. Bu unsurlara ilişkin görüşler, diğer farklı unsurlarla birlikte, yükseköğretimin finansmanında farklı finansman yöntemlerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

2.3. Yükseköğretim Hizmetinin Finansman Yöntemleri

Okullaşma oranlarının yükselmesi ve bunun sonucu olarak da finansman kaynaklarının çeşidini ve miktarını artırma ihtiyacı finansman konusunda yapılan tartışmalarının giderek daha çok önem kazanmasına neden olmaktadır. Ülkeler düzeyinde eğitimin finansmanına genel olarak bakıldığında kamusal kaynakların kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak son yıllarda kamusal finansmana alternatif yeni finansman yöntemleri de kullanılmaya başlanmıştır.

Eğitimin finansmanı konusunda genel olarak üç yaklaşım olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımlar: eğitime kaynak ayırma işinin kamu kaynakları ile sağlanması (kamu finansmanı ya da vergilerle finansman), eğitimde parasal kaynakların öğrencilerden ve ailelerinden alınması (özel finansman ya da harçlarla finansman) ile son yıllarda diğer iki yaklaşımın karışımı olarak ortaya çıkan eğitimden dolayı ya da doğrudan yararlanan herkesin eğitime para harcaması (karma finansman) olarak ifade etmektedir (Kurul Tural, 2002).

2.3.1 Kamusal Finansman

Kamusal finansman yüksek oranda devletin vergilendirme sistemi ile kaynak yarattığı ve bu kaynakları eğitimden yararlananlara ücretsiz ya da yüksek oranda sübvans ederek sunduğu finansman yaklaşımıdır (Tilak, 2012). Devlet

eğitime ayırdığı bu kaynağı genellikle vergiler yoluyla elde etmektedir (Gölpek, 2011a). Vergiler yoluyla finansmanın sağlanması arkasındaki neden ise eğitimden sadece hizmeti alanların değil eğitimin dışsalıkları ile tüm toplumun yararlanmasıdır.

Diğer eğitim kademelerinden farklı olarak yükseköğretimde kamusal finansmanın devlet tarafından finanse edilmesinin gerekçelerini Tilak (2012) şu şekilde sıralamıştır:

- İnsanlar yükseköğretimin faydalarından haberdar olmayabilirler ya da değerini uygun kestiremiyor olabilirler ya da eğitim yatırımlarının dönüşümünü öngöremiyor olabilirler. Böylece eğitime yeterince yatırım yapmaya isteksiz olabilirler.
- Devlet geleceğe bakma, eğitime daha akıllıca yatırımlar yapma konusunda daha rasyonel olabilmektedir.
- Fırsat eşitliğini sağladığı düşünülmektedir.
- Faydaları tam olarak tespit edilemeyen ve bu faydaları görmek için uzun süre bekleme olasılığından dolayı bireyler eğitime yatırım yapmak için borçlanmayı tercih etmeyebilirler.
- Yükseköğretim öğrenci sayısı arttıkça maliyeti düşen bir sektördür. Böylece birçok sunucu yerine devlet tekelinde yapılmasının daha arzu edilebilir olduğu söylenebilir.

Yükseköğretimin devlet tarafından desteklenmesinin altında yatan temel neden, bu eğitim düzeyinin yarattığı dışsal faydalardan bütün toplumun faydalanacağı varsayımıdır (Kesik, 2003: 304). Bununla birlikte fırsat eşitliği, piyasa noksanlıkları, küçüklerin korunması, ortak değerler arayışı, eğitimin iktisadi büyümeye etkisi, yükseköğretimin yarı kamusal hizmet olması gibi nedenlerle dünya ülkelerinin çoğunda yükseköğretimin finansmanı için ağırlıklı olarak kamusal finansman kullanılmaktadır (Gölpek, 2011c). Bazı Avrupa Birliği ülkelerinde özel finansman kaynakları genel finansman içinde önemli bir paya sahip olsa da Avrupa Yükseköğretim Kurumları ağırlıklı olarak kamu tarafından finanse edilmektedir (EURYDICE, 2011: 35). Eğitime yapılan kamu harcamalarının miktarı, halen ülkelerin eğitime verdikleri önemin bir göstergesi olarak okunabilmektedir (Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, 2010).

Kamu harcamalarının gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynayan bütçeleme incelenmesi yükseköğretime ayrılan kamusal kaynakların hangi yöntemlerle aktarıldığı konusunda bilgi verecektir.

2.3.1.1.Bütçe

Bütçe dar anlamda düşünüldüğünde, belirli bir süre zarfında merkezi veya yerel yönetim düzeyinde yapılan harcama ve gelir toplamı kararlarına işaret eden teknik ve sayısal bir metni akla getirmektedir. Ancak görünenin ötesinde bütçe, farklı toplum kesimlerinin çıkar ve taleplerini yansıtan, ihtiyaçların ne kadarının karşılanacağına karar veren (Akduran, 2013: 20), devletin üstlenmiş olduğu görevlerin somutlaşmış ve parasallaşmış hali (Meriç, 2013: 156) olarak ifade edilebilecek politik bir metindir. Bütçe temel bir ilke olarak yönetimin bir aracı olarak değerlendirilmektedir (Russell, 1954: 66). Bütçeleme, basit bir hesap tablosu niteliğinden demokrasinin ilerlemesi, halkın daha çok katılım isteği, ekonomik görüşlerdeki değişimler gibi nedenlerle yönetim aracı niteliğine dönüşmüştür (Kızıлтаş, 2003: 49). Hükümetlerin aldığı politik kararlarla şekillenen kamu bütçesi ve dağılımı verilen kararlarla ilişkili olarak bireylerin yaşamlarını önemli derecede etkilemektedir (Beynam ve Şeker, 2013: 37-38). Bireylerin yaşamlarını etkileyen, hükümetlerin hangi alanlara ne kadar kaynak ayıracağını belirleyen bütçenin tarihsel süreç içerisinde nasıl geliştiğini incelemek, yükseköğretimin ağırlıklı finansmanını oluşturan kamusal kaynakların hangi yöntemlerle belirlendiği konusunda fikir sunabilecektir.

Bütçeleme değişen fonksiyonları ile birlikte zaman içerisinde yeni bütçeleme sistemleri de ortaya çıkmıştır. Bütçeleme sistemleri klasik bütçeleme sistemi ve modern bütçeleme sistemleri olmak üzere temelde ikiye ayrılmaktadır.

Klasik Bütçe Sistemi: Klasik bütçe sistemi, hangi kuruluşların hangi harcama kalemlerine ne kadar ödenek verileceğinin tespit edilmesi ve belirlenen ödeneğin parlamentonun onayından geçirilerek oluşturulan bütçe sistemini ifade etmektedir (Mutluer, Öner ve Kesik, 2005: 101). Klasik bütçeleme sistemi, kamu hizmetlerinin niteliği, miktarı ya da sonuçları ile ilgilenmeyen, kamu kurumlarının ihtiyaçlarını esas alan bir bütçeleme sistemi olarak tanımlanmaktadır (Oral, 2005: 6). Klasik bütçe sisteminde bütçe ödenekleri daha çok hizmeti gerçekleştirecek olan örgütün ihtiyaçlarına göre belirlenir (Kızıлтаş, 2003: 49). Bu yapısı nedeniyle klasik bütçe farklı kaynaklarda örgüt bütçesi olarak da ifade edilebilmektedir.

Klasik bütçe, kamu kesimine aktarılan kaynakların savurgan olmayan bir biçimde kullanılması için denetime büyük önem vermektedir (Sökenoğlu, 2008: 8; Çildir, 2010: 22). Bütçenin temel amacı, kamu harcamalarının miktar ve bileşiminin, yasama organınca gerçekleşip gerçekleşmediğinin denetlenmesi, israf ve suiistimallerin önlenmesi, yani harcamaların kontrolüdür (Kaplan, 2006: 18). Klasik bütçede denetime bu kadar önem verilmesine rağmen, kaynakların etkin kullanımı ile ilgili bir mekanizmanın yokluğu dikkat çekmektedir. Denetim genellikle kanunlara uygunluk açısından yapılmakta, yürütmenin faaliyetlerinin kanunlar çerçevesinde yerine getirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Kızıлтаş, 2003: 50). Bu yönüyle klasik bütçe sistemi kamu kuruluşlarına kaynak aktarma ve aktarılan kaynakların denetlenmesi şeklinde özetlenebilmektedir. Bu bütçe sisteminde harcamalar “harcama kalemleri” ne göre yapılmaktadır. Bu yüzden bu sisteme harcama kalemleri bütçesi de denilmektedir. Harcamalar cari harcama, transfer harcaması ve yatırım harcaması olarak ayrıldıktan sonra bu kalemlere kaynak aktarılır ve tüm harcamalar bu kalemler altında gösterilir. Bütçenin ne kadar olacağını belirlemede en temel gösterge geçmiş yıllarda ki bütçe büyüklüğüdür. Bu yönüyle önceki yıllarda harcama kalemi olarak dâhil edilen bir ödenek kurumsallaşmakta, işlevlerini kaybetse de bu ödeneği bütçeden çıkarmak zor olmaktadır. Sonuç olarak, klasik bütçe sisteminde verilen toplam ödenekle, sunulan toplam hizmetin faydası arasında bir karşılaştırma yapılamaması (Falay, 1987) nedeniyle kaynakların etkin kullanımında var olan sorunlara çözüm bulanamamıştır. Diğer taraftan klasik bütçeleme sistemi, analiz yapılmasını gerektirmemesi nedeniyle bütçenin hazırlanma aşamasının daha kolay olması, denetiminin basitliği ve yöneticiler tarafından daha kolay uygulanabilmesi gibi nedenlerle geniş bir uygulama alanı bulmuştur (Mutluer vd., 2005: 103).

Modern Bütçe Sistemleri: Kamu harcamalarının devamlı artışı, artışla birlikte gelişmiş ekonomiler dâhil olmak üzere bütçelerde açıklar verilmesi, harcama analiz tekniklerinin gelişmesi, kamu mal ve hizmet üretiminde planlama ve sistematik düşünme anlayışının yerleşmesi nedenleri yeni bütçe sistemlerinin geliştirilmesi yönündeki çalışmaları yoğunlaştırmıştır. Bu gelişmeler sonucunda modern bütçe sistemleri diyebileceğimiz performans bütçe, program bütçe, planlama-programlama-bütçeleme, sıfır esaslı bütçeleme ve performans esaslı bütçeleme sistemleri geliştirilmiş ve uygulama alanları bulmuştur (Kızıлтаş, 2003: 52).

Performans Bütçe Sistemi: Performans bütçe sistemi, devlet daireleri tarafından bir mali yıl içinde tahsis edilen ödeneklerle ne yapılacağı ile ilgilenen, bütçe uygulamasında erişilmek istenen amacı belirten bir bütçe olarak tanımlanmaktadır (Sönmez, 1977: 91). Bu bütçe sistemi yasama organının ne satın aldığı yerine, ne yaptığı ve ne başardığı üzerinde durması nedeni ile belirli bir giderden sağlanan faydalar önem kazanmaktadır (Sökenoğlu, 2008: 10).

Performans bütçede yapılacak her bir hizmet için gerekli olan girdiler hizmetin bir fonksiyonu olarak ele alınmaktadır (Kızıлтаş, 2003: 53). Böylece yapılacak hizmetler girdi olarak kabul edildiği için harcama yetkisine sahip olanların önceden belirlenmiş amaçlara ulaşip ulaşamadıklarını ortaya koyan bir bütçeleme sistemidir. Elde edilen çıktılar ve ulaşılan sonuçlar ölçülebildiği için çıktı ve sonuç odaklı yönetimi uygun bir bütçeleme sistemi olarak ifade edilebilir. Yönetimin çıktıları değerlendirebilmesi için performans standartları oluşturması gerekmektedir. Kurumların kendi belirledikleri hedefler standart olabilirken, benzer hedef belirleyen iki farklı kurum arasında karşılaştırmaya dayalı standartlar da oluşturulabilmektedir. Performans bütçe sistemi, kamu kurumunun ne satın aldığı ile değil ne yaptığı ve neyi gerçekleştirdiği ile ilgilenmektedir. Maliyet odaklı olan bu sistem, en az girdi ile en çok çıktı alınması üzerine odaklanmaktadır. Diğer bir ifade ile sistem verimlilik üzerine kurulmuştur.

Program Bütçe Sistemi (PBS): PBS, performans bütçenin bir uzantısı ve daha gelişmiş bir biçimidir. Mevcut kamusal kaynaklarla en fazla sosyal faydanın elde edilmesi (etkinlik) program bütçenin temelini oluşturmaktadır (Kaplan, 2006: 4). Program bütçe sisteminde, kamu kurum ya da kuruluşlarının ilgili mali yıl için yapacağı hizmetler, programlar halinde fonksiyonel esasa göre sınıflandırılır (Falay, 1987). Bu yönüyle program bütçenin, performans bütçe gibi hizmet yönetimini esas aldığı söylenebilir (Kızıлтаş, 2003: 55).

Program bütçeleme sistemine göre ödenekler harcama kalemlerine göre değil, planda belirtilen hedeflerin gerektirdiği hizmetler dikkate alınarak ayrılmaktadır (Günbegi, 2010: 14). Program bütçe uygulaması, fayda-maliyet analizlerine büyük önem vermekte olup bütçe olanaklarının en etkin düzeyde kullanımı bakımından mevcut alternatifler arasından en uygunun seçimini zorunlu kılmaktadır (Sökenoğlu, 2008: 11). Bu bütçeleme yönteminden sonra planlama programlama bütçeleme sistemi gelişmeye başlamıştır.

Planlama Programlama Bütçeleme Sistemi (PPBS): PPBS, program bütçenin ve performans bütçenin daha da geliştirilmiş şeklidir (Kızıldaş, 2003: 56). PPBS’de, kamu hizmetini üretecek çeşitli seçeneklerin performansı ölçülür, bunlar arasında karşılaştırma yapılır ve elde edilen çıktıların gelecekte varacağı sonuçlar ile şimdi katlanılacak maliyetler karşılaştırılarak en etkin ve verimli çözümler araştırılır (Altuğ, 2004). Bu sistemde öncelikle devletin üstlendiği fonksiyonlar belirlenecek, bu fonksiyonların yerine getirilmesi bir plana bağlanacak son aşama olarak da planın uygulaması bütçede yer alacak programlar ile gerçekleştirilecektir (Kaplan, 2006: 5-6). Çıktı odaklı bir sistem olarak dikkat çeken PPBS, kendinden önce gelişen modern bütçe sistemlerine göre daha geniş kapsamlıdır ve her program birkaç performansı ve faaliyeti birlikte içerebilmektedir. Bununla birlikte PPBS çok yıllık bir bütçeleme sistemidir. İhtiyaçlar ya da sorunlar belirlendikten sonra hangi kamu hizmetlerine ihtiyaç olduğu belirlenir. İhtiyaç temelli olarak belirlenen kamu hizmetinin hangi amaçları gerçekleştireceği net olarak belirlendikten sonra da bu hizmet bir programa bağlanmaktadır. Böylece PPBS çok yıllık bir yönetim aracı olarak kullanılabilir.

Sıfır Esaslı Bütçeleme Sistemi (SEB): SEB, ‘‘yeni baştan bütçeleme’’ ya da ‘‘sil baştan bütçeleme’’ tekniği olarak da nitelendirilir (Sökenoğlu, 2008: 10). SEB’de geçmiş yıllardaki bütçe ödenekleri yok sayılarak her yıl ödenekler yeniden tespit edilmekte, ihtiyaçlar yeniden belirlenmektedir (Oral, 2005: 10; Kaplan, 2006: 6; Sökenoğlu, 2008: 10; Günbegi, 2010: 15). Bu yönüyle SEB, önceki yıllarda bütçeye girmiş olan bir harcamayı, eğer ihtiyaç durumu ortadan kalkmış ise bütçeden çıkarmaktadır. Bununla birlikte ihtiyaçların yeniden belirlenmesi uzun ve zahmetli bir iş olarak görülmektedir. Yönetim açısından bu açıdan zorluklar içermekle birlikte, programların yeniden değerlendirilmesi ve kamu fonlarının önceliklere göre yeniden dağıtılmasına imkân vermesi (Kızıldaş, 2003: 60) nedeniyle fonların daha etkin kullanımını sağlayabilmektedir.

Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi (PEBS) : Kamusal mali alanda disiplin ve şeffaflığı sağlama çabaları, denk bütçe kuralının yeniden tesis edilmeye çalışılması ve performans değerlendirme esasına dayalı bir bütçe anlayışı Türkiye’deki yeni bütçe anlayışını oluşturmuştur (Siverekli Demircan, 2006).

Performans Esaslı Bütçeleme, kaynakların kamu idarelerinin amaç ve hedefleri doğrultusunda tahsisini ve kullanılmasını sağlayan, performans ölçümü ve değerlendirmesi yaparak ulaşılmak istenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını tespit

eden ve sonuçları raporlayan bir bütçeleme sistemi olarak tanımlanabilir (Bilge ve Demirtaş, 2012). Tüm dünyada kamu mali yönetiminde etkili olmaya başlayan performans esaslı bütçeleme sistemine (Sivrekli Demircan, 2006) geçiş çok zahmetli ve uzun bir süreçtir. Sistemin başarılı bir şekilde işleyebilmesi için, kamu kesimindeki kurum ve kuruluşların varlık nedenlerinin sorgulanması, organizasyon yapılarının gözden geçirilmesi, kesişen rollerin, yetki ve sorumlulukların belirlenerek yeni düzenlemelere gidilmesi, rol ve sorumlulukların açık bir şekilde tanımlanması gerekmektedir (Oral, 2005: 2). Dünyada performans esaslı bütçeleme sistemi uygulamaları göz önüne alındığında standart bir yapının olmadığı, bu uygulamaya geçiş yapan her ülkenin kendi yapısal koşullarına göre reform gerçekleştirerek kendi performans ölçütlerini ortaya koyduğu görülmektedir (Özen, 2008: 329).

Küresel değişimler neticesinde her geçen gün artan kamu baskısı kaynakların daha etkin kullanılması için yeni uygulamaların hayata geçirilmesine neden olmaktadır. Türkiye’de de son yıllarda kamu mali yönetim sisteminin yeniden yapılandırılması hız kazanmış (Sökenoğlu, 2008: 55), bu çalışmalar sonucunda 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (KMYKK) çıkarılmış ve 2006 yılı bütçesi bu kanunun getirdiği PEBS’e uygun olarak hazırlanması öngörülmüştür.

Çok yıllık bütçeleme PEBS’in önemli bir tamamlayıcısıdır. Çok yıllık bütçeleme, dar anlamda çok yıllık bir süreç için devlet gelirlerini ve ödenek miktarlarını belirleyen bütçe olarak ifade edilmektedir (Günbegi, 2010: 28). Çok yıllık bütçeleme genel olarak parlamentoya onay için sunulacak bütçe yılı ile takip eden iki yılı kapsamaktadır. Bu yönüyle 5018 sayılı kanun çok yıllık bir bütçe sistemini kamu yönetimi alanına dâhil etmiş böylece daha etkin bir mali yönetimi hedeflemiştir.

Türkiye’de önceki yıllarda üniversitelere bütçe tahsisinde, klasik bütçe yönteminin uygulandığı bilinmektedir. Üniversitelerin Maliye Bakanlığı ile pazarlıkları neticesinde ne kadar kamu bütçesi alacağı belirlenmekte, mecliste onaylandıktan sonra bütçe kesinleşmekteydi. Burada üniversitelerin bir önceki yıl aldıkları bütçe pazarlığın başlangıcını oluşturmakta, genellikle bu bütçe üzerinden belirli bir oranda artış sağlanabilmekteydi. PEBS ile birlikte üniversiteler 3 yılı kapsayan stratejik planlar oluşturmakta, ortaya çıkan ihtiyaçlara göre bütçe belirlemeye çalışmaktadır. Ancak uygulamada üniversite yönetimleri ile mali uzmanlar stratejik planlar üzerinden bir pazarlık yapmaktadırlar. Sonrasında orta vadeli mali plan adı verilen bir taslak oluşmaktadır. Burada üniversitelerin en fazla kamu bütçesi alacağı kesinleştirilmektedir. Bu doğrultuda Türkiye kamu mali

idaresinde, PEBS ile somut gelişmelerin yaşandığı söylenebilir. En önemli gelişmeler olarak şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi kavramların öne çıkması gösterilebilir. Bu durum kamu mali idaresinde bireylerin söz sahibi olma talebini günden güne arttırmaktadır. Bütçe üzerindeki bu tür bir talebin varlığı yukarıda bahsedilen bütçe yöntemlerine ek olarak son yıllarda katılımcı bütçeleme, sosyal bütçe, vatandaş bütçesi, cinsiyet odaklı bütçeleme gibi yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Şahin ve Uysal, 2013: 204).

Bütçe sistemlerini incelemek, kamunun yükseköğretime kaynak ayırırken kullandığı yöntemleri anlamayı kolaylaştırmaktadır. Mali plan bir yönetim aracı olarak, hizmetten yararlanan tüm bireylere etkilemektedir. Dolayısıyla yükseköğretim hizmeti için oluşturulan mali plan bir kısmı doğrudan bir kısmı dolaylı olmak üzere tüm toplumu etkilemektedir. Diğer taraftan, bireysel ve toplumsal getirilerinin yüksek olduğu düşünülen yükseköğretim kurumlarına gerçek ihtiyaçlar belirlenerek kaynak ayrılması, bu kurumların niteliğine katkı sağlayabilecektir. Bu yönüyle düşünüldüğünde bütçe sistemlerinin giderek ihtiyaç temelli, performans göstergeleri odaklı, şeffaf, katılımcı olmaları üniversitelere ayrılan kaynakların hem miktarını artırabilecek hem de verimli kullanılmasını sağlayabilecektir.

Üniversitelere kamunun bütçeler aracılığıyla ayırdığı destek doğrudan ya da burs ve kredi sistemleri gibi sübvansiyon politikaları ile dolaylı olarak sağlanmaktadır (Kesik, 2003: 100).

2.3.1.2.Yükseköğretim Kurumlarının Doğrudan Finansmanı

Yükseköğretimde finansman kaynaklarını çeşitlendirme yanında etkin bir kaynak dağılım mekanizmasının sağlanmasının bir zorunluluk olduğu bilinmektedir (Kesik, 2003: 275). Kamu kaynaklarının tahsis yöntemleri, bu kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanımını etkileyen en önemli faktörlerden birisi olarak düşünülmektedir (Kesik, 2003: 305). Eğitim Reformu Girişimi (ERG) tarafından yayınlanan Eğitim İzleme Raporu'nda, eğitime ayrılan kaynakların eğitimde eşitliği geliştirecek biçimde, etkili ve verimli olarak harcanması için, öncelikli olarak nesnel ölçütlerden hareket eden yatırım ve kaynak tahsis sistemleri oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır (ERG, 2007: 20).

Doğrudan finansman, bir devlet kuruluşu veya bir aracı kuruluşun giderlerini karşılaması için bir kurumu finanse etmesi (hhs.gov.tr) olarak ifade

edilebilir. Yükseköğretim kurumlarının kamu tarafından doğrudan finansmanında kullanılan yöntemler değişik ülkelerde birbirinden farklı olarak şekillenmiştir. Bu yöntemler dört genel başlık altında incelenebilmektedir (İlyas, 2012: 18):

Pazarlık usulü kaynak tahsisi: Bu tahsis yöntemine göre yükseköğretim kurumları ile kamu arasında yapılan pazarlıklar neticesinde bütçenin ne kadar olacağı belirlenmektedir. Geçmiş yıllarda tahsis edilen bütçenin büyüklüğü, yeni tahsis edilecek bütçenin büyüklüğüne temel teşkil etmektedir (İlyas, 2012: 18-19). Bu nedenle üniversiteler arasında eşitsizlikler olabilmektedir. Yeni bütçenin ne kadar olacağına, üniversite adına görüşmeyi gerçekleştiren kişinin etki gücü önemli belirleyicilerden biridir. Benzer şekilde pazarlık usulü bütçe tahsisi, önceki bütçe tahsislerinde çeşitli nedenlerle avantaj veya dezavantaj kazanan üniversitelerin sonraki tahsislerde bunun etkilerini göreceği bir yöntemdir.

Geri kalmış ülkelerin yanı sıra Arjantin, Brezilya, Türkiye, İtalya ve Yunanistan gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde de uzun yıllardır uygulanmakta olan bu yöntem, bütçenin hazırlanmasında herhangi bir kriterin olmasından ziyade ikili ilişkilerin ön plana çıkması ve devlet bürokrasinin yükseköğretim kurumlarının bütçelerine tümüyle hâkim olması (Erdem, 2006) nedenleriyle eleştirilmektedir. Buna karşılık tahsisi yapan devlet kurumları tarafından uygulanması kolay bir yöntem olarak bilinmektedir. Tahsisten sorumlu kurumlar bir önceki yılın bütçesinin üstüne ne kadar artış yapacaklarını önceden belirleyerek, üniversite finansmanına ne kadar bütçe ayıracıklarını tespit edebilmektedirler. Bu yöntemde örneğin bir önceki yıl üniversitelere 100 birimlik bir kaynak tahsisi yapıldıysa, eldeki kamu bütçesine göre bunu 120 birime çıkartma kararı alınabilmektedir. Böylece üniversitelerin bütçe artışı ortalama %20 olarak belirlenmiş olmaktadır. Daha sonra kamu adına üniversiteler ile pazarlık yapanlar bu üst sınırı bilerek pazarlığı gerçekleştirmektedirler. Ancak böyle bir durumda, bazı üniversiteler pazarlık sürecinde etkili olan farklı değişkenler nedeniyle önceden belirlenen artış oranının üstünde bir bütçe artışı elde ederken, bu durum başka bir üniversitenin önceden belirlenen artış oranının altında bütçe artışı elde etmesine neden olmaktadır.

Kategorik veya belli bir amaca göre kaynak tahsisi: Kamu tarafından bazı yükseköğretim kurumlarının belirli bir amaç için seçilip sadece bu kurumlara kaynak tahsis edilmesi yöntemidir (İlyas, 2012: 19). Kırsal kesimden öğrencilerin daha yoğun olduğu üniversitelere bu öğrencilerin dezavantajlarını azaltabilecek

faaliyetler için kaynak aktarılması kategorik kaynak tahsisine örnek olarak verilebilir.

Formüle dayalı kaynak tahsisi: Üniversitelere doğrudan kaynak aktarılmasında kullanılan diğer bir yöntem, kaynağın bir formüle göre hesaplanması yöntemidir. Bu yöntemde formülü oluşturan değişkenlerin belirlenmesi sistemin en önemli unsurudur. Genellikle öğrenci ve personel sayısı, birim maliyet gibi unsurlardan oluşan formül aracılığı ile verilecek olan kaynağın miktarı belirlenmektedir. Bu yöntemin önemli avantajı kamu kaynaklarının tahsis sürecinde politik etkilerin en aza indirilmesi ve uygulamanın şeffaf bir şekilde gerçekleşmesidir (İlyas, 2012: 20). Formüle dayalı kaynak tahsisi yaparken, kaynağın ne kadar olacağını belirlemede genellikle tek bir formül yeterli olmayabilir. Örneğin araştırma faaliyetleri için sağlanan kaynağın miktarı ile öğretim hizmeti için sağlanan miktarın belirlenmesinde ayrı formüllerin olması gerekmektedir. Bununla birlikte öğrenci sayısı ile orantılı formüllerde programlara göre öğrenci ağırlıklarının belirlenmesi oldukça zor bir süreç gerektirmektedir (Oliver, 1973).

Performansa dayalı kaynak tahsisi: Performansa dayalı kaynak tahsisi yönteminde, öğrenci sayısı yerine ya da öğrenci sayısına ek olarak mezun sayısı, öncelikli alanlarda verilen mezun sayısı, mezunların çeşitli sınavlarda gösterdiği başarı, yürütülen araştırma projesi ve yayın sayısı gibi göstergeler kullanılmaktadır (İlyas, 2012: 22-23). Performansa dayalı mekanizmalar belli bir süre içinde bir kurum tarafından gerçek ya da amaçlanan sonuçlar ile ilgilidir. Performansa dayalı mekanizmalar mezun sayısı gibi çıktı temelli değişkenlerden oluşabileceği gibi bazı özellikleri olan personel ve öğrenci sayısı gibi girdi temelli değişkenlerden de oluşabilmektedir (EURDICE, 2011a: 38).

Doğrudan finansman yöntemlerinden bazıları yukarıda kısaca özetlenmiştir. Bu yöntemlerden her birinin diğerine göre avantaj ve dezavantajlara bulunmaktadır. Ülkeler kendi iç dinamiklerine göre bu yöntemlerden tek başına birini ya da birkaç tanesini doğrudan finansman yöntemi olarak benimseyebilmektedirler. Bununla birlikte doğrudan finansman üniversitelerin tarihsel gelişimi sürecinde farklı aşamalardan geçerek değişmiştir.

Doğrudan Finansmanın Değişimi: “Üçüncü Kuşak Üniversitelere Doğru” kitabının yazarı Wissema (2009) ortaçağ dönemindeki üniversiteleri birinci kuşak üniversiteler, 1810 yılında Humbolt felsefesi ile kurulan Berlin Üniversite Modelini ikinci kuşak üniversiteler ve son olarak da günümüzde üniversitelerin bir geçiş

dönemi yaşadıklarını belirterek bu sürecin sonunda oluşacak yeni üniversite modelini ise üçüncü kuşak üniversiteler olarak tanımlamaktadır. Kitapta üniversitelerin temel felsefesindeki değişimden bahsedilirken, bu değişimin önemli bir parçasının da finansman olduğu ifade edilmektedir.

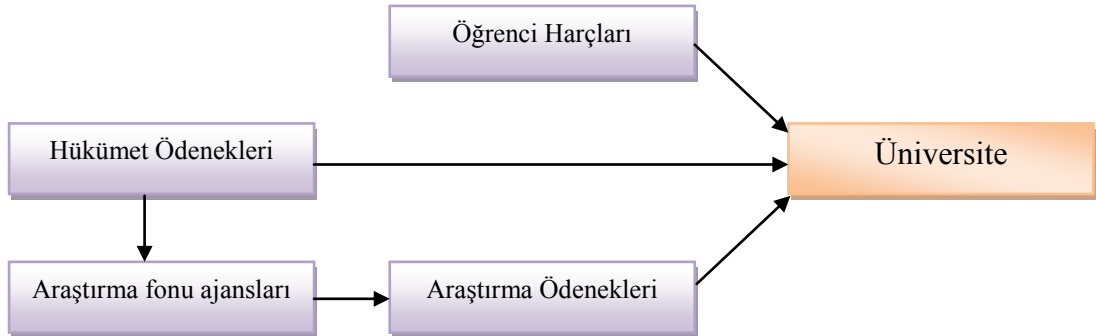
Ortaçağ üniversitesinin finansmanı, öğrencilerin ödedikleri harçlar, prensliklerin statüsünün bir simgesi olduğu için bağışlar ve üniversitelerin kendi mülklerinden elde ettiği gelirlerinden sağlanmaktaydı (Wissema, 2009:159).

Şekil 2. 4. Ortaçağ Üniversitesine Finansal Akış Şeması

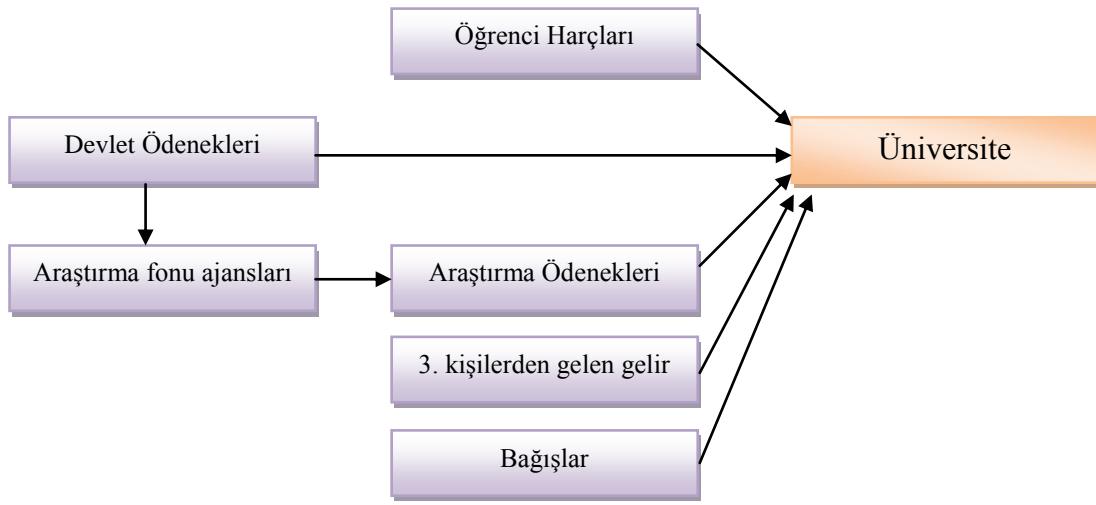
Bu dönemde üniversitelerin mal mülk edinmelerine izin verilmesinin nedeni üniversitelere kıtlık dönemlerinde bir gelir ve güvenlik sağlayacağı düşüncesiydi (Wissema, 2009: 159). Böyle bir geliri elinde bulundurmamak ise üniversitelerin özerkliğine hizmet eden bir kaynak olarak dikkat çekmektedir.

1810 yılında üniversitelerdeki aşırı uzmanlaşmaya karşı bir hareket olarak gelişen ancak bu amacının tam tersi bir uygulama alanı bulan ikinci kuşak üniversiteler Berlin Üniversitesi ile birlikte tüm dünyaya yeni bir üniversite felsefesi olarak çok hızlı bir şekilde yayıldı. Bu üniversiteler araştırma ağırlıklı bir çalışma planı izliyorlardı. Bu dönemde üniversitelerin finansmanında değişiklikler meydana geldi.

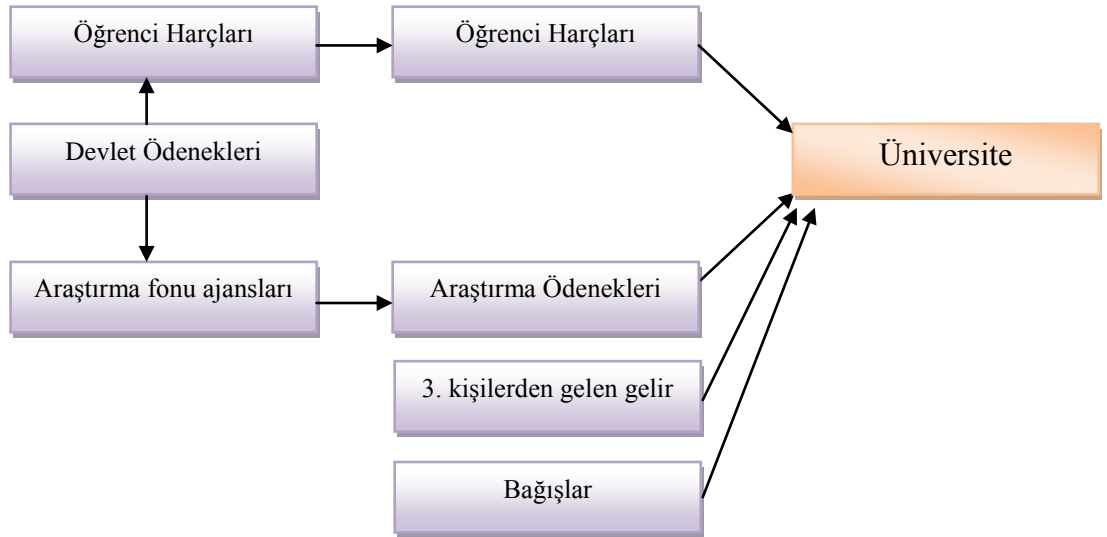
Şekil 2. 5. İkinci Kuşak Üniversitelere Finansman Akışı

Şekil 2. 5'te görüldüğü gibi ikinci kuşak üniversitelerin gelirinin büyük bir kısmı devlet tarafından sağlanmaktadır. Sayıları gayet az olan bazı üniversiteler bugün hâlâ büyük topraklara ve binalara sahip olsa da, ikinci kuşak üniversitelerin mülklerden gelen gelirleri, önemsenmeye değmeyecek bir düzeye inmiştir (Wissema, 2009: 160). Bu modelde bir gelişim çizgisi izlemesi beklenen üniversite felsefesinin devletin üniversitenin doğrudan finansmanını üstlenmesi nedeniyle var oluş amacından sapmalar yaşadığı düşünülmektedir. Geçiş dönemini yaşayan bugünkü üniversiteler kaynaklarını çeşitlendirmeye çalışmaktadır.

Şekil 2. 6. Günümüz Üniversitelerin Finansman Akışı

Günümüz üniversiteleri finansman kaynaklarını çeşitlendirmeye çalışıyor olsalar da, yine üniversitelerin en büyük gelir kaynağı doğrudan yapılan devlet ödenekleridir. Wissema'ya (2009:161) göre bu finansman tarzı, halen 19. yüzyılın, iyi bir eğitim verilmesinden hükümetleri sorumlu tutan ve okullar ile üniversiteleri de bunun araçları olarak gören anlayıştan kaynaklanmaktadır. Wissema'ya (2009:162) göre geleceğin üniversiteleri, yazarın ifadesi ile üçüncü kuşak üniversiteler, devletten doğrudan destek almayacaklardır.

Şekil 2. 7. Üçüncü Kuşak Üniversitelerin Finansman Akışı

Üçüncü kuşak üniversitelere Şekil 2. 7.'de görüldüğü gibi devletin doğrudan bir finansman desteği bulunmamaktadır. Günümüzde de devletin eğitim hizmetlerinin arzında ve finansmanında rol oynaması istense de bunun derecesi ve rolü konusunda kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır (Yılmaz ve Kesik, 2010). Üçüncü kuşak üniversitelerde de devlet desteğini dolaylı yollarla aktarmaktadır. Bu yöntemle devlet, niteliği kontrollerle güvence altına almaya çalışmaktansa, piyasa sistemindeki rekabete güvenmektedir (Wissema, 2009: 162-163). Diğer bir anlatımla üniversiteler tarihi gelişimi içerisinde kamusal finansmanın üniversitelere aktarılması bakımından doğrudan finansmandan giderek vazgeçerek, dolaylı finansman uygulamalarına yönelmektedir.

2.3.1.3. Yükseköğretim Kurumlarının Dolaylı Finansmanı

Dolaylı finansman, bir organizasyon ile bir yararlanıcının gerçek ve bağımsız seçimleri sonucunda çek, sertifika, kupon veya benzeri bir mekanizma ile desteklenmesidir (hhs.gov.tr). Birçok ülke yükseköğretim finansmanında kamu kaynaklarını doğrudan üniversitelere aktarmakla birlikte bu kaynakların öğrenciler ve aileler aracılığıyla yükseköğretim kurumlarına aktarıldığı dolaylı finansman yöntemlerini de kullanmaktadır (İlyas, 2012: 25). Diğer bir anlatımla dolaylı finansman, devlet yardımlarının eğitim-öğretim hizmeti veren üniversitelere doğrudan ödenmesi yerine, onu tüketebilecek olanlara (öğrenciler veya aileleri) yapılması esasına dayanan dolaylı bir uygulamadır (Söyler, 2009). Kamusal

kaynakların yükseköğretimin finansmanında arz kanalı yerine talep kanalından kullanılmasının etkinliği arttırabileceği düşüncesiyle son yıllarda dolaylı finansman yöntemlerine yeni uygulamalar eklenmektedir. Bu tür yöntemlerin en yenilikçisi cari harcamaların öğrencilere verilen kuponlarla karşılandığı kupon yaklaşımıdır (İlyas, 2012: 25).

Kupon Yaklaşımı: Kupon yaklaşımı, fiyat karşılığı sunulabilmesi mümkün olan bazı kamusal nitelikli mal ve hizmetlerin serbest piyasa ekonomisinde de pazarlanmasını kolaylaştıran ve söz konusu mal ve hizmetlerin düşük gelirli kesimler tarafından da tüketilebilmesini sağlayan bir yöntem olarak ifade edilebilir (Buyrukoğlu, 2010: 54).

Bu yöntemde kamudan sağlanan vergilerle finanse edilen, belirli bir parasal değeri olan kuponlar eğitim hizmeti talep eden öğrencilere verilmektedir. Öğrenciler sadece eğitimlerinde kullanabilecekleri bu kuponları, eğitim aldıkları yükseköğretim kurumuna vermektedirler. Yükseköğretim kurumları da daha sonra bu kuponları kamuya sunarak kuponların değeri kadar kamu kaynağı elde etmektedir (İlyas, 2012). Diğer bir anlatımla, eğitim kuponları devletin her bir yükseköğretim öğrencisi için ödemekte olduğu kaynağın, tercih edecekleri bir devlet veya özel üniversitelerde kullanılmak üzere öğrenci veya ailesine verilmesi yöntemidir (Gölpek, 2011d).

Kupon yaklaşımına göre, öğrenci veya aileleri kendi seçtikleri bir kamu veya özel eğitim kurumunda kullanmak üzere hükümet desteği almaktadırlar. Bu yöntemin destekçileri kurumlar arasında rekabeti arttıracaklarını, yönetimde daha fazla özerkliğin sağlanacağını, öğretim standartlarının gelişmesine yol açacağını, öğrenci performansı, ebeveyn memnuniyeti ve fırsat eşitliğini yükseltebileceğini savunmaktadırlar (Macintosh ve Wilkinson, 2006).

Kesik (2003: 139)'e göre de kupon sistemi, öğrencilerin okul seçme özgürlüğünü genişletecek ve yükseköğretim kurumlarının kalite ile çeşitliliğini geliştirecek bir yükseköğretim finansman aracıdır. Kamunun kaynaklarının kullanımında farklı bir yol izleyen bu yöntemde, geleneksel olarak kalite standartlarının oluşmasında ve bunların takibinden sorumlu olan devletin sorumluluğu bireylere aktarılmaktadır. Yükseköğretim talebinde bulunanlar, kendi elleri ile yükseköğretim kurumlarına kaynak aktardığı için kendi eğitimsel beklentilerine daha fazla yanıt bulmaya çalışacakları düşünülmektedir. Diğer taraftan yükseköğretim kurumları, kendilerini talep eden öğrencilerden elde ettikleri kuponlar aracılığı ile finansman sağladıkları için öğrencilerin talebine daha fazla cevap

vermeye çalışabileceklerdir. Bu aynı zamanda yükseköğretim kurumlarını birbirleri ile rekabete zorlayabilecektir. Özellikle devlet okullarının tekel oluşturduğu ülkelerde rekabeti geliştirme stratejik bir konuma sahiptir.

Öğrenci Bursları: Öğrenci bursları uygulaması bir diğer dolaylı finansman uygulamasıdır. Kupon yaklaşımını uygulayan ülkelerde (Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda vb.) verilen kuponlar karşılığı devlet geri ödeme talep etmektedir. Öğrenci bursları uygulamasında ise öğrenciden bir geri ödeme beklenmemektedir. Sosyal adalet ilkesi bakımından yükseköğretim hizmeti talep eden gelir düzeyi düşük öğrencilere burslar verilmektedir. Burs alacak öğrencilerin seçimi ülkeden ülkeye değişmektedir. Bazı ülkelerde Türkiye’de olduğu gibi burs alacak öğrenciler merkezi bir kuruluş tarafından seçilirken, bazı ülkelerde yükseköğretim kurumları burs alacak öğrencileri kendileri seçmektedir. Hangi yöntemin kullanıldığı daha çok o ülkede üniversitelerin ne kadar merkezi ya da yerel yönetildiği ile ilişkili olmaktadır. Bursların süresi ve devamı genellikle öğrencilerin başarıları ile ilişkilendirilmiştir.

Burs alacak öğrencilerin seçiminde de çoğunlukla başarılı olma koşulu aranmaktadır. Ancak yükseköğretime erişim ve eşitliği sağlamak adına yapılan burs uygulamasının başarı ile ilişkilendirilmesi bursun ihtiyacı olanların tamamına verilmesini engellemektedir. Örneğin aynı yükseköğretim programında okuyan ortalama bir başarıya sahip iki öğrencinin de burs alamadığı düşünülürken, ekonomik durumu iyi olan öğrenci eğitime devam edebilecekken; ekonomik durumu iyi olmayan öğrenci, yükseköğretimin bireysel maliyetlerinden yaşam maliyetlerine ve vazgeçme maliyetine katlanamadığı için eğitime devam edemeyecektir.

Vergi muafiyetleri: Vergi muafiyetleri, yükseköğretim harcamalarının vergiden düşülmesi ya da vergi ödemelerinde kullanılmak üzere bir kredi sağlanması yoluyla birçok ülkede üniversite öğrencilerine ve ailelerine destek amacıyla uygulanmaktadır (İlyas, 2012: 27). Öğrenciler bu yöntemle devlet tarafından dolaylı olarak finanse edilmektedir. Devlet sağlayacağı anlık gelirden vazgeçerek, bireyin ilerde ekonomiye sağlayabileceği uzun dönemli katkıdan yararlanabilecektir. Yükseköğretime erişim imkânlarını arttırmak amacıyla Brezilya’daki özel üniversiteler vergi muafiyetleri karşılığında düşük gelirli öğrencilere eğitim hizmeti sunmaktadır (McCowan, 2007: 579).

Öğrenci kredileri: Öğrencilere eğitim maliyetlerini karşılamaları amacıyla verilen geri ödemeli kaynaklara kredi denilmektedir. Kredi öğrenciye devlet

tarafından verilebileceği gibi özel kuruluşlar tarafından da verilebilmektedir. Bu krediler öğrenim ücreti bedelini karşılamak üzere sadece öğretim ücreti kadar olabilirken, yaşam masraflarını karşılamak için daha yüksek bir miktarda da olabilmektedir. Öğrenci kredilerinin devlet tarafından verilmesi bu kaynağın üniversite finansmanı bakımından bir yönüyle kamusal finansman bir yönüyle özel kaynaklarla finansman olmasını sağlamaktadır. Öğrenci aldığı kredinin geri ödemesini gerçekleştirdiği zaman eğitimin maliyetine kendisi katlanıyor olması nedeniyle bu bir özel finansmandır. Diğer taraftan devlet kredi vererek kaynaklarını kullanmaktadır. Eğer devlet kredi sistemini işletmek için ek kaynak ayırıyor ve verilen kredide kar getirecek bir faiz uygulamıyorsa bu durum devletin krediler yoluyla yükseköğretimi dolaylı olarak finanse ettiğini göstermektedir.

Öğrenci kredileri öğrencilerinin eğitim maliyetlerinin bir kısmının gelecekteki gelirlerine karşılık olacak şekilde karşılanmasıdır. Öğrencilere sağlanan kredi konusunda dikkat edilmesi gereken iki nokta bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kredilerin çeşidi, ikincisi ise finansman kaynağıdır. Kredi çeşitleri belli zaman diliminde sabit taksitlerle ödenebilecek olan *ipotek tipi krediler* ve öğrencinin gelecekteki gelirinin yüzdesi olarak ödeyebileceği *gelire bağlı kredilerdir* (Akça, 2012). İpotek tipi kredilerin kişinin gelecekteki gelirine bakılmaksızın geri ödeme talebi, dar gelirli bireylerin eğitim aracılığıyla risk almasına engel olabilmektedir. Bu nedenle bireylerin bugünkü maddi durumuna göre değil de gelecekteki gelir durumuna göre geri ödeme düşüncesi dar gelirli bireylerin eğitime daha fazla erişimini sağlayarak fırsat eşitliğine olumlu katkıda bulunmaktadır.

Yükseköğretim öğrencilerinin %58'i gibi büyük bir bölümüne kredi sağlayan ABD'de öğrencilere sağlanan kolay krediler nedeniyle oluşan kamusal ve bireysel borçların sürdürülemez bir düzeye geldiği belirtilmektedir (Best ve Keppo, 2014). Bu nedenle öğrencilere kredi verilirken, geri dönüşünü sağlayacak önlemlerin alınmasının gerektiği söylenebilir.

Yükseköğretimin kamusal finansmanının farklı yöntemlerle sağlanabileceği yukarıda kısaca açıklanmıştır. Kamusal kaynakların hangi yöntemlerle üniversite finansmanında kullanılacağı ülkelerin kendi iç dinamiklerinden etkilenmekte, her ülke en yüksek etkinlik sağlayacak mekanizmaları işletmeye çalışmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde halen yükseköğretimin finansmanında kamusal kaynakların ağırlıklı olarak kullanıldığı söylenebilir. Ancak yükseköğretimin kamusal kaynaklarla finansmanına giderek artan eleştiriler getirilmektedir. Yapılan

eleştirilerden birisi merkezi bütçeden kaynak ayırmanın üniversitelerin mali özerkliğini olumsuz etkileyebileceğidir. Ancak bu kaygı üniversitelerin kamusal kaynaklarla finansmanından daha çok bu kaynağı kullanma şekli ile ilgilidir. Mali özerklik, yükseköğrenim kurumlarının stratejik ve kaynak planları çerçevesinde belirledikleri hedeflere kendi iç idari ve kontrol mekanizmaları yoluyla ulaşabilmeleri için, esnekliğe sahip olmaları şeklinde algılanmalıdır (Kesik, 2003: 268). Ancak modern anlamda mali özerkliğin uygulanabilmesi, yükseköğretim kurumlarının finansman kaynaklarının arttırılmasıyla mümkündür (Kesik, 2003: 268). Bu ise yükseköğretimin kamusal kaynaklar yerine ya da kamusal kaynakların yanı sıra özel kaynaklarla finanse edilmesi ile gerçekleştirilebilir.

2.3.2. Yükseköğretimin Özel Kaynaklarla Finansmanı

Yükseköğretimde hızla artan maliyeti karşılamak amacıyla kamu kaynaklarının yetersizliği, kamusal finansmanla üretilen yükseköğretim hizmetinin eşitsizliğe neden olabilmesi, hizmet talep edenlerin maliyete katılımının etkinliği artırması gibi görüşlerin etkisi ile özel kaynaklarla finansman yöntemleri giderek önem kazanmakta ve uygulama alanları bulmaktadır. Dünya ülkeleri, yükseköğretimin finansmanında, doğrudan ve dolaylı olarak kamu kaynaklarını kullanmaya devam ederken özel kaynakların da miktarını yükseköğretimin işlevlerini tam olarak yerine getirebilmesi amacıyla arttırmaktadır (Kesik, 2003: 305).

Devleti temel finansman kaynağı olmaktan çıkarıp, piyasa güçlerine duyarlılık, eğitim hizmetlerinden yararlananların maliyete katılmalarının sağlanması eğitim finansmanının da yeni yaklaşımlar olarak ifade edilebilir (Gölpek, 2011d). Yükseköğretimin finansmanı konusunda maliyeti paylaşmak adına geliştirilen yöntemler şu şekilde sıralanabilir:

- Özel üniversitelerin yaygınlaşması
- Öğrencilerden öğrenim ücreti alınması
- Eğitim kuponları
- Üniversitelerinin gelir yaratan işletmelere sahip olmaları
- Bağışlar vb. özel katkılardan yararlanılması
- Öğrencilerin istihdamı ve yükseköğretime yönelik fonların oluşturulduğu ulusal burs programları
- Öğrenci kredileri, mezuniyet vergileri ve bordro vergileri gibi ertelenmiş maliyete katılma yöntemleri

- Yerel olarak sağlanan işgücü ve aynı yardımlar
- Özel ve kamu kesimi kuruluşlarıyla öğrenci sponsorluğu, danışmanlık, ücretli stajyerlik türünden sözleşmeler ve anlaşmalar yapılması olarak özetlenebilir (Gölpek, 2011d).

Yukarıda maliyeti paylaşma adına verilen yeni yöntemlerin büyük bir kısmının özel kaynaklarda ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Yükseköğretimin özel kaynaklarla finansmanı, özel yükseköğretim kurumlarının teşviki veya kamu yükseköğretim kurumlarının özel gelir yaratma imkânlarının geliştirilmesi ile mümkün olabilmektedir (Söyler, 2009: 15). 1980’li yıllardan itibaren yaşanan “refah devleti krizi” tüm dünyada özel yükseköğretim kurumlarının sayısının artmasına neden olmuştur. Bu tarihten sonra özel sektörün birikimlerinin finansmana daha fazla dâhil edilmesini sağlamak üzere uzak doğu ülkeleri ile eski sosyalist ülkelerde dahil olmak üzere tüm dünyada hızla özel üniversiteler açılmıştır (Gölpek, 2011d). Dolayısıyla günümüzde birçok ülkede kamu ve özel üniversitelerden oluşan ikili bir yükseköğretim yapılanması bulunmaktadır. Türkiye’de 70’li yıllarda özel üniversite girişimlerinde bulunmuş, bu üniversitelerin eşitlik ilkesine aykırı bulunması nedeniyle kapatılmasıyla 1980’li yıllarda kamu yükseköğretim kurumlarının yanı sıra vakıf üniversite yapılanmasının oluşumu sağlanmıştır. Böylece kâr amacı gütmeyen, özel sektörün yükseköğretim hizmetini sunması amaçlanmıştır.

Özel kaynaklarla finansman için önemli bir bileşende öğrencilerden aldıkları hizmet karşılığında talep edilen öğrenim ücretidir. Öğrenim ücreti geleneksel olarak, yükseköğretim kurumunun mevcut giderlerini karşılamak veya verilen hizmetin maddi karşılığının bir kısmını almak amacıyla öğrencilerden talep edilen bir miktardır. Yükseköğretim kurumlarında iki tür öğrenim ücreti uygulaması yapılmaktadır. Bunlardan birincisinde tüm öğrencilerden aynı ücret talep edilmekte, ikincisinde öğrencinin okuduğu alana göre öğrenim ücreti farklılaşmaktadır. Sağlık gibi yüksek maliyete sahip alanlarla diğer alanların ücretleri farklılaştığı gibi, yaklaşık aynı maliyete sahip hukuk ve modern sanat gibi alanlarda da öğrenim ücretleri farklılaşabilmektedir (Russell, 1954: 195-196).

Öğrenim katkı payı yükseköğretim kurumlarının bireysel finansman ile desteklenmesini sağlamaktadır. Bireysel finansman hizmeti talep eden veya hizmeti alanların bunun bedelini ödemesi olarak tanımlanmaktadır. Öğrenim katkı payı uygulaması bir bireysel finansman yöntemi olmakla birlikte tüm maliyetin karşılanmasını gerektirmemektedir. Yüksek oranda vergiler yoluyla oluşturulan

kamusal kaynakların üniversite finansmanında kullanılması bireysel finansmana duyulan ihtiyacı azaltmaktadır. Bireysel finansman uygulamalarında talep edenlerin hizmetin bedelini ödemesine krediler yoluyla da destek sağlanabilmektedir.

Yükseköğretim finansmanı ile ilgili eğitimin bireysel ve sosyal getirileri, yükseköğretimin yarı kamusal hizmet özelliği ve yükseköğretim hizmetinin finansman yöntemleri yukarıda kavramsal olarak açıklanmıştır. Bu kavramların eğitim finansmanı konusunda oluşturdukları çerçeve, aralarında ilişki kurularak eğitim sistemi bağlamında ve özellikle yükseköğretim düzeyinde aşağıda açıklanmıştır.

Eğitim hizmetlerinin ortaya çıkardığı pozitif dışsallıklar dolayısıyla, eğitimin finansmanının hizmetten yararlanandan mı, yoksa tamamen devlet tarafından mı sağlanması gerektiği konusu alanyazında ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır (Shaw, 2010). Yapılan bu tartışmalarda bireysel getirilerinin yüksek olduğuna inanılan eğitim hizmetlerinin maliyetinin, bu hizmeti alanlar tarafından karşılanması gerektiği vurgulanmaktadır. Başka bir anlatımla bu düşünceye göre eğitim bireysel finansman ile finanse edilmelidir. Diğer taraftan, özellikle gelişmekte olan ülkelerin eğitim finansmanının tamamını ya da tamamına yakını üstlendiği bilinmektedir (Akinkugbe, 2000). Bununla birlikte Norveç, İsveç gibi bazı gelişmiş ülkeler tüm eğitim düzeylerinde kamusal finansman yöntemini benimsemiştir. Farklı bir şekilde ABD, İngiltere, Kanada gibi ülkelerde bazı eğitim düzeylerinde bireysel bazılarında kamusal finansman yöntemini uygulamaktadırlar. Ülkelerin eğitimin finansmanını nasıl sağladıkları o ülkelerin yönetim biçimleri ile de yakından ilgilidir. Diğer bir deyişle her ülkede eğitimin finansmanı yönetim biçimi ile bağlantılı olarak farklılaşmaktadır.

Tüm dünya ülkelerinin eğitim sistemleri incelendiğinde eğitim kademelerinin Türkiye’de olduğu gibi okulöncesi, ilköğretim ya da temel eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretimden oluştuğu gözlenmektedir. Eğitim finansmanı tartışmalarında temel eğitim kademesinde verilen eğitimin toplumsal getirilerinin daha fazla olduğu gerekçesi ile bu düzeyde yapılan eğitimin kamusal finansman yöntemi ile karşılanması gerektiği görüşü genel kabul görmektedir. Diğer taraftan okulöncesi ve ortaöğretim kademelerinde eğitimin finansmanı yönünden ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Okulöncesi eğitimi düzeyinde genellikle bireysel finansman yöntemi, ortaöğretim düzeyinde ise kamusal finansman yöntemi ağırlıklı olarak uygulanmaktadır.

Yükseköğretimin finansmanı ile ilgili diğer öğretim kademelerinden farklı olarak daha yoğun tartışmalar yaşanmaktadır. Yükseköğretimin finansmanının çok tartışılan bir konu olmasının nedenleri arasında yükseköğretim kademesinin diğer kademelere göre daha yüksek bir maliyet oluşturması gösterilebilir. Benzer şekilde, yüksek maliyetin yanında yükseköğretim eğitimi alanların yaşam boyu diğer öğretim kademesinden mezun olanlara göre daha yüksek kazanç elde etmeleri bir diğer neden olarak gösterilebilir. Yükseköğretime erişim daha fazla gelir kazanmak yönünde önemli bir adımdır ve yükseköğretimle diğer kademelerin ekonomik geri dönüşü arasındaki makas da her geçen gün açılmaktadır (ERG, 2009: 20). Ekonomik geri dönüşler arasında giderek artan farkın nedenleri arasında toplumsal yaşamın giderek daha fazla bilgi temelli olmasının yer aldığı söylenebilir. Bu noktada ülkeler bireylerinin bilgi temelli toplum düzeni içerisinde kendi refahlarını arttırırken daha fazla katma değer yaratarak toplumsal refahı da arttırmasını beklemektedir. Bu yönüyle yükseköğretimin kamusal ya da bireysel bir mal/hizmet olduğunun belirlenmesi gerekmektedir.

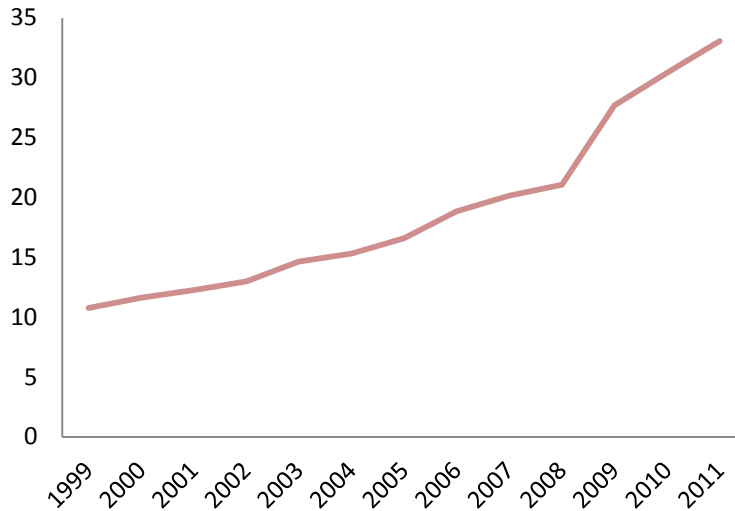
Yükseköğretim hizmeti bireylere doğrudan fayda sağlaması açısından özel mal/hizmet, ekonomik ve sosyal kalkınmaya sağladığı katkı açısından da bir kamu malı/hizmeti olarak kabul edilmektedir. Yükseköğretim hizmetlerinin hem kişisel getirilerinin fazlalığından dolayı serbest piyasa sistemi içerisinde üretilebilme olanağının bulunması, hem de eğitim hizmetlerinin yaydığı sosyal faydanın toplumun tüm fertlerine yayılması nedeniyle kamusal arzının söz konusu olması, bu hizmete yarı kamusal bir nitelik kazandırmıştır (Ergen, 2006). Geleneksel olarak, faydanın bütün vatandaşlara yayılması için acil yardım ve savunma hizmetleri gibi kamu malları/hizmetleri hükümetlerin kontrolü altındadır. Ancak, savunma hizmetleri dışındaki kamu hizmetlerinde hükümetlerin bu hizmetlerin başkaları tarafından sunumuna ilişkin düzenlemeler yapmasının, uygulamaları izlemesinin ve denetlemesinin, hizmeti doğrudan sunmasından daha etkin olduğu son dönemde dünyada kabul gören genel bir yaklaşımdır (Tanrıkulu, 2011). Lozano (2009) gelişmekte olan ülkelerin eğitim maliyetlerini karşılamakta kısıtlı bir bütçe yüzünden sorun yaşadıklarını belirtmektedir. Yazar ayrıca bu sıkıntıyı çekmenin temel eğitim için haklı gerekçeleri olduğunu ancak yükseköğretim için böyle bir gerekçenin olmadığını belirtmektedir. Yükseköğretimin maliyetinin, eğitimi alanların gelirinde görülen artışı da dikkate alarak bu bireyler tarafından karşılanması gerektiği düşünülmektedir.

Tüm bu tartışmalar içerisinde ülkeler yükseköğretimde okullaşma oranını artırma, daha iyi eğitim hizmeti sunma, daha nitelikli bireyler yetiştirme gibi konularda birbirleriyle yarışmaktadır. Dünya Bankası, UNESCO ve OECD gibi uluslararası kuruluşların raporlarına göre dünyada yükseköğrenim gören öğrenci sayısı 1985 yılında yaklaşık 20 milyon iken, 1990'da 26 milyona, 1995'de 38 milyona yükselmiş ve 1995 yılından itibaren hızla artarak 2001 yılında 85 milyonu aşmıştır. Bu sayının günümüzde 100 milyonu aştığı tahmin edilmekte, 2020'de ise 200 milyon düzeyine ulaşacağı öngörülmektedir (YÖK, 2006; Tanrikulu, 2011; Çimen, 2012). Genel bir eğilim olarak tüm dünyada görülen yükseköğretime talep artışı Türk Yükseköğretimi için de benzer bir ivme göstermektedir. Bu ivmenin bir göstergesi sayılabilecek yükseköğretim net okullaşma oranı yıllar bazında Tablo 2. 4'te sunulmuştur.

Tablo 2. 4. Yıllara Göre Yükseköğretimde Net Okullaşma Oranı (TÜİK, 2012)

Yıl	Yükseköğretim Net Okullaşma Oranı(%)	Yıl	Yükseköğretim Net Okullaşma Oranı(%)
2011	33,06	2004	15,31
2010	30,42	2003	14,65
2009	27,69	2002	12,98
2008	21,06	2001	12,27
2007	20,14	2000	11,62
2006	18,85	1999	10,76
2005	16,60		

Tablo 2. 4 incelendiğinde, 1999 yılında %10,76 olan yükseköğretim net okullaşma oranının 12 yıl gibi bir sürede %33,06'ya yükseldiği görülmektedir. Yükseköğretim net okullaşma oranında en hızlı artış 2008-2009 yılları arasında gerçekleşmiştir. Yıllar bazında okullaşma oranındaki değişimin ivmesini gösterebilmesi nedeniyle net okullaşma oranı Şekil 2. 8'de gösterilmiştir.

Şekil 2. 8. Yıllara Göre Türk Yükseköğretiminde Net Okullaşma Oranı (TÜİK)

Şekil 2. 8 incelendiğinde 1999 yılından 2008 yılına kadar net okullaşma oranının düşük bir ivme ile arttığı, sonraki yıllarda daha yüksek bir artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Tablo 2. 4 ve Şekil 2. 8’de sunulduğu gibi Türkiye’de yükseköğretime talep dünyada olduğu gibi son yıllarda artmış, bu ihtiyaca karşılık verebilmek adına da 1984’ten itibaren vakıf üniversiteleri açılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte ikinci öğretim uygulamaları ve uzaktan öğretim programları da yükseköğretime olan talebi karşılamaya amaçlayan yöntemler olarak dikkat çekmektedir (Çimen, 2012). Kamu politika yapıcılar tarafından yaşanan bu kapasite artışlarının yükseköğretimin kalitesinde ne ölçüde iyileşmelere neden olduğu pek çok ülkede tartışılmaktadır (Türkmen, 2009: 9).

Yükseköğretimin kitlesel hale dönüştürülmesinde ilk dönemler kamu harcamaları katalizör rol oynamış ancak zaman içinde bu hizmetleri alan ve faydalanan paydaş kesimlerin katkısı ve katılımı artmaya başlamıştır (Küçükcan ve Gür, 2009). Dünya’da yükseköğretime artan taleple birlikte, yükseköğretim kurumlarının sayısı ve kontenjanları hızla artmakta, sadece kamusal kaynaklarla finansman yetersiz kalmaktadır (Çimen, 2012). Artan taleple birlikte yükseköğretimin kaliteli eğitim verebilmesi için sağlam ve sürekli mali kaynak ihtiyacı vardır (Bayraklı, Ergün ve Karataş, 2007). Yükseköğretimin sürekli mali kaynak ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla özellikle son yıllarda kaynaklarda daha fazla çeşitlenme olduğu gözlenmektedir. Yükseköğretim hizmetleri günümüzde; kamu kaynağı ve öğrenci katkılarının yanı sıra özel kişi ve kuruluşların katkısıyla ya

da bu kaynakların birden fazlasıyla karma bir şekilde finanse edilebilmektedir (Oruç, Çekin, Tenderis ve Özmen, 2011).

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye de yükseköğretimde görülen talep artışını karşılayacak arzı yaratmanın çabası içerisinde. Bu noktada talebi karşılamada ülkeleri öne çıkartabilecek alt sistemlerden birinin finansman olduğu açıktır. Farklı bir anlatımla finansmanın, yükseköğretimin arz yönünü etkileyen bir darboğaz niteliğinde olduğu söylenebilir (Hacıfazlıoğlu, 2006). Bu nedenle yükseköğretimde en çok tartışılan konulardan biri de finansman meselesidir (Yamaç, 2009:188).

Gelecek yıllarda dünyadaki yükseköğretim öğrencilerinin büyük çoğunluğuna sahip olması beklenen gelişmekte olan ülkelerde bu fırsatın hangi ölçüde değerlendirileceği ve kitlesel yükseköğretim talebinin hangi araçlarla karşılanacağı büyük önem taşımaktadır (Tanrıkulu, 2011). Bu ülkelerin yükseköğretim sistemleri karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, geçmişte benzer politika tercihlerine maruz kaldıkları ve çeşitli çözüm arayışlarına girdikleri görülmektedir. Örneğin yükseköğretimde hane halkı harcamaları (eğitimden yararlanan birey ve/veya ailesinin) gibi kamu dışı kaynakların eğitimin finansmanında daha belirgin bir rol oynamaya başlaması ve özel üniversitelerin hızla artması ilk etapta göze çarpan gelişmelerdir (Türkmen, 2009). Bu durum gelişmiş ülkelerde de benzer bir değişim göstermiştir. 1990'ların ortalarından itibaren gelişmiş ülkelerde yükseköğretimin maliyetinin kamudan öğrencilere doğru bir geçiş izlediği bilinmektedir (Flannery ve O'Donoghue, 2011).

Diğer taraftan yüksek oranlı kamusal finansman uygulamasının günümüz yükseköğretim sistemi için sürdürülebilir bir politika olmadığı söylenebilir. Çünkü yüksek oranlı kamusal finansman uygulaması yükseköğretime aşırı talep olmasını sağlayabilecek olmasının yanı sıra mezuniyet sonrası iş bulma, katma değer yaratma gibi konularda bireylerin ya da iş piyasasındaki şirketlerin riski paylaşmasını da engelleyebilecektir. Yükseköğretimde yüksek oranda kamu finansmanı ile artan talep, fiyatı sıfır veya çok düşük olan bir malın veya hizmetin talebinin marjinal faydası sıfır veya sıfıra çok yakın oluncaya kadar artacağı biçimindeki basit bir iktisat kuralıyla ilişkilendirmiştir (Gölpek, 2011b; 2013; Öztürk, 2006). Diğer bir anlatımla birey talep ettiği bir yükseköğretim programının sonunda iş bulamayacağını bilse dahi bu programa gitmek istemektedir. Çünkü eğitiminin

finansmanını yüksek oranda kamu karşıladığı için riski paylaşmamakta, böylece de tercihlerinde rasyonel kararlar verememektedir.

Türkiye’de neredeyse ücretsiz olarak sunulan yükseköğretim hizmetinin bedelinin önemli bir kısmının öğrencilere yansıtılması, üniversite sınavına başvuran adayların yerleşmek istedikleri programları tercih ederken daha özenli davranmalarını sağlayarak yükseköğretim önünde var olan yığılmaları azaltabilecektir. Böylece yükseköğretime yerleşmiş olduğu halde üniversiteye giriş sınavına yeniden başvuran aday sayısında önemli bir azalma sağlayacağı için yükseköğretim kontenjanlarının ziyan edilmesinin önüne geçilecek, adaylar ilgi duymadıkları bir programa veya tercih etmedikleri bir yükseköğretim kurumuna kaydolmak istemeyeceği için öğrenim ücretlerinin artırılması, dolaylı olarak yönlendirmeyi daha sağlıklı hale getirebilecektir (Tanrıkulu, 2011).

Farklı bir açıdan konuya yaklaşıldığında yükseköğretim maliyetlerinin büyük bir kısmının devlet tarafından sağlanmasının, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde dolaylı vergilerin %70’lerde olduğu gerçeği hatırlandığında, gelir dağılımını olumsuz etkilediği söylenebilir (Türkmen, 2009; Saruç, 2011). Bu durum yükseköğretim finansmanının da geniş ölçüde dolaylı vergilerden sağlandığı sonucuna ulaştırmaktadır. Dolayısıyla temel tüketim ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan bir birey bu ihtiyaçlarını karşılarken vermiş olduğu vergilerle; tercihlerinde rasyonel olmayan bir yükseköğretim öğrencisinin eğitimini finanse ediyor olabilir.

Yükseköğretim hizmetini ücretsiz sunan ülkelerde öğrenci sayısının hızla artması sonucunda öğrenim maliyetinin devlet tarafından sübvansede edilmesi giderek daha büyük bir sorun haline gelmiş; son dönemde birçok ülkede öğrenim ücretleri uygulamaya konmuştur (Tanrıkulu, 2011). Öğrenim ücreti uygulayan ve aynı zamanda gelir düzeyi düşük öğrencilere burs ve kredi olanağı sunan ülkeleri inceleyen birçok çalışmada, bu ülkelerin yükseköğretimi öğrenim ücreti uygulamayan ülkelere kıyasla sosyo-ekonomik gruplar açısından daha geniş tabana yaydığı ortaya çıkmıştır (Daniel, Kanwar ve Uvatic-Trumbic, 2006).

Tanrıkulu (2011) yaptığı çalışmada genelde ülkenin, özelde ise bireylerin ekonomik ve sosyal refahını yükseltmek için Türkiye’de yükseköğretimde yakalanan genişleme ivmesinin devam etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak, yükseköğretime ayrılan kamu kaynaklarının öğrenci sayısına paralel bir şekilde artırılmasının giderek daha zor hale geldiğini, çünkü Türkiye yükseköğretiminin artık

elit bir kesime sunulan bir hizmet anlayışından, kitlesel bir hizmete doğru büyük bir dönüşüm geçirdiğini belirtmektedir. Bu çerçevede, yükseköğretime erişim talebinin - kaliteden ödün vermeksizin- karşılanması için öğrenciler ve ailelerinin yükseköğretim maliyetine katılımı daha makul seviyelere çıkarılmalıdır. Yazar gelir düzeyi düşük olan bireylerin yükseköğretime erişimini sağlamak için burs ve kredi imkânlarının çeşitlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu uygulamanın yükseköğretimde hem kaliteyi hem de verimliliği artırıcı yönde bir etki yaratacağı tahmininde bulunmaktadır.

Aypay (2003) Türkiye’de nüfusun demografik yapısı ya da ekonomik yapısı ve milli gelirden yüksek oranda bir değişim olmadığı sürece yükseköğretimde okullaşma oranı, öğretim üyesi sayısı ve kalitesi, maliyet/finansman ve verimlilik sorunu, kalite, rekabet, yönetim ve organizasyon, eğitim istihdam ilişkisi ve piyasa mekanizmasının yükseköğretime etkisi konularıyla ilgili tartışmaların gelecek yıllarda da hükümetleri, politika belirleyicileri, yöneticileri, öğretim üyelerini ve toplumu meşgul etmeyi sürdürmesinin yüksek bir olasılık olduğunu belirtmektedir. Yazarın ifade ettiği ve üzerine tartışmaların devam edeceğini öngördüğü tüm problemlerin doğrudan ya da dolaylı olarak finansman ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir anlatımla yükseköğretimde var olan problemlerinin çözümünde önemli bir bileşenin finansman olduğu söylenebilir.

Yukarıdaki tartışmalardan anlaşılacağı üzere yükseköğretimin finansmanı ile ilgili farklı uygulamalar ve farklı düşünceler bulunmaktadır. Ülkeler bilgi toplumunun gerektirdiği insan ihtiyacını karşılamak amacıyla yükseköğretim sistemlerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu yarışta öne geçebilmek için ise farklı finansman yöntemleri benimsemekte ve var olan sistemlerinde zamanla değişiklik yapmaktadırlar. Bu yönüyle farklı ülkelerdeki yükseköğretim finansman yapılarının incelenmesi önemli görülmektedir.

2.4. Yükseköğretimin Finansmanında Uluslararası Uygulamalar

Bu bölümde farklı ülkelerin yükseköğretim finansman sistemleri incelenmiştir. Küreselleşen dünyada sınırların giderek kalkması sonucunda ülkeler kendi sistemlerini geliştirmek için farklı ülkelerdeki uygulamaları incelemek zorunda kalmaktadırlar. Bu incelemeler, ülkelere kendi sistemlerini geliştirmek için bir taraftan fırsat sunarken, diğer taraftan ülkeler arasında uluslararası rekabette öne çıkabilecek yeni uygulamaların gelişmesini sağlamaktadır.

Üniversitelerin artık tek bir ülke içinde birbiri ile yarışan kurumlar olmaktan çok uluslararası boyutta farklı ülke üniversiteleri ile yarış içinde oldukları söylenebilir. Üniversitelerin patent alma, bilimsel bilgi üretme ve pazarlama, öğrencilerine en güncel ve geçerli bilgiyi ulaştırma, geniş halk kitlelerine hizmet götürme gibi konularda sürekli kendini yenilemesi ve geliştirmesi gerekmektedir. Üniversitelerin kalitesinin bir göstergesi olarak uluslararası öğrenci pazarından ne kadar öğrenciyi çektiği önemlidir. Dolayısıyla üniversiteler giderek bilim ve teknolojinin ilerlemesiyle ve iletişim araçlarının gücüyle birlikte daha evrensel ve tüm dünyanın ürettiği ürünün kalitesini değerlendirdiği kurumlar haline gelmiştir.

Devletler bilgi çağının gerektirdiği insan gücüne ulaşmak amacıyla üniversitelerin eğitim, araştırma ve topluma hizmet görevlerinin nitelik ve niceliğini geliştirmek istemektedir. Ülkeler üniversitelerinden bir taraftan ülke insanının potansiyelini yükseltmesini beklerken, bu beklenti ile ilişkili ama daha üst bir hedef olarak uluslararası platformda geçerli bir konuma sahip olmasını istemektedir. Bu beklenti içinde olan devletler, üniversitelerini var olan yarış içinde öne çıkarabilecek politikalar geliştirmek zorundadırlar.

Üniversitelerin kalitesinin artırılmasında kullanılacak araçlardan birinin finansman olduğu söylenebilir. Daha yüksek finansman kaynaklarının yükseköğretime ayrılması ya da var olan finansman kaynaklarının etkin kullanımı ülkeleri bu yarış içerisinde öne geçirebilecek uygulamalar olarak ifade edilebilir. Başka bir anlatımla ülkeler, yükseköğretime ayırdıkları kaynakları geliştirmeli ve var olan kaynakları daha etkin kullanma yoluna gitmelidirler. Bütün bunların yanı sıra yarattığı sosyal faydalar nedeniyle kamusal kaynakların ağırlıklı olarak kullanıldığı yükseköğretim finansman yöntemleri değişmeye başlamıştır. Tüm dünyada yükseköğretime ayrılan kamu kaynakları zaman içinde azalırken, yükseköğretim kurumları daha fazla kişiye daha üstün kaliteli ve çeşitlendirilmiş nitelik ve nicelikte hizmet sunabilmek için giderek daha fazla gelire ihtiyaç duymaktadır (Kesik, 2003: 67). Bu nedenle yükseköğretim finansmanı içindeki özel kaynakların oranı son yıllarda giderek artmaktadır.

Yükseköğretimin finansmanında kamunun mu yoksa özel kaynakların mı kullanılması konusunda ülkeler farklı kararlar vermekte ve uygulamaktadırlar. Ülkelerin demografik, siyasi, ekonomik ve idari yapıları yükseköğretim finansmanının farklılaşmasının temel nedenleri arasında gösterilebilir. Son yıllarda daralan kamu kaynaklarını çeşitlendirme yönünde dünyada farklı uygulamalar

yapılmaktadır. Çeşitlendirmeyi sağlayan yöntemlerden birisi devlet üniversitelerinin yanında özel ve vakıf üniversitelerinin açılmasının sağlanmasıdır. Özel ve vakıf üniversitelerin sayıları da bu nedenle Türkiye’de ve dünyada özellikle 1990’lı yıllardan itibaren hızla artmaya başlamıştır (Çimen, 2012).

Kamu kaynaklarının artan öğrenci sayısı karşısında yetersiz kalması nedeniyle bir taraftan bahsedildiği üzere özel sektörün sunumuna izin verme gibi farklı yollarla yeni kaynaklar oluşturmaya çalışılırken, diğer taraftan da var olan kamu kaynaklarının etkin kullanılması için farklı yöntemler uygulanmaktadır. Kamu kaynaklarının doğrudan yükseköğretim kurumlarına aktarılmasında pazarlık, amaçlı-özel, performansa ve girdilere göre fonlama gibi yöntemler kullanılmaktadır. Tablo 2. 5’te farklı ülkelerin bu yöntemlerden hangisi ya da hangilerini birlikte kullandıkları gösterilmektedir.

Tablo 2. 5. Yükseköğretim Kurumları İçin En Önemli Finansman Mekanizmaları (EURYDICE, 2011)*

	Pazarlık Usulü	Amaçlı-özel Fonlama	Performansa Dayalı Mekanizma	Girdi Temelli Mekanizma
Belçika (fr) (BE)				
Bulgaristan (BG)				
Çek Cum. (CZ)				
Danimarka (DK)				
İrlanda (IE)				
Yunanistan (EL)				
İspanya (ES)				
İtalya (IT)				
Letonya (LV)				
Romanya (RO)				
Slovenya (SI)				
Finlandiya (FI)				
İsveç (SE)				
İngiltere (UK)				
Norveç (NO)				
Türkiye (TR)				

*En önemli finansman mekanizması, toplamda %70 ve daha yukarısını ifade etmektedir.

Tablo 2. 5 incelendiğinde, ülkelerin üniversitelerine kaynak ayırırken ağırlıklı olarak performansa dayalı ve girdi temelli mekanizmaları tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bulgaristan, Finlandiya ve Türkiye sadece pazarlık yöntemini kullanarak yükseköğretim kurumlarına kamusal finansman sağlarken; Danimarka,

Yunanistan ve Letonya'da sadece performansa dayalı mekanizmaları kullanarak yükseköğretim kurumlarına kaynak ayırmaktadır. Bu ülkelerin dışındaki ülkeler üniversitelere kaynak ayırırken birden fazla yöntemi bir arada kullanmaktadırlar. İngiltere ise kamusal kaynaklarının yükseköğretim kurumlarına aktarımında dört yöntemi birlikte kullanmaktadır.

Performansa dayalı mekanizmalar belli bir süre içinde bir kurum tarafından gerçek ya da amaçlanan sonuçlar ile ilgilenmektedir. Performansa dayalı mekanizmalar mezun sayısı gibi çıktı temelli değişkenlerden oluşabileceği gibi bazı özellikleri olan personel ve öğrenci sayısı gibi girdi temelli değişkenlerden de oluşabilmektedir. Avrupa ülkelerinin 22 tanesinden 8 tanesi performans temelli mekanizmaları kullanmaktadır. Bu ülkeler sosyo-ekonomik altyapı, öğrencilerin cinsiyeti, etnik köken ve öğrencilerin coğrafi kökenleri ve yaşlarını performans kriteri olarak almaktadırlar. Sekiz ülkenin beşinde engelli durumu performans temelli mekanizmaların ana noktasını oluştururken, diğer üç ülkede ise öğrencilerin sosyo-ekonomik altyapıları ve cinsiyetleri dikkate alınmaktadır (EURDICE, 2011a: 40).

Girdi temelli mekanizmaları kullanan İspanya'nın birçok bölgesinde personel ve öğrencilerin cinsiyeti, İtalya'da engelli öğrencilerin sayısı üniversiteye ayrılacak kaynağın miktarını belirlemek için oluşturulan formüllerde kullanılmaktadır (EURYDICE, 2011: 39). Performansa dayalı mekanizmalarda da aynı değişkenler kullanılmakla birlikte girdi temelli mekanizmalarda cezalandırma olmaması ve çıktılarla ilgilenilmemesi aradaki farkı oluşturmaktadır.

Amaçlı fonlar bir ülkede siyasi otorite tarafından belirlenen öncelikli alanlarda hizmet vermesi için yükseköğretim kurumlarına ödenen fonlardır. Örneğin kadına yönelik şiddetin fazla olduğu bir ülkede kadın araştırmaları enstitüleri kurarak bu soruna çözüm üretmek istendiğinde bu çalışmaları yapan kurumlara ayrıca fon sağlanmaktadır.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu pazarlık usulü yöntemini kullanan ülkelerde üniversitelerle devlet pazarlık yaparak ne kadar kaynak aktaracağına karar vermektedir. Bu yöntemde bir önceki yıl verilen kamu kaynağı genellikle pazarlığın belirleyicisi olmaktadır.

Kamusal kaynakların yanı sıra öğrenci katkı payının yükseköğretimin finansmanı içinde önemi bir yeri bulunmaktadır. Türkiye'de 2012-2013 döneminde uygulanmak üzere birinci öğretim öğrencilerinden katkı payı alınmamaya başlanmıştır. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde tüm dünyada öğrenci katkı

paylarının yükseldiği bilinen bir gerçektir. Öğrencilerden talep edilen bu katkı paylarının belirlenmesinde ülkeler farklı yöntemler belirleyebilmektedir. Herkesin aynı ücreti ödemesi ilkesini temel alan yöntemle birlikte öğrencinin okuduğu bölüme göre ücret farklılaşması yolunu benimseyen yöntem de bulunmaktadır. Ayrıca öğrencilerin maddi ve diğer ihtiyaçlarını, akademik performansını dikkate almak da öğrenci katkı payının oranını belirlemede kullanılan diğer ölçütlerdir. Tablo 2. 6'da farklı ülkelerin öğrenci katkı payını belirlemede kullandığı ölçütler gösterilmektedir.

Tablo 2. 6. Farklı Ülkelerde Öğrenci Katkı Paylarını Belirlemede Kullanılan Ölçütler

	Herkes Aynı Ücreti Öder	Maddi ve Diğer İhtiyaçlar	Akademik Performans	Çalışma Alanları
Belçika (fr) (BE)				
Bulgaristan (BG)				
Danimarka (DK)				
İrlanda (IE)				
Yunanistan (EL)				
İspanya (ES)				
İtalya (IT)				
Letonya (LV)				
Romanya (RO)				
Slovenya (SI)				
Finlandiya (FI)		Katkı Payı Ücreti Bulunmamaktadır.		
İsveç (SE)		Katkı Payı Ücreti Bulunmamaktadır.		
İngiltere (UK)				
Norveç (NO)		Katkı Payı Ücreti Bulunmamaktadır.		
Türkiye (TR)				

Tablo 2. 6'da verilen ülkeler incelendiğinde Finlandiya, İsveç ve Norveç'te katkı payı uygulamasının olmadığı anlaşılmaktadır. İtalya'da öğrencinin ekonomik durumu katkı payının belirlenmesinde tek ölçüt olarak kullanılmaktadır. İngiltere'de ise herkes aynı ücreti öder yöntemi kullanılmaktadır. Romanya ve Türkiye'de ise öğrenci katkı paylarının belirlenmesinde çalışma alanları tek ölçüt olarak kullanılmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Tıp Fakültesi öğrencisi ile Eğitim Fakültesi öğrencisi farklı öğrenim katkı payı ödemektedir. Ancak öğrenciler arasındaki ekonomik durum ve performans gibi farklılıkları dikkate almamaktadır. Tıp Fakültesinde okuyan iki öğrencinin sahip olduğu ekonomik farklılıklar dikkate

alınmamaktadır. Bahsedilen ülkeler dışındaki ülkelerde ise aynı anda birden fazla yöntem bir arada kullanılabilir.

Tablo 2. 6’da gösterilen öğrenci katkı paylarının belirlenmesi yöntemleri ile birlikte ülkeler arasında öğrencilerin ne kadarın burs alacağı ve ne kadarının ücret ödeyeceği ile ilgili farklılıklar da bulunmaktadır. Şekil 2. 9’da bu farklılıklar şekilsel olarak gösterilmektedir.

Şekil 2. 9. Avrupa Birliği Ülkelerinde Yükseköğretim Ücreti Ödeme ve Burs Alma Durumları (EURYDICE, 2011)

Şekil 2. 9’da Avrupa Birliği ülkelerinde yükseköğretim ücreti ödeme ve burs alma durumları özetlenmiştir. Buna göre Türkiye’de çoğunluk yükseköğretim hizmeti almasından kaynaklı olarak ücret ödemekte iken, azınlık burs almaktadır.

Ülkeler kendi iç dinamiklerine göre yükseköğretimin finansmanında farklı uygulamalar gerçekleştirmektedir. Farklı uygulamalara sahip ülkelere bazılarını ayrıntılı olarak incelemekte yarar görülmektedir. Bu kapsamda öncelikle, Avustralya Yükseköğretim Finansman Sistemi incelenmiştir. Avustralya yükseköğretim sistemi uyguladığı gelire dayalı kredi yöntemiyle dikkat çekmektedir. Avustralya’nın ardından hem farklı bir kıtadan olması hem de nüfusunun yüksekliği nedeniyle Çin yükseköğretim finansman sistemine yer verilmiştir. Ardından Amerika kıtasını temsilen, ekonomisinin Türkiye’ye benzerliği nedeniyle Arjantin ve yükseköğretime diğer eğitim kademelerinden daha fazla önem vermesi nedeniyle Kanada yükseköğretim finansman sistemleri açıklanmıştır. Son olarak Avrupa kıtasından, nüfus yapısı bakımından Türkiye’ye benzerliği nedeniyle Almanya, yüksek kişi başı milli gelire sahip olmaları ve nüfuslarının azlığı nedenleriyle Danimarka ve Finlandiya yükseköğretim finansman sistemlerini hakkında kısa açıklamalara yer verilmiştir.

2.4.1. Avustralya

Avustralya, yükseköğretim sisteminde yaptığı reformlar ile dikkat çeken ülkelerin başında gelmektedir. Özellikle 1990'lı yılların başından bu yana yükseköğretim konusunda yaptığı reformlar ilgi çekicidir. Yaklaşık 30 yıllık süre içerisinde Avustralya yükseköğretim sistemi önemli ölçüde değişmiştir. Bir zamanlar kamu tarafından finanse edilen az sayıda üniversitesi bulunurken; bugün kamu, özel, yurtdışı (deniz aşırı) üniversite ve uzmanlık okulları ile 43 tanesi üniversite ismi taşıyan 200'e yakın yükseköğretim kurumuna sahiptir (Eğitim, İstihdam ve İşyeri İlişkileri Bakanlığı (DEEWR), 2013b: 5).

Tablo 2. 7. Avustralya Yükseköğretim Öğrenci Sayısı (DEEWR, 2013a)

	Ulusal Öğrenci Sayısı	Uluslararası Öğrenci Sayısı	Toplam
2003	719.398	210.554	929.952
2004	716.167	228.810	944.977
2005	717.372	239.805	957.177
2006	733.055	251.006	984.061
2007	756.571	273.275	1.029.846
2008	771.570	294.525	1.066.095
2009	813.638	321.228	1.134.866
2010	857.151	335.506	1.192.657
2011	886.205	334.803	1.221.008
2012	931.761	325.961	1.257.722

Tablo 2. 7'de Avustralya yükseköğretim öğrenci sayıları yıllar itibari ile gösterilmektedir. 2012 yılında 931.761'i ulusal, 325.961'i uluslararası öğrencilerden oluşan toplam 1.257.722 öğrenci Avustralya Yükseköğretim Sisteminden hizmet almıştır. Tabloda belirtilen tarihler arasında ulusal öğrenci sayısında %29 oranında bir artış gözlenirken, uluslararası öğrenci sayısında %55'lik artış dikkat çekmektedir.

Uluslararası üniversite ligine göre ilk 100 üniversite arasından 7'si Avustralya üniversiteleridir. Bu başarıda Yüksek Öğretim Kalite ve Standartlar Kurumunun (TEQSA) önemli bir yeri bulunmaktadır. TEQSA, Avustralya yükseköğrenimi için ulusal düzenleyici ve kalite standartları oluşturması amacıyla devlet tarafından kurulmuştur (studyingaustralia.gov.au).

Bu reformların bir neticesi olarak Avustralya 41 OECD üyesi veya ortağı ülke içerisinde 25-64 yaş nüfusunun %38'inin yükseköğretim eğitimi almış olması nedeniyle 10. sırada yer almaktadır (OECD, 2012c). Tablo 2. 8'de Avustralya'da 25 yaş üzeri okullaşma oranı sunulmaktadır.

Tablo 2. 8. Avustralya Yükseköğretim Okullaşma Oranı (OECD, 2012c).

	Avustralya	OECD Ortalaması	Avustralya'nın Sırası
25-64 Yaş	%38	%31	41. ülke arasından 10. Sırada
25-34 Yaş	%44	%38	37. ülke arasından 9. Sırada
55-64 Yaş	%30	%23	37. ülke arasından 9. Sırada

Tablo 2. 8 incelendiğinde, Avustralya yükseköğretim okullaşma oranının her düzeyde OECD ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.

Avustralya yükseköğretim sisteminin dikkat çeken özelliklerinden bir diğeri de yükseköğretim öğrencileri içerisinde uluslararası öğrencilerinin oranının önemli bir büyüklükte olmasıdır. Avustralya dünyadaki toplam yabancı öğrencilerin yaklaşık %7'sine ev sahipliği yapmaktadır. Bu oran Avustralya'nın, ABD (%17) ve İngiltere (%13)'den sonra bu konuda dünya sıralamasında üçüncü sırada olmasını sağlamaktadır (OECD, 2012c). Uluslararası öğrencilerin Avustralya'yı tercih etmesinin nedenlerinden birisinin Uluslararası Öğrenci Hakları Kanunu (ESOS) olduğu düşünülmektedir. ESOS ile öğrencilerin refahı, verilen eğitimin kalitesi ve doğru ve güncel bilgilerin öğrencilere aktarılması garanti altına alınmaktadır (studyingaustralia.gov.au).

DEERW, Avustralya'da yükseköğretim politikaların belirlenmesi ve bu politikalar doğrultusunda sektörün finanse edilmesinden sorumludur (İlyas, 2012). Tablo 2. 9'da Avustralya Yükseköğretim gelirleri gösterilmektedir.

Tablo 2. 9. Avustralya'da Kaynaklar Bazında 2011 Yılında Yükseköğretimin Gelirleri (DEEWR, 2012a)

Kaynaklar	%	\$'000
Avustralya Hükümet Hibeleri	43.30	9.981.865
HECS – HELP	11.86	2.734.737
FEE – HELP	2.29	527.801
Eyalet ve Yerel Yönetimlerin Mali Yardımı	1.97	454.676
Peşin Ödenen Katkı Payı Gelirleri	2.36	543.195
Öğrenim Ücreti Gelirleri	22.97	5.294.148
Yatırım Gelirleri	3.76	866.392
Danışmanlık ve Sözleşme Gelirleri	4.29	987.868
Diğer Gelirler	7.20	1.160.714
Sürdürülen Faaliyetler için Toplam Gelirler	100,00	22.551.396

Avustralya'da yükseköğretim kurumlarının en önemli gelir kaynağı Tablo 2. 9'dan anlaşılacağı üzere kamusal kaynaklardır. İlk üç satırda gösterilen gelirler kamusal kaynakları oluşturmaktadır. Buna göre Avustralya'da yükseköğretim kurumlarının gelirinin yaklaşık %57'si kamusal kaynaklardan karşılanmaktadır. Bu kamusal kaynaklar doğrudan ve dolaylı finansman yöntemlerinin bir bileşimi olarak aktarılmaktadır. Eyalet ve yerel yönetimlerin katkıları eklendiğinde kamusal kaynakların %60 oranında finansmanda etkili olduğu anlaşılmaktadır. Toplam gelirin yaklaşık olarak %25'i ise öğrencilerden sağlanan gelirlerden oluşmaktadır.

Federal hükümet destekli öğrenciler, HECS-HELP olarak adlandırılan kredi programından faydalanmaktadırlar. Bu öğrenciler genellikle kamu yükseköğretim kurumlarında eğitim almakla birlikte izin verilen özel yükseköğretim kurumlarında da eğitim alabilmektedirler. Öğrenciler katkı ücretlerinin tamamını ödemek için HECS-HELP kullanmayabilecekleri gibi, katkı ücretlerinin bir kısmını ödemek için de bu sistemden yararlanabilmektedirler. Eğer öğrenci 500 doların üstünde bir ön ödeme yaparsa, kredinin geri ödemesinde bir indirim uygulanmaktadır. Yardım alan öğrenciler geri ödemeye belli bir gelirin üstüne çıktıktan sonra başlamaktadır. Öğrencinin kazancı 2012-2013 mali yılına göre en az yıllık 49.095 \$ olunca geri ödeme başlamaktadır. Kişinin gelir seviyesine göre geri ödeme her yıl, o yıl ki gelire göre belirlenmektedir (DEEWR, 2013b).

Federal hükümet destekli olmayan öğrenciler öğrenim ücretlerini ödemek için FEE-HELP programından yararlanabilmektedir. 2013 yılı rakamlarına göre

FEE-HELP sınırı toplamda 93.204 \$ olarak belirlenmiştir. Tıp, diş hekimliği, veterinerlik bölümü öğrencileri için bu rakam 116.507 dolara yükselebilmektedir. Geri ödeme koşulları HECS-HELP ile aynıdır (DEEWR, 2013c). 2010 yılı verilerine göre 735.000 öğrenci bu yardımlardan yararlanmaktadır (DEEWR, 2012b).

Avustralya hükümeti tarafından yükseköğretim kurumlarına verilen kamusal finansmanlar, hazırlık dersleri fonu, tıp öğrencileri fonu, eşitlik fonu, düşük sosyo-ekonomik düzeydekileri destekleme fonu ve performans geliştirme fonu adı altında farklı hesaplamalar esas alınarak yükseköğretim kurumlarına tahsis edilmektedir (DEEWR, 2012b; İlyas, 2012: 31-40).

2.4.2.Çin

Yaklaşık 20 milyon öğrencisi ile dünyanın en büyük yükseköğretim sistemine sahip olan Çin, bu denli büyük sistemi değişen koşullara göre yönetebilmek amacıyla son 30 yıldır sürekli reformlar geliştirmektedir (Hölttä ve Cai, 2012).

Çin Yükseköğretim Sisteminde reformlar 1985 yılında başlamış olmakla birlikte, önemli reformlar 1993 yılından sonra gerçekleşmiştir. Önemli olarak ifade edilen bu reformlar; yükseköğretim üzerindeki hükümetin doğrudan kontrolünü yumuşatma, kurumsal özerkliklerin artırılması ve piyasa mekanizmasının uygulanması ve benzeri değişikliklerden oluşmaktadır (Hölttä ve Cai, 2012). 1985 yılında komünist parti ilk defa ulusal millî plan dışında kalan öğrencilerin yetiştirme ücreti altında para ödemesi gerektiği ile ilgili bir karar almıştır. Ardından 1989 yılında yükseköğretim kurumlarında eğitim ve konaklama ücreti gerektiren karar milli eğitim komitesi, fiyat bürosu ve maliye bakanlığı işbirliği ile çıkartılmış ve bu metinde öğrencilerin bir ücret ödemesi gerektiği vurgulanmıştır. Son olarak 1993 yılında oluşturulan “Çin Eğitim Reform ve Gelişme Taslağı”nda yükseköğretimin zorunlu eğitim olmadığını ve prensip olarak öğrencilerin öğrenim ücreti ödemesi gerektiği karara bağlanmıştır (Brandenburg ve Zhu, 2007: 19). Bu gelişmelerin neticesinde ilk defa 1990’ların başında başlayan öğrenim ücretleri uygulaması günümüze doğru geldikçe yükselmeye devam etmektedir (The Finnish National Board of Education (FNBE), 2007: 10). Çin’de bir öğrenci için yapılan yıllık harcama 4550 dolardır. Bu rakam, Avrupa Birliği ülkeleri ortalaması olan 12958 dolar ve İngiltere’de öğrenci başına 29910 dolarla kıyaslandığında oldukça düşüktür (OECD, 2011).

Çin’de eğitim finansmanının büyük bir kısmı kamusal kaynaklarla sağlanmaktadır. Ancak birden fazla finansman kanalı hükümet tarafından açılmaktadır (Bakioğlu ve Özcan, 2013: 12). Merkezi hükümet tarafından kontrol edilen okulların ihtiyaç duyduğu finansman merkezi mali havuzdan, yerel yönetimlerin tarafından kontrol edilen okulların finansmanı ise yerel kaynaklardan sağlanmaktadır. Genel olarak yerel yönetimler temel eğitimin finansmanında önemli bir rol oynarken, yükseköğretimin finansmanında ise merkez ve eyalet yönetimleri önemli bir rol üstlenmektedir. Meslekî ve yetişkin eğitiminde sanayi kuruluşları, işletmeler ve kamu kurumları da dâhil olmak üzere sosyal ortaklar giderek daha önemli bir rol oynamaktadır (FNBE, 2007: 9-10).

2.4.3. Arjantin

Arjantin Yüksek Öğretim Sistemi lisans ve lisansüstü olmak üzere ikili diploma sistemini benimsemiştir. Profesyonel bir alan ya da diploma, alana bağlı olarak dört ile altı yıl arasında çalışmayı gerektirmektedir. Lisanstan sonra doktora çalışması genellikle ek bir iki yılı gerektirmektedir. Arjantin Kamu Yükseköğretim kurumlarında öğrenim görmek genellikle ücretsizdir.

Arjantin’de 42 tanesi özel olmak üzere toplam 124 kolej, üniversite ve teknik enstitü bulunmaktadır. Bu yükseköğretim kurumlarında kayıtlı öğrenci sayısı 2 202 000’dir (The Chronicle of Higher Education, 2013). Üniversiteler ülke geneline yayılmakla birlikte çoğu genellikle kentsel alanlarda bulunmaktadır.

Resmi rakamlara göre 1995 yılında Arjantin’de yükseköğretime kayıtlı her 100 öğrenciden sadece 19’u mezun olabilmektedir (Rozada ve Menendez, 2002). Üniversite öğrencilerinin %40’ı ilk yıl üniversiteyi terk etmektedirler (Marquis, 2003).

Arjantin’de, diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi, yükseköğretim ağırlıklı olarak devlet tarafından sübvansede edilmektedir (Rozada ve Menendez, 2002). Kamu desteği öğrencilerin akademik geçmişlerine ve ekonomik güçlerine bakılmaksızın devlet üniversitelerinin ücretsiz eğitim vermesi yoluyla sağlanmaktadır. Bu üniversitelere kayıt için tek şart ortaöğretim diploması sahip olmaktır ve tüm bireylere açıktır. Son yirmi yıllık sürede yükseköğretimde gözlenen yıllık yaklaşık %3,6’lık artış neticesinde yükseköğretimde aşırı yığınlaşma bunun neticesinde de verilen eğitimin kalitesinde düşüşler yaşanmaktadır. Arjantin yükseköğretim sisteminin en önemli problemlerinden birisi artan öğrenci sayısının

finansmanını sağlamaya kamusal kaynakların ne ölçüde yeterli olacağı problemidir. Bu problemi aşmak yalnızca makroekonomik koşullara bağlı değildir. Temel eğitim, sağlık, yoksulluğu azaltma programları gibi kamu ihtiyaçları yükseköğretim fonları ile rekabet içindedir.

Özel yüksek öğretim kurumları öğrenci harçları ve özel şirketlerin katkıları ile finanse edilmektedir. Toplam bütçenin %80'i mevcut ve emekli öğretim üyelerinin masraflarına gitmektedir (Worldbank, 2005).

2.4.4.Kanada

Kanada, genel olarak iyi bir iş gücüne sahip olması, kalifiye iş gücü yetiştirme ve yüksek kazanma oranları nedenleri ile yükseköğretimde lider olmaya devam etmektedir. Kanada bu liderliğini, 25-64 yaş arasındaki nüfusunun %51'inin yükseköğretim mezunu olması ile sürdürmektedir. Kanada bu oran ile bu kategoride 37 OECD üyesi ve dünyanın en gelişmiş 20 ülkesi arasında birinci sırada yer almaktadır. Kanada'nın yüksek okullardaki öğrenci sayısının fazlalığı okullaşma oranının yüksek çıkmasında ana etken olarak gözükmektedir.

Yükseköğretimdeki okullaşma oranının yüksekliği ile birlikte Kanada yükseköğretim öğrencilerine yaptığı yıllık 20932 dolar ile OECD ülkeleri arasında İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra üçüncü sıradadır (OECD, 2012). OECD üyesi ülkeler ortalama olarak yükseköğretim öğrencisine, temel eğitim öğrencisinin iki katı harcama yaparken, Kanada'da bu üç kata çıkmaktadır. Dolayısıyla Kanada'da yükseköğretim seviyesine diğer ülkelerden göreceli olarak daha fazla önem verildiği söylenebilir. Bununla birlikte Kanada'da yükseköğretim finansmanı konusu ateşli bir tartışma alanı olma niteliği taşımaktadır. Diğer OECD ülkelerinde olduğu gibi, Kanada'da politika yapıcılar yükseköğretimin finansmanında kamu desteğinin uygun seviyelerde sağlanması ve hizmetin faydalarından yararlanan vatandaşlardan geri kalanının alınması şeklinde bir denge kurmaya çalışmaktadırlar.

Yükseköğretim finansman yöntemlerinden biri olan özel finansman Kanada'da okul ücretleri uygulaması ile ağırlıklı olarak bireylerden sağlanan gelirlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte işletmeler ve diğer özel kaynaklardan da yükseköğretime kaynak sağlanmaktadır. Ancak genel olarak bakıldığında Kanada'da yükseköğretimin finansmanı içerisindeki özel finansman oranı giderek azalmaktadır. OECD üyesi ülkelerde 2000 yılından 2008 yılına kadar özel finansmanın oranı

%22.9'dan %30'a yükselirken, aynı dönemde Kanada'da %39'dan %37.1'e gerilemiştir. Buna rağmen Kanada yükseköğretimin finansmanında özel finansman kaynağı oranının OECD ortalamasının halen oldukça üstünde olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim hizmetinin doğrudan maliyetinin büyük bir kısmı öğrenim ücreti adı altında kurumlar tarafından öğrencilerden tahsil edilmektedir. 2008-2009 akademik yılında devlet üniversitesinde tam zamanlı okuyan bir öğrencilerin ödediği öğrenim ücreti ortalaması 3774 dolardır (OECD, 2012).

Kanada üniversiteleri neredeyse tamamen merkezi ve eyalet yönetimleri tarafından finanse edilmektedir. Üniversitelerin öğrencilerden yalnızca hükümet tarafından kontrol edilen bir miktarda öğrenim ücreti talep edilmesine izin verilmektedir. Diğer taraftan kamusal kaynakların verilmesi ile ilgili bir dizi temel ilkeleri bulunmaktadır. Oliver (1973) yükseköğretimin finansmanı ile ilgili olarak aşağıdaki ilkelere uyulması gerektiğini belirtmiştir.

- Yükseköğretim sisteminin sadece büyüme uğruna büyümesi üzerine bir sınır koyulması gerekir.
- Yükseköğretim kurumları arasında standardizasyonu sağlama amacı yerine çeşitliliğe izin verecek uygulamalar hayata geçirilmelidir.
- Tam zamanlı, yarı zamanlı ve yaşam boyu öğrenme imkânları için eşit fırsatlar sağlanmalıdır.
- Üniversitelerde öğretim ve araştırma arasındaki ilişki desteklenmelidir.
- Finansman yapısı üniversitelerin özerkliğini geliştirici ve dış kontrollere izin verici bir yapıda olmalıdır.
- Makul bütçe istikrarı sağlarken aynı zamanda yenilikleri teşvik edebilmelidir.

Sonuç olarak, Kanada yükseköğretim sistemi büyük bir oranda kamusal kaynaklarla finanse edilmekle birlikte, üniversiteler arası rekabeti, özerkliği ve girişimciliği geliştirici ilkeleri hayata geçirmeyi amaçlamaktadır.

2.4.5. Almanya

Geleneksel Alman Yükseköğretim sistemi 19. yüzyılın başlarında genellikle Wilhelm von Humbolt'un çabaları ile şekillendirilmiş bir dizi ilkelere oluşmaktadır. Bu ilkeler genel olarak şöyle ifade edilebilir: Yükseköğretim kurumları devlet tarafından kurulması ve korunmasına rağmen iç özerkliğe sahip olmalıdır, öğretim ve araştırma özgürlüğü sağlanmalıdır, kurumlar arasında öğretim ve araştırma birliği oluşturulmalıdır (Eurydice, 2010). Humboltçu ilkeler Nasyonel

Sosyalist dönemde yürürlükten kaldırılrsa da, 1949 yılında kurulan Federal Almanya Cumhuriyeti'nde yükseköğretimin yeniden yapılandırılması sırasında yeniden benimsenmiştir.

Bir bütün olarak bakıldığında, yüksek öğrenim için bölgesel fırsatlar yelpazesi son 40 yılda önemli ölçüde artmıştır. Hamburg, Berlin ve Münih gibi şehirler üniversiteler sayesinde büyüyerek birleşmeye başlamıştır. Ayrıca nüfus yoğunluğu az olan bölgelerde de üniversiteler açılarak o bölgelerin de nüfus yoğunluğunu artırma politikaları uygulanmaktadır (Eurydice, 2009/2010.b). 2010 yılı verilerine göre Almanya'da yükseköğretim gören öğrenci sayısı 2556000'dir (Further Eurostat Information).

Yükseköğretim düzeyinde eğitim finansmanı ağırlıklı olarak eyaletler tarafından gerçekleştirilmektedir. Eyaletler ise bu kaynakları Eğitim ve Kültür Bakanlığı ile Bilim ve Araştırma Bakanlığı'nın bütçesinden almakta ve bunu da çeşitli yollarla üniversitelerin bütçelerine aktarmaktadırlar. Yükseköğretim kurumlarına verilen bu mali yardımların içerisinde personelin maaşları, malzeme harcamaları, yatırım harcamaları ve değişik teçhizat masrafları bulunmaktadır. Bunun yanında özel yükseköğretim kurumları da Federasyon ve eyaletler tarafından mali destek alabilmektedirler. Ancak bu kurumların yardım alabilmesi bazı araştırma projeleri geliştirmelerine ve uygulamalarına bağlıdır. Esas itibarıyla yükseköğretim kurumlarına mali destekle bulunulmasının en temel amacı da yükseköğretim kurumlarının ve diğer araştırma kurumlarının uluslararası çalışmalarda söz sahibi olmasını sağlamaktır (Hesapçıoğlu ve İnandı, 2008).

Yükseköğretim kurumlarında bilimsel araştırmalara eyaletlerin yanı sıra diğer bazı kurum ve kuruluşlarda destek olmaktadır. Bu kuruluşların başında da Alman Araştırma Kurumu gelmektedir. Bu kurum özellikle eyaletlerin destekleyemediği araştırma ve projeleri desteklemekte ve gereken araştırma ortamını sağlamaktadır. Uygulamalı araştırma sektöründe ise yükseköğretim kurumları ile şirketler arasında mali desteği garantileyen geniş çaplı anlaşmalar vardır. Şirket içi eğitim masrafları, eğitimi veren kuruluşlarla karşılanırken öğrenciler eğitimlerinin teorik kısmını aldıkları devlet akademilerinden mali yönden tam destek alırlar (Hesapçıoğlu ve İnandı, 2008).

Alman üniversitelerinde geleneksel olarak en önemli sorunlardan birisinin, öğrenci katkı payının olmamasından kaynaklanan finans sorunu olduğu tartışılmaktadır. Eğitim ve hükümet liderleri, üniversitelere rekabetçi bir anlayış

getirmeye dönük reformları savunmaktadırlar. 1990'ların sonlarına doğru, bir programı normal süresine eklenen dört dönem içinde bitiremeyenlerden harç alınmaya başlanmıştır. Zamanla birçok eyalet, dönem başına harç almaya başlamıştır. Doğal olarak bu durum, vatandaşlar arasında tartışmalara neden olmuştur. Federal ve merkezi hükümetler, üniversiteler arası rekabeti teşvik etmektedirler. Bütçedeki kesintiler, üniversiteleri yeni arayışlara, yeni kaynaklar bulmaya sevk etmektedir (Küçükcan ve Gür, 2009).

Geçimleri ve zorunlu eğitim giderleri için gerekli kaynağı ailesi tarafından karşılanamayan öğrencilerin Federal Eğitimi Teşvik Yasası uyarınca devletten eğitimleri için destek alma hakları vardır. Normal eğitim sürecince ödenen bursun yardım olarak, diğer yarısı faizsiz kredi olarak verilmektedir. Bu kredinin yardım süresi sona erdikten sonra genellikle beş yıl sonra ödenmesi gerekmektedir (Özenç, 2009). Öğrenciye verilen kredinin miktarı konusunda karar verirken öğrencinin kendi gelir ve mali araçlarının yanı sıra anne-babasının gelir durumu da dikkate alınmaktadır. Ailesi ile yaşamayan öğrenciler için 1 Mart 2009'dan sonra, aylık 648 Euro'ya kadar destek sağlanmaktadır. Ayrıca bakım ve konaklama için 512 Euro ve sağlık sigortası için 50 Euro destek sağlanabilmektedir (Eurydice, 2009/2010.a).

Genel olarak bakıldığında Almanya yükseköğretimin finansmanında ağırlıklı olarak kamusal kaynakları kullanmaktadır. Öğrencilerin katlandıkları eğitim giderleri ve temel yaşam giderleri için de kamusal kaynaklardan destek sağlanmaktadır. Bu yönüyle kamusal kaynaklar doğrudan yükseköğretimin finansmanında kullanılmasının yanında dolaylı finansman yoluyla da kullanılmaktadır.

2.4.6. Danimarka

Danimarka'ya nüfus olarak bakıldığında, durağan bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Nüfusu beş buçuk milyon civarında olup, uzun yıllardır çok küçük bir artış dışında değişme olmamaktadır. Danimarka'da kişi başı milli gelir OECD ülkelerinin üzerinde olup, düzenli olarak artışına devam etmektedir. Danimarka'nın nüfusu ve kişi başı milli geliri Tablo 2.10'da sunulmuştur.

Tablo 2. 10. Danimarka Toplam Nüfusu ve Kişi Başı Milli Gelir Düzeyi (OECD, 2013)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Toplam Nüfus (1000 kişi)	5 405	5 419	5 437	5 461	5 494	5 523	5 548	5.571
Kişi Başı Milli Gelir (ABD Doları)	32290	33196	36048	37723	39841	38303	40190	40929

Düzenli bir nüfusa ve yüksek kişi başı milli gelire sahip olan Danimarka'da 2010 yılı verilerine göre yükseköğretim gören öğrenci sayısı 241000'dir (Further Eurostat Information). Nüfusu ve millî geliri belli bir seviyede ilerleyen ülkenin yükseköğretim finansman sistemi hızlı bir değişim yaşamaktadır. Bu nedenle Danimarka Hükümeti son zamanlarda küreselleşmenin getirdiği zorluklarla mücadele konulu kapsamlı bir strateji ortaya koymuştur. Hükümet üniversite kurullarında daha fazla şirket yöneticisinin bulunmasını sağlayarak, yükseköğretimde bir dizi reformların temelini atmıştır (The Danish Strategy, 2004). Bu stratejide üniversiteler ile iş piyasası arasında yüksek ilişkilerin kurulması gerektiği vurgulanmaktadır. Danimarka'da özel üniversiteler bulunmamakla birlikte, kamu üniversitelerinin yapılanması özel sektör kuruluşlarına benzemektedir. Yükseköğretim kurumlarındaki en üst düzeydeki yönetim birimi mütevelli heyet benzeri bir yapı olan kurullardır. Bu kurulun üyelerinin büyük bir kısmı üniversite dışından seçilmektedir. Dışarıdan seçilen bu üyelerden biri başkanlık görevinde bulunmaktadır. Bu yapılanmanın idari, mali ve akademik özerklikleri desteklediği düşünülmektedir (İlyas, 2012: 64-65).

Tablo 2. 11. Danimarka Yükseköğretim Öğrenci Sayıları (World Databank)

Yıllar	Yükseköğretim Öğrenci	
	Sayısı	Yabancı Öğrenci Sayısı
2002	196204	14480
2003	201746	18120
2004	217130	9882
2005	232255	10251
2006	228893	12182
2007	232194	12695
2008	230707	6389
2009	234574	12582
2010	240536	18131

Danimarka yükseköğretim sisteminde, üniversitelerin gelirleri çeşitli ödeneklere dayanmaktadır. Bu ödenek türleri ve miktarı Tablo 2. 12’de sunulmuştur.

Tablo 2. 12. Danimarka 2010 Yılı Üniversite Gelirleri (Ministry of Science Technology and Innovation)

Ödenek Türü	(Milyon Euro)	%
Temel Ödenek	963	32
Eğitim Performans Ödeneği	754	26
Rekabetçi Araştırma Ödeneği	635	22
Devlete Hizmet Araştırmaları	118	4
Diğer (Müze gibi özel girişimler ve gelirler)	477	16
Toplam	2947	100

Yükseköğretim kurumlarının gelirleri genel olarak kamusal kaynaklar ve öz kaynaklar olmak üzere iki kaynaktan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi olan kamusal kaynaklar toplam gelirin yaklaşık %80’ini oluşturmaktadır. Geriye kalan kısım ise yükseköğretim kurumlarının girişimci faaliyetleri neticesinde elde edilmektedir. Kamusal kaynakların yaklaşık %90’ı üniversitelere “taksimetre” adı verilen çıktıya bağlı formüllerle tahsis edilmektedir (İlyas, 2012: 65). Bunun dışında kamusal kaynaklar temel ödenekler ve ek araştırma ödenekleri adı altında yükseköğretim kurumlarına aktarılmaktadır. Temel ödeneklerin belirlenmesinde bir formül kullanılmamaktadır (Maassen, 2000: 8).

Taksimetre sisteminin başarıyı olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Temel ödenekler yükseköğretim kurumlarının temel araştırmaları yapmaları için garanti sağlamakta, ek araştırma ödeneklerinin de kaliteyi yükselttiği belirtilmektedir (OECD, 2006). Taksimetre, üniversitelerde yapılan sınavı geçen öğrenci sayısı ile orantılı olarak tahsis edilmektedir. Diğer bir anlatımla sınavı geçen her öğrenci başına yükseköğretim kurumuna bir miktar para ödeme esasına dayanmaktadır. Sistemin önemli bir özelliği sınavda başarısız olan bir öğrenci için üniversitenin gelir elde edememesidir (OECD, 2006).

Yüksek oranda kamusal kaynaklarla finanse edilen Danimarka Yükseköğretim Sistemi’nde bireylerin eğitime yapmış oldukları yatırımın yaklaşık %45’i devlet destekleri ile karşılanmaktadır (OECD, 2012: 32). Ulusal ve AB’ye üye ülkelere mensup tam zamanlı öğrenciler için yükseköğretim ücreti talep edilmemektedir. Buna karşılık yarı zamanlı olarak eğitimlerini sürdüren tüm

öğrenciler ile uluslararası öğrenciler yükseköğretim kurumları tarafından belirlenen ücretleri ödemek durumundadırlar. Danimarka'da tüm öğrenciler için burs sistemi bulunmaktadır. Ailesinden bağımsız olarak yaşayan bir öğrenci için 12 ay boyunca aylık en fazla 5384 Danimarka Kronu (2094 TL, Merkez Bankası 25 Ağustos 2014 kuru) ödenmektedir. Aile kuran, tek ebeveyne sahip veya engelli olan öğrenciler için belirtilen miktarın %50'si kadar ek burs da sağlanabilmektedir. Karşılıksız sağlanan bursun yanı sıra geri ödemeli krediler de bulunmaktadır. Danimarka'da eğitim alan her öğrenciye bu şekilde 2755 Danimarka Kronu (1071 TL) kredi verilmektedir. Bu krediye yıllık %4 oranında faiz uygulanmaktadır. Öğrenci eğitimini tamamladıktan bir yıl sonra kredi geri ödemesine başlamak zorunda olup, 15 yıl içerisinde kredinin tamamını ödemek zorundadır. Danimarka'da ki yükseköğretim öğrencilerinin yaklaşık yarısı bu kredilerden yararlanmaktadır (EURYDICE, 2011: 71).

2.4.7. Finlandiya

Finlandiya Yükseköğretim kurumlarının misyonu; özgür araştırma ve akademik, sanatsal eğitimi teşvik etme, araştırmaya dayalı yükseköğretim sağlama ve öğrencileri ülkeye ve insanlığa hizmet edecek şekilde eğitmek olarak belirlenmiştir. Bu görevlerini yerine getirmek için üniversiteler yaşam boyu öğrenmeyi teşvik etmeli, kendisini çevreleyen toplum ile etkileşim içinde olmalı, araştırma bulgularının ve sanatsal etkinliklerin toplum üzerindeki etkisini geliştirmeyi amaçlamalıdır (Universities Act, 2009).

Finlandiya istatistik kurumunun verilerine göre Finlandiya Yükseköğretim Sisteminden 2012 yılında toplam 169041 öğrenci hizmet almış, 29400 öğrenci mezun olmuştur (www.stat.fi).

Yükseköğretim kurumlarının yönetiminde üçlü bir yapı bulunmaktadır. En fazla 14 kişiden oluşan üniversite heyeti (board), rektör ve en fazla 50 üyeden oluşan kurul üniversitelerin yönetiminden sorumludurlar. Üniversite heyeti en üst karar organıdır. Heyet üyeleri kurul tarafından seçilmektedir. Rektörde en fazla beş yıllık dönem için üniversite heyeti tarafından seçilmektedir. Rektör olacak adayın liderlik becerileri ile birlikte doktora derecesine sahip olması şartı aranmaktadır. Rektör, heyete karşı üniversitenin hedeflerini gerçekleştirmekle sorumludur.

Finlandiya üniversitelerinde kişiye özel eğitim (made-to-order) uygulaması bulunmaktadır. Buna göre üniversiteler Finlandiya ya da başka bir devlet, uluslararası kuruluş, ülke içi ve dışı kamu kuruluşları, özel bir şirket ya da vakfın talep

ettiği, ücretini karşıladığı bir grup öğrenciye yönelik lisans ve lisansüstü eğitimleri düzenleyebilir (Universities Act, 2009). Üniversitelerin bu hizmeti sağlamasından dolayı diğer lisans ve lisansüstü programlarının kayba uğramaması esas kabul edilerek, sağladığı kişiye özel eğitimin tüm maliyetini kapsayıcı bir fiyat belirlemesi kanunla garanti altına alınmıştır.

1980'lerde Finlandiya yükseköğretim sistemi merkezi kontrol sisteminden yükseköğretim kurumlarının kendi kanunları ile yönetildiği ve performans temelli fonların tahsis edildiği bir sisteme doğru bir geçiş yaşamıştır (Hölttä ve Cai, 2012). Finlandiya Eğitim ve Kültür Bakanlığı ile üniversiteler eğitim ve bilim politikasını dikkate alarak nitel ve nicel göstergelere dayalı sözleşmeler yapmaktadırlar (Universities Act, 2009). Bu sözleşmeyi üniversite adına heyet başkanı ve rektör birlikte imzalamaktadır. Bu sözleşme sonrasında üniversiteye kamusal kaynağın ne kadar tahsis edileceğine bir önceki yıla bakılarak belirlenir. Belirlenen yeni miktardaki artış oranının genel gelir endeksi, tüketici fiyat endeksi ve perakende fiyat endeksleri ile karşılaştırılması yapılmaktadır (Universities Act, 2009). Eğitim ve Kültür Bakanlığı, üniversitelerin ülke hedeflerini gerçekleştirmesine yönelik, kalite ve etkinliği sağlamaya yönelik olarak formüle dayalı temel bir finansman sağlamaktadır. Bakanlık bunun dışında üniversitelere gösterdikleri performansa göre de ayrıca finansman sağlayabilmektedir. Bakanlık verdiği fonların kullanımına ilişkin sınırlamaları ve kısıtlamaları belirleme yetkisine sahiptir.

Bakanlık tarafından sağlanan blok finansman her ayın üçüncü günü (Bankanın o ay içinde açık olduğu üçüncü gün) eşit miktarlarda üniversite hesabına yatırılmaktadır. Performansa göre yapılacak ek finansman bakanlığın belirlediği ödeme planına göre yapılmaktadır. Üniversitelerin sözleşmelerde belirtilen hedefleri gerçekleştirmediği, ya da belirtilen bir alandan başka bir alana harcama yaptığı tespit edilirse, var olan hatanın boyutuna göre aldığı finansmanı geri ödemek zorunluluğu bulunmaktadır. Bakanlığın bu şekilde geri ödeme kararı, üniversiteye kaynakların verildiği tarihten itibaren beş yıl içinde alınmalıdır (Universities Act, 2009).

Üniversite kurulu finansmanı denetlemesi için dışarıdan bağımsız bir şirketi yetkili kılmaktadır. Bu şirket kamu yönetimi ve finansmanı konusunda bilgili çalışanlara ve olumlu sicile sahip olmak zorundadır (Act on Chartered Public Finance Auditors, 2008). Bir üniversite için seçilen denetçilerin görev süresi

üniversite kurulunun yeniden denetçi seçimine kadar devam eder (Universities Act, 2009).

Politeknik okullar için blok hibe finansman formülünün bileşenlerini kayıtlı öğrenci sayısı (%70) ve mezun sayısı (yüksek lisans seviyesi dâhil %30) oluşturmaktadır (Midwestern Higher Education Compact, 2009).

Üniversiteler ile yapılan sözleşme gereğince 2004-2006 yılları arasında Eğitim Bakanlığı tarafından tahsis edilen finansman;

- Temel (çekirdek) finansman (%89.4)
- Ulusal görev finansmanı (%1.5)
- Ulusal programların finansmanı (%4.7)
- Proje finansmanı (1.9)
- Performansa dayalı finansman (%2.4) oranlarında dağılmaktadır (Vossensteyn, 2008: 61).

Temel finansman, birim maliyetler üzerinden hesaplanan şeffaf ve mümkün olduğunca tahmin edilebilir şekilde tasarlanmıştır. Çekirdek finansmanı belirleyen formülde faaliyet alanı, öğretim, araştırma ve toplumsal hizmet ödeneği olmak üzere dört temel başlık bulunmaktadır. Faaliyet alanı ile üç yıl içinde öğrenim görecekt öğrenci sayısı ile orantılı olarak bir finansman sağlanmaktadır. Öğretim ve araştırma için ise lisansüstü (2/3) ve lisans (1/3) mezun sayısı dikkate alınmaktadır. Öğretim ve araştırma için formüle eklenen mezunlar yükseköğretimdeki hizmet alanlarına göre farklı katsayılar ile değerlendirilmektedir. Çekirdek finansman içinde yer alan toplumsal hizmet ödeneği ise üniversitelerin bölgesel etkisini güçlendirmek amacıyla ana programda yer almayan üniversitenin yapmış olduğu toplumsal faaliyetler için verilmektedir.

Ulusal görev finansmanı üniversitelere doğrudan eğitim ile ilgili olmayan Millî Kütüphane oluşturma gibi görevler için verilmektedir. Kültürel değişim anlaşmaları ve Finlandiya'da daha az yaygın olarak bilinen dil ve kültürlerin öğretimine dayalı faaliyetlerin finansmanı için kullanılan bir fondur. Bölgesel kalkınma, öğretmen yetiştirilmesinin geliştirilmesi gibi ulusal öncelikleri olan çalışmalar içinde ulusal program fonları aracılığıyla üniversitelere kamusal kaynaklar aktarılmaktadır.

Proje finansmanı, genellikle üniversitelerin kendi alt yapılarını tamamlamaları için sağlanmaktadır. Belirlenen stratejik öncelikler olmakla birlikte amaç üniversitelerin daha girişimci olmasını sağlamaktır.

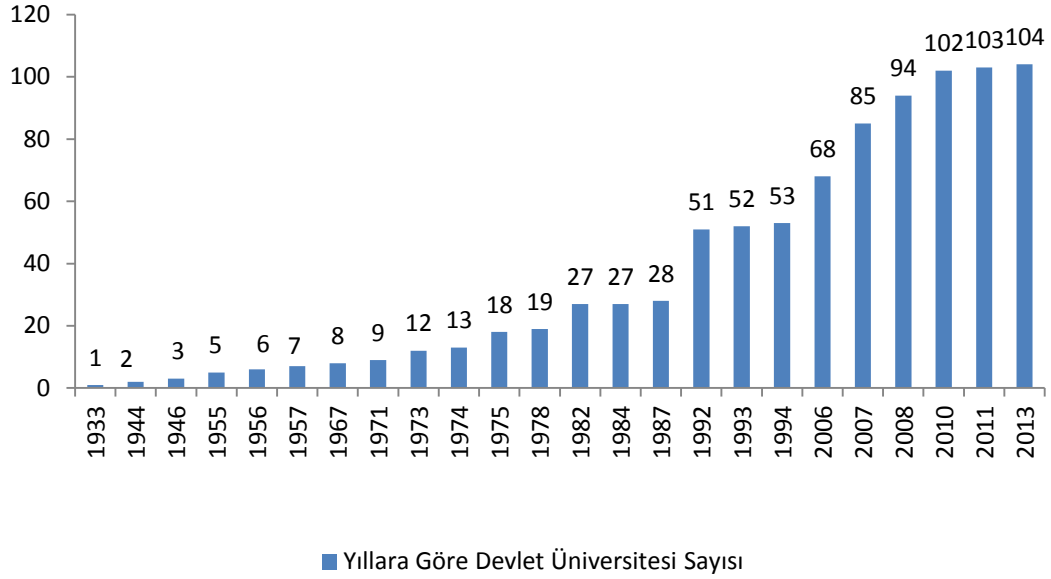
Finlandiya’da 1998 yılından bu yana kamusal kaynakların bir kısmı üniversitelere performansa dayalı finansman yöntemi ile tahsis edilmektedir. Performansa dayalı finansman politika hedefleri ile ilgili performans kriterlerine göre tahsis edilmektedir. Üniversitelerde kalite ve etkinliği arttırmak için kullanılan bir yöntemdir. Üniversitenin bu fondan sağladığı geliri, tamamen kendi önceliklerine göre harcama yetkisi bulunmaktadır (Vossensteyn, 2008: 61-64).

2.5. Türkiye’de Yükseköğretim

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye’nin, yükseköğretim hizmetlerinin sunumunda önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Ülkelerin en önemli sermayesinin insan kaynakları olduğu günümüzde gelişimin devam etmesi için yükseköğretime gerekli önem verilmelidir. Türkiye son yıllarda nicelik anlamında yükseköğretim de oldukça büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Türkiye’nin Yükseköğretim Sisteminin finansman boyutunu tartışabilmek için öncelikle yükseköğretimdeki ve öğrenci sayısındaki genişleme ile yükseköğretim finansmanının yasal çerçevesi aşağıda ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

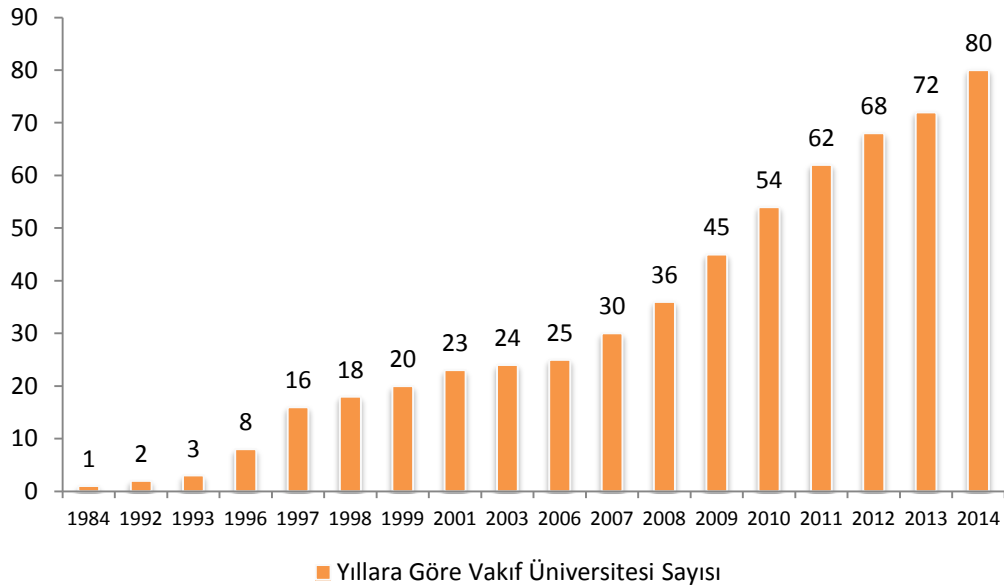
2.5.1. Türk Yükseköğretiminde Genişleme

Son yarım yüzyıllık sürede dünya çapında yükseköğretim yaşanan gelişme, dünyanın bu dönemde birçok teknolojik yenilikle tanışmasına rağmen oldukça çarpıcı bir şekilde dikkat çekmektedir (OECD, 2012a). Verilen dönemde yükseköğretim elit olmaktan çıkarak hızla evrensel bir yapıya, çağ nüfusunun %50’sinden fazlasının yararlandığı bir hizmete dönüşmüştür. Türkiye’de yükseköğretimde genişleme 1950’li yıllardan itibaren dünyada yaşanan gelişmelere benzer bir oranda hızlı bir şekilde artmıştır (Tanrıkulu, 2011: 18). 1933 yılında tek bir üniversite yükseköğretim hizmetini yürütürken 2014 yılı itibariyle 104 devlet, 80 vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 184 üniversite yükseköğretim hizmetlerini yürütmektedir. Üniversite sayısının yükselmesinde ikinci dünya savaşından sonra yaşanan küresel değişimlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Bu süreçte yükseköğretim mezunu nüfusun ekonomiye katkıları ülkeler tarafından fark edilmeye başlamıştır. Dolayısıyla ülkeler yükseköğretime daha fazla yatırım yapmaya başlamış, yükseköğretim hizmeti sunan kurum sayısında hızlı bir artış olmuştur. Türkiye de dünyadaki eğilimlere paralel olarak üniversite sayısını düzenli olarak arttırmaktadır. Bu durum Şekil 2. 10’de görünmektedir.

Şekil 2. 10. Türkiye’de Yıllara Göre Devlet Üniversitesi Sayısı (YÖK, 2014)

Türkiye’de 1933 yılından 1978 yılına kadar geçen 45 yıllık sürede sadece 18 yeni devlet üniversitesi açılmış, sonraki 35 yıllık sürede 85 yeni devlet üniversitesi açılmıştır. Özellikle son 10 yıllık sürede üniversite sayısı yaklaşık iki katına yükselmiştir. Devlet üniversitelerinde gözlenen artışla paralel bir şekilde vakıf üniversite sayısında da hızlı artışlar gözlenmiştir. Bu artışın yıllara göre değişimi Şekil 2. 11’de sunulmuştur.

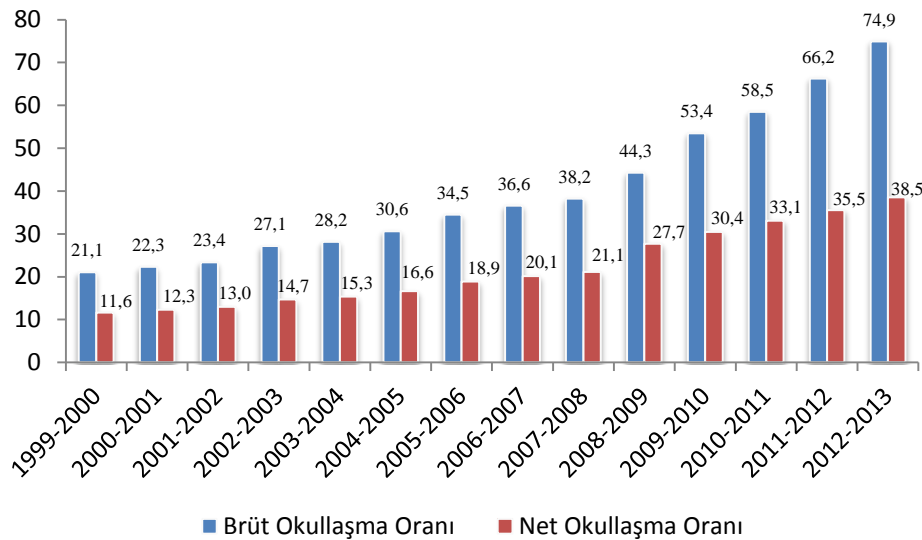

Şekil 2. 11. Türkiye’de Yıllara Göre Vakıf Üniversitesi Sayısı (YÖK, 2014)

Şekil 2. 11 incelendiğinde 1984 yılında tek bir üniversite ile uygulama sahası bulan vakıf üniversitelerinin sayısının 2014 yılına gelindiğinde 80'e yükseldiği görülmektedir. Kâr amacı gütmeyen vakıf yükseköğretim kurumlarının açılmasına 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile imkân tanınmış ve bu çerçevede 1984 yılında ilk vakıf üniversitesi olan Bilkent Üniversitesi kurulmuştur (Tanrıku, 2011: 18). 1996'dan 2006'ya kadar on yıllık sürede devlet üniversitesi sayısında bir artış gözlenmemiş, buna karşılık 17 vakıf üniversitesi açılmıştır. Bu tarihten itibaren vakıf üniversitesi sayısı yaklaşık üç katına çıkarak, devlet üniversitesinde gözlenen artıştan daha büyük bir ivme kazanmıştır.

2.5.2.Öğrenci Sayısındaki Genişleme

Üniversite sayısının yükselmesi ile birlikte son yıllarda yükseköğretimde okullaşma oranı da artmaktadır. Çağ nüfusunun ve diğer eğitim kademelerinde ki okullaşma oranının artmasının yanı sıra yükseköğretim hizmetinin neredeyse ücretsiz olarak sağlanması, kurumların hem cari hem de sermaye harcamalarının kamu kaynaklarından karşılanması ve eğitim yatırımlarının bireyler ve toplum açısından önemli etkiler yaratması yükseköğretime olan talep artışın en önemli nedenleri arasında sayılabilir (Gölpek, 2011c). Dolayısıyla yükseköğretim öğrenci sayısındaki değişimler ile finansmanın birbiri ile bağlantılı olduğu ifade edilebilir. Türkiye'de yükseköğretim okullaşma oranının yaklaşık olarak dört katına çıktığı Şekil 2. 12'de görülmektedir.

Şekil 2. 12.Yükseköğretim Brüt ve Net Okullaşma Oranları (MEB, 2013)

Şekil 2. 12 incelendiğinde yükseköğretim brüt ve net okullaşma oranlarının 1999-2000 eğitim-öğretim döneminden 2012-2013 dönemine kadar hızlı bir yükseliş gösterdiği anlaşılmaktadır. 1999-2000 eğitim-öğretim yılı döneminde %21,1 olan brüt okullaşma oranı, 2012-2013 eğitim-öğretim yılı döneminde %74,9'a yükselmiştir. Böylece yükseköğretim brüt okullaşma oranı yaklaşık üç buçuk katlık bir büyüme gerçekleştirmiştir. Brüt okullaşma oranı ile paralel olan net okullaşma oranı da aynı dönemde %11,6'dan %38,5'e yükselerek aynı büyümeyi gerçekleştirmiştir.

Trow (1974)'un tanımına göre bir ülkede yükseköğretim çağ nüfusunun %15'inden azı yükseköğretim hizmetine erişebiliyorsa bu ülkenin yükseköğretim sistemi "elit yükseköğretim", %15'den fazlası yükseköğretime erişebiliyorsa "kitlesel yükseköğretim" dir. Trow'un tanımı Türkiye için yorumlandığında 2003-2004 öğretim yılında itibaren net okullaşma oranına göre kitlesel eğitime geçildiği söylenebilir. Son yıllarda dünya ülkelerinin okullaşma oranlarını bakıldığında büyük bir oranda kitlesel yükseköğretime gerçekleştirdikleri görülmektedir. Türkiye'ye benzer şekilde tüm dünyada yükseköğretim talebi birçok nedene bağlı olarak artmaktadır. Bunun sonucu olarak da yeni kavramlar oluşmaktadır. Cai, Kivistö ve Zhang (2011) yükseköğretimde okullaşma oranı %50'yi aştığı zaman "evrensel yükseköğretim" seviyesine geldiğini belirtmekte, evrensel yükseköğretime kitleselleşme ötesi yeni bir aşama olarak ifade etmektedirler. Türkiye net okullaşma oranlarına bakıldığında hızla evrensel yükseköğretim seviyesine ilerlemektedir.

Yükseköğretim okullaşma oranında gelişmelerle birlikte okullaşma oranı içinde açık öğretim öğrencilerinin önemli bir yer tutması eleştirilmektedir. 1984 yılında toplam 322.320 öğrencinin 40.617'si açıköğretim programlarına, 281.703'ü yüz yüze eğitim programlarına kayıtlı iken 2011 yılında toplam 3.817.086 öğrencinin 1.713.923'ü açıköğretim programlarına, 2.103.163'ü yüz yüze eğitim programlarına kayıtlıdır. Diğer bir anlatımla 1984 yılında yükseköğretim öğrencileri içinde açık öğretim programlarına devam edenlerin oranı %12,6 iken, 2011 yılında bu oran %44,9'a yükselmiştir. 2012-2013 eğitim öğretim yılında açık öğretim programlarına kayıtlı öğrencilerin toplam üniversite öğrencilerine oranı %45,7'ye yükselmiştir (ÖSYM, 2012).

2.5.3. Yükseköğretim Finansmanının Yasal Çerçevesi

Adalet, sağlık, güvenlik, eğitim gibi devleti oluşturan alt sistemlerin işleyişi yasal düzenlemelerle sağlanmaktadır. Eğitimin bir alt sistemi olan yükseköğretimin en üst düzeydeki hukuki metin olan anayasadaki tanımı bir kamu hizmeti niteliği taşıdığı yönündedir. Anayasada kamu hizmeti olarak tanımlanan yükseköğretim 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Yasası ile açıkça paralı olarak tanımlanmıştır. Kamu hizmetleri doğrudan devlet eliyle kamusal kaynaklarla finanse edilebileceği gibi, kamu hizmeti olarak sunulup belirli bir ücret karşılığında talep edenlere sunulabilmektedir. Yükseköğretim bu yönüyle devletin kontrolünde ancak talep edenlerin ücret ödemesi gereken bir hizmet olarak tanımlanmıştır.

Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 38. maddesinde yükseköğretimin paralı ancak başarılı fakat maddi imkânları olmayan öğrencilerin kayıt ücreti, imtihan harcı, her türlü giderleri burs, kredi, yatılılık ve benzeri yollarla karşılanacağı hükmü bulunmaktadır. Diğer bir anlatımla eğitim eşitsizliklerinin, burs, kredi, yatılılık ve benzeri yollarla giderilebileceği hükme bağlanmıştır (Kurul, 2012: 298).

Yasada hükme bağlanan şekli ile yükseköğretimin finansmanında bireylerin katkısının önemli olduğu anlaşılmaktadır. Burada yasanın yükseköğretimin toplumsal faydalarını dikkate almaksızın bireylerin katkı yapması yönünde açık bir görüş ortaya koyduğu söylenebilir. Ancak uygulamada yükseköğretime kamusal kaynakların çok yüksek düzeyde aktarıldığı, birey katkılarının çok az olduğu bilinmektedir. Burada sosyal adalet ilkesi bakımından başarılı ancak maddi imkânı olmayan öğrencilere destek verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yönü ile 2012-2013 eğitim-öğretim yılından başlamak üzere birinci öğretim öğrencilerinin tamamından kayıt ücreti alınmaması uygulamasının bu yasa maddesi ile uyuşmadığı söylenebilir. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile yükseköğretim üst kuruluşları, yükseköğretim kurumları ve bunlara bağlı birimlerin gelir kaynakları şu şekilde belirtilmiştir:

- 1- Her yıl bütçeye konulacak kaynaklar,
- 2- Kurumlarca yapılacak yardımlar,
- 3- Alınacak harç ve ücretler,
- 4- Yayın ve satış gelirleri,
- 5- Taşınır ve taşınmaz malların gelirleri,
- 6- Döner sermaye işletmelerinden elde edilen karlar,
- 7- Bağış, vasiyetler ve diğer gelirler.

İlgili yasa yükseköğretimin finansmanında bir çeşitlilik yaratılmasını amaçlamıştır. Millî Eğitim Temel Kanunu ile birlikte düşünüldüğünde yükseköğretimin paralı ancak devlet desteği ile birlikte finanse edilmesi gerektiği görülmektedir. Diğer bir anlatımla Millî Eğitim Temel Kanunu yükseköğretimin paralı bir hizmet olduğu, hizmeti talep edenlerin maliyeti karşılaması gerektiğini vurgularken, Yükseköğretim Kanunu gelirlerin bireyler dışında hangi kanallardan sağlanabileceğini maddeler halinde belirtmiştir. Bu yönü ile öğrencilerden alınacak harç ve ücretler yükseköğretim finansmanında yedi kalemden sadece birini temsil etmiştir.

2547 sayılı yasanın 46. maddesi devlet ile öğrencilerin yükseköğretime kaynak ayırmalarını bir kritere bağlamıştır. Bu maddeye göre, öğrenci başına belirlenen cari hizmet ödeneğinin yarısından az olmayacak kısmı devlet tarafından, geri kalan kısım ise aileler tarafından ödenmelidir. Maddeden cari hizmet maliyetinin devlet ve aileler tarafından birlikte, ortak karşılanması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle öğretim üyelerinin maaşları, su, elektrik faturaları gibi cari hizmet maliyetlerinin belli bir oranda bu hizmeti talep edenler tarafından karşılanmasının doğru olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan 46. maddede belirtilen “cari hizmet ödeneğinin yarısından az olmayacak kısmı, devlet, geri kalan kısım ise ailelerce ödenir” hükümleri tam olarak uygulanmamaktadır. Öncelikle yükseköğretim sunumunda cari maliyetler bakımından alanlar arasında çok yüksek farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin Tıp Fakültesinde yükseköğretim hizmeti alan bir öğrenci ile Hukuk Fakültesinde bu hizmeti alan kişinin birim cari hizmet maliyeti birbirinden oldukça farklıdır. Bu farklılık aynı yükseköğretim kurumu içinde farklı iki alan arasında iken, kurumlar arasında da aynı alanların birbirinden farklı cari hizmet maliyetinin olduğu bilinmektedir. Örneğin öğretim üyesi sayısının az olduğu bir üniversite ile öğretim üyesi sayısının yüksek olduğu bir üniversitenin cari hizmet maliyetlerinin birbirinden oldukça farklı olacağı öngörülebilir. Bu farklılıklar birçok faktör düşünülerek çoğaltılabilir. Ancak şu anda uygulandığı şekliyle öğrenci katkı payları Mecliste öğrencilerin gerçek cari hizmet maliyetleri hesaplanmadan belirlenmektedir. Belirlenen öğrenci katkı payının yapılan çalışmalarda ortalama olarak toplam yükseköğretim kaynaklarının en fazla %5’i civarında olduğu ifade edilmektedir. Türkiye’de son dönemde uygulanan birinci öğretim öğrencilerinden öğretim katkı payı alınmaması hukuki metinlere, aykırı olmamakla birlikte, ters düşmektedir.

Türkiye’de yükseköğretim yasası yaklaşık olarak her on yılda bir köklü değişimlere uğramıştır ancak genel itibari ile değerlendirildiğinde bunların yükseköğretim ile ilgili büyük reformlar olmadıkları anlaşılmaktadır (Aypay, 2003).

2.5.4. Kalkınma Planlarında Yükseköğretim ve Finansmanı

Yasal düzenlemelerden sonra uzun dönemli devlet politikaların oluşturulmasında kalkınma planlarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Türkiye’nin planlı döneme geçmesi ile birlikte beş yılda bir yeniden oluşturulan kalkınma planlarında yükseköğretim ve finansmanı ile ilgili kararlar alınmaktadır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda katma bütçeli kurumlardan biri olarak ifade edilen üniversitelerde, üretilen hizmetten doğrudan yararlananlarda alınan harçların arttırılması ile gelirlerin önemli oranda atırılabilceği ifade edilmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1963: 127). Planda ayrıca kabiliyetli ancak maddi durumu yetersiz olan öğrenciler için etkin bir burs sisteminin kurulması gerektiği de vurgulanmaktadır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, vatandaşların temel eğitim üstünde devletçe sağlanan eğitim imkânlarından yararlanmasının, fırsat eşitliği ilkesine göre düzenleneceği belirtilmektedir. Buna göre geniş bir burs ve yatılılık sistemi ile kabiliyetli öğrencilerin ekonomik güçleri ve buldukları çevrenin şartları ile kısıtlanmaksızın eğitimin en üst kademelerine çıkmaları hedeflenmektedir. Diğer taraftan planda fırsat eşitliği sağlama yönünde kaynakları genişletmek amacıyla ekonomik durumu iyi olanların kendileri için yapılan eğitim harcamalarına katılmalarının sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 1968: 158).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, geçmişe dönük eleştiri ve durum tespitleri yapılmıştır. Durum tespitine göre; planlı dönemde eğitim sistemi, ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerektirdiği nitelik ve nicelikteki insan gücünü yetiştirme, fertlerin bilgi ve maharetlerini artırarak ve değer yargılarını etkileyerek kalkınmadan doğan değişikliklere uyumlarını ve kalkınmaya olumlu katkılarını sağlama ve sosyal adalet ve fırsat eşitliğini gerçekleştirme fonksiyonlarını tam olarak yerine getirememiştir. Planda fırsat eşitliği ve sosyal adalete uygun bir yöneltme sisteminin geliştirilememiş olmasının, öğrencilerin bir üst öğrenime devamlarında ailelerinin ekonomik durumlarının belirleyici olmasına neden olduğu vurgulanmaktadır. Bu

yönüyle başarılı ancak maddi durumu yetersiz öğrencilerin gerektiği gibi desteklenemediği ifade edilmektedir.

Yükseköğretimin, çağ nüfusunun sadece %6,8'ine eğitim olanağı sağlanabilmesi nedeniyle ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı itici ve hızlandırıcı bir nitelikte olmadığı planda önemle belirtilmektedir. Yükseköğretim kurumlarında gözlenen eksiklikleri gidermek için merkezi bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğu vurgulanan planda eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için burs ve kredi sistemlerin geliştirilmesi gerektiği bir kez daha vurgulanmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 1973: 764-772).

Dördüncü Kalkınma Planı'nın hedefleri arasında yükseköğretimde kurulmasına başlanmış kurumların yeterli öğretim koşullarına kavuşturulmadan ve öğretim elemanları sağlanmadan yeni yükseköğretim kurumlarının açılmayacağı bulunmaktadır. Bununla birlikte yükseköğretim kurumlarının talebi karşılayamadığı, büyük bir yığılmanın üniversiteler önünde biriktiği belirtilmektedir. Öte yandan yükseköğrenime geçişte, paralı eğitim görme, kurslara katılma, baba mesleği ve geliri, başarı sağlayıcı etmenler olduğu için üniversitelerarası seçme sınavlarının büyük ölçüde sosyal adaletsizliğe yol açmakta olduğu vurgulanmıştır. Eğitim sisteminin başlangıcından beri zedelenen eğitimde fırsat eşitliği ilkesi yukarıdaki etmenler sonucu özellikle yükseköğretimde ortadan kaldırılmalıdır (Devlet Planlama Teşkilatı, 1979).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yükseköğretimdeki mevcut kapasitenin, kalkınmanın insan gücü ihtiyaçları ve istihdam imkânları doğrultusunda düzenlenmesi ve kullanılması, yükseköğretime geçişte fırsat eşitliğinin sağlanmasına itina gösterilmesi, başarılı elemanların üniversiteye çekilebilmesi için öğretim üyeliğinin cazip hale getirilmesi yükseköğretim politikasının temelini teşkil edeceği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte planda yüksek öğretim kurumları arasında bilimsel rekabeti sağlayacak ve hızlandıracak gerekli tedbirler alınarak düzenlemelerin yapılmasının önemine değinilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1985)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yükseköğretimin finansman yapısı geliştirilerek bütçe dışı kaynaklardan da destek sağlanacağı ve döner sermayenin bir kaynak olarak kullanımının etkinleştirileceği hedef olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte üniversite-sanayi işbirliğini tesis edecek hukuki, ekonomik ve yapısal düzenlemelerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı,

1990: 295). Bir önceki kalkınma planında ilk defa yükseköğretimde döner sermaye işletmeleri ismi kullanılırken, finansman kaynağı olarak bir kalem oluşturacağı ilk defa bu planda belirtilmiştir. Bu yönüyle Altıncı Kalkınma Planı yükseköğretimin finansmanında özel kaynakların payını arttırmayı amaçlamaktadır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda altyapısı yeterince oluşturulmadan çok sayıda yeni yükseköğretim kurumunun açılmasının eğitim-öğretimin kalitesini olumsuz etkilediği, öğretmen ve öğretim üyesi ihtiyacının karşılanmasında güçlükler yol açtığı yeniden vurgulanmaktadır. Bu yönüyle planda düzenli bir gelişmenin sağlanmasının bir gereklilik olduğu vurgulanmaktadır. Diğer taraftan yükseköğretimin bürokratik ve merkeziyetçi yapıdan kurtarılarak ve sistemde rekabeti geliştirici düzenlemeler yapılarak; üniversitelere bilimsel özerklik kazandırılacağı hedef olarak belirlenmiştir. Bir önceki kalkınma planında olduğu gibi bu kararında özel finansmanın arttırılması yönünde bir karar olduğu söylenebilir. Özel finansman teşvik etmek amacıyla planda, özel okullarda okuyan öğrencilerin eğitim harcamalarının bir kısmını vergi iadesi, muafiyet, burs ve benzeri yollarla sübvansede edilmesi yönünde hukuki değişikliklerin yapılması gerektiği ifade edilmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1996). Böylece toplumsal faydanın büyük olduğu zorunlu eğitimin devlet tarafından üstlenilmesi, bireysel faydanın nispeten büyük olduğu daha üst eğitim kademelerinde hizmetten yararlananların hizmetin bedelini ödemesinin gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu yapı, fırsat eşitliği açısından ödeme gücü olmayan öğrencilerin hizmetten yararlanabilmesini sağlamak üzere özel kesimin de katkısıyla dar gelirli aile çocuklarından başlanarak kredi ve burs sistemiyle desteklenecektir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yükseköğretim kurumlarının bürokratik ve merkezi yapıdan kurtarılamadığı; üniversite içinde olduğu kadar üniversiteler arasında da rekabet ortamı oluşturulamadığı; üniversite ve fakülte yönetimlerinin yetkileri artırılmadığı; öğretim üyesi ve araştırma görevlilerinin yönetime katılımının ve gerekli olan bilimsel özerklik ve üniversite-sanayi işbirliğinin yeterince sağlanamadığı belirtilmektedir. Bu nedenle eğitimin kalitesini doğrudan etkileyen fiziki altyapı, donanım, müfredat, öğretmen ve öğretim üyesi istihdamı açısından eğitim kurumlarının yeterli düzeye getirilebilmesi için finansman imkânlarının geliştirileceği hedef olarak belirlenmiştir. Planda ayrıca yeni üniversite ve bağlı birimlerin kurulmasının objektif kriterlere ve geniş tabanlı bir karar alma sürecine bağlanması gerektiği belirtilmiştir. Yükseköğretimin finansmanı ile ilgili

olarak ise finansman kaynakların geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi; etkin bir harc-burs-kredi sistemi kurularak ödeme gücüne bağlı olarak öğrencilerden alınan eğitime katkı paylarının yüksek-öğretimin finansmanında kaynaklardan biri haline gelmesinin sağlanması gerektiği ifade edilmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2000).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda eğitime ayrılan özel kaynakların eğitimde fırsat eşitliğine imkân sağlayacak şekilde yönlendirileceği, bütün eğitim kademelerinde özel sektörün payı artırılarak, kamu kaynaklarının en fazla ihtiyaç duyan kesimlere yönlendirilmesinin sağlanması hedef olarak belirlenmiştir. Yükseköğretim kurumlarında finansman kaynakları geliştirilecek ve çeşitlendirilecektir. Öğrenci katkı paylarının, mali gücü olmayan başarılı öğrencilere burs ve kredi sağlanması şartıyla yükseköğretimin finansmanındaki payının artırılmasına yönelik düzenlemelerin yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Yükseköğretim sisteminin merkeziyetçi yapısı ve kalitesine ilişkin sorunlar yükseköğretimin rekabet edebilirliğini ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilme kapasitesini olumsuz yönde etkilediği sorun olarak belirlenmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006).

2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda yükseköğretime olan yoğun talebin karşılanması amacıyla, Dokuzuncu Kalkınma Planı dönemi başında 93 olan üniversite sayısı 2013 yılı Mayıs ayı itibarıyla 170'e ulaşarak yükseköğretim ülke geneline yaygınlaştırıldığı ve kontenjanların önemli ölçüde artırıldığı vurgulanmaktadır. Bu gelişmelerin sonucunda brüt okullaşma oranı örgün eğitimde yüzde 42,9'a, toplamda ise yüzde 81,6'ya ulaşmış ve Dokuzuncu Kalkınma Planı hedefleri aşılmıştır. Ancak, yükseköğretim sisteminin merkeziyetçi yapısı, hizmet sunumunda çeşitliliğin yeterince sağlanamaması ile eğitim ve araştırma kalitesine ilişkin sorunlar yükseköğretim sisteminin rekabet edebilirliğini, toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilme kapasitesini ve üretkenliğini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Planda yükseköğretim sisteminin, hesap verebilirlik temelinde özerklik, performans odaklılık, ihtisaslaşma ve çeşitlilik ilkeleri çerçevesinde kalite odaklı rekabetçi bir yapıya dönüştürüleceği ifade edilmektedir. Buna göre yükseköğretim kurumlarının sanayi ile işbirliği içerisinde teknoloji üretimine önem veren, çıktı odaklı bir yapıya dönüştürülmesi teşvik edilecek ve girişimci faaliyetler ile gelir kaynakları çeşitlendirilecektir (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

2.6. İlgili Araştırmalar

Araştırmanın amacının belirlenmesinde yükseköğretimin finansmanı ile ilgili olarak yapılan tartışmalarının son yıllarda yoğunlaşması, artan yükseköğretim talebini karşılamada sürdürülebilir kaynak yaratma arayışları ve Türkiye’de yükseköğretim finansmanına yönelik akademik çalışma eksikliği etkili olmuştur. Bu nedenle öncelikle Türkiye’de yürütülmüş yükseköğretim finansman model önerilerine yer verilmiş ardından konu alanı ile ilgili Türkiye’de ve yurtdışında çalışılmış çeşitli araştırmalara yer verilmiştir.

2.6.1. Türk Yükseköğretim Sistemi İçin Yapılan Finansman Model Önerileri

Yükseköğretimin finansmanı ile ilgili farklı uygulamalar ve farklı düşünceler bulunmaktadır. Ülkeler bilgi toplumunun gerektirdiği insan ihtiyacını karşılamak amacı ile yükseköğretim sistemlerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu yarışta öne geçebilmek için ise farklı finansman yöntemleri benimsemekte var olan sistemlerinde zamanla değişiklik yapmaktadırlar (Gedikoğlu, 1995). Türkiye’nin sürdürülebilir bir yükseköğretim finansman modeline ihtiyacı son yıllarda daha çok hissedilmekte ve bu nedenle de son yıllarda ulusal alanyazında bu konu ile ilgili yapılmış araştırmalar bulunmaktadır.

Bu araştırmalardan biri Kesik (2003)’in Yüksek Öğrenimde Yeni Bir Finansman Önerisi: “Bütünsel Model” isimli doktora tez çalışmasıdır. Çalışmanın amacı, yükseköğrenim ekonomisi konusunda teoride yaşanan gelişmeleri incelemek, dünyada yükseköğretimin finansmanı konusunda başarılı uygulama örneklerini tespit etmek ve tartışmak, aynı zamanda yeni finansman kaynaklarını irdelemek suretiyle Türkiye için özgün bir model ortaya koymak olarak belirlenmiştir.

Yazara göre oluşturduğu model, yükseköğrenim sistemini bir bütün olarak ele almakta; idari etkinlik, kamu kaynaklarının kamu ve özel yükseköğrenim kurumlarına tahsisinde takip edilecek yöntemler, performans yönetimi ve denetimi, kalite, üniversite-sanayi işbirliği, harç uygulaması, kredi ve burs sistemi, yurt sistemi, döner sermayeler ve vakıf yükseköğrenim kurumlarını kapsayıcı özelliğe sahiptir. Bu gerekçelerle yazar modelini “Bütünsel Model” olarak adlandırmaktadır.

Modelde idari yapıda etkinlik sağlanması ve bu yolla üniversitelerin özerkliklerini arttırma amacıyla mütevelli heyet kurulması önerilmektedir. Rektör, bütçeyi tasdik etmeye yetkili mütevelli heyetine karşı kaynakların etkin, iktisadı ve verimli bir şekilde kullanılmasından sorumlu olacaktır. Modelde üniversitelerin

yönetimi ile ilgili bir öneri de YÖK ile ilgilidir. YÖK'ün mevcut durumda olduğu gibi sadece akademisyenler ve bürokratlardan değil, ticaret ve sanayi odaları ile meslek odaları da dâhil olmak üzere toplumun değişik kesimlerini temsil eden kimselerin de iştirakinin sağlandığı bir yapıya dönüştürülmesi önerilmektedir. Yükseköğrenim kurumlarına verilecek ödeneklerde belirleyici olması düşünülen öğrenci sayısının tespiti gibi görevlerde bulunması önerilen YÖK'ün ayrıca üniversitelere yatırım ve araştırma ödenekleri dışındaki aktarılacak ödenekleri belirlemesi istenmektedir. Yatırım ödeneklerinin tahsisinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), araştırma amaçlı ödeneklerin tahsisinde ise TÜBİTAK'ın yetkili olması gerektiği düşünülmektedir.

Üniversitelere kamusal finansmanın nasıl aktarılacağı ile ilgili öneriler sunan modelde dikkat çeken konuların başında yükseköğrenim kurumlarının diğer gelirlerinin dikkate alınmaması gerektiği önerisidir. Ancak özel gelirlerin dikkate alınmaması halinde, yükseköğrenim kurumlarının daha fazla gelir elde etmek için teşvik edilmiş olacaklarına inanılmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarına öğrenim, araştırma ve yatırım amacıyla tahsis edilecek ödeneklerin blok halinde verilmesi gerektiği ve tahsis amacı dışında kullanılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Bir öneri de yükseköğretim kurumlarının girdiye dayalı finansman yapısının zaman içinde tamamıyla terk edilerek çıktıya dayalı ödenek sistemine geçmesi yönündedir. Böylece YÖK'ün, yükseköğretim kurumlarından hizmeti satın alan bir duruma getirileceği böylece üniversiteler ile yürütme arasındaki ilişkileri kaliteli yükseköğretim hizmeti sunumu temeline oturtulabileceği iddia edilmektedir.

Öneride yükseköğretim öğrencilerinden alınan harç ücretinin, daha yüksek gelir elde etme potansiyeli ile gelecekte elde edilecek gelirin karşılığı olarak öğrencilerden alınan reel katkı payının düzeyini birim maliyetin %25'ine kadar arttırmak gerektiği vurgulanmaktadır. Yükseköğretim kurumlarına verilecek öğrenim ödeneğinin hesaplanmasında kullanılacak formülde bazı ödenek, kaliteye bağlı ödenek ve yedek ödeneğin olması gerektiği belirtilmektedir.

Yükseköğretim sistemi için bir diğer finansman model önerisi çalışması Türkmen (2009) tarafından hazırlanmıştır. Türkmen (2009) Devlet Planlama Teşkilatı için hazırladığı “Yükseköğretim Sistemi İçin Finansman Modeli Önerisi” adlı çalışmasında; burslar ve gelire dayalı mezuniyet sonrası kredi sistemi ile yükseköğretimin kamu kaynaklı finansmanını azaltmayı hedefleyen ve alt gelir

gruplarından üst gelir gruplarına artı refah transferi yapan mevcut yapıyı değiştirmeye yönelik bir yükseköğretim finansman modeli önerilmektedir. Bu çalışmada yazarın en dikkate değer görüşleri arasında, bedava görüntüsü altında kamu eliyle eğitim hizmeti alanlar adına harcanan kaynakların verimsizliğe neden olması gösterilebilir. Çalışmada yazar bu duruma engel olmak amacıyla geliştirdiği modelde üniversite öğrencilerinin kendileri için yapılan kamu eğitim harcamalarının yaklaşık yarısını bir kredi yardımıyla karşılamasını öngörmektedir. Öğrencilerin bu krediyi ileride belirli bir gelir seviyesinin üstünde gelire sahip oldukları dönemlerde geri ödemeleri, ayrıca gelir durumu iyi olmayan öğrencilerin ve başarılı öğrencilerin de başarı durumlarına göre bu krediyi ya hiç almamaları veya çok daha düşük oranlarda ödeme yapmaları gerektiği ifade edilmiştir. Bu modelde; üniversitelerin kredi ve döner sermaye gelirleri ile merkezi bütçeden performanslarına göre alacakları katkının toplamı olarak ifadelendirilen bütçelerinde büyük bir harcama esnekliğine sahip olması istenmektedir. Modelde, yükseköğretim kurumlarının kullandıkları kamu kaynaklarının dikkate değer oranda azalmasından kaynaklanacak bir mali ve idari özerklik yolu açılacağı düşünülmektedir. Yazarın geliştirdiği modelin en önemli bileşenlerinden birinin finansal özerkliği tamamlayıcı bir şekilde üniversitelerin kurumsal ve idari esnekliğe sahip olması gerektiğidir.

Altunbaşak (2011) tarafından yapılan bir araştırmada, Amerikan yükseköğretim finansman modelinden esinlenerek Türkiye dinamiklerine uygun olduğu düşünülen kamu üniversitelerinin finansmanına yönelik bir reform önerisinde bulunulmuştur. Öneri dört aşamadan oluşmaktadır. Aşamalar, her safhada önemli ölçüde yenilik getirecek fakat Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısının bir hamlede kaldıramayacağı düzeyde değişiklik öngörmeyecek şekilde tasarlanmıştır. Hiçbir aşama devlet bütçesi üzerinde ekstra yük oluşturmamaktadır. Sadece şu anda yükseköğretime aktarılan mali kaynağın yönü değiştirilmektedir. Öngörülen dört aşama aşağıdaki gibidir:

- Devlet üniversitelerinde okuyan her öğrenciye, o senenin “eğitim ücreti” çek olarak gönderilecektir.
- Devlet üniversitelerini kazanan her öğrenciye kredi verilecektir.
- Üniversiteler “eğitim ücretlerini” kendileri belirleyecektir.
- Üniversiteyi kazanan (vakıf üniversiteleri de dâhil) her öğrenciye kredi verilecektir.

Yazar çalışmasında bu dört aşamanın sıralı bir şekilde izlenilmesi gerektiğini her bir aşamanın diğerinin öncülü olduğunu vurgulamaktadır.

Teker ve Teker (2012)'in yaptıkları “Yükseköğretim Finansmanı: Türkiye için Model Önerileri” isimli çalışmada; yükseköğretim hizmeti almak isteyen öğrencilerin eğitim ve yaşam giderlerini karşılamaya yönelik, önerilen finansman modelleri tartışılmaktadır. Bu araştırma, Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde uygulanmakta olan yükseköğretim finansman sistemlerinin, daha çok sayıda yurttaşının yükseköğrenim görmesini sağlarken, üniversitelerin de daha çok gelir kazanarak araştırma bütçelerini arttırabilmesini ve büyümesini desteklemiş ve sonuçta ekonomik büyümelerinin itici bir gücü haline geldiği varsayımı üzerine odaklanmıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin Yükseköğretim Sistemi için dört farklı finansman modeli önerilmektedir. Önerilen tüm modeller “kazan-kazan” felsefesine dayanarak, kıt kaynakların daha verimli kullanımı için yeni yollar önerirken, Türk Üniversitelerin daha hızlı ve kalite eksenli büyümelerini teşvik edeceğini ve sonuçta sürdürülebilir bir ekonomik büyümeye sahip olmak için temel oluşturacağını iddia etmektedir. Yazarlar sonuç olarak dört model önermektedirler. Bunlar;

Devlet Yükseköğretim Kredilendirme Modeli: Bu modele göre devlet her yıl bütçesine yükseköğretim finansman desteği adı altında koyduğu miktardaki bir parayı, tüm finans kuruluşlarının ortak kullanımında olacak olan Yükseköğretim Finansman Fonu'na (YFF) aktarır. Yükseköğretim faaliyetlerini finanse etme faaliyetine katılmak isteyen tüm finansal kuruluşlar, bu fondan sabit bir faiz üzerinden fon kullanırlar. Finansal kuruluşlar fondan sabit faiz ile kullandıkları fonun üzerine kendi aracılık komisyonlarını ekleyerek bu kredileri ihtiyaç sahiplerine kullanırlar.

İhtiyaç sahiplerinin başvurularının alınması, başvuruların kredi değerliliğinin saptanması, verilen kredilerin takibi, geri ödemelerin tahsili ve YFF'ye geri aktarımı, krediyi kullandıran finansal kuruluşun sorumluluğundadır. Verilen kredilerin geri ödenmeme riski, YFF'ye aittir. Bu riskten kurtulmak isteyen YFF, yönettiği fonu kredi riskine karşı bir sigorta şirketine sigorta ettirebilir. Sigorta şirketine ödenecek primler, kullanılacak fon maliyetinde çok küçük bir artışa neden olur.

Devlet Destekli Yükseköğretim Kredilendirme Modeli: Bu modelde, devlet sistemin ilk fonlamasını yapmakta ve sonraki yıllarda kredi geri dönüşlerinin başlamasıyla birlikte, fonlama miktarını azaltmaktadır. Burada, tüm kredi riski

finansal kuruluşların üzerindedir. YFF’den kullanılan kaynaklar, artık ilgili finansal kuruluşun mülkiyetindedir. Kredi geri dönüşleri, finansal kuruluşun portföyünde birikmekte, finansal kurum isterse bu parayı YFF’ye belli bir faiz oranı üzerinden geri verebilmekte, isterse bu parayı yeniden yükseköğretim kredisi olarak kullanabilmektedir. Bu modelde, finansal kuruluşların üstlendiği kredi riskini azaltmak/devretmek için, devlet destekli bir sigorta şirketinin kurulması önerilmektedir. Bu durumda, yükseköğretim kredilendirme faaliyetlerine katılmak finansal kuruluşlar için daha güvenli ve teşvik edici olmaktadır.

Menkulleştirme Destekli Yükseköğretim Kredilendirme Modeli: Bu model, mümkün olduğu kadar devlet fonlarını sistem dışında tutmaya çalışan bir modeldir. Bu modelde işleyen sisteme, ikincil piyasalarda bir likidite problemi ortaya çıkıncaya kadar devlet müdahalesi veya devlet fonlaması gerekmemektedir.

Hibrid Model: Bu modelde devletin ve finansal kuruluşların YFF’yi birlikte finanse etmeleri ve bu havuzdan tüm kredi vermek isteyen finansal kuruluşların kredi riski kendilerine ait olmak üzere fon kullanmaları ve kullandıkları kredileri risklere karşı devlet destekli kurulacak bir sigorta şirketine sigorta ettirmeleri söz konusudur. Model finansal kuruluşların uzun vadede çok büyüyecek olan bu kredi portföylerini rahatça likidite edebileceklerini öngörmektedir. Ancak portföyleri likidite etmede sorun yaşanması durumunda devletin devreye girmesini uygun görmektedir.

Benzer bir çalışma da Akça (2012) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada yazar Türkiye’nin mevcut sosyal, ekonomik şartlarını göz önünde bulundurularak yükseköğretim hizmetinin kesintisiz ve kalite odaklı bir şekilde sürdürülebilmesi için uygulanabilecek olan en uygun finansman yönteminin gelire bağlı krediler yöntemi olduğunu belirtmiştir. Bu yöntemle öğrenci yükseköğretime başlarken eğitiminin önemli bir kısmı gelecekte elde edeceği gelire bağlı olarak kredilendirilmektedir. Bu kredi kamu ya da özel sektör kuruluşları tarafından yapılabilir. Akça’ya göre bu şekilde bir uygulama kamu sektörü üzerindeki finansman yükünü önemli ölçüde azaltıcı etki yaratacak ve sistemin işleyişi önündeki engellerin minimum düzeye indirilmesi ile sistem kendi kendisini finanse edebilecek bir yapıya kavuşacaktır.

İlyas (2012)’ın “Yükseköğretimin Finansmanı: Türkiye İçin Model Önerisi” isimli planlama uzmanlık tezi olarak yaptığı çalışma Türkiye’de model önerisi ismi ile yapılmış son çalışma özelliğini taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’nin Yükseköğretim Sisteminin ekonomik ve sosyal gelişime katkısının artırılması

amacıyla, yükseköğretimin finansmanı alanında yaşanan sorunların çözümünü içeren çok boyutlu bir finansman modelinin ortaya konulması olarak belirlenmiştir.

Araştırmada sonuç olarak; yükseköğretime ayrılan kaynakların yetersiz olduğu ve mevcut kaynakların özellikle de kamu kaynaklarının tahsisi ve kullanımı konusunda bazı verimsizliklerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bulguya göre öğrenci katkı paylarının arttırılması, vakıfların yükseköğretim hizmeti sunumunun desteklenmesi ve yükseköğretim kurumlarının gelir getirici faaliyetlerinin teşvik edilmesi yoluyla yükseköğretime ayrılan kaynakların arttırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Mevcut kaynakların daha verimli kullanımına yönelik olarak ise nesnelliği, rekabeti ve performansı ön plana çıkaran ve yükseköğretim kurumlarını kamunun öncelikleri doğrultusunda yönlendiren bir bütçe tahsis yöntemi ve yükseköğretime toplumun her kesiminin erişimini sağlayacak dolaylı finansman mekanizmaları ile bu araçların istenilen sonuçlar vermesine katkı sağlayacak mali ve idari özerklik temelinde yapılanma önerilmektedir.

2.6.2. Yükseköğretim Finansmanına İlişkin Türkiye’de Yürütülen Araştırmalar

Türkiye’de yükseköğretim finansmanına ilişkin çalışmaların özel ve kamu yükseköğretim hizmetlerinin kuruluşu, finansmanı ve alternatif finansman modelleri, yükseköğretim finansmanına ilişkin öğrenci görüşleri, sorunlar ve çözüm önerileri gibi konularda yapıldığı görülmektedir.

Söyler ve Karataş (2011) yaptıkları araştırmada vakıf üniversitelerinin finansal yapılarının güçlendirilmesine yönelik öneriler sunmakla birlikte, yakın bir zamanda Türkiye’de yeniden kurulması planlanan özel üniversitelerin kuruluşu ve finansal yapıları konusunda bir model önerisi sunmaktadırlar. Yazarlar vakıf üniversitelerinin gelir yaratma imkânlarının geliştirilmesi gerektiğini ve kendilerine olan talebi arttırmak için farklılaşmaları gerektiğini vurgulamaktadırlar. Devletin vakıf üniversitelerinde okuyan öğrencilere de burs ve kredi imkânı vermesi gerektiği, böylece düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrencilerin sayısının arttırılabileceği düşünülmektedir. Vakıf üniversitelerine devlet yardımının mevcut yönetmeliklerdeki zor şartlardan dolayı ödenmemesine çözüm olarak devlet bütçesine konulan ödeneğin %70’inin koşulsuz olarak kuruluş izni olarak öğretime başlayan vakıf üniversitelerine öğrenci sayısı ile orantılı olarak ödenmesi, kalan %30’unun ise koşullu ödenmesi yoluna gidilebileceği önerilmektedir.

Çalışmada özel üniversitelerin kurulması gerekliliğini genel gerekçeler, devlet üniversitelerinden kaynaklanan gerekçeler ve vakıf üniversitelerinden kaynaklanan gerekçeler olmak üzere üç başlıkta açıklanmıştır. Özel fayda, gelir adaletsizliği, etkinlik, piyasa ihtiyaçları ve mevcut finansman kaynaklarının yetersizliği genel gerekçeler olarak ifade edilmiştir. Devlet üniversitelerinden kaynaklanan gerekçeyi; küreselleşmenin getirdiği rekabet ve dışa açık eğitim-öğretim anlayışının devlet üniversitelerinin merkeziyetçi, bürokratik yapısı ile gerçekleştirilemeyeceği kaygısı oluşturmaktadır. Son olarak vakıf üniversitelerinden kaynaklı gerekçeleri ise vakıf üniversitelerinin kar amacı gütmeme ilkesine her zaman uyamamaları ve öğrenci katkı paylarının yüksekliği gibi görüşlerle ifade etmişlerdir. Yükseköğretim özel bir hizmet sayılarak, doğrudan yarar sağlayan öğrencinin tüm finansmanı karşılaması ilkesi üzerine planlanmış olmakla birlikte özel üniversitelere devletin dolaylı olarak destek olması gerektiği vurgulanmaktadır. Katkı paylarından KDV'nin alınmaması, bu üniversitelere bağışta bulunanlardan bağış miktarı kadar kurumlar vergisinden gider olarak düşülmesi, emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, damga vergisi ve harçlardan muaf olmalarının sağlanması, uygun şartlarda bedelsiz hazine arazisi verilmesi yazarlar tarafından özel üniversitelere devlet tarafından sağlanması gereken dolaylı destekler olarak ifade edilmektedir.

Meriç (1995)'in yaptığı araştırmada, yükseköğretime artan eğitim talebi birim başına yüksek maliyetleri içermesi ve diğer eğitim kademelerine göre piyasa mekanizmasına uygun düştüğü şeklindeki tartışmaların taraftar bulması, yükseköğretimin finansman yönünün toplumun önemli bir kesimi tarafından sürekli dile getirilen bir konu haline gelmesine neden olduğu belirtilmektedir. Araştırmacı kamu finansmanında yetersizliği ortadan kaldırmak için, “faydalanan öder” ilkesini ön plana çıkarmış, öğrenci katkısının cari maliyetler düzeyinde karşılanmasının önemini vurgulamıştır. Bununla birlikte yükseköğretim kurumlarının döner sermaye sistemleri, üniversite-sanayi işbirliği, bu kurumların özerklikleri ve bilahare özelleştirilmesi gereği, özel yükseköğretim kurumlarının hem vakıf hem de kâr amaçlı kurumlar olarak kurulmaları konuları gibi, mevcut finansman yöntemlerine alternatif olabilecek finansman yöntemleri araştırmada öne çıkan öneri ve çözümlerdir.

Ergen (2006) “Yükseköğretim hizmetlerinin finansmanı ve alternatif finansman yöntemlerinin Türkiye açısından değerlendirilmesi” başlıklı çalışmasında

yükseköğretim hizmetini yarı kamusal olarak tanımlamış ve devletin bu hizmetin finansmanında tek yetkili olmasının birtakım güçlükler oluşturduğunu belirtmiş ve hizmetten yararlananların ve özel fonların katkısının zorunlu olması gerektiğini ifade etmiştir. Araştırmanın amacı, özellikle kamusal mallar teorisi ve yükseköğretim hizmetlerinin finansmanı konusunda dünyada izlenen yöntemleri ve Türkiye'deki mevcut durumu analiz etmek olarak belirlenmiştir. Araştırmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan öğrenci borçlanması yöntemi ve bu yöntemin bir türü olan gelire dayalı borçlanma yönteminin ülkemizde uygulanabilirliği konusunda değerlendirilmeler yapılmaktadır. Sonuç olarak ülkemizde uygulanan mevcut finansman yöntemleri dışında, reel öğrenim maliyetlerinin belirlenerek, yükseköğretim gibi kişisel faydası, sosyal faydasını aşan bir hizmette bu hizmetten yararlanan bireyden hizmetin karşılığını talep etmenin, gelecek yıllarda üniversitelerin finansmanı açısından daha etkin çözüm oluşturabileceği ifade edilmiştir. Yine, öğrenci borçlanması modeli ile ihtiyaç duyan tüm öğrencilere düşük faizli, uzun vadeli ve bireyin mezun olduktan en az bir yıl sonra ödemeye başlayacağı kredi yöntemlerinin, üniversitelerin içinde bulunduğu mali darboğazları aşmada faydalı olacağı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ekinci (1999) tarafından hazırlanan doktora tez çalışmasında Hacettepe ve Erciyes Üniversitelerine devam eden öğrencilerin sosyo-ekonomik özelliklerini, yükseköğretimin kişisel getirilerine verdikleri önem derecesini ve yükseköğretim hizmetinin maliyetlerine katılımlarını öngören finansman yaklaşımlarına ilişkin görüşlerini saptamak amaçlanmıştır. Tarama modelinde betimsel bir çalışma olarak desenlenen araştırmanın evrenini 1998-1999 öğretim yılında Hacettepe ve Erciyes Üniversitelerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma, her iki üniversitede karşılıklı olarak bulunan fakülte ve yüksekokulların aynı bölümlerinde okuyan 2229 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Araştırmanın verileri, alanyazın taraması ve araştırmacı tarafından geliştirilen anketin uygulanması ile elde edilmiştir. Verilerin istatistiksel çözümlenmesinden elde edilen bulgular alanyazın taramasıyla elde edilen bulgular ile karşılaştırılarak sunulmuş ve yorumlanmıştır. Öğrencilerin sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin bazı bulgular. (1) Anne ve babanın eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarının yükseköğretimden yararlanma şansı yükselmektedir. (2) Kız öğrencilerin anne ve babaları erkek öğrencilere göre daha fazla eğitim görmüşlerdir. (3) Öğrencilerin annelerinin %74.1'i, babalarının yalnızca %6.4'ü gelir getirici herhangi bir işte çalışmamaktadır. (4) Öğrencilerin ailelerinin %7.7'si düşük,

%28.5'i orta-alt, %33.9'u orta, %17'isin orta-üstü ve %12.9'u üst gelir grubunda yer almaktadır. (5) Öğrencilerin ailelerinin gelir durumları öğretim biçimine göre farklılık göstermemektedir. (6) Öğrencilerin %10.6'sı gelir getirici bir işte çalışmaktadır. Yükseköğretimin kişisel getirilerine ilişkin bulgular: Öğrenciler yükseköğretimin kişisel getirilerini “çok önemli” ve “oldukça önemli” biçiminde değerlendirmişlerdir. Çok önemli olarak değerlendirilen getirilerden bazıları: (1) Yükseköğretim mezunlarının iş bulma olanaklarının daha fazla olması, (2) Yükseköğretim mezunlarının daha iyi ortamlarda/koşullarda çalışma şanslarının fazla olması, (3) Yükseköğretim mezunlarının bilimsel/teknolojik ve sosyal/kültürel gelişmelere daha kolay uyum sağlayabilmeleri ve bunlardan daha fazla yararlanabilmeleri, (4) Yükseköğretimin uygun kariyer geliştirme ve meslekte ilerleme olanaklarını artırması olarak belirlenmiştir. Yükseköğretimin finansmanına ilişkin bulgular: öğrencilerin, yükseköğretimin maliyetlerine öğrencilerin katılımını öngören finansman yaklaşımlarının gerekçelerine ilişkin görüşleri “tamamen katılıyorum”, “çoğunlukla katılıyorum” ve “kısmen katılıyorum” seçeneklerinde toplanmıştır. Öğrenciler tarafından yüksek ortalama ile benimsenen bazı gerekçeler şunlardır: (1) Devlet, yalnızca alt sosyal kesimlerden gelen ya da ödeme gücü olmayanlara yeterli miktarda yardım sağlayarak tüm öğrencilerin yetenekleri ölçüsünde yükseköğretimden yararlanma şansını artırabilir, (2) Gelirlerinin sınırlılığı nedeniyle devletin yükseköğretime yeterince kaynak sağlayamaması, yükseköğretim hizmetinin istenilen nitelikte sunulmasını engeller, (3) Tüm topluma sağladığı getirilerinden dolayı yükseköğretimin toplumsal getirilerinin karşılığı olan maliyetlerin devlet tarafından, kişisel getirilerinin karşılığı olan maliyetlerin de yararlananlar tarafından karşılanması eşitlikçi bir yaklaşım olur, (4) Gelirlerinin sınırlılığı nedeniyle devletin yükseköğretime yeterince kaynak sağlayamaması, yükseköğretimin sınırlı sayıda kişiye sunulmasına yol açabilir, (5) Devlet, yükseköğretimin tüm topluma sağladığı yararların bedelini bir burs aracılığıyla bireylere vererek, bireylerin yetenekleri ölçüsünde yükseköğretim hizmetini istedikleri kurumdan almalarını kolaylaştırabilir şeklinde özetlenebilir.

Mutluer (2008)'in Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı adına hazırladığı “Türkiye’de Yükseköğretimin Başlıca Sorunları ve Çözüm Önerileri” isimli çalışmada, yükseköğretimin finansmanı konusunun, günümüzün en tartışmalı konularından biri haline geldiği belirtilerek bu konuya çalışma içinde ayrı bir önem verilmiş ve bir model önerisinde bulunulmuştur. Türkiye'nin yeni bir finansman

modeline gereksinimini yazar; yükseköğretim okullaşma oranının gelişmiş ülkelere göre halen düşük düzeyde olması, yükseköğretim fiziki imkânlarının yetersizliği, öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının yüksek olması, kalite eksikliği, var olan sistemin yarattığı eşitsizlik gibi nedenlerle açıklamaktadır.

Uygulanması önerilen modelin ana hatlarını; yükseköğretim bütçeleri içinde yer alan yatırım ödeneklerinin aynen verilmesine devam edilmesi, cari ödeneklerin belirli kısmının öğrencilerden nakden ya da borçlandırılarak tahsis yoluna gidilmesi, mevcut ödenekler dışında ihtiyacı tespit edilen üniversitelere geliştirme ödeneği verilmesi, performansı yüksek kurumların performans ödeneği ile desteklenmesi, kurumlara maliyet muhasebesi sisteminin getirilmesi ve gelir durumu yetersiz öğrencilerin desteklenmesi oluşturmaktadır.

2.6.3.Yükseköğretim Finansmanına İlişkin Yurtdışında Yürütülen Araştırmalar

Yurtdışında yükseköğretimin finansmanı ile ilgili yapılan araştırmalardan biri Chapman (2006) tarafından ortaya konmuştur. Bu çalışmada yükseköğretim öğrencilerinin gelecekteki gelirlerine bağlı olarak geri ödeme yapabilecekleri yükseköğretim finansman sistemleri incelenmiştir. Gelire dayalı kredi sistemi 1970’li yıllarda ortaya çıkmasına rağmen, 1980’lerin sonlarına kadar ne derece etkili olacağı ulusal düzeyde denenmiş değildir. Temel şekli İsveç’te uygulanan bu sistem 1989 yılında Avustralya’ya uyarlanmıştır. Çalışmada, bu tarihten sonra da Yeni Zelanda, Şili, Güney Afrika Cumhuriyeti, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletlerinde gelire dayalı kredi sisteminin her birinde farklı başarı seviyeleri ve sonuçlar doğurarak gerçekleştirildiği belirtilmektedir.

Araştırmada kavramsal açıdan yükseköğretim finansmanına devlet müdahalesinin gerekliliği, ders ücreti ve vergi gelirlerinin durumu ve finansman için farklı yaklaşımların faydaları ve zararları tartışılmıştır. Avustralya’daki sisteme göre devlet müdahalesinin gerekli olduğunun açıklığı vurgulanmıştır. Ancak bu müdahalenin devlet müdahalesinin en yaygın biçimi olan doğrudan müdahale değil, kredi ödemelerinde zorlanan öğrencilerin ticari bankalara kredi geri ödemesi için garanti olmaktan ibaret olması gerektiği ifade edilmektedir. Kredi sistemi ile ilgili tartışmalarda öğrencilerin tercihlerinde riski dikkate almaları gerekliliği bir politika olarak belirtilmiştir. Yükseköğretimin gerçek ekonomik ve sosyal sonuçlar oluşturmada öğrencilerin gelecekteki gelirleri ile ilgili riski dikkate almaları önemli görülmektedir. Bununla birlikte gelire dayalı kredi sisteminin farklı ülkelerde farklı

şekillerde uygulanmakta olduğunun ve farklı sonuçlar alındığının üzerinde durulmaktadır. Çünkü ülke uygulamalarında çok farklı tasarımlar ve politik parametreler devreye girmektedir. Örneğin Avustralya’da ve Yeni Zelanda’da başarılı uygulanan sistem Birleşik Krallığa uyarlanmış ve başarılı bir sonuç alınmıştır. Ancak ABD’de kötü bir tasarım ve düşük kamu desteği olduğu için başarısız olmuştur.

Araştırmada gelire dayalı kredi sistemi ile birçok gelişmekte olan ülkenin deneyimi de incelenmiştir. Dünya Bankası ve diğer ilgili kuruluşlar özellikle Afrika ülkelerinde bu yönde finansmanı desteklese de uygulama ile ilgili çok az başarı elde edilmiştir. Düşük başarı ile ilişkili faktörler açıklanmıştır. Buna göre idari düzenlemeler olmadan ve birçok durumda reform gerçekleştirilmeden başarının yükseltilemeyeceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte özellikle Avustralya Yükseköğretim Sisteminde uygulanan gelire dayalı kredi sisteminin diğer ülkeler tarafından derinlemesine incelenmesinin nedenleri göreceli olarak bu uygulamanın ülkede uzun ömürlü olması ile ilişkilendirilmektedir.

Devarajan, Monga ve Zongo (2011) yaptıkları çalışmada Afrika yükseköğretim sisteminin yapısına işlerlik kazandıracak reformlar ortaya koymayı amaçlamışlardır. Öncelikle Afrika’da yükseköğretimin finansmanı ile ilgili ikiz sorun olduğunu belirtip, daha sonra bu sorunlara çözüm olacak düşüncelerini paylaşmışlardır. Yazarlara göre bu sorunların birincisi yetersiz kaynaklar ikincisi ise mevcut kaynakların kötü kullanılmasıdır. Yazarlar bu sorunların çözümü kavuşması için köklü değişikliklerin yapılması gerektiğini düşünmektedirler.

Afrika yükseköğretim sisteminin karşı karşıya olduğu problemler çalışmada şöyle sıralanmıştır:

- Düşük okullaşma oranı. Okullaşma oranında son 50 yılda çok büyük bir gelişme göstermiş olsa da Afrika’da yükseköğretim okullaşma oranı diğer gelişmekte olan ülkelerin 40 yıl önceki haliyle aynı seviyededir.
- Temel eğitim ve ortaöğretimin daha yüksek ekonomik getirisi olduğu düşünülerek Afrika yasalarının bu eğitim düzeylerine odaklanmış olması.
- Yükseköğretimin küresel işgücü ve piyasa taleplerindeki değişikliklere duyarlı olmasına engel olacak kurumsal katılık. Angola ve Liberya gibi az sayıdaki ülkede üniversiteler önemli yasal özerkliğe sahipken; Kamerun, Tanzanya ve Madagaskar gibi ülkelerde üniversiteler son derece merkezi ve

öğretim üyelerinin seçimi, maaşı, promosyonları gibi fonksiyonlar eğitim bakanlıkları tarafından kontrol edilmektedir.

- Yükseköğretimin kalitesi ile ilgili artan endişeler.

Yazarlar tüm bu zorluklara rağmen, politik ve akademik çevrelerin en az iki nedenden dolayı Afrika Yükseköğretim Sisteminin desteklenmesi konusunda geniş fikir birliğine sahip olduklarını aktarmaktadırlar. Bu nedenlerden birincisini yükseköğretimin bilgi difüzyonu ve beşeri sermaye birikimi yoluyla ekonomik ve sosyal kalkınmaya neden olması olarak açıklamaktadırlar. İkincisi ise; Afrika yükseköğretim kurumlarından mezun olanların beyin göçü yaparak yurt dışına gitmesinin, üniversitelerin hala kıta dışında değerlendirilen eğitim programları sunduklarının bir göstergesi olarak kabul etmeleridir. İfade edilen maddelerle Afrika'daki yükseköğretimin genel bir resmini gösteren yazarlar her ülkenin kendi iç dinamiklerine göre reformlar gerçekleştirmesini kabul etmekle birlikte, her ülkenin takip etmesi gereken prensipler olduğunu belirtmektedirler.

Bu ilkelerden birincisi, teoride ve uygulamada yükseköğretime kamu müdahalesinin gerekçe zayıflığı göz önüne alınarak, bir başlangıç sübvansiyonu gibi zorlayıcı bir neden olmadıkça yükseköğretim masrafları öğrenciler tarafından karşılanması gerektiği ilkesidir. Yazarlar bu ilkenin Afrika'da hükümet tarafından finanse edilen devlet üniversitesi geleneğinde tartışmalı ve radikal olarak algılanabileceği belirtmektedirler. Ancak gerçekte Afrika'da 400'den fazla özel üniversiteye on binlerce öğrencinin ücret ödemesi ve kanun gereği parasız devlet üniversitelerinde masrafları karşılayabilecek durumdaki milyonlarca öğrencinin olması bu ilkeyi uygulanabilir kılmaktadır. Aslında bu ilkenin maliyetleri paylaşma olarak değerlendirilebileceğini belirten yazarlar ekonomik durumu yetersiz ama yetenekli öğrencilerin böylece yükseköğretim hizmetinden mahrum kalmayacağını düşünmektedirler.

İkinci ilke, hükümetlerin devlet ve özel üniversiteler için piyasa başarısızlıklarını engellemesi amacıyla düzenleyici bir rolde bulunması gerekliliğidir. Bu ilkeyi yazarlar, gıda gibi özel ürünlerde olduğu gibi asgari kalite standartlarının yerine getirilmesini sağlama ve tüketicilerin bu konuda bilgilendirilmesi rolünü devletin yükseköğretim içinde yapması gerektiği şeklinde açıklamaktadırlar. Bunu gerçekleştirmek için en etkili yolun ise yükseköğretim kurumlarının düzenleyici devlet kurumlarından bağımsız olması ile sağlanabileceği ifade edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, evren ve çalışma grubu, verilerin elde edilmesi, veri toplama aracı, verilerin analizi ile araştırmanın güvenilirlik ve geçerliliği konularıyla ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Judd, Smith ve Kidder (1991)'e göre tarama modellerinde, araştırmacı neden-sonuç durumunu belirlemekten çok belirli bir duruma ilişkin yapıyı belirlemeyi amaçlar. Betimsel araştırma ise var olan bir olayı, birey ya da grubun özelliklerini var olduğu şekilde tanımlayan, var olan durumu nicel ya da nitel yönden betimleyen bir araştırma türüdür (Karasar, 1998).

Bu araştırmanın genel amacı Türkiye'de yükseköğretimin finansmanı konusunda akademik çalışmalar yapmış araştırmacıların görüşleri alınarak "Türkiye için Sürdürülebilir Bir Finansman Modeli" taslağı geliştirmek, oluşan taslağı ilişkin yükseköğretim kurumlarındaki uygulayıcıların görüşlerini saptamak ve bu sonuçlar neticesinde bir model ortaya koymaktır.

Araştırmanın amacına ulaşabilmek için ilk aşamada yükseköğretimin finansmanı konusunda çalışmaları olan uzmanların görüşlerinden nitel veriler elde edilmiştir. Bu verilerden anket oluşturularak bir model önerisi yapılması amaçlandığından nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir arada yürütüldüğü karma yöntem kullanılmıştır. Nicel ve nitel araştırmaların her birinin tek başına kullanımından kaynaklanan güçlü yanlarının yanı sıra tek başına bir yöntemin kullanılmasının sınırlılıkları da vardır. Bu araştırmada sınırlılıkları azaltma ve veri çeşitlemesi elde edebilmek amacıyla her iki yöntemin birlikte kullanıldığı karma yöntem tercih edilmiştir.

Karma yöntem araştırması genel olarak aynı temel olguya ilişkin tek bir çalışma ya da çalışmalar dizisindeki nitel ve nicel verileri toplamayı, onları analiz etmeyi ve yorumlamayı içermektedir (Balcı, 2010: 44; Leech ve Onwuegbuzie, 2009: 267; Collins, Onwuegbuzie ve Jiao, 2007: 267; Johnson and Onwuegbuzie, 2004: 17; Creswell ve Plano Clark, 2010). Karma yöntemli çalışmalar bir taramayı (büyük ölçekli bir anket uygulaması gibi) derinlemesine bir görüşmenin takip etmesi şeklinde olabileceği gibi gözlemin, bir anket oluşturmak üzere uygulanması şeklinde de olabilmektedir (Balcı, 2010: 45).

3.2. Evren ve Çalışma Grubu

Araştırmanın nitel boyutu için çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. LeCompte ve Preissle (1993: 69) amaca yönelik ya da amaçlı örnekleme yerine ölçüt tabanlı ya da ölçüt dayanaklı örnekleme terimlerinin kullanıldığı belirtmektedirler (akt. Turan ve Yılmaz, 2013: 76-77). Bir amaç olarak seçilen ölçüt doğrudan çalışmanın amacını yansıtır ve bilgi açısından zengin durumların incelenmesine imkan sağlar. Amaçlı örnekleme ile çalışma grubunun seçilmesinde araştırmacı özel bir amaç çerçevesinde kendi yargılarını kullanarak öncelikle hangi seçim ölçütlerinin önemli olduğuna karar vermelidir (Balcı, 2010: 98; Fraenkel ve Wallen, 1990: 75). Çalışma alanı yükseköğretim ve yükseköğretim finansmanı olan akademisyenlerin seçilmesi birinci ölçüt olarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme türlerinden ise maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminin tercih edilme nedeni ise küçük örneklemlerde çeşitliliği sağlamanın büyük bir problem olabilmesi (Patton, 1987: 234-235); görece olarak küçük bir örnekleme oluşturmanın ve bu örnekleme çalışan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmının amaçlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 108) olarak ifade edilebilir. Araştırmanın amacına en uygun olması göz önünde bulundurularak çalışma grubuna yükseköğretimin finansmanı ile ilgili olarak çalışmaları bulunan farklı kurumlardaki araştırmacılar dâhil edilmiştir.

Çalışma grubunun maksimum çeşitlilik göstermesini sağlamak amacıyla belirlenen araştırmacılar, üniversitelerin Eğitim Fakültesi ve İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde görevli akademisyenler, YÖK yürütme kurulu üyesi, sivil toplum kuruluşu üyeleri, Sayıştay savcısı, Kalkınma Bakanlığı çalışanlarından olmak üzere

15 kişiden oluşmaktadır. Nitel araştırma için oluşturulan çalışma grubu Tablo 3. 1’de verilmiştir.

Tablo 3. 1. Nitel Araştırma İçin Oluşturulan Çalışma Grubu

Kişiler	Çalıştığı Kurum/ Görevi
Prof.Dr. Durmuş GÜNAY	YÖK Yürütme Kurulu Üyesi
Prof.Dr. Ahmet KESİK	Kalkınma Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürü – Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Kasım KARAKÜTÜK	Ankara Üniversitesi Rektör Yardımcısı – Eğitim Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Nejla KURUL	Eğitim Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Servet ÖZDEMİR	Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Ahmet AYPAY	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Öğretim Üyesi
Doç.Dr. İlhami SÖYLER	Sayıştay Savcısı
Doç.Dr. Ali Rıza ERDEM	Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Haşim AKÇA	Çukurova Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
Doç.Dr.Güven ÖZDEM	Giresun Üniversitesi Öğretim Üyesi
Yrd.Doç.Dr. Bekir GÜR	Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Direktörü
Yrd.Doç.Dr.Filiz GÖLPEK	Hasan Kalyoncu Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
Yrd. Doç.Dr. Hüseyin ERGEN	Mersin Üniversitesi Öğretim Üyesi
Yrd.Doç. Dr. Süleyman KARATAŞ	Akdeniz Üniversitesi Öğretim Üyesi
Planlama Uzmanı. İbrahim Emre İLYAS	Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü

Araştırmanın nicel boyutu için evren ve örneklem belirlenmiştir. Araştırmanın evrenini Türk üniversitelerindeki finansman ile ilgili idari görevlerde çalışan personel oluşturmaktadır. Yükseköğretim üst kuruluşları ile yükseköğretim kurumlarının idari teşkilatı hakkında kanun hükmünde kararnameye göre,

üniversitelerde hizmet ve faaliyetlerin ekonomik ve etkin bir şekilde yerine getirilmesi için insan, para ve malzeme gibi mevcut kaynakların en uygun ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak üzere daire başkanlıkları oluşturulmaktadır. Bu birimler ayrıca üniversiteye ait bütçe tasarılarını plan ve program esasına göre hazırlamak ve uygulanmasını izlemek; yatırım programlarının finansman kaynakları ile ilgili verileri toplamak ve değerlendirmek; uygulama sırasında nakit ve ödenek durumunu izlemek ve her türlü ödeme ve tahsil işlerini yürütme görevlerini yerine getirmektedir (Resmi Gazete, 21.11.1983). Üniversitelerde bu görevler Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı ve İdari Mali İşler Daire Başkanlıkları tarafından yürütülmektedir. Bu daire başkanlıkları ile birlikte üniversite genel sekreterlikleri bu hizmetlerin yürütülmesinde belirleyici bir konumdadır. Bu gerekçelerle, üniversitelerin genel sekreter, strateji geliştirme daire başkanı, idari mali işler daire başkanları ile mali hizmet uzmanları araştırmanın çalışma evrenini oluşturmaktadır.

Örnekleme dâhil edilen üniversitelerin belirlenmesinde ODTÜ Enformatik Enstitüsü URAP (University Ranking by Academic Performance Turkey) tarafından belirlenen sıralama esas alınmıştır. URAP'ın sıralama yapma nedeni yükseköğretime erişimin küresel ölçekte sürekli olarak artış göstermesinden dolayı yükseköğretim kurumlarının akademik kalitesi hakkında bilgi için talep artışını da beraberinde getirmesidir. Bunun bir neticesi olarak da birçok ülkede üniversite sıralama sistemleri veya üniversite lig tabloları oluşturulmaktadır (Dill ve Soo, 2004). Türkiye'de bu çalışmalar 2009 yılında ODTÜ Enformatik Enstitüsü bünyesinde kurulan URAP tarafından yürütülmektedir. URAP tarafından 2012 yılında yapılan devlet üniversiteleri genel sıralaması Ek 1'de verilmiştir.

Evreni temsil eden örneklemin seçilmesinde Ek 1'deki devlet üniversiteleri genel sıralamasından elde edilen verilerden yararlanarak olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden tabakalı örnekleme kullanılmıştır. Tabakalı örnekleme yöntemi evrendeki alt grupların örneklemede temsil edilmelerinin garanti altına alındığı bir örneklemedir. Örnekleme alınırken her alt tabaka ayrı bir basit yansız örnekleme gibi örneklenir (Balcı, 2010: 94). Bu yöntemin en önemli avantajı, özellikle örneklemin çok büyük olmadığı durumlarda temsil olasılığını arttırmasıdır. Yükseköğretimin finansmanı ile ilgili yaşanan sıkıntılar üniversitelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Bu amaçla örneklem alınırken üniversiteler gelişmişlik düzeyine göre tabakalandırılarak seçilmiştir. Tabakalı örnekleme evrendeki elemanların her temel özelliğinin örneklemede aynı oranda olmasını sağlar (Fraenkel

ve Wallen, 1990: 72). Ek 1 incelendiğinde puan aralığı bazında her bir gözenekteki üniversite sayısının farklı olduğu görülmektedir. Buna göre örneklem belirlenirken her bir gözeneğin evrendeki temsil oranı ölçüsünde üniversiteler belirlenmiştir.

Tabakalı örneklemede örneklem büyüklüğünü saptamada Cochran (1962) tarafından önerilen formül yaygın olarak kullanılmaktadır (akt.Balcı, 2010):

$$n = \frac{t^2 (PQ) / d^2}{1 + (1 / N) t^2 (PQ) / d^2}$$

N= Evren Büyüklüğü

n: Örneklem Büyüklüğü

d: Tolerans düzeyi (0.05)

t: Güven düzeyinin tablo değeri (1.96)

PQ : Maksimum örneklem büyüklüğü için örneklem yüzdesi [(0.50)*(0.50)= 0.25]

$$n = \frac{1,96^2 (0,25) / 0,05^2}{1 + (1 / 96) 1,96^2 (0,25) / 0,05^2}$$

Yukarıda belirtilen formüle göre yapılan hesaplamalar sonucunda uygun örneklem büyüklüğünün 54 üniversiteden oluşabileceği belirlenmiştir. Sağlıklı veri elde edebilmek için katılımcılara ulaşma kolaylığı göz önünde bulundurularak Ek 1'deki her alt tabakadan uygun sayıda üniversite örnekleme dâhil edilmiştir. Örnekleme alınan üniversiteler Tablo 3. 2 'de sunulmuştur.

Tablo 3. 2. Örnekleme Alınan Üniversiteler

Sıralama	Üniversite	Sıralama	Üniversite
1	Hacettepe Üniversitesi	28	Kahramanmaraş Sütçü İmam
2	Ankara Üniversitesi	29	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
3	Ege Üniversitesi	30	Niğde Üniversitesi
4	Boğaziçi Üniversitesi	31	Dumlupınar Üniversitesi
5	Gazi Üniversitesi	32	Nevşehir Üniversitesi
6	Erciyes Üniversitesi	33	Adıyaman Üniversitesi
7	Atatürk Üniversitesi	34	Batman Üniversitesi
8	Çukurova Üniversitesi	35	Aksaray Üniversitesi
9	Fırat Üniversitesi	36	Ahi Evran Üniversitesi
10	Gaziantep Üniversitesi	37	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
11	Selçuk Üniversitesi	38	Şırnak Üniversitesi
12	Dokuz Eylül Üniversitesi	39	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
13	Akdeniz Üniversitesi	40	Erzincan Üniversitesi
14	Süleyman Demirel Üniversitesi	41	Bitlis Eren Üniversitesi
15	Karadeniz Teknik Üniversitesi	42	Amasya Üniversitesi
16	İnönü Üniversitesi	43	Çankırı Karatekin Üniversitesi
17	Anadolu Üniversitesi	44	Giresun Üniversitesi
18	Dicle Üniversitesi	45	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
19	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	46	Muş Alparslan Üniversitesi
20	Mersin Üniversitesi	47	Artvin Çoruh Üniversitesi
21	Harran Üniversitesi	48	Kastamonu Üniversitesi
22	Celal Bayar Üniversitesi	49	Uşak Üniversitesi
23	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	50	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
24	Mustafa Kemal Üniversitesi	51	Hakkari Üniversitesi
25	Trakya Üniversitesi	52	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
26	Afyon Kocatepe Üniversitesi	53	Ardahan Üniversitesi
27	Cumhuriyet Üniversitesi	54	Mardin Artuklu Üniversitesi

3.3. Verilerin Elde Edilmesi

Araştırmanın nitel boyutuna ilişkin veriler görüşme yöntemi ile elde edilmiştir. Niteliksel araştırmada kullanılan görüşme tekniği sosyal dünyadaki “görünür” birçok olgu, süreç ve ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı amaçlayan (Kümbetoğlu, 2005: 72), özü karşılıklı konuşmaya dayanan bir veri toplama tekniğidir (Sencer ve Sencer, 1978). Görüşme türlerinden

yarı yapılandırılmış görüşme formu yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşıma göre görüşmeci önceden hazırladığı konu ve alanlara sadık kalarak, hem önceden hazırlanmış soruları sorma, hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Görüşmelere başlanmadan önce katılımcılardan görüşme yapabilmek için izin alınmıştır. Katılımcıların uygun buldukları yerlerde (çoğunlukta çalışma odalarında) ve uygun oldukları zamanlarda randevu alınarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla görüşmeler Mart-Mayıs 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin süresi ortalama 40-60 dakika arasında değişmiştir. Katılımcılardan görüşmelerden elde edilen verilerin doğru ve aslına uygun bir şekilde çözümlenebilmesi amacıyla ses kayıt cihazı ile kayıt yapabilmek için izin istenmiştir. Çalışma grubundaki tüm katılımcılar ses kayıt cihazı kullanılmasına izin vermişlerdir. Araştırma yükseköğretimin finansmanı konusunda akademik çalışmalar yapmış araştırmacıların görüşleri alınarak bir model tasarlanmasına odaklandığı için araştırmacıların ifadelerindeki anlam bütünlüğünü korumak amacıyla tüm görüşmeler kaydedildiği şekliyle yazıya aktarılmıştır. Çalışmaya katılan 15 katılımcı K1, K2.....,K15 olarak kodlanmıştır.

Nicel araştırma boyutunda ise oluşturulan yükseköğretim modelinin uygulanabilirliğini test etmek amacıyla anket yöntemi kullanılmıştır. Anket yöntemi, belirlenmiş bir gruptan sorular sorularak birinci elden yani birincil kaynaktan sistemli veri toplama biçimidir (Amerikan İstatistik Derneği, 2004; Odabaşı, 1998). Anketler, sosyal bilimlerde gözlemleri standartlaştırmak üzere başvuru araçlarından biridir (Balcı, 2010). Bu yöntemin kullanılmasında ki amaç genelleştirilebilir veriler elde etmektir.

3.4. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak ilk aşamada görüşme rehber formu kullanılmıştır (Ek 2). Görüşme rehber formu yedi bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sırası ile kişisel bilgiler, çalıştığı üniversite ile ilgili bilgiler, yükseköğretimin finansmanına ilişkin genel değerlendirmeler, kamu bütçesinin payına ilişkin düşünceler, öğrenci harçlarına ilişkin düşünceler, döner sermaye gelirlerine ilişkin düşünceler ve yükseköğretim finansman modeline ilişkin genel düşüncelerden oluşmaktadır. Görüşme rehber formunun geliştirilmesinde; yükseköğretimin finansmanı ile ilgili

ulusal ve uluslararası alanyazın taranmış, finansman model önerileri incelenmiş ve uzman¹ görüşlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında önerilen modelin uygulanabilirliğinin sınanması amacıyla geliştirilen anket veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Anket geliştirme süreci alanyazında farklı şekillerde gösterilmektedir. Bu çalışmada Özoğlu (1992)'nin anket geliştirme süreci izlenilmiştir. Özoğlu (1992)'na göre anket aracının geliştirilmesi aşağıda belirtilen aşamalardan oluşmaktadır:

Şekil 3.1. Anket Geliştirme Basamakları

Yukarıda belirtilen anket geliştirme basamaklarının ilk adımı olan planlama aşamasında öncelikle araştırmanın amacı, kapsamı ve değişkenlerine göre hangi bilginin toplanması gerektiğine karar verilmiştir. Ayrıca anketin uygulama biçimine, soru-madde türüne ve yanıtlama şekline, anket ile bilgi toplanacak grubun niteliklerine, anketin içereceği soru-madde sayısı ve yanıtlama süresini ve biçimine karar verilerek anketin iskeleti oluşturulmuştur. Bir sonraki basamakta anket maddeleri yazılmıştır. Anketin ön deneme formunda 71 adet soru yer almıştır. Bu maddeler düzenlenerek uzman görüşüne² sunulmuştur. Uzman görüşü sonrasında maddeler düzenlenerek ön uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Ön uygulama 15 kişi üzerinde yapılarak ön uygulama sonuçlarına göre düzeltme ve düzenlemeler yapılmış ve ankete son şekli verilmiştir.

¹ Prof. Dr. Bruce JOHNSTONE, Yrd. Doç. Dr. Filiz GÖLPEK, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ERGEN ve Yrd. Doç. Dr. Süleyman KARATAŞ'tan görüşme sorularının belirlenmesi sürecinde destek alınmıştır.

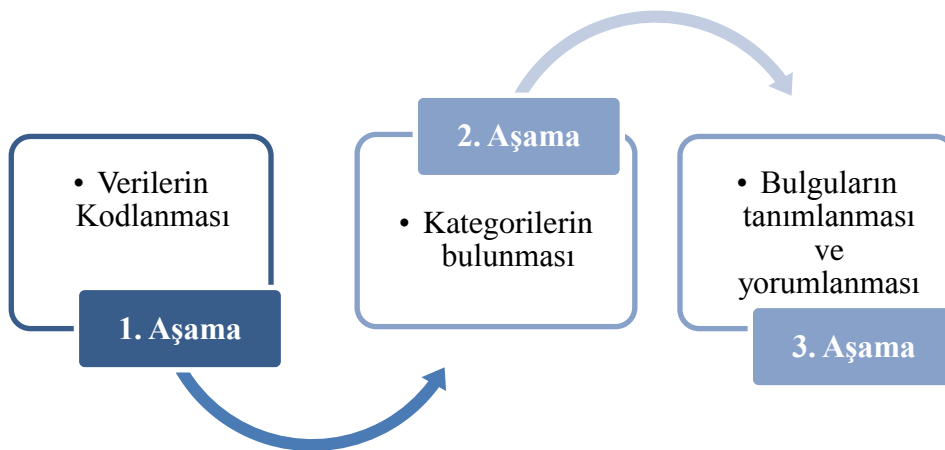
² Alan uzmanı olarak: Prof. Dr. Ahmet AYPAY, Prof. Dr. Ahmet KESİK, Doç. Dr. Haşim AKÇA, Doç. Dr. Güven ÖZDEM, Yrd. Doç. Dr. Süleyman KARATAŞ ve Uzman İbrahim Emre İLYAS Ölçme ve değerlendirme uzmanı olarak: Yrd. Doç. Dr. Yeşim ÖZER ÖZKAN ve Yrd. Doç. Dr. Meltem ACAR GÜVENDİR Türkçe Dil Uzmanı olarak: Arş.Gör. Bahar DOĞAN'ın görüşlerine başvurulmuştur.

3.5. Verilerin Analizi

Karma yöntem araştırmalarında veriler nitel ve nicel veri analizi teknikleri kullanılarak çözümlenir (Creswell ve Plano Clark, 2010). Araştırmanın nitel boyutunda katılımcıların nasıl bir yükseköğretim finansman modeli olabileceği hakkındaki düşüncelerini toplamak amacıyla yapılan görüşmelerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Tavşancıl ve Aslan (2001)'a göre metnin içerdieği mesajı nesnel ve sistematik olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla sosyal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım da metnin belirli kodlamalarla daha küçük içerik kategorileri ile özetlenmesi (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010) verideki tutarlı ve önemli örneklerin, temaların belirlenmesi (Patton, 1987: 453) amaçlanmaktadır. Araştırmacı, mantıksal bir biçimde tümdengelim, eşdeyişle çıkarım sayesinde, içeriklerde gözlenen sonuçlardan doğrudan gözlemlenemeyen etkenlere yorum getirmeye çalışır (Gökçe, 2001: 19).

İçerik analizi ile görüşmeler belirli kodlamalarla daha küçük içerik kategorilerine dönüştürülmüş ve bilinmeyen temalar ortaya çıkarılmıştır. Bu yönüyle araştırmada içerik analizi türlerinden kategorisel analiz kullanılmıştır. Kategorisel analiz, genel olarak, belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesini ve ardından bu birimlerin, belirli ölçütlere göre kategoriler halinde gruplandırılmasını ifade eder (Bilgin, 2006, s.19). İçerik analizi sürecinde; (1) verilerin kodlanması, (2) kategorilerin bulunması, (3) bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamaları izlenmiştir (Büyüköztürk vd., 2010; Öğülmüş, 1991; Yıldırım ve şimşek, 2008).

şekil 3.2. Kategorisel Analiz Basamakları

Araştırmacı verilerin kodlanmasına görüşme dosyalarını yazıya dökerek başlamıştır. Kodlama, veriler arasında yer alan anlamlı bölümlerin (sözcük, cümle, paragraf gibi) belirlenmesi sürecidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Kodlama sürecinde görüşme metinlerinden elde edilen veriler bölümlere ayrılarak incelenmiş, karşılaştırmalar yapılarak kavramsallaştırılmıştır. Verilerin kodlanmasının ardından ikinci aşama olan temaların (kategorilerin) oluşturulmasına geçilmiştir. Kategorilerin bulunmasında araştırmacı elde ettiği bilgileri inceleyerek, bu bilgileri anlamlı bütünlere ayırmaya ve her bölümün kavramsal olarak ne ifade ettiğini bulmaya çalışır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Kodlama aşamasında elde edilen veriler belirli kategoriler altında toplanarak temalar elde edilmiştir. Araştırma amacı doğrultusunda görüşme verilerinden elde edilen bulgulardan ve ilgili alanyazın taramaları sonucu ortaya çıkan kavramlardan oluşan kod ve kategoriler belirlenmiş ve Tablo 3. 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. 3. Nitel Veri Analizine İlişkin Tema ve Kod Listesi

Tema (Kategori)	Kod
Eğitime Yatırım Yapmanın Gerekliliği	Diğer toplumsal kurumları etkileme gücü
	Sosyal hayata ilişkin katkısı
	Eğitimde fırsat eşitliği
Yükseköğretim Hizmetinin Niteliği	Kamusal hizmet
	Yarı kamusal hizmet
	Bireysel hizmet
Yükseköğretimin Yönetimi	Mütevelli Heyeti
	Finansman ve Yönetim İlişkisi
	Yüksek Öğretim Kurumunun Görevi
Yükseköğretim Finansman Bileşenlerine İlişkin Görüşler	Kamusal kaynak
	Öğrenci ve aile katkısı
	Üniversite öz gelirleri
Kamusal Finansmana İlişkin Görüşler	Faydalar doğrultusunda finansman paylaşımı
	Kamusal kaynakların zorunluluğu
	Üniversitelerin kendi kaynaklarını yaratmaları
Kamusal Kaynakların Tahsisi	Kamusal finansman ile vergi gelirlerinin ilişkisi
	Ölçüt temelli
	Sınıflandırma temelli
Bütçe Sistemine İlişkin Görüşler	İhtiyaç temelli
	Torba bütçe sistemi
	Tertip bazlı bütçe sistemi

Tablo 3. 3. Nitel Veri Analizine İlişkin Tema ve Kod Listesi (Devamı)

Yükseköğretimin Özel Sektör Tarafından Sunumuna İlişkin Görüşler	Vakıf Üniversitesi
	Özel Üniversite
Öğrenciden Ücret Talep Etmenin Etkileri	Talebi kısa vadede düşüreceği, Talebi etkilemeyeceği, Öğrenci tercihlerini rasyonelleştireceği Yükseköğretime daha çok sahip çıkılacağı
	Desteğin başarı ile ilişkilendirilmesi Desteğin bir ölçüte bağımsız olarak verilmesi Vakıf yüksek öğretiminde okuyan öğrencilere destek Desteğin finansman dışı bir konu olması
Döner Sermayenin Katkısı	Etkili bir kaynak Yükseköğretimin finansmanında bir kalem olarak değerlendirilemeyeceği
	Eğitimin kalitesi Yöneticinin bireysel gayreti Kurumsallaşma Gelir seviyesi Kültürel faktörler
Uluslar arası Öğrenciler	Büyük bir pazar olması Kültürel katkıları
Üniversite Sayısı	Yükseköğretimde Hizmet Arzının Arttırılması
Finansman Model Önerisinde Dikkat Edilmesi Gerekenler	Sistemle uyumluluk
	Özgünlük
	Bütüncüllük
	Özel kesim ağırlıklı
	Gelir eşitliği
Yükseköğretim Finansmanı Konusunda Karşılaşılan Engeller ve Eleştiriler	Şeffaflık
	Kamu kaynaklarının yatırımlara harcanmasını
	Yeni kaynak oluşturma konusunda üniversitelerin yeterli farkındalığa sahip olmaması
	Yükseköğretimin yönetim biçimi
	Üniversitelerin kaynak kullanımı konusunda hesap verebilir olmaması
	Vergi sisteminin düzgün işlememesi
	Diğer toplumsal alanlardaki eksikliklerin kaynakları artırma yönünde bir engel oluşturması
	Plansız büyüme
Yükseköğretim programları ile istihdamın ilişkilendirilmemesi	
Fırsat eşitliğinin yükseköğretimde sağlanamaması	

Araştırmanın nicel boyutunda ise öncelikle anketten elde edilen verilere ilişkin betimsel istatistiklerden (frekans, yüzde, ortalama) yararlanılmıştır. Betimsel istatistikler anketlerden elde edilen verilerin analizinde en çok kullanılan ve daha ileri teknikler için temel teşkil eden analizlerdir (Baş, 2001).

3.6. Araştırmanın Güvenirlik ve Geçerliliği

Araştırmalarda elde edilen sonuçların inandırıcılığı, bilimsel araştırmanın en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Geçerlik ve güvenirlik bu açıdan araştırmalarda kullanılan en önemli iki ölçüttür (Yıldırım ve Şimşek, 2008:255). Çalışma nitel ve nicel yöntemin birlikte kullanıldığı karma yöntem araştırması olduğu için aşağıda sırasıyla nitel ve nicel verilere ilişkin güvenirlik ve geçerlilik kanıtlarına yer verilmiştir.

Araştırmada nitel verilerin analizinde kullanılan içerik analizinin güvenirliği kodlama işlemi ve kategorilere bağlıdır (Gökçe, 2001). Kategorilerin güvenirliği ise kategorilerin açık olmasına bağlıdır (Bilgin, 2006). Bu nedenle geçerlilik ve güvenirlik kanıtları görüşme metnlerinin elde edilmesinden raporlanmasına kadar her aşama ayrıntılı olarak betimlenerek sunulmuştur.

Çalışmanın nitel verilerini elde etmek amacıyla yapılan görüşmelerin tamamı, elde edilen verilerin metne dökülmesi ve verilerin çözümlenmesi doğrudan araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Kategorilerinin oluşturulması ve kodlama işlemlerinin yapılmasında birden fazla araştırmacı kullanılması güvenirlik açısından önemli bir adımdır (Patton, 1987). Bu nedenle kategori oluşturma sürecinin kontrolü ve kodlamanın tutarlılığının sınanması amacıyla başka bir alan uzmanından destek alınmıştır.

Nitel araştırma sonuçlarının aktarılabilirliği dayandığı verilerin yeterli düzeyde betimlenmesine bağlıdır. Bu amaçla araştırmacı görüşme yoluyla her bir temaya ilişkin elde edilen verileri öncelikle herhangi bir yorum katmadan doğrudan alıntılama yöntemi ile sunmuştur. Daha sonraki aşamada doğrudan alıntılara yönelik ayrıntılı betimleme ve yorumlamalara yer verilmiştir. Yapılan bu çalışmalarla araştırmanın iç güvenirliğine ve dış geçerliğine ilişkin kanıtlar elde edilmiştir.

Araştırmada iç geçerliği sağlama amacıyla, öncelikle görüşme yönteminin gereklilikleri olan güven ortamının oluşturulması, öncü soruların sorulması ve görüşme süresinin derinlemesine bilgi elde edebilecek uzunlukta olmasına özen gösterilmiştir. Elde edilen verilerin ve bunlara ilişkin araştırmacının ulaştığı

sonuçların ve yorumların katılımcılar ile teyit edilmesinde yarar vardır ve bu strateji iç geçerlilik veya inandırıcılığın sağlanmasında kullanılan önemli bir ölçüttür (Dinç, 2013: 207; Yıldırım ve Şimşek, 2008: 268). Bu amaçla katılımcı teyidi yöntemine başvurularak ses kayıt alınarak yapılan görüşmeler metne dönüştürüldükten sonra katılımcılara teyit amaçlı tekrar gönderilmiş, katılımcılardan görüşmelere ilişkin geri bildirim alınmıştır. Ayrıca yükseköğretimin finansmanı konusunda uzmanlaşmış kişilerden yapılan çalışmayı finansmanın alt boyutlarını dikkate alarak incelemesi istenmiş, genel görüş ve önerileri çalışmaya yansıtılmıştır. Böylece araştırmanın iç geçerliğine ilişkin kanıtlar elde edilmiştir. Araştırmanın nitel boyutuna ilişkin geçerlilik ve güvenilirlik kanıtlarının ardından, nicel boyuta ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

Araştırmanın nicel boyutunda veri toplama aracı olarak kullanılan anketin öncelikle geçerliliğe ardından güvenilirliğe ilişkin kanıtlara yer verilmiştir. Ankette yer alan maddeler ihtiyaç duyulan olgusal ve yargısal verileri kapsamada ve toplamada ne derece yeterli olduğunun cevabı anketin kapsam geçerliliği ile ilgilidir (Büyüköztürk, 2005). Bu doğrultuda, anketin kapsam geçerliliği uzman değerlendirme formu kullanılarak uzman görüşleri ile belirlenmiştir.

Bir anketin ölçmeyi planladığı nitelikleri gerçekten ölçüyor olması anlamına gelen geçerliliğin belirlenmesi için soruların anlaşılabilirlik ve cevaplanabilirlik düzeyleri belirlenmiştir. Soruların anlaşılabilirlik düzeyini belirlemek amacıyla küçük bir grup (16 katılımcı) üzerinde ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulamada katılımcıların anketi cevaplarırken kavramlara yakınlıkları ve bilgi düzeyleri, kullanılan ifadelerin anlaşılabilirliği ve ortalama cevaplama süreleri incelenerek anketin yapısı ve uygulama sürecine ilişkin geri bildirim elde edilmiştir. Ayrıca anketteki maddelerin anlaşılabilirliği Türkçe alan uzmanı tarafından kontrol edilmiştir.

Güvenilirlik ise ölçümlerin tutarlılığı ve tekrarlanabilirliğidir. Yükseköğretim finansmanı ile ilgili olarak oluşturulan anketteki soruların tutarlılığını belirlemek amacıyla katılımcılara anketin genel değerlendirme bölümünde yer alan sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplara göre yükseköğretimin niteliği ve ne tür hizmet sınıfına girdiğine yönelik geri bildirimlerin anketteki bu boyutlarla ilişkili sorularla tutarlılığı karşılaştırmalı olarak belirlenmiştir. Anketteki her bir alt boyutun kendi içinde ve boyutlar arasındaki tutarlılığı; boyutta ölçülmek istenen niteliklerin birbirini destekler veya birbirine zıt olma durumlarına göre incelenmiştir. Bu durum bir tür kontrol sorusu işlevi görmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde nitel ve nicel veri analizi sonucu elde edilen bulgulara ve bu bulgulara dayalı yorumlara yer verilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda öncelikle nitel veri analizi sonucunda elde edilen bulgular tartışılmıştır. Buna bağlı olarak ikinci aşamada nicel veri analizine dayalı bulgular sunulmuştur.

4.1. Nitel Veri Analizi Sonuçlarına Dayalı Bulgular

Nitel veri analizine dayalı bulgular, görüşmelerden elde edilen temalar esas alınarak verilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda 16 tema elde edilmiştir. Bu temalar eğitime yatırım yapmanın gerekliliği, yükseköğretim hizmetinin niteliği, yükseköğretimin yönetimi, yükseköğretim finansman bileşenlerine ilişkin görüşler, kamusal finansmana ilişkin görüşler, kamusal kaynakların tahsisi, bütçe sistemine ilişkin görüşler, yükseköğretimin özel sektör tarafından sunumuna ilişkin görüşler, öğrenciden ücret talep etmenin etkileri, yükseköğrenim öğrencilerine destek, döner sermayenin katkısı, bağış, uluslararası öğrenciler, üniversite sayısı, finansman model önerisinde dikkat edilmesi gerekenler, yükseköğretim finansmanı konusunda karşılaşılan engeller ve eleştirilere ilişkin görüşlerdir. Bu temalar esas alınarak görüşmelerden elde edilen bulgular aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

4.1.1. Eğitime Yatırım Yapmanın Gerekliliği

Katılımcıların görüşme sürecinde eğitime yatırım yapmanın gerekçelerine ilişkin görüşleri doğrultusunda bu temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir. Konu ile ilgili olarak katılımcılar eğitimin diğer toplumsal kurumları etkileme gücünün yüksek

olduğunu bu yönüyle stratejik bir öneme sahip olduğunu vurgulamışlardır. Bu konu ile ilgili görüşme metinlerinden bazıları şöyledir;

“...eğitim çok stratejik bir kurum ülkenin bekası için devamı için gelecekte dünyanın neresinde olacağı, kendisine nasıl bir yön vereceği, diğer alanları da besleyen çok önemli bir araç (K1).”

“Temelinde bu yani daha hızlı büyüme, daha iyi bir kalkınmışlık seviyesine hayat standardına ulaşma isteği var (K4).”

“Diğer alanların gelişimine eğitim katkı sağlıyor bu işin bir tarafı. Diğer bir tarafı da eğitim sayesinde ülkelerin ekonomileri daha hızlı gelişiyor (K11).”

“Eğitimle istihdam arasında, eğitimle kalkınma arasında yüksek bir ilişki var (K2)”.

“Yükseköğretimin araştırma işlevi var, toplumsal insan gücü kaynağını geliştirme işlevi var ve aynı zamanda topluma hizmet işlevi var (K12).”

Katılımcılar eğitime yatırım yapmanın gerekçelerinden birinin devletin ekonomi gibi diğer kurumlarının gelişimine katkıda bulunma ihtiyacından kaynaklandığını ifade etmektedirler. Barro (1996) ve Grossman (1972) iyi eğitilmiş ve sağlıklı bir popülasyonun ekonomik büyümede çok önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadırlar. Genel olarak klasik iktisatçılar ve beşeri sermaye teorisyenleri eğitim ve sağlığı ekonomik büyümenin temel bileşeni olarak düşünmektedirler (Asghar, Awan ve Rehman, 2011). Özellikle günümüzün bilgi temelli ekonomilerinde gelişimin temel anahtarının nitelikli insan gücü olduğu düşünüldüğünde eğitimin, ekonomik gelişimin önemli bir aktörü olduğu sonucuna ulaşılabilir. Lange ve Topel (2004)'e göre daha büyük bir beceri ile kişiler başkalarının verimliliğini yükseltebilir, böylece beşeri sermaye birikimine daha fazla katkıda bulunarak toplam refahı arttırabilirler. Çetin (2002) ise bilgi ve bilgili insanı, ekonominin en önemli girdisi olarak tanımlamaktadır. Birey tarafından sahip olunan bilgi ve becerilerin temel kaynağı eğitim olduğu için, beşeri sermaye genellikle eğitim göstergeleri ile temsil edilmektedir (Akgül ve Koç, 2011). Eğitime yapılan harcamalar insan sermayesine yapılan bir yatırımdır çünkü eğitim insanlara bir yandan bilgi kazandırırken bir yandan da insanların bilgi üretme, anlama ve yorumlara yeteneğini geliştirerek onların ömür boyunca daha üretken olmasını

sağlamaktadır (İnaç, Güner ve Sarısoy, 2006). Meriç (1995) yatırım açısından yükseköğretimi, diğer birçok uzun vadeli yatırımlardan daha fazla ekonomik getiri sağlayan kârlı bir yatırım olarak ifade etmektedir. Bu üretkenliğin ekonomi ile birlikte diğer toplumsal kurumların daha iyi işlemesine neden olması beklenmektedir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen eğitime yatırım yapmanın gereklerinden bir diğeri sosyal getirilerdir. Katılımcıların sosyal getirilere, diğer bir anlatımla eğitimin sosyal hayata ilişkin katkılarına yönelik görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Beceri kazanırlarsa vatandaşlar, en azından söyle düşünün vatandaş suç işlemezse daha az polise daha az mahkemeye ihtiyaç olur (K1).”

“Özellikle OECD’ye üye ülkelerle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında eğitime yapılan devlet harcamalarının bir şekilde vergi olarak yüksek bir şekilde döndüğü bilinmektedir (K2).”

“Suça katılmıyor, kötü alışkanlık edinmiyor. E sağlıklı bir hayat sürüyor vesaire gibi faydaları var bunun topluma. İşte demokratikleşme artıyor. Ne bileyim yüksek düzeydeki eğitim almış kişiler sivil toplum hareketlerine katılıyor. Bu da ülkeler açısından önemli. Hani bu gibi çok sayıda faydası var yükseköğretimin (K4).”

“...kişinin kazandığı edindiği tutum, davranış ve yaklaşımlarla birçok yönden hem topluma hizmet sunacaktır hem de zamanı iyi kullanacaktır, zamanı iyi kullanmak bakımından, verimli çalışmak bakımından, yaklaşım bakımından başkalarına zarar vermemek bakımından pek çok görünen-görünmeyen yönlerden topluca yarar sağlayacaktır (K6).”

Katılımcılar yukarıda kısaca verilen ifadeleri ile yükseköğretime yatırım yapmanın sosyal getirilerini vurgulamışlardır. Sosyal getiri, bireyin kendine mal edemediği toplumun diğer üyelerine yansıyan faydalardır (Gölpek, 2012a). Katılımcılar eğitim sayesinde daha az polise, daha az mahkemeye ihtiyaç olacağını, demokratik katılımın artacağını, toplumsal duyarlılığın artacağını ve vergi gelirlerinin yükseleceğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların ifade ettiği bu faydaların tamamı topluma mal edilen sosyal getirilerdir. Eğitim, bir toplumu birleştirecek ortak bağları geliştirerek toplumsal uyumun oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır

(Aypay, 2004). Eğitim seviyesi yükseldikçe hukuk sisteminin daha iyi işlediği, demokratik katılımın arttığı, sağlık hizmetlerine daha az kaynak ayırma gibi dışsallıkların olduğunu vurgulayan yurt dışı ve yurt içi (Ereş, 2005; Muennig, 2005; Çalışkan ve Meçik, 2010; Söyler ve Karataş, 2011; Yoo, 2011) araştırmalar bulunmaktadır. Eğitimin ekonomik büyümeyi hızlandırıcı etkileri yanında, gelir dağılımını düzeltici ve işsizliği azaltıcı fonksiyonları da bulunmaktadır (Meriç, 1995: 4). Devlet yükseköğretimin dışsallıklarının sağlayacağı toplumsal, kültürel ve ekonomik yararlar nedeniyle bir taraftan var olan talebi karşılamaya çalışmakta (Ekinci, 2009), diğer taraftan ortaöğretimdeki okullaşma oranını arttırarak yükseköğretim talebini yükseltmektedir. Katılımcıların ifade ettikleri gibi devletin yükseköğretime yatırım yapmasının arkasında yukarıda bahsedilen sosyal faydaların etkili olduğu bilinmektedir. Devlet yüksek öğretim talebini arttırmaya çalışırken toplum da devletin yükseköğretime kaynak ayırmasını desteklemektedir. Bu eğitim düzeyinin sağladığı sosyal faydalardan toplumun tüm fertlerinin yararlanması bu desteğin nedeni olarak ifade edilebilir. Toplumlar, eğitim düzeyinin artmasıyla, verimlilik arasında bağ kurmakta, bireyin yaşadığı topluma, aldığı eğitim ölçüsünde katkıda bulunduğu inanmaktadırlar (Ereş, 2005). Saygılı, Cihan ve Yavaş (2006) yaptıkları çalışmada Türkiye'nin 1975-2002 yılları arasında zayıf bir verimlilik artışı performansı gösterdiğini ve bu durumun bir neticesi olarak beşeri sermayenin nitelik olarak geliştirilmesinde Türkiye'nin dünyadaki konumunun yetersiz kaldığını ortaya koymuşlardır.

Katılımcılar devletin eğitime kaynak ayırmasının gerekliliklerinden bir diğerini toplumun tüm fertlerinin eğitim hizmetlerinden yararlanmasını sağlama yani eğitimde fırsat eşitliği olduğunu belirtmişlerdir. Fırsat eşitliği bağlamında katılımcıların ifadelerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

“Devletin sosyal devlet olmanın bir gereği olarak eğitim hizmetini yerine getiriyor. Fırsat eşitliği sağlamak ülkede eğitim birliği sağlamak, özellikle karmaşık toplumlar için bu çok önemli mesela ABD’de böyle (K10).”

“Aslında hem fırsat eşitliğinin sağlanması hem de maksimum sosyal faydanın elde edilmesi açısından ilköğretimin daha doğrusu okul öncesi ve ilköğretimin kamu açısından daha ciddi faydalar yarattığını görüyoruz. Daha sonra ortaöğretim ve en son da yükseköğretim geliyor (K4).”

“Anayasanın soysal devlet ilkesi, Türkiye’de şöyle bir şey var. 1950 yılından itibaren siyasi yapı değişse de bugün tüm partiler sosyal demokrat politikaları uyguluyor (K9).”

“En başta fırsat eşitliği herkese eğitim hakkından yararlandırmak zaten bu anayasamızda da var. İnsan hakları bildirgesine de imza attık bu başlık altında. Kaynakların etkin kullanılmasını sağlama, toplumun her kesimine eğitimi ulaştırma, ekonomik büyümeyi sağlama gibi getirileri bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerin en büyük özelliği herkesi eğitmiş özellikle yükseköğretime büyük önem vermiş olmasıdır (K10)”

“Eğitimde özellikle eğitimin ilk kademelerinde fırsat eşitliğini sağlayan ülkeler hızlı büyüyorlar ve yüksek gelişmişlik seviyelerine ulaşıyorlar. Örneğine baktığımız zaman bu Kore (K4)”

Genel olarak katılımcılar fırsat eşitliğini sağlamanın sosyal devlet olmanın bir ilkesi olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Katılımcılar bu konunun yasal bir zorunluluk olmakla birlikte gelişmiş bir toplum olmanın göstergesi olduğunu ifade etmektedirler. Sağlıklı bir toplumsal yapı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme performansına ulaşmada en temel araçlardan birisi eğitim sisteminin fırsat eşitliği temel ilkesi çerçevesinde oluşturulmasıdır (Saygılı vd., 2006: 75). Bununla birlikte sosyal faydanın maksimize edilmesi için de eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Ortak kültürel yapının oluşturulması için özellikle temel eğitime erişimin farklı sosyal, etnik, dini alt gruplardan oluşan toplumlar için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Eğitim düzeyleri arasından temel eğitimin marjinal toplumsal faydası, marjinal bireysel faydaya oranla daha yüksektir (Türkmen, 2009: 17). Bu nedenle katılımcılar öncelikle temel eğitimden başlayarak eğitime daha fazla kaynak ayrılmasının gerekliliğini vurgulamışlardır.

Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamanın sosyal faydayı arttıracığı ile ilgili yurt içi ve yurt dışı araştırmalar oldukça fazladır. Özellikle yükseköğretim sistemi içerisinde son yıllarda her kökenden gelen öğrencilerin varlığına büyük önem verilmektedir (Conner ve Rabovsky, 2011: 106). Tüm dünyada hükümetler yükseköğretim için daha fazla erişimi büyük ölçekli yatırım ve yenilikçi bir politika olarak teşvik etmektedir (Douglass, 2010: 3). Bireylerin erişebildikleri eğitim, hem bireyin kendisinin hem de toplumun bugününü ve geleceğini belirlediğinden (Aydın, 2006, 46) eğitim, toplumsal ve bireysel açıdan adaleti gerekli kılan sosyal bir alt

istemdir. Burada bahsedilen eğitimde sosyal adaletin sağlanmasıdır. Sosyal adalet sosyal, ekonomik ve politik sistemin ayrımcılığına maruz kalmış ve dezavantajlı olarak tanımlanan gruplar için eşit sonuçlar sağlamayı amaçlar (Tomul, 2009). Eğitimde sosyal adaletin sağlanması için toplumun tüm kesiminin eğitime erişiminin sağlanması gerekmektedir. Bu noktada eşit erişim şansı kendiliğinden sosyal adaleti sağlayamamaktadır. Hâlihazırda uygulanan merkezi sınav sistemi ile ortaöğretim mezunu her öğrenci eşit yükseköğretim şansına sahipken bunun sosyal adaleti sağlayamadığı ile ilgili eleştiriler yapılmaktadır. Örneğin alt sosyo-ekonomik düzeyden gelenlerle üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrencilerin yükseköğretimdeki oranının bu durumu kanıtladığı düşünülmektedir. Benzer şekilde kentsel ve kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki oranlarından farklı bir oranla yükseköğretime eriştiğini gösteren araştırmalar bulunmaktadır.

Katılımcılar toplumun tüm fertlerinin yükseköğretime erişiminin ülkenin gelişmesini hızlandırdığını vurgulamaktadırlar. Bu noktada özellikle belirtilmesi gereken husus, dezavantajlı gruplardan gelen öğrencilerin eğitim sonrası oluşturdukları sosyal faydanın avantajlı gruplardan gelen öğrencilerin oluşturdukları sosyal faydadan daha fazla olduğu gerçeğidir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalarda bu sonucun nedeni olarak dezavantajlı gruptan gelen öğrencilerin çevrelerini daha çok etkileme gücüne sahip olması gösterilmektedir.

Sonuç olarak katılımcılara yöneltilen “Genelde eğitim, özelde yükseköğretime devletin sağlık, güvenlik, adalet gibi kurumlarla birlikte kaynak ayırmasının sizce temel gerekçeleri nelerdir?” sorusuna verilen cevaplara göre katılımcılar devletin eğitime kaynak ayırmasının nedenini diğer toplumsal alt sistemlerin gelişimini sağladığı, yarattığı dışsallıklar ile toplumsal refahı arttırması olarak ifade etmişlerdir.

4.1.2. Yükseköğretim Hizmetinin Niteliği

Katılımcıların görüşme sürecinde yükseköğretim hizmetinin niteliğine ilişkin görüşler ve “Yükseköğretim hizmetinin kamu mali ekonomisinde hangi tür mal ya da hizmet sınıfına girdiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda bu temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri cevapların, kamu mali ekonomisinde bir mal ya da hizmetin sınıflandırılmasında var olan üç gruba ayrıldığı anlaşılmaktadır. Katılımcılardan bazıları yükseköğretimi kamusal, bazıları yarı kamusal, diğerleri de

bireysel mal/hizmet olarak tanımlamışlardır. Alanyazında bir mal/hizmet yukarıda değinildiği gibi üç farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Ancak genellikle herhangi mal ya da hizmetin hangi sınıfa gireceği tartışmaya yer bırakmaksızın belli iken, yükseköğretim ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında katılımcıların görüşleri incelendiğinde iki katılımcının yükseköğretimi tam kamusal, bir katılımcının özel ve 12 katılımcının ise yarı kamusal bir hizmet olarak tanımladıkları görülmektedir.

Yükseköğretimin tam kamusal hizmet grubuna gireceğini savunan katılımcılar, tüm eğitim kademelerinin yarattığı dışsallıkların toplumun tüm bireylerine katkı sağlamasını ve eğitimin parçalanamaz bir bütünlük içinde devam etmesi gerekliliğini düşüncelerine dayanak olarak belirtmişlerdir. Kamusal bir hizmet olduğunu düşünen katılımcıların ifadeleri:

“Eğitimin nasıl bir mal olduğu sorusuna benim kişisel düşüncem eğitimin kamusal bir mal olduğu şeklinde benim görüşüm bu yönde. Çünkü eğitimi sadece bir kişi alıyor o eğitimden faydalanıyor dolayısıyla sadece yararı kişiyedir, demek olanaklı değildir. Birçok dışsallıkları var. Dışsallıkları topluma da olmaktadır. Özetle eğitimin kamusal bir mal olarak eğitim kamusal bir hizmet tabii (K6).”

“Eğitim insanların çok yönlü gelişimini dileyen haklara erişimi sağlayan bir süreç olduğu için bana kalırsa bir kamusal hizmet, bir kamu hizmeti olarak düşünülme durumunda. Kamunun finanse ettiği kamunun toplumun geniş kesimine hitap ettiği hemen her kesimden öğrenciye hizmet sunabilen bir alan olduğu için bence kamusal olarak finanse edilmesi gereken kamusal bir hizmettir (K7).” şeklindedir.

Yükseköğretimi kamusal hizmet sınıfına dâhil eden görüşler incelendiğinde bu görüşü savunanların soruya eğitimi genellikle bir bütün olarak düşünerek cevap verdikleri gözlenmektedir. Benzer şekilde eğitimi farklı kesimlerden gelen öğrencilerin yararlandığı bir kurum olarak tanımlamaları, herkesin eşit imkânlarla adil bir düzende bu hizmetten yararlandıkları varsayımından ya da ülküsünden hareketle kamusal hizmet olarak grupladıkları sonucuna ulaşılabilir.

Yukarıda ifadelerinden bazılarına yer verilen katılımcıların aksine yükseköğretimin özel bir hizmet olduğunu ifade eden katılımcı da bulunmaktadır. Yükseköğretimin özel bir hizmet grubuna gireceğini savunan katılımcının, görüşü aşağıdadır:

“Yükseköğretim tamamen özel bir maldır. Ortaöğretim ve ilköğretim tamamıyla kamusal bir maldır neden çünkü ilköğretim ve ortaöğretimin eğitimini almış bir bireyin topluma yansıyan faydası daha fazladır. Ne demektir bu. Bu birey bir kazanç farkı bir gelir farkı elde ediyor ama topluma yansıyan sonuçları bu elde ettiği kazançtan bireysel kazançtan daha fazla .... Ama yükseköğretime geldiğimizde ise bireye katkısı topluma yaptığı katkıdan daha fazla ... Bu yüzden yükseköğretim kamusal değil yarı kamusal olarak değerlendirilebilir ama ben onu artık yarı kamusalıktan da çıkartılabileceğini tamamı ile özel bir mal olarak değerlendirilebileceğini düşünüyorum (K11).”

Katılımcının yükseköğretimi tamamı ile özel bir hizmet olarak görmesinin ana nedeni görüşlerinden anlaşılacağı üzere yükseköğretimin bireysel getirilerinin yüksek olmasıdır. Bu noktada yükseköğretimin diğer eğitim kademelerinden belirgin bir şekilde farklılaştığını belirtmektedir. Katılımcının görüşünün temelini oluşturan yükseköğretimin diğer eğitim kademelerinden farklı bireysel getiri sağladığı ile ilgili araştırmalar alanyazında oldukça fazladır. Ancak bu araştırmalardaki bulgular yükseköğretimin sosyal ve bireysel getiri oranlarını belirleyerek yükseköğretimin yarı kamusal hizmet sınıfına girdiğine kanıt olarak kullanılmaktadır.

Yükseköğretimi tam kamusal ve özel bir hizmet olarak sınıflayan katılımcıların yanı sıra yarı kamusal hizmet olarak tanımlayan katılımcılarda bulunmaktadır. Genel olarak görüşler incelendiğinde yükseköğretimi daha çok yarı kamusal hizmet olarak grupladıkları anlaşılmaktadır. Bu yöndeki düşüncelerden bazıları aşağıda sunulmuştur:

“Bireye meslek kazandırırken aslında daha iyi hissetmesini sağlıyor özellikle yükseköğrenim bu anlamda yarı kamu malı olarak değerlendirmemiz gerekir (K1).”

“Yükseköğretim hizmeti kamu maliyesi teorisinde yarı kamusal bir mal olarak değerlendirilme ... bireylere olduğu kadar bu hizmetin topluma da önemli yararları dokunuyor. Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu, düsturu gereğince insanın eğitim seviyesi arttıkça hem kendine yararları artıyor hem de topluma faydaları artıyor (K5).”

“Hem sağlık hem eğitim yarı kamusal bir mal olarak değerlendiriliyor. Yarı kamusal malın maliyedeki karşılığı şudur: Kullanana doğrudan fayda, topluma da

dolaylı fayda sağlayan mallardır. Mal ve hizmet diye geçer. Toplumla nasıl oturup kalkılacağını öğreniyorsun, hepsini bir tarafa bırakalım üniversitenin böyle bir yapısı var (K9).”

Katılımcılar yükseköğretimin bireye ve topluma ayrı ayrı katkılarının olduğunu vurgulayarak, bu hizmetin yarı kamusal hizmet olduğunu söylemişlerdir. Ergen (2006)’e göre hem kişisel getirilerinin fazlalığından dolayı serbest piyasa sistemi içerisinde üretilebilme olanağının bulunması hem de eğitim hizmetlerinin yaydığı sosyal faydanın toplumun tüm fertlerine yayılması nedeniyle kamusal arzının söz konusu olması, yükseköğretime yarı kamusal bir nitelik kazandırmıştır. Benzer şekilde Meriç (1995) ve Kesik (2003) yükseköğretim finansmanı ile ilgili yaptıkları tez çalışmalarında eğitimi bölünebilirlik ve pazarlanabilirlik özelliği yanında son derece önemli dışsallıkları nedeni ile yarı kamusal bir mal olarak tanımlamışlardır.

Tüm katılımcıların görüşleri her ne kadar üç farklı kategoriye ayrılıyor olsa da dikkatle analiz edildiğinde, katılımcıların görüşlerinin dayanağının aynı olduğu söylenebilir. Bu dayanak yükseköğretim hizmetinin getirilerinden kimin fayda sağladığının belirlenmesidir. Bu konuda ülkemizde yapılan çalışmalarda yükseköğretimin bireysel getirilerinin sosyal getirilerinden fazla olduğu ortaya konulmakla birlikte her iki getirinin de yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Gölpek, 2011c). Diğer taraftan doğrudan hangi getirinin daha yüksek olduğunu belirlemek için yapılan analizlerin gerçek faydaları tespit etmekte yetersiz kalabileceği düşünülmektedir. Örneğin yükseköğretim alan bir kişinin elde ettiği bireysel kazanç farkını bir gösterge olarak değerlendirdiğimizi düşünelim. Yükseköğretim mezunu bir kişinin gelirinden lise mezunu bir kişinin gelirini çıkartıp, çalışma yılı ile çarptığımızda bireysel kazanç dolayısıyla getiriyi belirlediğimizi düşünüyoruz. Ancak burada yükseköğretime devam eden bir öğrencinin ortalama olarak ortaöğretime giden bir öğrenciden daha zeki olabileceğini düşünürsek, bu öğrencinin yükseköğretime devam etmese yaratabileceği bireysel katma değerden dolayı daha yüksek kazanç elde edebileceğini düşünebiliriz. Benzer şekilde sosyal getirileri de matematiksel olarak ortaya koymak oldukça zordur. Örneğin yükseköğretim mezunu kişilerin gerçekte adalet sisteminin işlemesine yaptığı katkının belirlenmesi ömür boyu takibi gerektirebilecektir. Daha da ileri boyutta düşüncemizi çocukları aracılığı ile bu değeri aktardığı gibi bir varsayım üzerine kurarsak, yükseköğretim kuşaklar boyu takibi gerektirebilecek sosyal getirilere sahiptir diyebiliriz.

Katılımcılar yükseköğretimi hangi tür hizmet sınıfına dâhil ettiklerine göre maliyetine kimin katılması gerektiği konusundaki düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

“Yarı kamusal malın bir miktarını bireylerin karşılaması gerekiyor. En azından yüzde yüz olmaz, belki yüzde elli olmaz belki daha düşük oranlarda bir şekilde bireylerin bunun finansmanına katılması gerekiyor. İlköğretim zorunlu ve parasız ancak okullarda para topluyoruz Üniversite öğrencilerine sonra bedava yapmaya çalışıyoruz eğitimi. Ahlâki bir sorun... İlköğretimden para toplayıp yükseköğretimden toplamamak yükseköğretim öğrencileri toplanıp, bağıryorlar, seslerini duyuruyorlar diye bedava yapıyorsun (K1).”

“Yükseköğretimde en azından bu maliyetin paylaşılması gerektiği konusunda bir söylem baskın olarak şeyde literatürde var. Ülkenin genel durumuna ve kaynaklarını nereye yatırması gerektiği ile ilgili stratejik bir karar yükseköğretime mi, ilköğretime mi kaynak yatırması meselesi. Yükseköğretim bir hak olarak gözükmüyor. Temel eğitim bir hak olarak gözükiyor. Yükseköğretim imkânlar dâhilinde, şartlar dâhilinde sunulacak bir eğitim olarak gözükiyor... gönül ister ki bütün herkes harçsız bir şekilde yüksek öğretim okusun. Bu kaynakla ilgili mesele eğer bir ülkenin kaynağı varsa yükseköğretimi harçsız yapmasını ben eşitlik anlamında daha faydalı olacağını düşünüyorum (K2).”

“Kamunun finanse ettiği kamunun toplumun geniş kesimine hitap ettiği hemen her kesimden öğrenciye hizmet sunabilen bir alan olduğu için bence kamusal olarak finanse edilmesi gerektiğini düşünüyorum kapitalist bir ekonomide (K7).”

“... özel bir mal olarak değerlendirilebileceğini düşünüyorum. Bu yüzden de birey bunun maliyetine katlanmalı diyorum, geliri ölçüsünde (K11).”

“... tartışmalara şunu da eklemek gerekiyor. Bizim ülkemizde kişi başına düşen gelir bir Amerika, Kanada, İrlanda, İngiltere, Almanya gibi gelişmiş ülkelerdeki kişi başına düşen gelir oranında olsa 40000 dolar, 35000 dolar, 25000 dolar gibi rakamlar olsa. O zaman eğitim hizmetinden yararlanmak isteyen özellikle yükseköğretim hizmetinden yararlanmak isteyenlere bunun bedelini ödeyeceksiniz bunu siz finanse edeceksiniz denilse belki böyle bir görüşe karşı çıkmam (K6).”

“...kamu hizmeti olarak nitelendirdiğimiz eğitimin siyasal iktidarlar tarafından hükümetler tarafından devlet tarafından finanse edilmesi zorunluluğu var. Ancak farklı modellerde geliştirilebilir. Bireyler ve sivil toplum kuruluşları da finansmana katılabilirler. Ancak finansmanın lokomotifi muhakkak devlet olmalı (K12).”

Verilen ifadelerden de anlaşılacağı üzere yükseköğretimin ne tür hizmet sınıfına dâhil edileceği ile ilgili üç alternatif öneri doğrultusunda maliyetini kimin karşılaması gerektiği konusunda da üç alternatif ortaya çıkmıştır. Bu anlamda katılımcıların yükseköğretimin niteliği hakkındaki görüşlerinin finansman hakkındaki görüşlerini ile ilişkili olduğu söylenebilir. Yükseköğretimi tam kamusal hizmet olarak değerlendirenler, tüm maliyeti devletin karşılaması gerektiğini; özel bir hizmet olarak değerlendirenler, hizmeti talep edenlerin tüm maliyete katılması gerektiğini; yarı kamusal hizmet olarak tanımlayanlar ise maliyetin birey ile toplum adına devlet tarafından paylaşılması gerektiğini savunmuşlardır. Katılımcıların görüşleri ile benzer şekilde çeşitli ülkelerde uygulanan eğitim ve yükseköğretim finansman modelleri kamusal finansman, karma finansman ve özel finansman olmak üzere üç başlık altında toplanabilmektedir (Hesapçioğlu, 1994; Karakütük, 2006; Kurul, 2012).

Bir katılımcının (K6) görüşü diğer görüşlerden farklılık göstermektedir. Katılımcı yükseköğretim talebinde bulunanlardan bunun bedelinin istenmesinin ön koşulu olarak yüksek kişi başı milli geliri göstermiştir. Diğer bir anlatımla kişilerin alım güçlerinin yükselmesi durumunda, yükseköğretim talep edenlerin finansmanı ile yürütülebilecek bireysel bir hizmet olduğu düşünülmüştür. Bu görüşün aksine Lozano (1999) da özellikle gelişmekte olan ülkelerin eğitim maliyetlerinde kısıtlı bütçe yüzünden sorun yaşadığını, bu sıkıntıyı çekmenin temel eğitim için haklı gerekçeleri olduğunu ancak yükseköğretim için böyle bir gerekçenin olmadığını belirtmektedir. Lozano (1999) gelişmekte olan ülkelerde bütçenin az olmasından dolayı devletin yükseköğretimi finanse etmesinin haklı gerekçeleri olmadığını vurgulanırken, K6 ise ancak yüksek kişi başı millî gelir olursa yükseköğretimin maliyetine kişinin katılabileceğini belirtmiştir. Bu durumda düşük bütçenin olduğu yerde düşük kişi başı millî gelir olacağı için yükseköğretimin maliyetine böyle bir durumda hangi paydaşların katkı yapması gerektiği konusu daha büyük bir sorun alanı olarak düşünülebilir.

4.1.3. Yükseköğretimin Yönetimi

Katılımcıların görüşme sürecinde, diğer finansman konuları ile birlikte “yükseköğretimin yönetimi” ne ilişkin görüşleri doğrultusunda bu temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir. Katılımcıların finansmanı yönetimle ilişkilendirdikleri ifadelerden bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Yani bu yönetimle ilgili bir sorun olarak düşünüyorum yani. Temel mesele burada yönetimde bir eksiklik var. Hesap verme mekanizmaları zayıf. Yaa izleri var zaten kendisi yokta. Yani biraz eksikliği var o YÖK yasa tasarısındaki hali. Çünkü orada konseyin üniversite konseyinin üyelerinin çoğu üniversiteden seçiliyor (K2).”

“Mütevelli demek zaten, üniversiteyi finanse edenin temsilcisi demek (K3).”

Katılımcılar yükseköğretimin finansmanı ile yönetim konusunun birbiri ile ilişkili olduğunu vurgularken, mütevelli heyetin finansal kaynağı sağlayanların temsilcisi olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte katılımcılar mütevelli heyet üyelerinin üniversite dışından seçilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yükseköğretimin yönetimi ile finansmanının birbiri ile ilişkili olduğunu başka bir katılımcı aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

“Yani aslında bu makro perspektifte konuşacaksak bu finansman konusu çok büyük bir parçanın küçük bir bölümü bence yani asıl yani finansman konusunu üniversite yönetimi konusundan bağımsız konuşma şansımız yok. Evet, evet çünkü orda sıkıntı şey siz hani bu mevcut sistemi idari yapıyı veri olarak alıp işte finansman sistemini rasyonalize ettiğinizi düşünelim. Şey yapıyorsunuz siz yani zaten özürlü bir bedeni, eee de küçük bir operasyon yapıyorsunuz küçük bir örnek veriyorum; hani elini daha iyi hareket ettirebiliyor, parmağını falan fakat ama bütün beden beyin özürlü (K4).”

Katılımcı yükseköğretimin finansmanı ile yükseköğretimin yönetiminin bütünlük içinde olması gerektiğini, birini değiştirirken mutlaka diğerinin de değişmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu ifadelerin dışında YÖK’ün yükseköğretimin yönetimindeki rolüne ilişkin de bir katılımcı görüş bildirmiştir.

“Yükseköğretim kurulu burada hakem görevini üstlenebilir (Şirketlerin üniversite açıp işletmeleri durumunda). Bizde YÖK her şeye karışıyor, denetleme ve koordine etmesi lazım. Bir onu yapmıyor bunun dışında her şeyi yapıyor (K9).”

Son olarak katılımcı (K9) YÖK'ün denetleme ve koordine etme görevinin olduğunu hatırlatmış, ayrıca YÖK'e bir eleştiride bulunarak asli görevleri dışındaki görevleri yaparken asıl işini yapamadığını vurgulamıştır. Yavuz (2012) çalışmasında YÖK'ün uzmanlık temelinde yeniden yapılandırılmasını, kaynak transfer sürecinde söz sahibi olmasını ve bu sürecin de üniversiteler arası farklılaşmalar ile ihtisaslaşmayı teşvik edecek tarzda rekabetçi bir temelde tasarlanmasını gerektiğini önemle belirtmektedir. YÖK'ün merkeziyetçi planlama, finansman ve yönetimde ısrar etmesi üniversiteyi evrensel olmaktan alıkoymuştur (Açıkgöz, 2012). Yükseköğretimin YÖK altındaki var olan örgütlenmesi konusunda, başta öğretim üyeleri olmak üzere toplumda yaygın bir rahatsızlık bulunduğu (Tekeli, 2012) belirtilmektedir.

4.1.4. Yükseköğretim Finansman Bileşenlerine İlişkin Görüşler

Katılımcılara özel olarak yöneltilen “Yükseköğretimin finansman bileşenleri ne olmalıdır? Finansmanı kimler nasıl paylaşmalıdır?” sorusunun cevapları ve tüm görüşmeden konu ile ilgili elde edilen veriler doğrultusunda bu temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir. Bu görüşlerden biri:

“Bir tanesi işte o devletin verdiği kaynak bunu da dolaylı verirse daha iyi olur. Biri bu. İkincisi öğrencilerden toplanan harçlar. Diğeri de üniversitenin diğer proje ve başka şeyler yaparak elde ettiği gelirler. Temelde bu üç saç ayağına oturtursak rahat eder. Aslında üniversiteler de devlet de çok rahat eder diye düşünüyorum. Yüzde 33, Yüzde 33, Yüzde 33 yani orada buçuk fazla olabilir. % 34 kamu verebilir (K1).” olarak ifade edilmiştir.

K1, üniversitelerin finansmanında üçlü bir yapıdan bahsetmiştir. Bu yapı kamusal kaynak, öğrenci katkısı ve üniversite öz gelirlerinden oluşmaktadır. Bu aktörlerin yükseköğretimin finansmanında eşit oranda rol oynaması gerektiğini belirtmiştir. Devletin yükseköğretim kurumlarına verdiği kaynağı dolaylı vermesinin daha iyi olduğu belirtilmiştir. Yükseköğretimin kamu kaynakları ile finansmanında burada yine ikili bir ayırım bulunmaktadır. Kamu kaynakları ya doğrudan doğruya kamu bütçeleri ile ya da dolaylı olarak burs ve kredi sistemi aracılığıyla finanse edilmektedir (Söyler ve Karataş, 2011). Katılımcı kamu kaynaklarının burs ve kredi gibi sistemlerle üniversitelere dolaylı aktarılmasının daha iyi olacağını ifade etmektedir. Benzer şekilde K4 ve K5;

“Topluma sağladığı yarar ölçüsünde kamusal finansmanla yani vergilerle karşılanması, bireye sağladığı yararlar ölçüsünde de bireyler tarafından karşılanması en makul yol olarak ifade edilmektedir. Bu süreçte tabii üçüncü sektör dediğimiz veya toplumun bu hizmetten doğrudan yararlanamayan sivil toplum kuruluşları olabilir diğer vatandaşlar olabilir, zaten diğer vatandaşlar verdikleri vergiler yoluyla katılıyorlar ama bunun yanında vakıflar, dernekler hem ülkemizdeki hemşeri hukukunun yüksek düzeyde olması nedeniyle onlar da yararlar sağlayacaktır... Bir terazi geliştirmek veya bir oran belirtmek gerekirse ilköğretimde yüzde yüz devlet yüzde sıfır birey dersek, ortaöğretimde aşağı yukarı yarı yarıya kabul etmek lazım ama yükseköğretimde en azından yüzde yetmiş beşinin öğrenci ve ailesi tarafından belki yüzde yirmi beşinin devlet tarafından karşılanması gerektiği söylenebilir (K5).”

“Yükseköğretim hizmetinden kimler faydalaniyorsa uzun vadede bu o kişilerin bu hizmeti finanse etmesi lazım. Hani dünya örneklerine baktığımızda da böyle görüyoruz. İşte kamu faydalaniyor kamu finanse ediyor, bireyler faydalaniyor bireyler finanse ediyor. Daha geniş ölçekli düşündüğümüz zaman şirketler faydalaniyor şirketler finanse ediyor gibi birçok kim bu hizmetten faydalaniyorsa onlar yükseköğretimin finansmanına katılması gerekiyor (K4).” şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

Katılımcı (K5)'in görüşlerini ifade ederken verdiği yükseköğretim finansman bileşenlerinin oranı değerlendirildiğinde, yükseköğretim finansmanının dörtte birlik (%25) bir kısmının devlet tarafından geri kalan kısmının öğrenci ve ailesi tarafından karşılanması gerektiğini savunduğu anlaşılmaktadır. Ancak görüşme metni incelendiğinde finansmanı paylaşan bu ikili yapının yanı sıra; sivil toplum kuruluşları, vakıflar ve derneklerin de finansmana destek vermesi gerektiğinin vurgulandığı anlaşılmaktadır. Katılımcının (K5) önceki görüşleri ile birlikte değerlendirildiğinde sayılan paydaşların üniversiteyi değil de, yükseköğretim maliyetinin %75'ine kadar kısmını ödeyecek olan öğrencileri desteklemesi gerektiğini düşünmektedir. Katılımcıların her ikisinin düşüncesinde de finansman bileşenlerinin oluşmasında “yükseköğretimin faydası” önemli bir yer tutmaktadır. Verilen eğitimden kimin fayda sağladığına göre finansmanın oluşması gerektiği ifade edilmektedir. Bu yönüyle kamu ve bireyin katkısı ile birlikte özel sektör olarak

değerlendirilen vakıf, dernek, şirket, sanayi gibi paydaşların finansmanı paylaşması gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcılardan bazıları yükseköğretimin finansmanında çeşitlenmeye gidilmesinin bir zorunluluk olduğunu ve Türkiye'nin dünyada var olan finansman uygulamalarını henüz hayata geçirmediğini belirtmektedirler. Bu doğrultuda görüş belirten katılımcıların görüşleri ise aşağıda sunulmuştur.

“Devlet yükseköğretimi sürdürülebilir yapmak istiyorsa bunu tek başına karşılarsa olmaz. Bunu illa ki paylaşmak zorunda, öncelikle bu paydaşlar kim olur, öğrenci olur. İş dünyası olur ondan sonra hayırseverlerden alabilir. Bunu yani özel sektörden alabilir (K9).”

“Mesela miras, mesela yardım, mesela üniversitelerin kendi döner sermayelerinden elde ettiği gelirler. Bir de AR-GE çalışmaları ile elde ettiği gelirler, bir de Amerika gibi ülkelerde belediyeler de eğitime katkıda bulunuyor. Yerel yönetimler katkıda bulunuyor, yerel finansmandan da bu sağlanır. Ama bu Türkiye’de ama bunların içerisinde gelişen sadece vakıf üniversitelerinin kurucularının sağladığı gelir şeklinde olur. Bir de öğrencilerden alınan gelirdir. Dünyada böyle bir finansman söz konusu iken Türkiye’de değil henüz gelişmiş değil (K10).”

Katılımcı (K9) yükseköğretimin sürdürülebilir olması için finansal yükü kamunun paylaşması gerektiğini ifade etmektedir. Diğer bir anlatımla, kamu tarafından sağlanan finansman ile birlikte başka finansman kaynaklarının oluşturulması yükseköğretimin sürdürülebilir olması için gerekmektedir. 21. yüzyılın başlarından itibaren yükseköğretim hiç olmadığı kadar büyük bir taleple karşılaşmış, özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu talep katlanarak artmıştır (Ekinci, 2009). Gelişmekte olan ülkelere Türkiye'nin de bu bağlamda kaynaklarını artan ihtiyaçla birlikte çeşitlendirmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir. Katılımcılar miras, bağış, döner sermaye, yerel yönetimlerin katkıları gibi yeni kaynakların finansmanın paydaşları arasına alınması gerektiğini savunmaktadırlar.

Finansman bileşenleri ile ilgili olarak katılımcıların görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcılar genel olarak yükseköğretim hizmetinden kimler fayda sağlıyorsa onların finansmanı karşılaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu yönüyle finansmanın temel bileşenlerinin, kamu, birey ve özel sektör üçlüsünden

oluşması gerektiği düşünülmektedir. Bununla birlikte katılımcılar üniversitelerin öz gelirlerinin finansmanda etkili olabileceği düşünülmektedirler. Özel sektörün katkısını sağlayacak Ar-Ge hizmetleri bunlardan birisidir. Diğer taraftan vakıfların, derneklerin yükseköğretimi desteklemesi, bir bağış geleneğinin oluşturulması gerektiği söylenebilir. Bununla birlikte üniversiteye finans desteği sağlayacak dernek veya vakıfların kurulması ve işleyişleri kolaylaştırılmalı, üniversitenin akademik olmayan gelir getirici birimlerini (sosyal tesisler gibi) işletmelerine imkân tanıyacak yasal düzenleme yapılması (Akan, 2012) gerektiği ifade edilebilir. Yine yerel yönetimlerin yükseköğretimin finansmanına ABD’de olduğu gibi destek olabileceği düşünülmüştür. ABD, 50 eyaletten oluşan federatif bir yapıdadır, bu nedenle yerel yönetimler olarak eyaletler kendi bütçelerine sahipler ve merkezi yönetimden ayrı esnekliklere sahiplerdir. Bu nedenle ABD’de olduğu gibi yerel yönetimlerin yükseköğretimin finansmanında rol oynaması çok mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte bağış yine ABD’de üniversitelerin finansman kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir. Bağışlar genellikle üniversitelerin eski mezunları tarafından yapılmaktadır. Bu yönüyle Türk üniversitelerinin bağış alması için uzun bir geçmişe sahip olması gerekmektedir. Üniversitelerimizin mezun sayısının istisnalar dışında yüksek olmadığı bilinmektedir. Üniversitelerin mezunlarından bağış almaları için kurumsallaşmış olmaları, öğrencilerde bir üst kimlik oluşturmuş olmaları gerekmektedir. Türkiye’de çoğunluğu son yıllarda açılan üniversitelerin böyle bir geleneği ancak on yıllar sonra gerçekleştirebileceği düşünülmektedir.

4.1.5. Kamusal Finansmana İlişkin Görüşler

Katılımcılara yöneltilen “Yükseköğretimin hizmetinin sunumunda kamusal finansmana ilişkin görüşleriniz nelerdir?” sorusunun cevapları doğrultusunda bu temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir. Katılımcılar genel olarak yükseköğretimin finansmanında kamusal kaynakların kullanımına devam edilmesi gerektiği görüşünü savunmaktadırlar. Katılımcıların bu doğrultudaki görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

“Kamusal destek olmazsa eğitimin Türkiye’de özel sektör eliyle yürütülmesinin imkânı yok. Devlet eliyle çalışabiliyorsa adam akıllı çalışsın. Ama şu anda içinde bulunduğumuz durum bunun çok da sağlıklı olmadığını ortaya koymaktadır (K9).”

“Kamu yükseköğretimi desteklemeli fakat yükseköğretim kendisi de üretmelidir (K8).”

“...hür bir ülkeyi toplumu özgürleştiren bir kurum olarak algılasak eğer üniversiteyi, kamu bütçesinden kaynak ayırmamız gerekiyor... Öğretim düzeyi ayırt etmeksizin yükseköğretimin kamu bütçesiyle finanse edilmesinin gerekli olduğunu düşünüyorum (K7).”

“Teşvikler kullanarak kamu yükseköğretime desteğini vermeli (K1).”

“Büyük ölçüde kamu desteklemeli yükseköğretimi (K3).”

“Bu kamunun desteği bizde üniversitede gerekiyor. Amerikan tarzı bir üçüncü kuşak üniversite modeli hemen çalışmaz bizde (K8).”

Katılımcıların görüşleri incelendiğinde kamusal kaynağın yükseköğretimin finansmanında bir zorunluluk olarak devam etmesi gerektiğinin vurgulandığı anlaşılmaktadır. Kamusal kaynakların kullanılması gerektiği bulgusunu destekler nitelikte, Ergin (2009) de bilgi toplumunun bir parçası olabilme ve gelişmiş ülke örneklerinde olduğu gibi sürdürülebilir bir gelişme düzeyinin yakalanması bakımından, devletin yükseköğretimi önemli bir etken olarak değerlendirmesi gerektiğini belirtmektedir. İlyas (2012: 152)’da yükseköğretim hizmetinin finansmanının sağladığı toplumsal fayda nedeniyle, kamu kaynaklarına dayanmaya devam edeceğini belirtmektedir. Devlet bu önemin bir gereği olarak kaynaklarını kullanırken, yeni kaynak oluşturacak uygulamaları hayata geçirmelidir. Harris (1962: 322) devletin yükseköğretim için büyük bir sorumluluğu olmasından hareketle yükseköğretime katkı sağlamasının anlaşılabilir bir durum olduğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan elde edilen bu bulgu bazı çalışmaların (Türkmen, 2009: 31; Akça, 2012) sonuçlarıyla örtüşmediği görülmektedir. Bu çalışmalarda konu ile ilgili olarak yükseköğretimin çok temel bir hak olduğu varsayılsa bile, üniversitelerin kamu eliyle finansmanının gerekli olmadığı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların, Türkiye koşullarını ve yükseköğretim hizmetinin ürettiği sosyal faydaları dikkate alarak yükseköğretimin finansmanında kamu kaynaklarının bir zorunluluk olarak devam etmesi gerektiğini düşünüyor olabilirler.

Kamunun desteği ile birlikte üniversitelerin de kendi kaynaklarını yaratmaları gerektiği katılımcılardan gelen diğer bir öneridir. Yükseköğretimin

toplumsal refahı arttırma potansiyeli kamunun yükseköğretimi desteklemeyi sürdürmesi gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır. Bununla birlikte yükseköğretim mezunu bireylerin gelirlerinde olacak artışın daha yüksek vergi vermelerini sağlaması nedeniyle devlet yükseköğretimi destekledikçe daha yüksek vergi geliri elde edebilecektir.

Kamusal finansman ile vergi gelirlerini ilişkilendiren görüşler şu şekildedir:

“Yükseköğretimde temel finansman kaynağı devlettir. Yani kamudur. Onun da temeli vergilerdir (K10).”

“Şöyle bir şey savunuyorum kişiler eğitimden kişilerin gelirleri oranında bir vergi alınırsa o zaman tabi çocuğu olsun olmasın eğitime herkes katkı sağlamış olur. Ama eğitim düzeyine-eğitim çağına gelmiş herkes eğitimi almış olacak ... Devlet bir kere vergileri doğru ve sağlıklı bir şekilde toplayabilmeli. Dolayısıyla eğitimi bununla finanse etmeli. Şimdi bizde vergileri tam olarak toplayamıyoruz. Özellikle üst sosyo-ekonomik düzeyde olanlardan bu vergileri almanın zor olması söz konusu olduğu için. (K6).”

Kamunun sahip olduğu bütçenin kaynağı vergilerdir. Türkiye’de toplanan vergilerin gelire bağlı olarak toplanan doğrudan vergilerden daha çok gelire bağlı olmaksızın elde edilen dolaylı vergilerden oluştuğu bilinmektedir. Vergi kişilerin gelirleri ile orantılı olarak toplanabilse, tamamı ile kamusal finansmanın kabul edilebilir olduğu iddia edilebilir. Burada söyle bir düşünce bu fikrin makul olduğu sonucunu ortaya koyabilir; insanın üretim kapasitesi eğitim aracılığı ile artıyorsa kişi aldığı eğitimin katkısı olarak daha yüksek gelire sahip olacaktır. Sahip olduğu gelir ile orantılı olarak da vergi verecekleri için aldıkları eğitimin finansmanını kendileri karşılamış olacaklardır.

Katılımcılar ayrıca kamu kaynaklarını OECD ülkeleri ile karşılaştırmışlar, Türkiye’de kamusal finansmanın OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında oransal olarak düşük olmadığını vurgulamışlardır. Katılımcıların kamu harcamalarını OECD ortalamaları ile ilişkilendirdiği görüşler aşağıda verilmiştir:

“OECD ortalamasına göre kamunun yükseköğretime ayırdığı kaynaklar az değil ortalamayı geçiyor son yıllarda. Ancak bizde ki nüfus fazla olduğu için bu kaynaklar yetmiyor olabilir. Bunun dışında kamunun desteği OECD ortalamasının

üstünde ama bunu diğer kaynaklar desteklemediği için Türkiye’de yükseköğretime ayrılan kaynaklar diğer ülkelerden daha az olduğu söyleniyor (K11).”

“Türkiye’de kamu harcamalarının içerisindeki Yükseköğretim payına baktığınızda zaten OECD ortalamasının üzerinde. Bizim yükseköğretime ayırdığımız toplam para düşük. Ama pay olarak baktığımız zaman Türkiye devlet olarak hükümet olarak zaten elinden geleni yapıyor. Bizim dediğim gibi kamu sektörü içinde kamu bütçesinden yükseköğretime ayırdığımız pay esas itibarı ile Türkiye OECD ortalamasının üzerinde kalıyor. Bu niye önemli? Bu şundan dolayı önemli: Yani biz daha zengin bir ülke olsaydık daha çok paramız olsaydı yükseköğretime daha çok para aktarılmış olacaktı. Ama bizim devletimiz bir Avrupa ülkeleri kadar zengin olmadığı için, yani bizim toplam GSMH nispeten düşük olduğu için biz yeterince öğrenci başına harcama yapamıyoruz. Yine kamu, kamudan yani kamunun ağırlığı muhtemelen daha da artmış oldu. Şimdi bu denklemde esas mesele şu bizim kamu kaynakları bunu sürdürmemize bu haliyle imkân veriyor mu?(K2)”

“Yükseköğretime ayrılan kaynaklar oldukça az. Şimdi söyle bir şey Türkiye’de yükseköğretime ayrılan kaynaklar ortaöğretim seviyesine ayrılan kaynakların 2-3 katı dünyada da bu böyle ama böyleyken bile yine biz OECD ortalamasının altındayız. Artış oranı hakikaten yüksek ama bir de şu var. GSMH ya da yurt içi hâsıladan ayırdığımız paylar ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle de alakalıdır. Bizim milli gelirimiz düşük. Mesela Avrupa Birliği’ndeki ülkelerin millî gelirleri yüksek. Dolayısıyla onların %3 gibi ayırmaları bizim %9 gibi ayırmamıza eşdeğer olabilir. Bu yüzden GSMH büyüklükleri önemlidir. Bu tür kaynak tahsisi karşılaştırmalarında gayri safi hâsıla değil de öğrenci başına harcamalar karşılaştırmanın daha sağlıklı yapılmasını sağlar. Türkiye’nin öğrenci başına harcamalarda düşüklüğü biraz da nüfus büyüklüğü ile alakalı, biraz da millî gelirimiz ile alakalı. Eğer yükseköğretimdeki öğrenci sayımız fazlaysa millî gelirimiz de gelişmiş ülke düzeyinde olsa bile yine düşük olur (K10).”

Katılımcılar yükseköğretimde kamu harcamalarının oransal olarak OECD ülkelerinden az olmadığını vurgulamakla birlikte, miktar olarak az olduğunu vurgulamışlardır. Ülkemizde öğrenci başına düşen kamu harcamalarının uluslararası standartlara göre düşük (Acar, 2012) olduğu bilinmektedir. Katılımcılar bu durumu, Türkiye nüfusunun yüksekliğine ve GSMH’nin göreceli olarak düşüklüğüne

bağlamaktadırlar. Bununla birlikte kamu harcamalarının diğer kaynaklarla yeteri kadar desteklenmediği için öğrenci başına yapılan yükseköğretim harcamalarının diğer ülkelere göre daha az olduğunu söylemişlerdir.

Yükseköğretim harcamaları bakımından OECD ülkeleri ile Türkiye'yi karşılaştırdığımızda kamusal harcamaların iddia edildiği gibi OECD ülke ortalamasının biraz üstünde olduğunu, özel harcamaların ise OECD ortalamasının altında olduğunu görmek mümkündür. Bu durum ülkemizde yükseköğretimin finansmanında kamu harcamalarının azlığından çok, diğer kaynakların yetersizliği problemi olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Bu gerçeğe birlikte yükseköğretim çağ nüfusunun OECD ülke ortalamasının üstünde olması ve GSMH'nin gelişmiş OECD ülkelerinden az olması, öğrenci başına harcamaların diğer ülkelerin oldukça altında olmasına neden olmaktadır. Türkiye'nin nüfusunun arttığı ve gelecekte daha yüksek okullaşma oranı hedeflendiği için öğrenci başına yapılan kamusal harcamaların giderek daha da azalabileceği söylenebilir. Ancak yükseköğretim mezunu birey sayısının artması GSMH'yi arttırıcı bir etkiye sahip olabilir. Bununla birlikte böyle bir etkinin tek başına çözüm olamayabileceği kestirilebilir. Bu durumda öğrenci başına yapılan harcamayı arttırmak amacıyla yükseköğretim finansmanında kamusal kaynakları arttırmaktan çok yeni kaynaklar oluşturulması gerektiği anlaşılabilir.

Katılımcılardan bazıları yükseköğretim harcamalarının yetersizliğine değinerek, eğer tam kamusal bir mal olarak değerlendiriyorsak ve yükseköğretimi tamamen kamusal finansman ile sürdürmek istiyorsak GSMH içindeki harcama oranını arttırmamız gerektiğini vurgulamıştır:

“Kamu tamamen kamusal olarak finanse edeceğim derse bunu %1,5 çıkarmamız lazım en azından hatta bir de biz geriden geldiğimiz ve öğrenci sayımız çok daha yüksek olduğu için... %2'ler aşamasına çıkarmamız lazım en azından ABD'ye baktığımız zaman %3 ün üstünde %3,5'ler civarında galiba. Yani aslında toparlamak gerekirse siyasi bir karar verilmesi gerekiyor bu kamusal olarak mı finanse edilecek yoksa yarı kamusal olarak mı finanse edilecek, yani bu karar verildikten sonra denirse ki eğer bu sadece kamusal olarak finanse edilecek. O zaman bunun en azından şu an kinin %60 %70 hatta 2 katına çıkması gerektiğini düşünüyorum (K5).”

K5, yükseköğretim sadece kamusal olarak finanse edilecekse, yaklaşık olarak kaynakların iki katına çıkartılması gerektiğini düşünmektedir. Bunun siyasi

bir karar olduğunu vurgulayarak da aslında gizli bir eleştiride bulunduğu söylenebilir. Yükseköğretim öğrencilerinden öğrenim katkısı adı altında toplanan çok düşük bir ücreti kaldırmak, büyük bir kısmı kamudan alınan kaynaklarla finanse edilen üniversiteleri, daha çok kamu kaynağına ihtiyaç duyan bir konuma getirmiştir. Bu durumda katılımcının görüşü ile birlikte değerlendirildiğinde, böyle bir siyasi kararın alınması normal karşılanabilirken, bu kararlar birlikte yükseköğretime ayrılan kamusal kaynağın bütçedeki oranının değişmemesi düşündürücüdür. Sonuçta öğrenciden alınmayan ücret, öğrenci başına harcamayı düşürdüğü için gerçekte öğrenci ödemediği tutar kadar eksik hizmet aldığı şeklinde yorumlanabilir.

4.1.6. Kamusal Kaynakların Tahsisi

Katılımcılara yöneltilen “Kamusal kaynaklar üniversitelere tahsis edilirken, nasıl bir tahsis mekanizması olması gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusunun cevapları doğrultusunda bu temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Katılımcıların tahsis sistemine ilişkin verdikleri cevaplar üç koda ayrılmaktadır. Yükseköğretim kurumlarına kamusal kaynakların ölçüt, sınıflandırma ve ihtiyaç temelli verilmesi gerektiği ile ilgili katılımcıların görüşleri ayrı başlıklar altında özetlenerek sunulmuştur.

Ölçüt Temelli

Kamusal kaynakların yükseköğretim kurumlarına tahsisinde ölçüt temelli bir yaklaşımın belirlenmesi gerektiğini ifade eden katılımcıların görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir:

“Tahsis sürecinde objektif kriterleri göz önünde bulunduruyor musunuz? Daha iyi performans gösteren üniversiteleri ön plana çıkarıyor musunuz? (K4).”

“Her üniversiteye bir kere eşit davranmayacaksınız. Yayın sayısı, bulduğu patent, mezun ettiği doktora öğrencisi sayısı devletin sağladığı kaynağın miktarını belirlemede dikkate alınacak parametreler olabilir. Ara eleman yetiştiren üniversitelerde öğrenci sayısı önemli bir gösterge olabilir (K1).”

“Tabii burada üniversitelere aktarılacak olan kaynakların verilecek olan kaynaklar ödenekler konusunda ölçütler belirlenebilir. Üniversitelerin yapmış olduğu yayınlara bakılabilir. Üniversitenin öğretim üyesi sayısına bakılabilir. Üniversitenin öğrenci sayısına bakılabilir. Öğrenci başına belli bir maliyete göre

bunlar göz önünde bulundurulabilir. Ama sonuçta belli ölçütler koyulabilir. Bize bu olmuyor bizde pazarlık usulü var ve bir önceki yıla göre belli bir artış söz konusu. Yani bu performans sistemi de bizde çok uygulanan bir sistem değil (K6).”

Katılımcılar üniversitelere kaynak ayırırken birtakım ölçütlerin dikkate alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu ölçütler nedeniyle yükseköğretim kurumlarının performansları ile orantılı olarak bütçe elde edecekleri iddia edilmektedir. Hemen hemen tüm Avrupa ülkeleri yükseköğretim kurumlarına kamusal kaynakların tahsisinde finansman formülleri kullanmaktadır (EURYDICE, 2008). Kerkvliet ve Nowell (2014)’da Amerika merkezli olarak yaptıkları çalışmada üniversitelerin öğrenci kabul ve devam oranlarının yasa koyucular tarafından belirlenen yükseköğretim finansman stratejileri üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedirler. Finansmanın paylaşılması gibi önemli bir rolü olan ölçütlerin öncelikle objektif olması istenmektedir. Ölçütlere dayalı olarak finansmanı belirleyen formüllerin, kamu maliyesinin şeffaflığını, uygun finansmanı objektif olarak kurumlar arasında dağıtarak ve aşırı siyasi baskılardan sakınarak artırma yolları olarak görülmektedir (EURYDICE, 2008). Katılımcılar ölçüt olarak da yayın sayısı, patent sayısı, mezun edilen doktora öğrencisi sayısı, öğretim üyesi sayısı ve öğrenci sayısı değişkenlerinin kullanılabilceğini belirtmişlerdir.

Sınıflandırma Temelli

Kamusal kaynakların yükseköğretim kurumlarına tahsisinde sınıflandırma temelli bir yaklaşımın belirlenmesi gerektiğini ifade eden katılımcıların görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Üniversiteleri sınıflandıracaksın araştırma üniversitesi işte öğretim üniversitesi, eğitim üniversitesi hatta ben şunu ileri sürüyorum. Meslek yüksekokulları da bağımsız üniversiteler gibi yapıp ayrı bir kategoride değerlendireceksin (K1).”

“Türkiye’de mesela üniversiteleri sınıflandırmak gerekiyor. Bir araştırma üniversiteleri olacak, iki eğitim üniversiteleri olacak. Şimdi sen böyle sınıflandırırsan kaynakları daha etkili dağıtabilirsin. Şimdi bir üniversiteye dersin eğitim üniversitesinin, öğretmensin sana bu kadar kaynak veriyorum, der. Diğeri uluslararası bir proje yapıyor ona bu kaynağı verelim (K9).”

“Tematik üniversite yok bizde. Yani üniversitelerimizi işte kitlesel eğitim üniversiteleri, araştırma üniversiteleri, topluma hizmet veren üniversite, öğretim üyesi yetiştiren üniversite diye ayıramıyoruz yani... Tabii ki ayırmamız gerekir. Anglo sakson ülkelerinde bu kabaca eğitim ve araştırma üniversiteleri diye ayrılıyor ama bu da yeterli değil (K13).”

Katılımcılar üniversiteye kamusal kaynağın tahsisinde sınıflandırma temelli bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini söylemektedirler. Böyle bir yöntemin etkinlik açısından daha başarılı olacağı ifade edilmektedir. Üniversitelerin genel olarak araştırma ve eğitim olmak üzere ikiye ayrılabilceğini ancak daha ayrıntılı bir sınıflandırmanın da yapılabileceğini vurgulamaktadırlar.

İhtiyaç Temelli

Kamusal kaynakların yükseköğretim kurumlarına tahsisinde ihtiyaçların dikkate alınması gerektiğini ifade eden katılımcıların görüşlerinden bazıları:

“Ülkenin bölgesel ihtiyaçları halkın ihtiyaçları o bölgedeki ekonomik ihtiyaçlar onun gibi bunlar dikkate alınır ve demokratik planlama ile üniversiteden gelen gerçek yani sahici yani masa başında şey yapmak değil a üniversiteyi veya şu kişisel ilişkiyle. Hani şu milletvekiline daha çok hani değil ihtiyaçlar üzerinde dolaylı ve doğrudan vergilerle oluşturulan havuzla bu ihtiyaçlar zincirine kaynak aktarılması lazım. Ve kaynağın kullanımına üniversitenin kendisi karar vermeli (K7).”

“Birim öğrenci maliyetinin net olarak ortaya koyulması gerekiyor. Bölgeler ve programlar bazında farklılaşmalar olabilir... ama bir öğrencinin öğrenim maliyetinin elimizde bir formülü olması lazım (K3).”

“Hem öğrenci sayısı hem üniversitenin fiziki boyutları da dikkate alınmalı artı ve yöre farklılıkları da dikkate alınmalı. Söz gelimi Kars'ta iktisadi İdari Bilimlerde okuyan bir öğrenciden 500 lira harç alıyorsak ODTÜ'deki öğrenciden 1500-2000 hatta 3000 lira almamız lazım. Niye çünkü Kars'ta muhtemelen baktığınız zaman sadece fakülte dekanı profesör, diğerleri işte belki doçent dahi bulunmuyor. Ya birkaç tane yardımcı doç çoğu da öğretim görevlisi okutman vesaire. Dolayısıyla orada sunulan hizmetle ODTÜ'deki veya efendim Boğaziçi'ndeki yükseköğretim hizmetinin kalite bakımından çok büyük farklılıkları var. Her iki iktisat öğrencisinden de 500 lira harç almak çok büyük bir adaletsizlik olur (K5).” olarak ifade edilmiştir.

Katılımcılar kaynak tahsisinde üniversitelerin ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiğini yukarıdaki ifadelerle anlatmışlardır. Bu anlamda birim öğrenci maliyetlerin hesaplanmasının ihtiyaç temelli kaynak tahsisinde önemli bir aşama olduğu söylenebilir. Malta’da, kamu ödeneğinin miktarı, personel sayısına ve kayıtlı öğrencilere dayalı gelecek yıla yönelik mali ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir (EURYDICE, 2008). Bölgelere, programlara ve öğretim kadrosuna göre kaynak ihtiyacının farklılaşacağı görüşü üzerine kurulu bu sistemde, kaynak tahsisinin ihtiyaç temelinde giderilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Kamusal kaynakların ölçüt, sınıflandırma ve ihtiyaç temelli olarak tahsis edilebileceğini belirten görüşlere ek olarak tahsis sisteminin sahip olması gereken niteliklerle ilgili olarak katılımcılar ek görüşler belirtmişlerdir.

“... karışık kompleks bir sistemde siz finansmanı mümkün olduğunca basit göstergelerle ilişkilendirmeniz gerekiyor.

1- Herkese anlatabilmelisiniz.

2- Çok kolay bir şekilde saptayabilmeniz lazım vereceğiniz ödenekleri...

... İngiltere bunu yapmış, 30 küsur tane gösterge üzerinden... İngiltere bile becerememiş ki yani onların hani bu konuda bize göre uı bu süreçlere hâkimiyeti falan çok yüksek ve çok daha tecrübeliler, yani dolayısıyla ben hani bu tahsis mekanizmasında mümkün olduğunca basit az sayıda değişkenin olmasını ... ve ... herkes tarafından anlaşılabilir olmasını düşünüyorum (K4).”

K4’ün görüşleri genel olarak kamusal kaynak tahsisinde ölçüt temelli yaklaşımın benimsenmesi gerektiği üzerinedir. Bununla birlikte yükseköğretim sisteminin çok karışık ve kompleks bir sistem olmasından dolayı bu ölçütlerin herkes tarafından anlaşılabilir olmasını gerektiğini düşünmektedir. Böylece karar vericilerin tahsis sistemini bu basit göstergelerle herkese anlatabileceği ve üniversiteler verilecek kaynakların çok kolay belirlenebileceğini iddia edilmektedir.

Kaynak tahsis mekanizması ile ilgili teknik cevap veren bir başka katılımcının görüşü ise şöyledir:

“Kaynak tahsisi etkinlikle alakalı bir şey. Etkinliği biz üç şekilde ölçeriz. Fayda-maliyet analizi adı altında geçen bu üç tekniğimiz içsel getiri oranı, daha doğrusu getiri oranı. Fayda maliyet oranı, diğeri de net hale hazır değer daha doğrusu bugünkü değer dediğimiz bir kavram (K10).”

Katılımcı kaynak tahsisinin etkinliği belirlediğini vurgulamaktadır. Etkinliği ise fayda-maliyet analizi, getiri oranı ve net bugünkü değer yöntemleri ile belirleyebildiğimizi belirtmektedir. Katılımcı kaynak tahsisinde devletin hangi alandan ne kadar getiri elde ettiğini hesaplayarak yatırım yapması gerektiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda örneğin fayda maliyet analizi, kamu için eğitim politikalarının tespitinde ve özellikle etkin bir finansman yapısının belirlenmesinde önemli bir rehberlik hizmeti sunmakta, aynı zamanda bireylere alternatif yatırımlar arasında bir değerlendirme imkânı sağlamaktadır (Gölpek, 2010). Ancak eğitim, etkileri uzun dönemde ortaya çıkabilecek faydalar ürettiği için sadece bu hesaplara bağlı olarak kaynak tahsisi yapmanın çok doğru olmayacağı söylenebilir.

Katılımcıların görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde; yükseköğretim kurumlarının ihtiyaçları ve performanslarını dikkate alarak nesnel, herkesin kolaylıkla anlayıp kabul edebileceği göstergelerle ilişkilendirilmiş bir kaynak tahsis sisteminin kurulması gerektiği ifade edilebilir.

4.1.7. Bütçe Sistemine İlişkin Görüşler

Katılımcılara yöneltilen “Kamu tarafından belirlenen kaynak kuramlara hangi bütçe sistemine göre verilmelidir?” sorusunun cevapları doğrultusunda bu temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Katılımcıların bütçe sistemine ilişkin verdikleri cevaplar iki grupta toplanmaktadır. Birinci ve çoğunluğun ifade ettiği torba bütçe, diğeri ise torba bütçenin olumsuz bir sonuç üreteceğine ilişkin bir katılımcının görüşüdür.

Üniversite verilen kaynağın torba bütçe şeklinde verilmesi gerektiğini düşünen katılımcıların görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Valla torba bütçe olursa mali özerklik olur zaten. Bütçeyi başta verecek bir yıllık iki yıllık neyse ama sonrada hesap soracak bir mekanizma olması gerekiyor. Üniversite çok hızlı hareket edemiyor var olan sistemde bu da vakıf üniversiteleri ile rekabette sıkıntılar yaratıyor (K1).”

“Tek tek kalem, kalem veriliyor birçok yerlerde torba oldu sanıyorum. Torba verilmesi doğru bence biraz ama mesela bütçe programında bu ayrıntıları bilmek lazım (K3).”

“... bu ödenekleri aktarma birinin yerine diğeri kullanma vs. gibi yetkileri de genelde merkezi yönetim kendi elinde bulunduruyor hani dolayısıyla

üniversitelerin esnekliği bu ödenek kullanımı anlamındaki kısıtlanıyor, bu tertip bazlı bütçede. Bizimki şimdi biraz karma bir sistem oldu. Yani biz tertip bazında tahsis ediyoruz ama hani diyoruz ki üniversitelere işte buradan buraya aktarma yetkisi belli sınırlar dâhilinde sizdedir, diyoruz (K4).”

“Şimdi diyelim ki bütçe de size deniyor ki şu kalemdede yapacağın vereceğim rakam beş yüz ya da bin liradır. Siz bütçe taslağını hazırlarken ancak o kaleme bin lira para koyabiliyorsunuz daha fazlasını koymanız olanaklı değil. Peki, ona da diyor ki yangın tüpü alabilirsiniz diyor. Aktaramıyorsunuz. Zaten aktarmanız olanaklı değil. Bizim bütçelerimizin büyük çoğunluğu %85'in üzerindeki bir rakamla personel aylıklarına iş gören aylıklarına gidiyor. Zaten geriye kalan %15'lik, %13'lük bir rakam onu da hizmet alımları kırtasiye alımları elektrik, su, doğalgaz gibi birtakım şeyler söz konusu. (K6).”

Torba bütçe sisteminin uygulanması gerektiğini vurgulayan katılımcılar, özerkliği ve esnekliği vurgulamışlardır. Bütçe kullanımı konusunda esnekliği kısıtlı olan tertip bazlı bütçeye göre torba bütçenin daha esnek olduğu bu yönüyle de mali özerkliği kısmen sağladığı söylenebilir. Tertip bazlı bütçede üniversite kendi önceliklerine göre bütçeyi kullanmadığı için üniversiteler arasında farklılaşma da olmamaktadır.

Torba bütçenin olumsuz sonuçlar üreteceğini vurgulayan katılımcının görüşleri ise şöyledir.

“Torba bütçe verildiği takdirde rektör, o paranın altından girer üstünden çıkar. Yerler o parayı. Kaynak israfi yaparlar, kanuna uygun yaparlar kimse de bir şey yapamaz (K9).”

Katılımcı torba bütçenin sağladığı esnekliğin rektörler tarafından kötüye kullanılabileceğini düşünmektedir. Kültürel boyutta olan bu soruna tam anlamı ile bir çözüm bulmanın sadece finansman ile ilgili olmadığı bilinmekle birlikte, hesap verebilirlik uygulamaları ile bu sorunun önüne geçilebileceği söylenebilir. Russell (1954: 81) bütçenin yürütülmesi ve kontrolü için nihai sorumluluğun mütevelli heyette olması gerektiğini belirtmektedir. Katılımcının kaynakların kullanımı bakımından bireylerin yanlış tercihler yapabileceğine ilişkin kaygısı, mütevelli heyeti uygulaması ile giderilebilir.

Katılımcıların görüşlerini genel olarak değerlendirdiğimizde, çoğunluk torba bütçe sisteminin uygulanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların genel görüşlerini destekler nitelikte, İlyas (2012: 153) da tertip bazlı bütçe uygulamasından vazgeçilerek, torba bütçe sistemine geçilmesini önermektedir.

4.1.8. Yükseköğretimin Özel Sektör Tarafından Sunumuna İlişkin Görüşler

Katılımcıların görüşme sürecinde yükseköğretimin özel sektör tarafından sunumuna ilişkin görüşleri doğrultusunda bu temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir. Katılımcıların görüşlerinin bu tema altında genel olarak ikiye ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu temaya ilişkin vakıf ve özel üniversite olmak üzere iki temel bulguya ulaşılmıştır. Aşağıda vakıf yükseköğretim kurumlarının hizmet sunumuna ilişkin katılımcı görüşleri verilmiştir:

“Vakıfların bu işe girmesi bu anlamda olumlu. Şu anda biliyorsunuz yeni yasada özel üniversite de. Bütün bunlar tabii yüksek öğretime yapılacak özel harcamalarında artırılması anlamına gelecek (K2).”

“...kamu olmazsa bile şöyle devletin yerine bir şirket geçiyor. Özel vakıf üniversitelerinde vakıf geçiyor fakat o şirkette kâr ettiği için değil. Diyelim ki Sabancı Üniversitesi Sabancı üniversiteden kâr etmiyor. Kendi ihtiyaç duyduğu insanı yetiştiriyor olabilir. İyilik, topluma destek vermek için. Yoksa üniversiteye yaptığı desteğin karşılığını üniversiteden gördüğünü sanmıyoruz biz (K3).”

“Şimdi şey yani yükseköğretim dediğimiz zaman sosyal bir faydadan bahsediyoruz zaten bu sosyal faydayı vakıf yükseköğretim kurumları sağlıyorsa ki sağlıyor. Bunun şey yapılması gerektiğini düşünüyorum. Ben bu sağlanan sosyal fayda için kamunun sosyal finansmana dâhil olması gerektiğini düşünüyorum (K5).”

“Son dönemde vakıf üniversitelerinin sayısı arttı. Çünkü talep fazla, bu talebi karşılayacak arzı devlet yapıyordu. Fiziksel imkânları kurmada finansman zorlukları nedeniyle sıkıntı yaşamaya başladı. Özel kesimin de bu alanda hizmet vermesinin yolunu açtı (K10).”

Katılımcılar yükseköğretim sistemine vakıf yüksek öğretim kurumlarının önemli bir katkısı olduğunu düşünmektedirler. Vakıf üniversitelerini mevcut yükseköğretim sisteminin bir alternatifi değil, bir parçası olarak görmek

gerekmektedir (Söyler ve Karataş, 2011). Vakıf yükseköğretim kurumlarında yapılan harcamaların yükseköğretim sistemi için harcanan özel kaynaklar olduğu düşünüldüğünde yükseköğretim finansmanına bu üniversitelerin destek olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir anlatımla vakıf üniversitelerinin sayısının artması yükseköğretim finansmanı içindeki özel harcamaların miktarını yükseltecektir. Özel üniversitelerin yükseköğretim hizmeti sunumuna ilişkin katılımcıların görüşleri ise şöyledir:

“... şirketlerimiz holdinglerimiz mademki bu üniversitelerimizi yeni YÖK yasasına göre anonim şirketler kurabilecek biliyorsunuz, baktıysanız ... Kurulması planlanan bu özel üniversiteler holdingler, şirketler için burslu özel öğrenci okutabilecekleri gibi maliyetini tamamen onlar karşılamak üzere ve onlar adına öğrenci de yetiştirilebilir (K5).”

“Özel veya vakıf olarak bu hizmeti paralı olarak sunacak olanlar varsa bunu sunsunlar ama bu kurumlara devlet kaynak aktarmasın. Vakıf veya özel kurumlara devlet kaynak aktarmasın. Devlet arsa vermesin, devlet bina vermesin, devlet vergi indirimi yapmasın. Yani o kişiler, kurumlar elbette ki hizmetlerini sunmak isterlerse sunsunlar. Almak isteyenler de almak isterlerse alsınlar. Ama devlet kendi kaynaklarından toplumun kaynaklarından buraya bir aktarma yapmasın (K6).”

“Özel sektör olsun devlet olsun çok da farkı yok....üniversiteler açılсын tabii ama denetimi de adam gibi yapılsın (K9).”

“Vakıf ve özel üniversiteleri devlet bütçesi ile desteklenmemeli. Bu üniversiteler kendi kaynakları ile ayakta kalmalı. Şu olabilir, tabii desteklememeli derken, yani buyurun bu parayı siz alın şeklinde değil. Yani özel üniversite tıpkı bir proje sunacak gibi projelerini sunup bunun karşılığında bir kamu bütçesi alabilmelidir..(K13)”

Katılımcıların görüşleri incelendiğinde özel üniversitelerin, devlet tarafından denetimi yapılmak ve kamusal kaynakların belirli şartlar altında verilmesi şartıyla açılmasını destekledikleri anlaşılmaktadır. Diğer bir anlatımla katılımcılar özel ya da vakıf üniversitelerin açılabileceğini ama bu üniversitelere kamusal kaynakların yalnızca belirli şartlar altında verilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

Sonuç olarak vakıf üniversitelerin sayısının artırılması ve özel üniversitelerin açılması yükseköğretim finansmanına özel kaynakların daha fazla girmesine neden olabilecektir.

4.1.9. Öğrenciden Ücret Talep Etmenin Etkileri

Katılımcılara yöneltilen “Öğrencilerden yükseköğretim için ücret talep etmemizin etkileri neler olabilir?” sorusunun cevapları doğrultusunda ve genel görüşme verileri doğrultusunda bu temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir. Katılımcıların bu konuda farklı görüşlere sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Aşağıda katılımcıların, öğrenciden ücret talep etmenin etkilerinin ne olabileceği ile ilgili görüşlerinden bazılarına yer verilmiştir:

“Talebi kısmen sınırlayabilir. Fakat bizde hâlihazırda zaten yüksek talep. Devlet faizi düşük krediler verebilir. Ben illa paralı olması gerektiğini düşünenlerden değilim fakat paralı olmadan piyasa mantığı girmeden işin içine verdiğiniz kaynaklar bir şekilde heba oluyor. Yoksa rasyonelleşmiyor. Adam şimdi bakıyorsun diyelim ki fizik bölümü hiç öğrenci gelmeyecek adam okumayacak, okusa bile adam işsiz kalacak biliyor bunu fakat bedava. Bedava olduğu için işte gideyim de diyor okuyayım ne olacak diyor (K1).”

“... belki kısa ve uzun vade de diye ayırmak lazım bu sorunu cevabını kısa vadede bir düşüş olacağını bende tahmin ediyorum böyle bir sisteme geçilirse ister istemez bir refleks verecektir insanlar hani u şu ana kadar hep bedava yani artık bu seneden itibaren bedava biliyorsunuz. Bedavayı alarak para almaya başladıkları hizmetleri insanlar ciddi paralar ödeyerek almaya başlayacaklar kısa vade dediğim bir 10 15 sene belki bir u gerileme u yaşayabiliriz yükseköğretimde. Bu bir hazmedildikten ve sistemin zannedildiği kadar kötü olmadığını u görüldükten sonra u tekrar bugünkü seviyelere gelebilir yaklaşabilir diye düşünüyorum (K4).”

“Öğrenciler katkıda bulunursa, rasyonelleşebilir belki daha çok üniversiteye sahip çıkar. Para veriyorum diye dersleri kaynatmaz kaçmaz. (K3).”

“...insanlar yani ödeyemeyeceği bir güce ulaşmadığı müddetçe yükseköğretim hizmetinden etkilenmezler... Dolayısıyla eğitimde harçların yükseltilmesinin ve hatta yüzde yüz arttırsanız dahi talebi etkileyeceğini zannetmiyorum. Harçların belli oranda artırılmasının şu şekilde paydasının da

olacağını düşünüyorum. Bedava verilen hizmet genellikle bireyler tarafından yeterli öneme ii yeterli önem verilmiyor (K5).”

“Talebi etkiler tabii. Şöyle ki çalışkan öğrenciler maddi durumu da iyi olmayan orta gelir grubu belki daha iyi sınava hazırlanıp kamuya girmeye çalışır. Hakikaten puanı düşük olan ailesinin de durumu iyi olan öğrenciler özeli tercih eder. Çünkü puanlar düşüktür. Kısmen etkinliği sağlar ama...(K10).”

Katılımcıların görüşleri incelendiğinde öğrenciden ücret talep etmenin talebi kısa vadede düşüreceği, talebi etkilemeyeceği, öğrenci tercihlerini rasyonelleştireceği ve yükseköğretime daha çok sahip çıkılacağı görüşlerinin savunulduğu anlaşılmaktadır. Türkmen (2009: 44) Türkiye örneğinde öğrenim ücretlerine daha yüksek katılımın yükseköğretimde talep daralması yaratmayacağını ancak talebin rasyonelleşeceği görüşünü savunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bireyler maliyetine katıldıkları bir yükseköğretim hizmetine daha büyük bir önem atfedebileceklerdir. Bununla birlikte yükseköğretim hizmetinden birinci derecede yararlanan öğrencilerin gelecekteki kazançlarına göre maliyete katlanmalarının etkinlik ile ilgili de gerekçeleri bulunmaktadır (Gölpek, 2011d).

4.1.10. Yükseköğretim Öğrencilerine Destek

Katılımcıların görüşme sürecinde, yükseköğretim öğrencilerine destek ile ilgili görüşleri doğrultusunda bu temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir. Yükseköğretim öğrencilerine katıldıkları/katlandıkları eğitim maliyetine destek olması amacıyla verilmesi gereken destek ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

“Başarısı yüksek ama ihtiyacı yüksek olanlara daha fazla destek verecek bir sistem ama hani başarısı da çok fazla değil ihtiyacı da pek yok onlardan belki daha çok kaynak düşünülebilir (K1).”

“Başarılı ancak ekonomik yönden gücü olmayan çocukların gençlerin eğitim hizmetini sağlamak bunun için burs vermek devletin temel görevi bu anayasal bir görevdir. Devlet bunu yapmak zorundadır. Burs iyi etkili bir burs sistemi kurulabilirse yani gerçekten çalışkan başarılı ancak ailesinin ekonomik durumu uygun olmayan gençlerin çocukların devlet tarafından burs verilerek okutulması gerekiyor. Böyle bir sistemi kurmamız gerekiyor (K6).”

“Gelişmiş ülkelerde ciddi bir burs sistemi de var yani şimdi 1 milyon kişiye ekmek vermek yerine doktorada 500 kişiye burs vermek teşvik edilebilir yani şimdi bu manada birazda elitist olmak zorundayız. Yani herkes yükseköğretim mezunu olsun herkesin boyu 1,90 olsun sarışın mavi gözlü olsun demek gibi bir şey bu (K11).

Yukarıdaki görüşler incelendiğinde öğrencilere, devlet tarafından sağlanan desteğin başarı ile ilişkilendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Böylece sosyal devlet olmanın bir ilkesi olarak yükseköğretime düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrencilerin desteklenmesi ile fırsat eşitliği yönünde bir uygulama olabileceği belirtilmiştir. Diğer taraftan katılımcılar, başarılı ancak maddi durumu yetersiz öğrencilerin desteklenmesi gerekliliğini anayasal bir zorunluluk olarak ifade etmektedirler. Birçok aile yükseköğretimin maliyetlerine katlanamamakta, bir kısım aile üniversite öğrencisi olan çocuklarının günlük masraflarını bile ödeyememekte ya da bunu ödemek istememektedirler (Meriç, 1995: 3). Bu açıdan da bakıldığında destek talebinde bulunan tüm öğrencilerin desteklenmesi gerektiği söylenebilir. Ekonomik durumu yetersiz olan öğrencilerin desteklenmesi gerektiği katılımcıların vurguladıkları gibi fırsat eşitliğini geliştirici bir uygulama olabilecektir. Ancak eşit başarıya sahip farklı ekonomik düzeyden gelen öğrenciler arasında fırsat eşitliğini nasıl sağlayabileceği tartışmasının eksik olduğu söylenebilir.

Yükseköğretim öğrencilerine verilecek desteğin bir ölçüte bağlı olmaksızın her öğrenciye verilmesi gerektiği yönünde bir görüş de bulunmaktadır:

“Neoliberal düşüncenin sözcülerine göre, üniversite eğitiminden orta ve üst gelir gruplarından bireyler yararlanıyorsa şayet, ee bunlar kendileri ödesinler yoksul çocuklarına da burs ve şey vericem bursu vermeyecem kredi veririm. Finans sektörüne kaynak sağlamak için yapacak bunu. Böyle bir argümanla yola çıkıyorlar. Ama ben buna katılmıyorum bir orta sınıftan gelir getiren çocukların ailelerinde ciddi bir fedakârlıkla okuttuğunu düşünüyorum birincisi. İkincisi de burs verme olanağını ancak başarıya endeksleyerek çok üstün başarı gösterenlere burs ama büyük bir kısmına kredi vermek istiyorlar. Çünkü bankacılık sistemi biliyorsunuz. Sürekli olarak konut kredisi, değişik tüketim kredileri, eğitim kredisi filan diye sıkça gençleri borçlandırmanın gelecekteki gelirlerine finans sektörünün el koymasını sağlayacak bir yöntem bu (K7).”

Katılımcının görüşünün arkasında neoliberal politikaların eleştirisi bulunmaktadır. Bu düşünceye göre yükseköğretim kurumundan hizmet alan her öğrencinin devletten destek alarak ya da almayarak eğitimlerinin maliyetini ödemelerinin yükseköğretimi alınır satılır bir meta haline getireceğidir. Bu nedenle yükseköğretimdeki maliyetlerin devlet tarafından karşılanması, öğrencilerin yükseköğretim eğitimi alırken oluşan temel yaşam giderlerini karşılamaları içinde burs verilmesi önerilmektedir. Ancak bu düşünce kaynak yetersizliği, yükseköğretimi kitleselleştirme gibi amaçlarla birlikte böyle bir uygulamanın ne kadar sürdürülebilir olacağı ile ilgili şüpheleri içinde bulundurmaktadır. Bununla birlikte öğrencilerin yükseköğretimde herhangi bir maliyete katlanmadıklarında tercihlerinin rasyonelleşmeyeceği düşünülmektedir.

Vakıf yüksek öğretiminde okuyan öğrencilere, devlet okullarında okuyan öğrencilere benzer bir şekilde destek verilmesi gerektiği ile ilgili olarak K4 şunları ifade etmiştir:

“Öğrencilere vakıf yükseköğretim kurumlarında okuyan öğrencilerinde devlet üniversitelerinde okuyan öğrencilere benzer kredi hizmetlerinden faydalanabilmesini önermişim böyle dolaylı bir fayda sağlanmalı diye düşünüyorum uzun vade de vakıf üniversiteleri de şey sağlıyor, sosyal fayda sağlıyor. Onlara hani doğrudan olur dolaylı olur. Dolaylıdan kasıt hani düşük faizli kredi almalarını sağlamak, hani arazi tahsisi vs. gibi olur hani bu tür faydaların hizmetlerin sunulması gerektiğini düşünüyorum (K4).”

K4 burada vakıf üniversitelerinin, yarattıkları sosyal fayda ölçüsünde desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Yükseköğretimdeki ülke politikalarının kitleselleşme hedefleri varsa vakıf yükseköğretim kurumunun devletin yükünü hafiflettiği söylenebilir. Vakıf üniversitelerinin finansman kaynakları kurucu vakfın katkıları, öğrenci katkı payları ve devlet yardımlarıdır (Söyler, 2008: 63-69). Altunbaşak (2011) vakıf yükseköğretim kurumlarında okuyan öğrencilere devlet tarafından kredi programı uygulanması gerektiğini ifade etmektedir. Devletin imkânlarının özel teşebbüs tarafından kullanılması yönünde yapılan rasyonel dayanağı olan itirazlara ise vakıf üniversitelerinin devletin yükünü aldığını belirterek ve kar-zarar hesabı yaparak cevap vermektedir. Vakıf yükseköğretim kurumunda okuyan bir öğrenci devlet üniversitesinde okuduğunda hâlihazırda maliyetinin büyük bir kısmı kamusal finansman ile sağlanmaktadır. Öğrenci vakıf üniversitelerinde

öğrencim görürken devlet üniversitelerinde olduğu gibi burs ya da kredi sistemleri ile desteklenirse, devletin öğrenci başına yaptığı harcamadan daha küçük bir bedelle okullaşma oranını yükseltebileceği söylenebilir.

Yükseköğretim öğrencilerine burs ya da kredi yoluyla destek sağlamanın yükseköğretim finansmanı ile ilgili bir konu olmadığı yönünde de bir katılımcı görüş belirtmiştir:

“Ödeme güçlüğü olan öğrencileri, üniversitenin kendi üniversitenin çözeceği bir sorun olarak görmüyorum onları. Onlar toplum bizim vakıflar, dernekler falan veya yüksek öğrenim kredi yurtlar kurumu esas işte bunun için kurulmuştur. Dolayısıyla üniversitenin değil de onu ailesinin toplumun bireylerinin hayırsever kuruluşların sivil toplum kuruluşlarının belki devleti de katmayı düşünürsek kredi ve yurtlar kurumunun çözmesi gerektiğini düşünürüm (K5).”

Katılımcı yükseköğretim finansmanının nasıl oluşacağı ile öğrenciye yapılacak desteğin birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Devletin anayasal sorumluluğu ile birlikte ekonomi, sağlık, adalet gibi alt sistemlerinin daha iyi işleyebilmesi için sistemin temel belirleyici aktörü olması gerektiği ifade edilebilir.

Katılımcılardan bazıları yükseköğretim öğrencilerini destekleme konusu ile ilgili yukarıda ifade edilen görüşlerden farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüşler:

“Öğrenciye krediyi vereceksin ama sonra da alacaksın, peşine düşeceksin. Bunu anayasaya koyacaksın diyeceksin ki af kanunu çıkmayacaktır... Yükseköğretim kurumları öğrenciye verilen kredilerin geri dönüşlerini kendileri takip etsinler. (K9).”

“Uzun süreli borçlanma mekanizmaları kurulabilir onları çeşitlendirmek gerekmektedir. Borçlandırmayı kamuda yapabilir, bankalarda yapabilir. Kamu denetleyici düzenleyici olur bu tür fonlamalar sigorta şirketleri devreye girebilir. Yani ailelerin bu işte bir sorumluluğu olduğunu anlatmak gerekiyor. Eğitim hizmetleri pahalı bir hizmet ve eğitim hizmetinden yararlananların katkı sağlaması lazım (K8).”

“Devlet bu kredileri veriyor ama ne kadar geri alınabiliyor. Geciktirenlerden faizi alınıyor ama adresi bulunamayanlardan alınamıyor. Yani orada etkili bir burs ve kredi sistemi kurulmuş olsa ... yoksul olanlar içinde burs sistemi ile okutmak söz konusu olsa belki bu bir anlamda kurgulanabilir (K6).”

“Avustralya gelire dayalı kredi uygulaması ilk gerçekleştiren ülke, çok da başarılı oldular. Ne yaptılar öğrenciye, Türkiye’de ev kredilerinde olduğu gibi uzun bir süre için borçlandırıldılar. Sonra öğrenciden geri aldılar bu krediyi. Böylece alt gelir gruplarından da insanlar eğitim hizmeti almış oldu. Alt gelir grubundan biri üst gelir gurubuna geçebildi. Yani bir gelir adaleti sağlandı. Devlet bunu bir aracı kuruluş yardımı ile gerçekleştirebilir... ancak devlet bu işte garantör olmalıdır (K10).”

Katılımcılar yükseköğretim alan öğrencilerin desteklenmesi gerektiğini ancak bu desteğin öğrenciden tekrar alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Yükseköğretimin diğer yatırım araçlarından daha fazla ekonomik getiri sağlaması nedeni ile öğrencilerin özel sermaye piyasalarında eğitim giderlerini karşılamak için borçlanabilmeleri mümkündür (Meriç, 1995:3). Benzer şekilde Friedman gibi iktisatçılar öğrencilere aile gelirlerinden bağımsız, gelecekteki gelirlerine bağlı olarak öğrenim ücretleri veya diğer yükseköğrenim masraflarını karşılamaları için borç verilebileceğini belirtmişlerdir (Chapman ve Ryan, 2002: 64). Benzer bir görüş ifade eden Türkmen (2009: 46) de gelire dayalı finansman uygulamalarının doğru tasarlandıklarında yükseköğretimin finansman sıkıntılarını önemli ölçüde çözebilme avantajları olduğunu ileri sürmektedir. Courtioux (2008: 3) yükseköğretimde gelire dayalı kredi sistemini uygulamanın çeşitli motivasyon kaynakları olduğunu belirtmektedir. Courtioux’un ifade ettiği motivasyon kaynaklarından en önemlilerinin yükseköğretimin gelir kaynaklarını arttırma, fakir aile kökenli öğrencilerin okullaşma oranını arttırma, bireysel getirileri düşük ama geniş pozitif dışsallık üreten alanlara bireylerin erişimini sağlama olduğu söylenebilir. Gelire dayalı kredi sisteminin daha geniş bir öğrenci grubuna uygulanabilir olmasının farklı kazanımlarını olabilecektir. Örneğin, öğrencilerin büyük bir kesimine destek sağlanması yoluyla erişimin arttırılması toplumda sosyo-ekonomik hareketliliğin artmasını sağlayacak ve kalifiye işgücü gibi net bir pozitif etkiye neden olabilecektir. Akça (2012: 102)’da yaptığı araştırmada bu görüşleri destekler nitelikte, Türkiye’nin ekonomik ve sosyal gerçekleri içerisinde uygulanabilecek olan en uygun

yükseköğretim finansman modelinin gelire bağlı kredi yöntemi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Güngör Göksu (2014)'da liberalleşme yolunda hızla yol alan Türkiye için gelire dayalı kredi sisteminin yükseköğretimin finansmanında etkin bir model olabileceğini ifade etmektedir.

Katılımcılar ayrıca öğrenciye verilen kredinin verildikten sonra takibinin yapılmasının önemine dikkat çekilmiştir. Çünkü verilen desteğin geri alınarak yükseköğretim finansmanında bir döngü oluşturulması gerekmektedir. Katılımcının geri ödemelerinin takibini her üniversitenin kendi oluşturacağı birimler aracılığı ile yapması önerisi dikkate değerdir. Burada öğrencilerden geri alınan desteklerle kurumun sonraki yıllarda finansmanının bir kısmının karşılanabileceği planlanmaktadır. Yine bu görüş, istihdam ile ilişkilendirilemeyen bölümlerin, geri ödeme alamayacakları için kapanmak zorunda kalacağını vurgulamaktadır. Bu görüşünde gizli bir kalite standardı oluşturmaya dönük olduğu söylenebilir. Benzer şekilde diğer katılımcı (K10) devlet eliyle ya da bankalar gibi aracı kuruluşlar vasıtasıyla öğrencileri borçlandırma yoluna gidilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Bunu yaparken devletin denetleyici, düzenleyici olmasını bir zorunluluk olarak ifade etmiştir. Ayrıca öğrenci ile birlikte ailenin de sorumluluğu paylaşmasını vurgulayarak, geri ödemelerde ailenin kefil olması gerektiğini ima etmiştir. Katılımcının burada sorumluluk alanını genişleterek, yükseköğretimde etkinliği sağlamayı öncelediği düşünülmektedir. Öğrenci harçları ve destekleri, Avrupa seviyesinde anlaması ve karşılaştırması oldukça zor olan konulardandır. Bunun temel nedeni, dikkate alınması gereken sayısız boyutun olması ve veriler arası ilişkilerin son derece detaylı olmasıdır (EURYDICE, 2011: 47).

Yükseköğretim öğrencilerine destek ile ilgili katılımcıların görüşlerini genel olarak değerlendirdiğimizde, alanyazında son yıllarda üzerinde çokça durulan, ilk uygulaması Avustralya'da yapılan gelire dayalı kredi sisteminin (income convergent loans) Türk Yükseköğretim Sistemi için de uygulanabilir olduğu söylenebilir.

4.1.11. Döner Sermayenin Katkısı

Katılımcılara yöneltilen “Yükseköğretimin finansmanında döner sermayenin katkısı ne olmalıdır?” sorusundan elde edilen cevaplar ve katılımcıların diğer finansman kaynakları ile birlikte döner sermaye hakkındaki görüşleri doğrultusunda bu temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Katılımcıların döner sermaye katkısına ilişkin görüşleri temelde ikiye ayrılabilir: Birinci grubu oluşturan görüşler döner sermayenin *yükseköğretimin finansmanında etkili bir kaynak* olduğunu düşünenlerden, ikinci grup ise döner sermayenin *yükseköğretimin finansmanında bir kalem olarak değerlendirilemeyeceğini* düşünenlerden oluşmaktadır.

Döner sermayenin yükseköğretimin finansmanında etkili bir kaynak olduğunu düşünenlerin görüşlerine ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir:

“Üniversitelerde kendilerine döner sermayeden kazandıklarını tartışabilirler ama üniversite oranı arttıkça kamuya yükü artıyor ama devlet üniversiteleri kamu finansmanı üzerine dayanıyor mümkün olsa da hepsini üniversitemiz kazansa... Üniversiteler kendi kaynaklarını kendisi harcamak zorunda olduğu için daha verimli bir çalışmaya yönelmiş oluyor (K5).”

“Döner sermaye yükseköğretimin finansmanında etkili bir araç olabilir tabii. Üniversite bir taraftan topluma hizmet misyonunu yerine getirirken, bir taraftan da gelir elde ediyor (K13).”

Katılımların görüşlerine göre yükseköğretimin finansmanında döner sermayenin katkısı önemlidir ve artırılması gerekmektedir. Katılımcılar bu görüşlerine ek olarak üniversitelerin kendi yarattığı kaynakları kullanmasının, üniversiteleri daha verimli çalışmaya yönlendireceğini vurgulamaktadırlar. Yılmaz ve Kesik (2010) yaptıkları araştırmada Türkiye’de ki kamu üniversitelerinin üçüncü büyük kaynağının döner sermayeler olduğunu belirtmektedirler. Yazarlar ayrıca sağlık hizmeti sunumundan dolayı üniversite gelirleri içindeki döner sermaye oranının son yıllarda %30’ların üzerine çıktığını ve Ankara, Hacettepe, İstanbul gibi üniversitelerde %40’lara yaklaştığını belirtmektedirler.

Ancak bazı katılımcılar her üniversitenin döner sermaye yoluyla gelir üretemeyeceğini düşünmektedirler. Örneğin, K6 sınırlı sayıdaki fakültenin ürettiği hizmetlerden dolayı döner sermaye üretebildiğini düşünmektedir. Katılımcının mevcut durumda üniversitelerin finansmanında döner sermaye gelirlerinin düşük olduğunu ve yükseltilmesi için çaba sarf edilmesi gerektiğini ifade eden görüşü aşağıda verilmiştir:

“Tıp Fakülteleri diyelim ki Diş Hekimliği Fakülteleri, Ziraat Fakülteleri. Bu fakültelerde sağlık hizmetleri ya da benzeri ürünler üretilebiliyor ve bunların satılmasından elde edilen bir gelir söz konusu. (K6).”

Başka bir katılımcı (K1), döner sermaye gelirlerinin toplam üniversite bütçesi içerisinde üçte birlik bir düzeye çıkartılması gerektiğini düşünmektedir. Ancak bunun gerçekleşmesinin döner sermaye için hizmet üretenlere, üniversiteye aktarılan miktardan daha fazlasının verilmesi ile sağlanabileceği vurgulanmaktadır. Katılımcıya göre böylece hizmet üretenler teşvik edilmiş olur, bu da yükseköğretim finansmanında döner sermaye katkısının süreklilik kazanmasına neden olabilir.

“Yani üçte biri bütün olarak bir şekilde. İşte proje şu bu dedik ya. Projelerden elde edilen gelirlerin bu projeyi üreten kişilere üniversite ya da fakülteye aktarılacak paydan daha yükseği verilmelidir. Teşvik olması, sirkülasyon olması için bu böyle yapılmalıdır (K1).”

Döner sermayenin yükseköğretimin finansmanında bir kalem olarak değerlendirilemeyeceğini yönünde de katılımcı görüşleri bulunmaktadır. Katılımcı (K5) üniversitelerde üretilen döner sermayenin çok büyük bir bölümünü (%95 civarı) Tıp Fakültelerinin ürettiğini, ancak üretilen bu kaynakların nerede ise tamamen yine Tıp Fakültesinde tüketildiğini düşünmektedir. Dolayısıyla Tıp Fakültelerinin gerçekte üniversite finansmanına çok büyük bir desteği olmadığı belirtilmektedir. K5 görüşlerini:

“Türkiye’de döner sermaye dediğimiz zaman aslında sizin anlamanız gereken şey Tıp Fakültesinin geliridir. Tıp Fakültesinin gelirleri de tamamen Tıp Fakültesine yönelik hastaneye yönelik harcanır. Dolayısıyla bizim anladığımız anlamda döner sermayenin bir yükseköğretim hizmetine olan katkısı çok sınırlı... (K5).” şeklinde ifade etmiştir.

Döner sermayenin bir gelir kalemi olarak değerlendirilemeyeceği düşünen bazı katılımcılar, bu düşüncelerini üretilebilecek döner sermaye miktarının üniversiteler arasında farklılaşacağı dayandırmaktadırlar. Bu katılımcılar üniversitelerin döner sermaye üretebilmeleri için projeler geliştirebileceğini ancak bunun sürekli gelir kaynağı olamayacağı vurgulanmaktadır:

“...Tıp Fakültesi, Diş Hekimliği Fakülteleri için geçerli bir şey. Diğer örneğin bir İktisat Fakültesi veya uygulaması az olan diğer üniversiteler veya

fakülteler için döner sermaye geçerli bir çözüm yolu değil. Dolayısıyla döner sermaye ancak sınırlı sayıda üniversite ya da fakülte için geçerli olduğu için toptan bir çözüm olmaktan uzak görüyorum... örneğin Hacettepe Tıp Fakültesi ile işte Kilis 7 Aralık Üniversitesindeki Tıp Fakültesinin döner sermaye gelirleri aynı olmayacaktır. Çeşitli projeler geliştirilebilir ama onun da sürekli bir gelir kaynağı olacağına ihtimal vermiyorum. Yani döner sermayeye güvenerek yola çıkmak doğru olmaz (K5).”

“Döner sermayeyi üreten yer Tıp Fakültesi, ilk yatırım maliyeti yüksek olduğu halde, üniversitenin ilk kaynaklarını aldığı halde, ürettiği kaynağın üniversiteye harcanmasını kabul etmez. Baltalar yani (K13).”

“Döner sermaye üniversitenin tüm masraflarını karşılayacak kadar gelir üretmez. Devlet kurumu ise birinci kaynak kamusal kaynaklardır. Sadece Tıp Fakültesi olan yerlerde söz konusu döner sermayeler..(K10).”

Döner sermaye gelirlerinin özellikle şehrin büyüklüğü ile ilişkili olduğunu vurgulayan K9, bu yönüyle döner sermaye gelirlerinin tüm üniversiteler için gelir getirici bir kaynak olamayacağı görüşünü aşağıda olduğu gibi ifade etmiştir:

“...Döner sermaye büyükşehirlerde çalışır ama küçük şehirlerde çalışmaz. Döner sermaye gelirleri çok sağlıklı bir kaynak değil. Gelişmiş üniversitelerde kullanabilirsin, İstanbul’da kullanabilirsin. Burada örneğin Mühendislik Ve İktisadi İdari Bilimler Fakültesi danışmanlık yapar, oradan ciddi bir kaynak sağlar. Ankara’da benzer şekilde sağlanabilir hem özel üniversitelerde hem devlet üniversitelerinde. Bu şehirlerin dışında taşra ya geldiğinde sadece Tıp Fakültesi olabilir, o da kaç şehirde olabilir (K9).”

Tüm katılımcıların yükseköğretim finansmanında döner sermayenin katkıları ile ilgili olarak görüşlerine bakıldığında, döner sermaye gelirlerinin yükseltilmesi için projeler geliştirilmesi gerektiği ancak tüm üniversiteler için döner sermayenin bir çözüm olarak sunulamayacağı sonucuna ulaşılabilir. Katılımcıların görüşlerini destekleri nitelikte Kesik (2003) önerdiği yükseköğretim finansman model önerisinde döner sermaye uygulamasına son verilmesi gerektiğini ve üniversite hastanelerinin sağlık bakanlığına devredilmesi gerektiğini belirtmektedir. Kartalcı (2012) Türkiye’de döner sermaye işletmelerine farklı hukuki düzenlemelerle faaliyete geçmeleri nedeniyle mali disiplin ve sorumluluk, şeffaflık ve hesap verme

kaidelerinin uygulanamadığını bu nedenle de beklenen işlevselliğin sağlanamadığını belirtmektedir.

4.1.12. Bağış

Katılımcılara yöneltilen “Yükseköğretimin finansmanında yeni alternatifler neler olabilir?” sorusunun cevapları doğrultusunda bağış ve uluslar arası öğrenci temaları ortaya çıkmıştır.

Bağış teması altında; eğitimin kalitesi, yöneticinin bireysel gayreti, kurumsallaşma, gelir seviyesi ve kültürel faktörler kodları oluşmuştur. Bağışı yükseköğretim kurumunun eğitim kalitesi ile ilişkilendiren katılımcı görüşü aşağıda verilmiştir:

“Üniversitelerin işte bu bağış toplaması. Yani, öğrencilere iyi bir eğitim hizmeti sağlayıp ondan sonra, onlardan dönüş yaptırmak. Mesela en sağlıklı finansman modeli budur yani. Niteliği arttırmalı. Niteliğe odaklanacak, öğrenci iyi bir eğitim öğretim, yani öğrenci buradayken ohh diyecek iyi bir eğitim aldım. Evet, ben burada çok iyi eğitim aldım ve piyasaya çıktığım zaman benim burada ki aldığım eğitim beni öne çıkarıyor. Avantaj sağlıyor ki ben o zaman dönüş yapabilirim (K1).”

Katılımcı yükseköğretimin finansmanında bağışların en sağlıklı finansman modeli olduğunu öne sürmektedir. Ancak öğrencinin eğitimin niteliğinden dolayı üniversiteye aidiyet hissetmesi gerektiğini ve mezuniyet sonrası iş gücü piyasasında öne çıkarması gerekliliğini vurgulamaktadır. Başka bir katılımcı (K2) bağış hakkındaki görüşünü yükseköğretim kurumunun yöneticisi ile ilişkilendirerek ifade etmiştir:

“Yani mesele Amerika’da baktığınızda hani rektörler artık öyle bir noktaya gelmişler ki temel işi kaynak bulmak fon oluşturmak. Bir şekilde kaynak oluşturmak işte mezunları toplamak bir şekilde onlardan kaynak bulmaya çalışmak (K2).”

Katılımcı bir başka ülke örneğinde rektörün bireysel eforunun kaynak bulmada önemli bir etken olduğunu belirtmektedir. Russell (1954: 23) bağış miktarının tartışmasız olarak yönetimin gayretine bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Mezunlara ulaşmak ve onları belirli zamanlarda bir araya toplamanın bağış yoluyla finansmanda önemli olduğu vurgulanmaktadır. Son yıllarda Türkiye’de üniversite mezun öğrenci derneklerinin açılmasına önem verildiği söylenebilir. Bu anlamda

yükseköğretime bağış yoluyla kaynak oluşturma için mezun dernekleri bir adım olarak düşünülebilir.

Yükseköğretim kurumlarının bağış yoluyla gelir elde edebilmesinin kültürel bir boyutu olduğunu ifade eden görüşlerde bulunmaktadır. Bu konudaki K4'ün görüşleri aşağı verilmiştir:

“... Amerika’da çok ciddi kullanılan bir şey yani üniversitelerin şirketi bir kenara koyarsak bu çok ciddi fonları var. Bu Harvard dediğiniz üniversitenin rakamı bilmiyorum ama işte bu “endowment”(bağış) dedikleri şey var ya varlıkları bir kaç milyar. 8 milyar diye kalmış aklımda da, yanılıyor olabilirim. Bizde evet, zor bu. Bu hem kişi şeyiyle çok alakalı bir; kültür iki; gelir seviyenizle çok alakalı u yani birde kişisel eforla aslında bir de yöneticilerin kişisel eforuyla (K4).”

K4 daha önce belirtildiği üzere yöneticinin kişisel eforuyla bağışla fon yaratmanın ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte içinde yaşanan toplumun kültürünün ve gelir seviyesinin bağış üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir. Aynı katılımcının bağış ile ilgili genel görüşlerine bakıldığında:

“Bizim ülkemizde üniversiteler çok yeni zaten hani birçok üniversiteye baktığımız zaman yani 2006 yılına kadar bizim 53 tane üniversitemiz vardı. Şu an 104 tane dolayısıyla bu söylediğimiz bu kimlik oluşturma kurumsallaşma falan üniversitelerimizin %50’sini yapma şansına sahip değil zaten kurulalı 4-5 sene olmuş ondan önce kurulup ta bunu yapabilenlerin sayısı 8’i, 10’u geçmez tahmin ediyorum. Dolayısıyla bizim ülkemizde bağış çok zor gibi ... üniversitenin bulunduğu ilden bir yönetici yüksek bir konuma geldiği zaman bağışlar yağıyor o üniversiteye 2 sene 3 sene sonra kesiliyor ... Yani tabana yayabilmekte yatıyor o da bizim üniversitelerimiz için ODTÜ vs. bunu falan biraz, biraz yapıyor ama... Diğer üniversiteler için çok zor ama aslında çok önemli de bir gelir kalemi bu (K4).”

K4 daha önce belirttiği yöneticinin kişisel eforu, yaşanan toplumun kültürünün ve gelir seviyesinin bağış üzerinde etkili olduğu fikrini de yeniden ifade ettiği yukarıdaki görüşlerinde farklı çözümler de sunmaktadır. Bu görüşlerden en dikkat çeken üniversitelerin kurumsallaşmasının tamamlanmasının bağış toplamada önemli olduğunu vurgulamasıdır. Türkiye’deki devlet üniversitelerinin yaklaşık yarısının 2006 yılından sonra kurulduğu düşünüldüğünde Türkiye’de üniversitelerin kurumsallaşmayı sağlayamadığı, eğitimin niteliğini yükseltmediği

gibi gerekçelerle bağışla finansman yaratmanın çok mümkün olmadığı vurgulanmaktadır.

Başka katılımcılar da şu ifadelerle Türkiye'deki üniversitelerin büyük bir çoğunluğunun yeni olmasından dolayı bağışla finansman yaratmanın mümkün olmadığını belirtmektedir.

“Bağışlar yurt dışında önemli bir gelir kaynağı. Ancak bunu Türk üniversitelerin yapması pek mümkün değil çünkü birçoğu 3-5 yıllık üniversiteler (K11).”

“Çıkar olmadan üniversiteye para verileceğini pek ihtimal dâhilinde görmüyorum. Bağışın önemli bir finansman kalemi oluşturacağını düşünmüyorum. Yanılıyor da olabilirim tabii (K13).”

“Bizim Türkiye’de bunu yerleştirmemiz lazım. Yani kurumsallaşma gerekiyor. Bunu bugün ODTÜ, Boğaziçi yapabilir. İsmi, etiketi para kaynağına dönüştürmek mümkün. Oran bence yine çok az olur (K10).”

Genel olarak katılımcıların görüşleri incelendiğinde, birçok faktörle ilişkili görülen bu finansman türünün Türkiye’de önemli bir gelir kalemi olması için on yıllar geçmesi gerektiği söylenebilir. Diğer taraftan ileride böyle bir finansman kaleminin oluşabilmesi için yükseköğretim kurumlarının kurumsallaşma, mezun öğrenci dernekleri, üniversite sanayi işbirliği, toplumsal bilinç gibi bağışı destekleyecek değişkenlerin şimdiden kontrol altına alınması gerektiği söylenebilir. Russell’de (1954: 262) teorik olarak bağışın, bağışta bulunanların yaşamı boyunca süreceği gerekçesi ile yükseköğretimin finansmanında önem verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Drezner (2011) bireysel olarak yükseköğretime bağışta bulunmanın geniş bir tabana yayılmasının mümkün ancak çaba gerektirdiğini, bu nedenle üniversitelerde kurulacak birimlerin bağış toplama konusunda farklı mekanizmaları denemesi gerektiğini belirtmektedir. Amerika’da 2011 yılında hayırseverler tarafından yapılan bağışların bir önceki yıla göre %8,2 artarak 30,3 milyar dolara yükseldiği ve bu bağışların yaklaşık olarak %26’sının mezun bağışlarından oluştuğu (Lara ve Johnson, 2014) düşünüldüğünde, kültürel farklılıkların dikkate alınması şartı ile bağışların önemli bir finansman kaynağı olduğu söylenebilir.

4.1.13. Uluslararası Öğrenciler

Katılımcılara yöneltilen “Yükseköğretimin finansmanında yeni alternatifler neler olabilir?” sorusunun cevapları doğrultusunda ortaya çıkan bir başka tema uluslar arası öğrencidir.

Bu konuda görüş bildiren tüm katılımcılar uluslar arası öğrencilerin kaynak sağlamada önemli olduğunu şu açıklamaları yaparak belirtmişlerdir.

“Uluslararası öğrenci çekmek mesela kaynak sağlamada önemli. Uluslararasılaşma, çünkü yani bu dünyadaki en iyi öğrenci potansiyeli, 125 milyon civarına çıkacak 2025-2030’lar civarında. (K1).”

“Yükseköğretimi uluslararasılaştırmak gerekiyor. Bu pazardan daha çok öğrenci çekmemiz gerekiyor. ODTÜ’de 800 lira ücretle yabancı öğrencilerin okutulması doğru değil. Bu öğrencilerden en azından maliyetleri kadar olmasa da maliyetinin en az yarısı kadar para talep edilmeli. Bu paranın öğrenciden alınmayan kısmı da ülkenin reklamı olarak değerlendirilebilir ilk başta, daha sonra tamamını da talep edebilirsin (K11).”

“.. Avrupa, Amerika cazibe merkezi yaparak öğrencileri kendine çekiyor. Başka ülke insanlarını da biz burayı cazibe merkezi yaparak çekebiliriz biz. Bu öğrencilerden verdiğiniz eğitim karşılığında ücret almanız gerekiyor, harcama yaptığınız için. O öğrenciler kendi bütçeleri ile değil bizdekiler gibi devlet bütçesi ile geldikleri için ücret ödeme konusunda bir sıkıntı yaşayacaklarını düşünmüyorum (K13).”

Katılımcıların görüşlerinden, yükseköğretim sektöründe dünyanın tek bir pazar olarak değerlendirilebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca katılımcılar, uluslararası öğrenci pazarından pay almanın yükseköğretimin finansmanında önemli olduğu kadar kültürel kazanımlarından da bahsetmektedirler. Yükseköğretimin uluslararasılaşması, dünya toplumlarının günümüz çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için etkin bir strateji olarak kabul edilmektedir (Ardakani, Yarmohammadian, Abari ve Fathi, 2011). Ekonomik olmayan bu katkıları gönüllü kültür elçiliği ve ülke reklamı olarak özetlemek mümkündür. Bu nedenlerle Türkiye’nin uluslararası öğrenci pazarından daha çok öğrenci almasının gerektiği söylenebilir.

4.1.14. Üniversite Sayısı

Katılımcıların görüşme süresince Türkiye’deki üniversite sayısının ne kadar olması gerektiği ile ilgili düşüncelerinden üniversite sayısı teması oluşturulmuştur. Katılımcıların görüşlerine genel olarak bakıldığında yükseköğretim sayısı ile ilgili tam bir sayı verilmemekle birlikte üniversite sayısının artırılmasının planlandığı ve bu sektörün daha çok büyümesi gerektiği vurgulanmaktadır. Katılımcıların bu yöndeki görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

“Türkiye’nin şu anki üniversite sayısı Türkiye’nin 2023 hedefleri için yeterli değil. Yani orada da işte 300-350 belki öğrenci sayısını biraz daha arttırdığınızda rakam 250’lere kadar düşebiliyor. Ama her halükârda şu andaki 170 rakamının yeterli olmadığı gözüküyor. Yani işte bunun üzerine 60 üniversite mi açarsınız, 100 üniversite mi açarsınız bu ayrı bir mesele ama. Sektörün daha da büyütülmesine ihtiyacı var. Bunu tabii ki kamu tek başına yapamayabilir onun için vakıf üniversitelerinin önü açılmaya çalışılıyor. Vakıf üniversitelerinin önü bayağı açıldı, özel üniversitelerin önü açılmak isteniyor (K2).”

“170 tane üniversite var bir 5 tane de kurulacaktı 175 olacak. İsterse 1000 tane olsun ama ne kadar çok olursa o kadar iyi (K9).”

“Bir Eğitim Fakültesi tek başına meslek insanı yetiştirme konusunda bir üniversite olabilir. Yani Tıp Fakültesi tek başına bir üniversite olabilir. Diğer ülkelerde yükseköğretim kurumu sayısının fazla olmasının nedeni bu (K13).”

Üniversite sayısının ne kadar fazla olursa o kadar iyi olduğu genel olarak vurgulanmaktadır. Ayrıca bağımsız olarak fakültelerinin tek başına üniversite olacağı ile ilgili bir görüş bulunmaktadır. Katılımcı bu düşüncesi ile fakültelerin tek başına hizmet vermesi ile belirli alanlarda ihtisaslaşan üniversitelerin oluşacağını düşünüyor olabilir. Böylece bir taraftan yükseköğretim kurum sayısının artacağı, bir taraftan da daha küçük ölçekli, esnek yönetilen ve belirli alanda uzmanlaşan üniversitelerin oluşabileceği söylenebilir.

4.1.15. Finansman Model Önerisinde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Katılımcılara yöneltilen “Bir yükseköğretim finansman modelinde dikkat edilmesi gerekenler nelerdir?” sorusunun cevapları doğrultusunda bu temaya ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Bu konuda katılımcıların ifadeleri oluşan kod (sistemle uyumlu, bütüncül, özerk, hesap verebilir, özel kesim ağırlıklı, gelir eşitliğini sağlayan ve şeffaf) sırası dikkate alınarak aşağıda sunulmuştur.

Katılımcılardan bazıları bir yükseköğretim finansman modelinin sağlaması gereken öncelikli koşulun **sisteme uyumluluk** olduğunu belirtirken aynı zamanda modelin **özgün** olması gerektiğini ifade etmektedirler. Bu yöndeki katılımcılar görüşlerini:

“Bir kere bizim sistemi dikkate almalı, sistemin çok fazla dışında bir şey yapmaya kalktığı zaman kabul görmez. Onun için hani o zaman da çok özgün olamıyorsun. Ortaya çıkıyor. Yani gelir başarı bu sistemi bir bütün olarak düşünmek lazım (K2).”

“Bir finansman sisteminin ülke gerçeklerini dikkate alması gerekir. Mutlaka ve mutlaka Türkiye gerçeklerini göz önünde bulundurması lazım. Temel düşünülmesi gereken şey bu ülkemizde uygulanabilir mi? Söyle bir yol da izlenebilir tabii ben evrensel bir model sunuyorum dersen Türkiye bir parçasıdır (K13).”

“Devleti ortadan kaldırarak bir finansman modelini ortaya koyabilmek benim görüşüme göre Türkiye gelişmekte olan bir ülke olduğu için çok olumsuz sonuçlar çıkarabilir (K12).” şeklinde ifade etmektedirler.

Katılımcıların görüşleri ile benzer bir görüşte Akça (2012:102) tarafından yükseköğretim için oluşturulacak olan bir modelin öncelikle Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartları göz önünde bulundurması gerektiği şeklinde ifade edilmektedir. Yükseköğretim finansman modelinin bütüncül olması yönünde ki başka katılımcılar da görüşlerini şu ifadelerle açıklamaktadırlar:

“Ama önce işte öncelikle bunları geliştirecek bir şeye sokmak lazım, bir potaya sokmak lazım. Hem hoca açısından hem öğrenci açısından gelişmeye yönelik. Burada işte YÖK seçim sistemine gidersin. Seçimleri ortadan kaldırmak gerekiyor.”

Çünkü seçim hocayı rektör bana geliyor benden oy istiyor ondan sonra da bana fazla kriteri yükseltir mi? Yükseltemez çünkü bir defa benim oyuyla seçiliyor. Sonuç olarak sistemin bütüncül olarak gelişmeye yönelik olarak tasarladığın zaman herkes bir şey kazanabileceğini burada düşünürse o zaman işe yarar ve yürür aksi halde çok hantallaşır. Daha da kötüye gider ileriye gitmez de zaten (K1).”

“Yönetim biçimi ile finansman biçimi birbiri ile ilişkili yani (K2).”

K1 ve K2, finansman modelinin **bütüncül** olması gerektiği vurgulamaktadırlar. Ayrıca finansman sisteminin yönetimden ayrı tutulamayacağı ifade etmektedirler.

Bir yükseköğretim finansman modelinin, mutlaka üniversitelerin özerkliğini sağlayacak yapıda olması gerektiğini belirten görüşlerde bulunmaktadır. Bu konu hakkındaki K4’ün görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Şimdi en temel dersek özerklik yani bu genel özerklikten bahsediyorum yani mali anlamda demiyorum ... akademik idari ve mali özerklik yani bir sistem kurguluyorsak bunlar mutlaka olmalı.. temel ayaklar bunlar yani şundan yola çıkalım; 1- Üniversitelerimiz özerk olmalı mutlaka 2- Yükseköğretime daha fazla kaynak aktarmalıyız, bu kaynağı da kamudan biraz daha fazla daha çok özel kesim ağırlıklı arttırmalıyız (K4).”

Katılımcı planlanacak finansman modelinin üniversiteleri daha **özerk** bir hale getirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yükseköğretimin finansman kaynaklarının çeşitlenmesi özerkliğin daha çok yaşatılabileceği bir çerçeve oluşturacaktır (Kurul, 2012). Bu doğrultuda yükseköğretim kurumlarının kaynaklarının çeşitlendirilmesinin özerkliği arttıracığı söylenebilir. Diğer taraftan katılımcı özerklikle birlikte finansman modelinin **hesap verebilir** bir yapıda kurgulanması gerektiğini belirtmektedir. Özerklik, öncelikli olarak üniversiteler ile toplum arasındaki güveni arttıran ulusal hesap verilebilirlik sistemleri içerisinde anlam kazanmaktadır (EURYDICE, 2008). Katılımcı aynı zamanda kamudan daha çok finansmanı **özel kesim ağırlıklı** artırılması gerektiğini ifade etmiştir.

Başka bir katılımcı da (K5) yükseköğretim finansmanında oluşturulacak sistemin **gelir eşitliğini** sağlaması gerektiğini aşağıdaki ifadelerle vurgu yapmaktadır:

“... Yani sadece devletin yüzde yüz katkısının değil de biraz önce bahsettiğimiz gibi öğrenci katkısının da mutlaka sağlanması. Yani harçların kaldırılacak değil de en azından hatırı sayılır üniversitelerde önemli ölçüde arttırılması... Örneğin ODTÜ gibi örnek verdik Boğaziçi gibi üniversitelerde okuyan öğrencilerin harçlarının söz gelimi bugün bir iktisat bölümünün beş daha önce beş yüz lira ödüyorsa kaldırmak yerine onu bin beş yüz iki bin beş yüzler seviyesine çıkarmak gerekiyor. Çünkü bunların çoğu zaten yüksek düzeyli ailelerin çocukları... Asgari ücretliden vergi alıp onları tamamen bedava okutmak vergi adaletine de işte ters düştüğü gibi gelir eşitsizliği de yaratıyor (K5).”

Diğer bir katılımcı (K6), yükseköğretim sisteminin **şeffaf** olması gerektiğini dolayısıyla finansman sisteminin de şeffaf ve hesap verebilir olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte üniversiteler kaynak sağlarken rekabete dayalı stratejilerin geliştirilebileceği ifade edilmiştir. Türkmen (2009: 33) yükseköğretimde verimliliğin arttırılmasının rekabetçi bir yapının tesisi ile mümkün olabileceği belirtmektedir.

“Bir defa yükseköğretimin evrensel ilkelerini gözetmek lazım yani giriş koşulları seçme hesap verebilirlik şeffaflık bizim Sistemi değiştirmememizin en önemlilerinde bir tanesi şeffaf değil hesap verebilir değil, üniversitenin ilanlarına bak aldığı personele bak. Adrese teslim kardeşim yani. Yani böyle üretim endişesi olmayan bir üniversite yarışma endişesi olmayan bir üniversite iyi öğrencileri çekme endişesi bir üniversite gelecek te yeri yok bence rekabete dayalı bazı stratejik temel disiplinlerde de kamusal destek olabilir(K6).”

Genel olarak katılımcılar oluşturulacak yükseköğretim finansman modelinin sisteme uyumlu, özgün, bütüncül, üniversite özerkliğini artıran ama hesap verme mekanizmalarına sahip, yükseköğretimde özel gelir oranını arttırmakla birlikte gelir eşitliğini de sağlayabilen şeffaf bir yapıya sahip olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

4.1.16. Yükseköğretim Finansmanı Konusunda Karşılaşılan Engeller ve Eleştiriler

Katılımcıların yükseköğretimin finansmanı ile ilgili görüşmelerde ifade ettikleri Türk Yükseköğretim ile ilgili eleştirileri bu tema altında incelenmiş, kategorilere ayrılmıştır.

Yükseköğretimin finansmanı konusunda yaptıkları eleştirilerden birisi Türkiye’de yükseköğretimin *elit bir sistem olarak çalıştığını*, kitleleşemediği olarak ifade edilmektedir. Bu yöndeki katılımcı görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

“Yıllarca eğitimimiz elit bir sistem olarak çalıştı. Yani evrensel bir sistem olarak çalışmadı. Yani herkese hizmet sunan bir sistem olarak çalışmadı (K2).”

“Eğitimi paralı hale getirdiğimiz zaman toplumun büyük bir kesiminin dışarıda kalması söz konusu olacak hele bunu ben kendim içinde rahatlıkla söyleyebilirim... Bir babanın maaşı ile okuduk ve devletin eğitimden herhangi bir bedel almaması bir para istememesiyle bu düzeylere geldik topluma hizmet veriyoruz (K6).”

Yükseköğretimdeki okullaşma oranlarına bakıldığı zaman, katılımcıların yaptıkları bu yorumun doğru olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’nin yükseköğretimde net okullaşma oranı bakımından halen evrensel yükseköğretime geçememiştir. Bununla birlikte son yıllarda üniversite sayısının hızlı bir şekilde artması, açık öğretim fakültesi, uzaktan eğitim uygulamaları ile birlikte okullaşma oranında hızlı bir artış yakalanmıştır. K2, son yıllardaki üniversite sayısının artışı ile ilgili olarak;

“2008 sonrası Türkiye yükseköğretimde büyük bir kırılma yaşadı... Türkiye bir 20 yıl 30 yıldır durdu... Şimdi büyük bir atılım yaptığınız zaman doğal olarak ilk başta paranın büyük bir kısmı bu yatırımlara gidiyor. Yani biz kampüs binalarına, asfalta, ondan sonra yurt binalarına filan çok para harcamanız gerekiyor. Ama bu bugünün koşulları ile ilgili bir şey. Biz gittikçe üniversite olgunluğunu belli bir seviyeye ulaştırdıktan sonra zaten o kamu kaynaklarını bu şey yatırımlara harcamayacağız (K2).” görüşünü paylaşmıştır.

Katılımcı kamu kaynaklarının yatırımlara harcanmasını kısa vadeli bir engel olarak görmektedir. Burada katılımcı yükseköğretim sayısının belli bir olgunluğa ulaştıktan sonra duracağını böylece de yeni bina, araç-gereç gibi sermaye yatırımlarına ayrılan kaynakların, kaliteyi arttırmak için kullanılabileceğini ön görmektedir. Kavak (2011) yaptığı araştırmada Türkiye’nin yükseköğretim çağ nüfusunun 2025 yılından başlamak üzere yavaş yavaş düşeceği sonucuna ulaşmıştır. Bu bulgu ile birlikte değerlendirildiğinde yükseköğretimde bir süre daha kaynakların sermaye yatırımlarına önemli bir miktarda kullanılacağı söylenebilir. Kamunun

yaptığı harcamaların sermaye ve cari harcamaları karşılamada, artan çağ nüfusu ile birlikte giderek daha yetersiz kalacağı düşünülebilir. Kamu kaynakları dışında ek kaynakların oluşturulması ile ilgili olarak katılımcıların görüşleri:

“Yükseköğretim sektörü büyüdüğü için kamunun desteği tek başına yetmiyor. Sayı arttığı için, okullaşma oranı arttığı için ekstra kaynak bulmak gerekiyor.” (K2).”

“Türkiye’de üniversiteler kendilerine kaynak oluşturması gerektiği, öz gelirlerini arttırmaları gerektiği konusunda belli bir farkındalığa sahipler. Ama yeterli olduğunu söylemek mümkün değil. Hâlâ biz sırtımızı devlete dayamışız yani bizim hocalarımız memur olduğu gibi rektörlerimiz de memur. Daha çok kaynak üretmemiz lazım havasında değiller. Onları zorlayan bir şey de yok (K2).”

“Özel kaynaklar, mesela miras, yardım, üniversitelerin kendi döner sermayelerinden elde ettiği gelirler, bir de araştırma geliştirme faaliyetlerinden elde ettiği gelirler, bir de Amerika gibi ülkelerde belediyelerde destek sağlıyor. Yerel kaynaklardan da finansman sağlanıyor. Ama Türkiye’de bunlar içerisinden sadece gelişen vakıf üniversitelerinin kurucularının sağladığı gelirler, bir de öğrencilerden sağlanan gelirdir. Dünyada böyle bir finansman söz konusu iken Türkiye’de değil. Henüz gelişmiş değil (K10).” şeklindedir.

Katılımcılar yükseköğretimin yeni kaynak oluşturma ihtiyacını vurgulamışlardır. Yeni kaynak oluşturma konusunda üniversitelerin yeterli farkındalığa sahip olmamasını da bir engel olarak ifade edilmektedir. Akça (2012) kamu kaynakları ile birlikte dünyanın birçok bölgesinde alternatif kaynakların kullanılmaya başlandığını belirtmektedir. Meriç (1998) de benzer şekilde yükseköğretimde alternatif finansman yöntemlerine ihtiyaç bulunduğunu belirtmektedir. Mevcut yükseköğretim finansman sisteminde üniversiteler kamudan aldıkları kaynakları artırma konusunda bir ek çaba sarf etmedikleri bilinmektedir. Katılımcının ifadesinde olduğu gibi, yükseköğretim kurumlarını bu yönüyle zorlayan bir mekanizma da bulunmamaktadır. Finansman kaynağı oluşturma yönetimi ile ilgili olduğuna dair başka bir katılımcı:

“Kaynak üretmemeye sorunu biraz yönetim biçimi ile ilgili bir mesele. Yani yönetim biçimi değişirse, o da doğrudan finansman ile ilgili. Temel mesele burada yönetimde bir eksiklik var (K2).” ifadesiyle görüşünü ortaya koymuştur.

Katılımcının belirttiği gibi yükseköğretimin *yönetim biçimi*, finansmanı ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin Anglo-Sakson yönetim biçiminde üniversite mütevelli heyeti yeni kaynak oluşturma yönünde sürekli faaliyette bulunmakta, yerel kaynakları üniversiteye transfer etmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan bu heyet kaynakların etkin kullanımı konusunda denetleyicilik yapmaktadır. Yükseköğretimin pahalı bir hizmet olması ve bu öğretim kademesine olan talebin sürekli artması nedenleriyle kaynakların etkin bir şekilde kullanılması konusunda dikkatli olunması gerekmektedir (Gölpek, 2010). Bu nedenle, kaynakların etkin kullanılmasını sağlayacak yönetim biçimlerine ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Katılımcıların bir bölümü, üniversitelerin kaynak kullanımı konusunda *hesap verebilir olmamasını* yükseköğretimin finansmanı konusunda önemli bir problem olarak görmekte-dirler.

“Üniversiteyi şirket üniversitesi haline getirmek demek hesap veremez hale getirmek demek çünkü göremezsiniz (K7).”

“Rektöre kaynakları kullanımı ile ilgili çok ciddi bir hesap sormuyoruz. Hesap verme mekanizmaları zayıf (K2).”

“Üniversiteler, fonlamaların nereye gittiği kaynakların etkin kullanıp kullanılmadığı konusunda ben kuşkuluyum yani (K8).”

Yükseköğretimde hesap verebilirlik ilkesi üniversitenin her faaliyetinin ülkenin, öğrencilerin ve üniversitenin yararına olduğunun ortaya koyulması anlamına gelmektedir. Yükseköğretim kurumlarının kaynaklarını bu yararın sağlanmasında ne kadar etkin kullandıkları konusunda öğrencilere, hükümete ve dolayısıyla tüm vatandaşlara hesap verme yükümlülüğü olmalıdır (İlyas, 2012: 151). Bir eğitim örgütü olan yükseköğretimde hesap verebilirlik girdilere, süreçlere ve çıktılara ilişkin verilerin toplanarak bu verilerin örgütün etkililik ve verimliliklerini belirleme süreci olarak değerlendirilmelidir (Gedikoğlu, 2012) Bu anlamda kaynakların çokluğu kadar var olan kaynakların ne kadar etkin kullanıldığı önemli bir konudur. Alanyazında kaynak kullanımında etkinliğin en az kaynak kadar önemli olduğu ile

ilgili görüşler bulunmaktadır. Kaynağın kullanımından sorumlu olanların, hesap verme yükümlülüğü bulunmalıdır. Bu yükümlülük bulunmadan etkinliği arttırmanın mümkün olamayacağı düşünülmektedir. Ağırlıklı olarak kamu tarafından finanse edilen üniversitelerin kaynakların kullanımı konusunda kamuya karşı hesap vermesi gerekmektedir. Ağırlıklı olarak kamusal finansman ile desteklenen üniversiteler bu bütçenin kaynağının toplumdaki alanan vergiler olduğunu unutmamalıdır. Vergi ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Asgari ücretliden vergi alıp onları tamamen bedava okutmak vergi adaletine de işte ters düştüğü gibi gelir eşitsizliği de yaratıyor. Askeri ücretliden vergi alıyorsunuz. Onunla zengin kişinin çocuğunu finanse etmiş oluyorsunuz (K5).”

“Türkiye’de sağlam bir vergi denetim sistemi yok (K2).”

Katılımcılar *vergi sisteminin*, düzgün işlememesini bir sorun olarak ifade etmektedirler. Genel ekonomide yüzde 50 düzeyde bir kayıt dışılık bulunduğu (Saygılı vd., 2006:63) dikkate alındığında vergi sisteminin düzgün işlemesinin mümkün olmadığı söylenebilir. Türkiye gibi dolaylı vergilerin, doğrudan vergilerden yüksek olduğu ülkelerde yükseköğretim finansmanı ile ilgili tartışmalar daha fazla yaşanmaktadır. Bu tartışmaların temelinde tüm gelir gruplarının tüketim ihtiyaçlarını karşılarken alınan vergilerle, genellikle üst sosyo-ekonomik düzeydeki aile çocuklarının okuduğu üniversiteyi finanse etmenin adaletsiz olduğu görüşü bulunmaktadır. Türkiye’de dolaylı vergiler, doğrudan vergilerin yaklaşık iki katına karşılık gelmektedir. Diğer taraftan yükseköğretim öğrencilerinin tamamını kapsayan aile gelir profili ile ilgili araştırma olmasa da, üst gelir gruplarından bu hizmetten daha çok yararlandıkları düşünülmektedir. Gölpek ve Çiftçioğlu (2014) yaptıkları çalışmada Türkiye’de düşük sosyo-ekonomik düzeye mensup ailelerin yükseköğretimin erişim maliyetlerine ve dolaylı maliyetlerine katlanamaması nedeniyle yüksek sosyo-ekonomik düzeye mensup ailelerin yükseköğretim hizmetini daha fazla talep ettikleri ve fayda sağladıkları bulgusuna ulaşmışlardır. Sonuç olarak değerlendirildiğinde Türkiye’nin Yükseköğretim Sisteminin mevcut hali ile yükseköğretimin alt gelir gruplarından üst gelir gruplarına bir gelir transferi yaptığı söylenebilir.

Kamu kaynaklarının alternatif yatırım araçları içerisinde nasıl dağıtılacağına kararını hükümetlerin en önemli görevlerinden biridir. Sağlık, adalet, güvenlik, eğitim

gibi toplumsal kurumlar arasında kaynakları paylaşırma, öncelikleri belirleme önemli bir karardır. Herhangi bir alandaki kamusal kaynakları yükseltmek başka bir alanın kaynağını eksiltme anlamına gelmektedir.

“İlk orta, ilk eğitim, ilköğretimde hala öğrenim Urfa’da sınıf başına 40 küsur öğrenci düşüyorken, doğudaki doğumların %25,%30’u hastane dışında yani sağlık personeli olmayan ortamlarda oluyorken... Hani bu tür çok daha temel ihtiyaçlarımız varken, hani şu aşamada kamunun daha fazla kaynak aktarması biraz şey geliyor, zormuş gibi geliyor bana (K4).”

K4’ün görüşü Türkiye’de temel eğitim, sağlık gibi tamamı ile kamusal hizmet olarak değerlendirilen kurumlarda eksiklikler varken yükseköğretime ayrılan kaynakların arttırılmasının doğru olmadığı yönündedir. Diğer bir anlatımla devletin sunumundan sorumlu olduğu *diğer toplumsal alanlardaki eksiklikler* kaynakları artırma yönünde bir engel oluşturmaktadır. Yükseköğretimin yarı kamusal bir hizmet olduğu düşünülduğünde, katılımcının ifade ettiği gibi sağlık ve temel eğitim gibi daha öncelikli alanlara kamusal kaynakların daha fazla aktarılması gerektiği iddia edilebilir.

Katılımcıların önemli bir sorun alanı olarak gördükleri bir başka konu *plansız büyümedir*. Katılımcıların bu yöndeki görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

“Bugün biliyorsunuz hemen hemen Türkiye Cumhuriyetinin her şehrinde bir üniversite açıldı ve bu üniversiteler son derece plansız bir şekilde açıldılar. Bunların öğretim üyesi eksikliği, alt yapı eksikliği, kültürel yani üniversite bir şey yani tahammüllerle kültürle gelişen bir yerdir (K7).”

“Türkiye’de ücra köşelerdeki üniversiteleri düşün, liseden farkı yok. Derse giren hoca yok, burada öğrenci üniversite diploması sahibi olsa ne olur olmasa ne olur? (K9).”

“Üniversitelerde verilen eğitim alanları da taleplere göre kapanmalı veya açılmalıdır. Yeni bölümler açılmalıdır. Eğer talep görmüyorsa da kapanmalıdır. Kaynak tahsisinde bunlar da etkilidir ama (K10).”

“Sahibi yok, devlet parayı veriyor uu hatır gönül ü de kadroya alıyorsunuz insan gücü planlaması yapılmıyor (K6).”

Katılımcılar alt yapı eksikliği olan birçok üniversite bulunmasına rağmen sürekli yeni üniversitelerin kurulmasının var olan alt yapı sorununu büyüttüğünü ifade etmektedirler. Kale (2011) üniversite sayısında zaman içinde gerçekleştirilen önemli sayısal gelişmelere rağmen öğretim elemanlarının sayı ve nitelik yönünden geliştirilmesi bir zorunluluk olarak değerlendirirken özellikle yeni kurulan üniversitelerin fiziki altyapı ve öğretim elemanı ihtiyaçlarına dikkat çekmektedir. Öncelikle alt yapı eksikliği olan üniversitelerin bu ihtiyaçları karşılanması gerekmektedir. Donanımsal eksiklikleri olan üniversiteler eğitim, araştırma, topluma hizmet işlevlerini yerine getirememektedir. Üniversitenin eksik donanımla hizmet etmesi, toplumun üniversiteye bakışını olumsuz etkileyebilir. Bu durumda kaynakları çeşitlendirme konusunda işe koşulması önerilen paydaşların finansmana desteğini engelleyebilir. Türkiye’de üniversite sayısının artması sevindirici olmakla birlikte, bu üniversitenin kazandırması gereken nitelikleri kazandıramadıktan sonra kullandıkları kaynakların bir bakıma israf olduğu söylenebilir.

Yükseköğretim sistemi ile ilgili önemli sorun alanlarından biri olan *istihdam ilişkisini* katılımcılar aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

“Hemen her yere üniversite açarım ben ama istihdama arasında ilişki kurmayı istemiyorum. Kendi işinizi kendini yapacaksınız diyen bir bakış açısı var (K7).”

“Ülkemizde ciddi bir istihdam sorunu var, işsizlik sorunu var. Öğrenci tercihleri rasyonelleşmiyor ki bir kere risk yok. Siyasi otoritenin de isteği yükseköğretim okumak isteyen herkesi okullandırmak olunca, istihdamı ile ilişkilendiremediğimiz bölümler faaliyetlerine öğrenci almaya devam ediyor (K9).”

Katılımcılar yükseköğretim programları ile istihdamın ilişkilendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu sorun yükseköğretim finansmanında ilk başta dikkat çekmeyen ama oldukça önemli bir konudur. Çünkü istihdam edilebilirliğine göre eğitim hizmetinin sunulması haklı bir ilgili gerektirmektedir (Crowson, Wong ve Aypay, 2000). Yükseköğretim mezunlarının işgücü piyasasına katılımı ile ekonomik kalkınma arasında bağ olduğu bilinmektedir. Her bir yükseköğretim mezununun, mezuniyet sonrası çalışmaması kaynak israfı olarak değerlendirilmelidir. Ülkemizde eğitim planlamasının iyi yapılamaması sebebiyle bazı alanlarda piyasanın talebinden fazla mezun verildiği ve bu nedenle bazı fakültelerde aşırı kapasite yaratıldığı

(Biçerli, 2011) düşünülürken işgücü piyasasında ki gelişmeler paralelinde yükseköğretimi yeniden yapılandırmaya ihtiyacımızın olduğu söylenebilir.

Türk yükseköğretim sistemi ile ilgili olarak farklı bir eleştiri konusu olan fırsat eşitliğine ilişkin görüşler aşağıda sunulmuştur:

“Zenginlerin gittiği üniversitelerle yoksulların gittiği üniversitenin biraz ayrıştığını görüyoruz. Programa göre bile farklılaşıyor (K7).”

“Türkiye’de mevcut yapı içerisinde parası olan adam okuyor (K9).”

Katılımcıların görüşleri incelendiğinde *fırsat eşitliğinin* Türkiye’nin Yükseköğretim Sisteminde henüz sağlanamadığı ile ilgili eleştiride buldukları söylenebilir. Katılımcılardan biri (K7) üniversiteler arasında pazar farklılaşması olduğunu, zenginlerle yoksulların farklı üniversitelere gittiğini, hatta üniversite için programlar arasında bile böyle bir farklılaşmanın olduğunu iddia etmektedir. Bu durum, üniversiteler arasında sosyo-ekonomik profil farklılıkları oluşturacağından üniversiteler arasında öz gelir yaratma farklılıklarına neden olabilecek bir etken olarak değerlendirilmelidir.

Üniversitelerin kamu tarafından yüksek düzeyde finanse edilmesi, öğrenciler arasındaki gelir farklılıklarının üniversiteler arasında ayrışma oluşturmayacağı düşünülebilir. Ancak burada katılımcıların sözünü ettikleri sorunun üniversitelerin öz gelirler oluşturmada farklılaşmalarından çok, yüksek gelirli aile çocuklarının devlete daha yüksek maliyeti olan üniversitelere gitmesidir. Türkmen (2009: 25) de yüksek oranda kamu kaynaklarından sübvansede edilmekte olan üniversitelerden gelir seviyesi açısından avantajlı konumdaki bireylerin faydalandığını belirtmektedir. Gelişmiş bir üniversitede özellikle öğretim kadrosunun genişliğinden dolayı cari harcamaların yüksek olduğu bilinmektedir. Bu üniversitelerde öğrenci başı maliyetler hesaplandıktan sonra öğrencinin gelirine göre ücret talep edilmesi gerektiği söylenebilir. Diğer taraftan Türkiye’nin Yükseköğretim Sisteminde gözlenen sorunlardan bir diğeri de cari harcamaların nesnel bir şekilde hesaplanamamasıdır.

Görüşme sürecinde yükseköğretimin finansmana yapılan eleştirilerde cari maliyete değinen katılımcıların görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“Cari maliyetlerin ne olduğu konusunda, nasıl hesaplandığı konusunda bir bilgi yok. Neye göre hesaplanıyor, nasıl hesaplanıyor bu konuda bir şey yok. Açıklık

yok, netlik yok. Dolayısıyla bu kurumların ilgili kurumların yapmış olduğu cari harcamalar beyanına biz dayanarak yorumlar yapıyoruz araştırmalar da yapıyoruz (K9).”

“Devletin sunumunda bir etkinlik var mı? Bu kadar parayla bu kadar mı eğitim yapılır? Bakmak lazım. Özel sektördeki adama bakıyorsunuz parasını çok etkili kullanabiliyor. Üniversite içinde kaynak israfı o kadar çok oluyor ki. Örneğin hocalara verilen paralar hoca sadece ders anlatabilir oluyor. Bilim üretmiyor (K9).”

Katılımcıların görüşlerinden anlaşılacağı üzere cari maliyetlerin hesaplanmasında yaşanan sorunların ve bunun sonucunda bir veri elde edememenin yükseköğretim kurumlarının etkinliğini değerlendirmemize engel olduğu ifade edilebilir.

Bir başka sorun alanı olarak, üniversitelerin *özerkliği* ile ilgili katılımcıların görüşleri ise şu şekildedir:

“Üniversite bizde hiçbir zaman kendi iç dinamikleriyle; araştırma, üretim, yayın, öğretim merkezi olmadı kardeşim, yani üniversitenin ciddi kendi sorunları var dış müdahalelerde üniversiteyi daha da kötüye götürüyor, daha iyiye götürmüyor. Özerk akademik bir ortamın olmadığı, özgürlük ortamının olmadığı yerde ilim üretilmez. Ve bize bakın üniversite tarihimiz vesayet dönemleriyle geçmiş vesayet, vesayet, vesayet, vesayet. O zaman yani şimdi böyle bir üniversiteyi nasıl yöneteceğiz ya (K8).”

“biz tutmuşuz kanunla demişiz bütün üniversiteler böyle yapacak demişiz. u yani buradaki sıkıntı bu aslında hani bunları özerklik dediğimizde bu aslında, bunları üniversiteler bunları kendi ihtiyaçlarına, kendi dönemsel ihtiyaçlarına göre belirleyebilmeleri gerekiyor. Tüm üniversiteleri bizim aynı u tutmamamız gerekiyor. Yani üniversitelere güvenmemiz onların bu tür şeyleri bizden çok daha iyi ayarlayabileceğini kabul etmemiz gerekiyor. Bunları kabul ettiğin zaman aslında sistem düzeliyor. Diğer konuştuğumuz konular doğrudan tahsis, dolaylı tahsis vs. onlar biraz daha u küçük konular u olarak kalıyor (K5).”

“Üretmeyen bir sistem başkalarına muhtaç bir sistem, akademik olarak da bilimsel olarak da özek olamaz zaten ee bazen u bazı destek politikalarında şey var

özellikle eczacılık ilaç gibi alanlarda şirketler araştırmacıları yönlendirebiliyorlar. Üniversite açısından bu da bir tehlike, üniversite kaynak yaratma mali özelliğe sahip olmak zorunda. Sonra parası olanlar kurumları tamamen yönetebilirler (K6).”

“Üniversiteler de kendi öz gelirlerini harcasa toplumun imkânlarını daha verimli kullanmak için uğraşacak yani insan doğasında böyle bir şey var. u yani özellik ne kadar kendisi bir özgürlük elde ederse hem verimli kullanıyor hem de daha girişimci daha yenilikçi olmak zorunda kalıyor (K3).”

Katılımcılar üniversitenin faaliyetlerini kendi iç dinamikleriyle yürütemediğini, dış müdahalenin üniversitenin işleyişini etkilediğini, mevcut yapı ile bilim üretmenin mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu ifadelerle katılımcılar akademik özgürlükler ve özerklik konusunda yükseköğretimi eleştirmiştir. Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA) 2009 ve 2011 yılında yapmış olduğu çalışmalarla üniversite özerkliğini ele almıştır. Bu çalışmalarda özerklik; örgütsel, finansal, personel alımında ve akademik özerklik olmak üzere dört temel başlık altında ele alınmıştır. Türkiye'nin de bulunduğu 26 Avrupa ülkesindeki 28 yükseköğretim sistemi üniversite özerkliği bakımından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda Türkiye'nin Yükseköğretim Sistemi , 28 yükseköğretim sistemi içerisinde örgütsel özerklik sıralamasında 27., finansal özerklik sıralamasında 22., personel alımında özerklik sıralamasında 21., ve akademik özerklik sıralamasında ise 25. sırada yer almıştır. Bu sonuçlar, Türkiye üniversitelerinin Avrupa'nın özerklik düzeyi en düşük üniversiteleri olduğunu ortaya koymaktadır (Yavuz, 2012).

Akademik özgürlük bilim insanının bilimsel metotlarla elde ettiği bilgiyi hiçbir engelle karşılaşmadan toplumla paylaşmasını ifade etmektedir. Özerklik ise akademik, idari ve mali özerklik olmak üzere temelde üçe ayrılmaktadır. Yapılan birçok araştırmada mali özerkliğin diğer özerkliklerin düzeyini belirlediği vurgulanmıştır. Örneğin mali özerkliği olmayan bir kurumun idari özerkliğinin tam olarak sağlandığı iddia edilemez. Türkiye'de devletin eğitime yoğun biçimde müdahale etmesi eleştirilmektedir (Çokgezen ve Terzi, 2008). Yükseköğretimin finansmanında büyük bir oranda devlete bağımlılık, üniversite özerkliğini de olumsuz etkilemektedir (Söyler ve Karataş, 2011). Mali özerkliğin modern anlamda uygulanabilmesi, yükseköğretim kurumlarının finansman kaynaklarını arttırmasıyla mümkün olabilmektedir (Kesik, 2003: 312). Çünkü finansal kaynaklar ve bunların kullanımını idari kararları etkileyebilmektedir. Bu anlamda katılımcıların yapmış

olduğu eleştiriler, yükseköğretim kurumlarının ağırlıklı olarak kamu tarafından finanse edilmesi ve tertip bazlı bütçe sisteminin hangi alanlara bu kaynağın harcanacağını kısıtlaması özerkliğe engel olan unsurlar olarak düşünülebilir.

Üniversitelerin halkın nezdinde *düşük saygınlığa* sahip olduğu ile ilgili bir katılımcı görüşünü aşağıda olduğu gibi ifade etmiştir:

“Pahalı araziye kamulaştırmaya çalışacağına gidip oradan boş bir arazi alıp yapsan e böyle bir vizyonda yok yani uı birde bizde üniversiteler yaygınlaşırken uı taşranın temel motivasyonu ne? Ev kiralari artacak. Esnaf memnun uı olacak yani üniversitenin halkın nezdinde gerçekten bir araştırma yapan araştırma yoluyla problemleri çözen bir kurum olduğu algısı yok (K8).”

Katılımcı Türkiye’de üniversitelerin kurulmasında temel motivasyon kaynağının şehrin üniversite öğrencilerin eğitimleri sırasında tüketim harcamalarından nemalanması üzerine kurulu olduğunu düşünmektedir. Üniversitelerin böyle bir gizil işlevi olsa bile, üniversite yıllarında öğrencilerin tüketim ihtiyaçlarından kaynaklı oluşturdukları ekonomik hareketlilik değil üniversite sonrası yaratacakları katma değerini hedeflenmesi gerektiği söylenebilir. Üniversiteyi sırf bir tüketim aracı olarak düşünmenin, halkın nezdinde üniversite saygınlığını düşüreceği bilinmelidir.

Son olarak bir katılımcı üniversiteler arasında *rekabet eksikliğini* bir sorun olarak ifade etmiştir:

“Rekabet eder sistemlerin olması gerekiyor piyasada buna da en büyük desteği üniversitenin vermesi gereken kurumların başında yükseköğretim geliyor (K9).”

Katılımcı üniversitelerin ürettikleri ile piyasada en çok rekabeti destekleyen kurumların başında gelmesi gerektiğini, ayrıca üniversiteler arasında rekabeti sağlayacak sistemlerin olmadığını eleştirmektedir. Biçerli (2011) piyasanın taleplerine duyarlı bir eğitim sisteminin mikro anlamda kişisel refahı arttıracak gibi makro manada da ülkelerin uluslar arası rekabet edebilirliğine ve kalkınmasına olumlu katkı sağlayacağını belirtmektedir. Türkiye’de üniversiteler arasında rekabetin olmaması finansman konusu ile doğrudan ilişkilidir. Üniversiteler ne yayın sayısı ne patent sayısı ne de öğrenci sayıları ile doğrudan alakalı bir şekilde finanse edilmemektedir. Kurumlar arasında kalite farkını ortaya koyabilecek bu ve benzeri

kriterlerin dikkate alınmaması kalite üretme konusunda üniversiteler arasında olması gerekli görülen rekabeti engellemektedir. Diğer bir anlatımla üniversitelerin birbirleri ile yarışmaya motive edici bir unsur bulunmamaktadır. Üniversite öz gelirleri içerisinde önemli bir miktarla yer alan Tıp Fakülteleri arasında piyasa koşulları olduğu için hizmet üretme bakımından rekabet olacağı düşünülebilir. Ancak Tıp Fakülteleri de genellikle buldukları şehirlerde monopol oldukları için kalite konusunda birbirlerine alternatif üretmemektedirler.

4.2. Nicel Veri Analizine Dayalı Bulgular ve Yorum

Araştırmanın bu bölümünde verilerin analizinden elde edilen bulgular, tablolar halinde verilmiş ve buna yönelik olarak da yorumlar yapılmıştır. Bulgular ve yorumların verilmesinde araştırmanın alt problemlerinde belirtilen sıra izlenilmiştir. Bu nedenle öncelikle katılımcıların yükseköğretimin finansmanına ilişkin genel değerlendirmeleri verilmiş ardından yükseköğretimin yönetimi, kamusal finansman, özel sektörün katkısı, öz kaynak yaratma, yükseköğretimde eşitlik ve etkililik konuları ile görüşleri betimlenmiştir.

4.2.1. Yükseköğretimin Genel Değerlendirmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu alt amacına cevap bulabilmek için, katılımcıların yükseköğretimin finansmanının nasıl bir hizmet olduğuna yönelik görüşleri dikkate alınarak, bu maddelere katılma düzeyleri Tablo 4. 1’de frekans ve yüzde değerleri olarak sunulmuştur.

Tablo 4. 1. Yükseköğretim Finansmanı Türüne İlişkin Görüşler

H. GENEL DEĞERLENDİRME		
	f	%
Yükseköğretim bir tüketim malı/hizmetidir.	3	2.17
Yükseköğretim bir yatırım malı/hizmetidir.	44	31.88
Yükseköğretim hem tüketim hem yatırım malı/hizmetidir.	91	65.94
Toplam	138	100
Yükseköğretim tam kamusal bir mal/hizmettir.	43	31.16
Yükseköğretim özel bir mal/hizmettir.	4	2.90
Yükseköğretim yarı kamusal bir mal/hizmettir.	91	65.94
Toplam	138	100

Katılımcıların yükseköğretimin finansmanını ne tür bir hizmet alanı olarak gördüklerini belirleyebilmek için sorular yöneltilmiştir. Sorulara verilen cevaplar doğrultusunda; katılımcıların yaklaşık % 66'sı yükseköğretimi hem tüketim hem de yatırım, % 32'si yatırım ve yalnızca % 2'si tüketim hizmeti olduğu görüşünde bulunmuşlardır. Bu bulguya göre katılımcıların çoğunluğu yükseköğretimi hem tüketim hem de yatırım olarak değerlendirmektedirler. Katılımcıların görüşünü destekler nitelikte, Gölpek (2012a) herhangi bir hizmetin hem şimdi hem de gelecekte fayda sağladığı için tüketim ve yatırım hizmeti olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir. Biçerli (2011)'de yükseköğretimin yatırım boyutunun yanı sıra insanların yükseköğretim talebinin arkasında prestij sahibi olma, daha evrensel bir kültürel birikim edinme ve yeni toplumsal-bireysel ilişki biçimleriyle tanışma gibi nedenlerinin de olduğunu belirterek aynı zamanda bir tüketim boyutunun varlığına işaret etmektedir.

Yükseköğretim finansmanının “tam kamusal-özel- yarı kamusal hizmet” türüne ilişkin görüşler incelendiğinde % 66'sı yükseköğretimin yarı kamusal, % 31'i kamusal ve % 3'ü ise özel bir hizmet olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre katılımcıların yükseköğretim finansmanını yarı kamusal ve hem tüketim hem yatırım hizmeti olarak düşündükleri görülmektedir. Kesik (2003: 1) de yarattığı dışsal fayda nedeniyle yüksek öğrenim hizmetinin, yarı kamusal hizmet olarak kabul edildiğini belirtmektedir.

4.2.2. Yükseköğretimin Yönetimine İlişkin Bulgular

Yükseköğretimin yönetimine ilişkin beş maddeye ilişkin katılımcı görüşleri frekans ve yüzde değerleri dikkate alınarak Tablo 4. 2'de sunulmuştur.

Tablo 4. 2. Yükseköğretimin Yönetimine İlişkin Görüşler

A. Yükseköğretimin Yönetimi	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum	
	f	%	f	%	f	%
1-Yükseköğretim kurumlarının yönetim biçimi ile finansmanı doğrudan birbiri ile ilişkilidir.	74	53.62	4	2.90	60	43.48
2-Yükseköğretim kurumlarında mütevelli heyeti yapılanması hesap verilebilirliği arttıracaktır.	83	60.14	12	8.70	43	31.16
3-Üniversitelerde oluşturulacak mütevelli heyet üyeleri, üniversiteyi finanse edenlerin temsilcileri olmalıdır.	50	36.23	12	8.70	76	55.07
4-Üniversiteye verilen kamusal kaynakların tamamı üniversite yönetiminin belirleyeceği öncelikli alanlara harcanmalıdır.	100	72.46	2	1.45	36	26.09
5-Alt yapı eksikliği (öğretim üyesi eksikliği, bina yetersizliği vb.) düşünülmeden her şehre bir üniversite açılması doğru değildir.	103	74.64	7	5.07	28	20.29

Yedi alt boyuttan oluşan anketin yükseköğretimin yönetimi boyutu ile ilgili maddelere katılımcıların vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde; “Yükseköğretim kurumlarının yönetim biçimi ile finansmanı doğrudan birbiri ile ilişkilidir.” maddesine katılımcıların yaklaşık % 54’ü katılıyorum ve % 43’ü ise katılmıyorum ve sadece % 3’si fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Katılımcıların bu maddeye vermiş oldukları yanıtlar birbirine oldukça yakındır.

“Yükseköğretim kurumlarında mütevelli heyeti yapılanması hesap verilebilirliği arttıracaktır.” maddesine katılımcıların % 62’si katılıyorum, % 7’si fikrim yok ve % 31’i katılmıyorum şeklinde yanıtlar vermiştir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu yükseköğretim kurumlarında mütevelli heyetin hesap verilebilirliği arttıracığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Türkmen (2009: 59) vakıf üniversitelerine benzer bir şekilde Türk devlet üniversitelerinde de en yüksek karar organı ve kurum tüzel kişiliğini temsil edecek mütevelli heyet benzeri bir yapının kurulmasını önermektedir.

Mütevelli heyet yapılanması ile ilgili “Üniversitelerde oluşturulacak mütevelli heyet üyeleri, üniversiteyi finanse edenlerin temsilcileri olmalıdır.” maddesine ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde, yaklaşık % 41’i katılıyorum, % 8’i fikrim yok ve % 51’i ise katılmıyorum şeklinde ifade etmişlerdir. Katılımcılar, mütevelli heyet yapılanmasının hesap verilebilirliği arttıracığını düşünürken

katılımcıların çoğunluğu mütevelli heyet üyelerinin üniversiteyi finanse edenlerin temsilcilerinden oluşması görüşüne katılmamaktadırlar. Bu madde ile ilgili olarak alanyazında katılımcıların genel görüşleri ile uyuşmayan ifadeler yer almaktadır. İlyas (2012: 149) mütevelli heyet üyelerinin özel sektör üyelerinden oluşmasının üniversite-sanayi işbirliğinin kurulmasına katkı sağlayacağını ifade etmektedir.

Anketin bir diğer maddesi olan “Üniversiteye verilen kamusal kaynakların tamamı üniversite yönetiminin belirleyeceği öncelikli alanlara harcanmalıdır.” maddesine katılımcıların yaklaşık % 72’i katılıyorum, % 27’si katılmıyorum ve yalnızca % 2’si ise fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu kamusal kaynak kullanımının üniversite yönetiminin belirleyeceği öncelikli alanlara harcanması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Yükseköğretimin yönetimi alt boyutuna ilişkin son madde olan “Alt yapı eksikliği (öğretim üyesi eksikliği, bina yetersizliği vb.) düşünülmeden her şehre bir üniversite açılması doğru değildir.” maddesine ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde; yaklaşık % 74’ü katılıyorum, % 6’si fikrim yok ve % 20’si katılmıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu alt yapı eksikliği giderilmeden her şehre bir üniversite açılmasının doğru olmadığı görüşüne sahiptirler. Üniversiteler kendi ile etkileşimde olan insanların yaşamlarını şekillendiren hem de onlara göre kendini şekillendiren sosyal sistemlerdir (Blekic, 2011). Bu nedenle yükseköğretim kurumlarının sadece diploma veren eğitim kurumları olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir.

Kesik (2003: 309), yeni fakülte ve yüksekokulların yeterli kaynağa sahip olmadan kampüsten uzakta ve bölge ekonomilerinin canlandırılması uğruna açılmasını, yükseköğretimin etkinliğini ve kalitesini azaltan en önemli nedenlerden biri olarak değerlendirmektedir. Katılımcılar ile benzer bir görüşte Ergen (2006: 23) tarafından belirtilmiştir. Ergen, siyasi tercihler neticesinde yükseköğretim kurumlarına yenilerinin eklenmesini, ağırlıklı olarak kamu kaynaklarıyla finansmandan dolayı yaşanan sorunun giderek içinden çıkılmaz bir hale dönüşeceğini savunmaktadır.

4.2.3. Kamusal Finansmana İlişkin Görüşler

Katılımcıların anketin ikinci boyutu olan kamusal finansmana ilişkin görüşleri frekans ve yüzde değerleri dikkate alınarak Tablo 4.3’de verilmiştir.

Tablo 4.3. Kamusal Finansmana İlişkin Görüşler

B. Kamusal Finansman	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum	
	f	%	f	%	f	%
6-Kamunun yükseköğretim için ayırdığı kaynak yetersizdir.	75	54.35	3	2.17	60	43.48
7-Kamusal kaynakların yükseköğretimden ziyade okul öncesi ve ilkokul düzeylerine harcanması gereklidir.	42	32.73	12	8.18	84	59.09
8-Üniversitelerin yatırım harcamalarının (bina yapımı gibi) tamamı kamusal kaynaklardan karşılanmalıdır.	44	31.88	7	5.07	87	63.04
9-Kamusal kaynak üniversitelere doğrudan verilmelidir.	84	60.87	9	6.52	45	32.61
10-Üniversitelere verilen kamusal kaynaklar performans göstergelerine (yayın sayısı, patent sayısı, öğrenci ve öğretim üyesi sayısı vb.) göre belirlenmelidir.	105	76.09	2	1.45	31	22.46
11-Üniversitelere verilen kamusal kaynaklar dolaylı olarak (öğrenciler eliyle, projeler yoluyla vb.) aktarılmalıdır.	38	27.54	20	14.29	80	57.97
12-Üniversitelere verilen kamusal kaynağın torba bütçe olarak verilmesi daha doğrudur.	74	53.62	21	15.22	43	31.16
13-Üniversite içi kaynak kullanımında esnekliği arttırmak amacıyla fakülteler ayrı kamu tüzel kişiliğine sahip olmalıdır.	38	27.54	8	5.80	92	66.67

Tablo 4. 3’de katılımcıların üniversitelere verilen kamusal kaynak miktarı ve bu kaynakların aktarımına (doğrudan, dolaylı, performans göstergeleri, torba bütçe vb.) yönelik olarak sorulan sorulara vermiş oldukları yanıtların frekans ve yüzdeleri incelendiğinde ilk madde olan “Kamunun yükseköğretim için ayırdığı kaynak yetersizdir.” ifadesine % 54’ü katılıyorum, % 2’si fikrim yok ve % 43’ü katılmıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Kamunun yükseköğretim için ayırdığı kaynağın yetersizliğine ilişkin elde edilen görüşler birbirine yakın olmakla birlikte çoğunluk bu görüşe katılmıştır. Katılımcıların kamunun yükseköğretim için ayırdığı kaynakların yetersizliği ile ilgili görüşlerini destekler nitelikte görüşler farklı çalışmalarda (Mutluer, 2008; Saygılı

vd., 2006; Akça, 2012; İlyas, 2012: 146) ortaya konulmuştur. Mutluer (2008: 17) Türkiye’de eğitime, çağdaş anlamda eğitim olanakları sağlayacak miktarda kaynak ayrılmadığını belirtmektedir. Benzer bir görüşü, Saygılı vd. (2006: 62) Türkiye ekonomisinde eğitime ayrılan kaynakların diğer birçok ülkeyle kıyaslanmayacak ölçüde düşük olduğu ve geçmiş dönemlere göre yükselen okullaşma oranı ve okul sürelerine rağmen eğitime ayrılan kaynaklarda benzeri bir gelişme yaşanmadığını belirtmektedirler. Bir başka araştırmacı da (Akça, 2012: 101) yükseköğretim için önerdiği finansman modelinde Türkiye’nin genç nüfusunun fazlalığından dolayı eğitime yönelik yatırımlarının artırılarak devam etmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. İlyas (2012) da yükseköğretimin finansmanı konusunda yaşanan iki temel sorundan birinin yükseköğretime ayrılan kaynakların yetersizliği olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir önemli sorun alanını da kaynak tahsis ve kullanım sürecinde yaşanan verimsizlikler olarak tanımlamaktadır.

Tüm bu düşüncelerle anket maddesinden elde edilen sonuç birleştirildiğinde Türkiye’nin yükseköğretimin finansmanı için daha fazla kaynak ayırması gerektiği söylenebilir. Bununla birlikte verilen kaynakların verimli kullanılmasının, kaynak miktarının önüne geçebilecek bir parametre olduğu dikkatten kaçmamalıdır. Diğer bir anlatımla kaynağın ne kadar çok olduğundan çok ne kadar verimli kullanıldığı önemli olabilmektedir. Türkiye için hâlihazırda yükseköğretime sağlanan finansal kaynaklarla üretilen yükseköğretim hizmeti arasındaki ilişkiyi gösterebilecek bir veri bulunmamaktadır.

“Kamusal kaynakların yükseköğretimden ziyade okul öncesi ve ilkökul düzeylerine harcanması gereklidir.” maddesine ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde % 33’ü katılıyorum, % 8’i fikrim yok ve % 59’u katılmıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Buna göre katılımcıların çoğunluğu kaynakların yükseköğretimden ziyade okul öncesi ve ilkökul düzeylerine harcanması görüşüne katılmamaktadırlar. Katılımcıların görüşünü destekler nitelikte Russell (1954: 222) toplum tarafından temel ve orta öğretim düzeyinde öğrencilere sağlanan desteğin, yükseköğretim seviyesi için sağlanmamasından dolayı yükseköğretim öğrencilere daha fazla mali desteğin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Buna karşılık ABD’de ilk ve ortaöğretimin finansmanının %90’undan fazlası kamu kaynakları eliyle yürütülmekte iken yükseköğretimin finansmanında kamu kaynaklarının payı %30’lar seviyesine düşmektedir (Türkmen, 2009: 21). Katılımcıların görüşleri ile ters olmakla birlikte Amerika’nın gelişiminde önemli bir görevi olan yükseköğretime,

kamusal kaynaklar yerine özel kaynakların finansmana dâhil edilmesinin yükseköğretim kurumlarının performansını arttırdığı düşünülmektedir.

Kamusal finansmanla ilgili bir diğer madde olan “Üniversitelerin yatırım harcamalarının (bina yapımı gibi) tamamı kamusal kaynaklardan karşılanmalıdır.” ifadesine katılımcıların yaklaşık % 32’si katılıyorum, % 5’i fikrim yok ve % 63’ü katılmıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu bulguya göre katılımcıların çoğunluğu üniversitelerin yatırım harcamalarının tamamının kamusal kaynaklardan karşılanmaması gerektiğini düşünmektedirler. Bu bulguya ters düşecek şekilde Mutluer (2008:20) yükseköğretim bütçeleri içinde yer alan yatırım ödeneklerinin devlet tarafından verilmesinin gerekli olduğunu, yatırım harcamalarının getirisinin mevcut öğrencilerden ziyade gelecekteki öğrencilere olacağı gerekçesiyle savunmaktadır. Ancak son yıllarda üniversitelerde yapılan binalara, yaptıran hayırseverlerin ismi verilmek suretiyle sağlanan finansmanın yaygınlaşması katılımcıların bu yöndeki düşüncelerinin açıklaması olabilir.

Kamusal kaynakların üniversiteye tahsisi ile ilgili “Kamusal kaynak üniversitelere doğrudan verilmelidir.” maddesine verilen katılımcı görüşleri incelendiğinde yaklaşık % 61’i katılıyorum, % 7’si fikrim yok ve % 33’ü ise katılmıyorum şeklinde görüş belirttikleri gözlemlenmektedir. Buna göre katılımcıların çoğunluğu kamusal kaynakların üniversiteye doğrudan verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Kamusal kaynakların üniversiteye tahsisi ile ilgili bir diğer madde olan “Üniversitelere verilen kamusal kaynaklar performans göstergelerine (yayın sayısı, patent sayısı, öğrenci ve öğretim üyesi sayısı vb.) göre belirlenmelidir.” ifadesine katılımcı görüşleri incelendiğinde ise yaklaşık % 76’sı katılıyorum, % 1’i fikrim yok ve % 22’si ise katılmıyorum şeklinde görüşte bulunmuşlardır. Bu bulguya göre katılımcıların büyük çoğunluğu kamusal kaynakların tahsisinin yayın sayısı, patent sayısı, öğrenci ve öğretim üyesi sayısı gibi performans göstergelerine göre yapılması görüşünü savunmaktadır. İlyas (2012:152)’da kamu kaynaklarının ülkenin öncelikleri çerçevesinde en etkin şekilde kullanılması için nesnel, üniversiteleri kamu kaynağına erişim konusunda rekabete sokan ve performansı ödüllendiren bir kaynak tahsis mekanizması olması gerektiğini iddia etmektedir. Ergen (2013)’de giderek büyüyen eğitim sistemi içinde içsel kaynak tahsisinin etkinliğinin artırılmasının bir zorunluluğa dönüştüğünü belirterek performans göstergelerinin verilecek bütçe ile ilişkilendirilmesinin önemine değinmiştir. Kerkvliet ve Nowell (2014) ise

performans göstergeleri olarak öğrenci kayıt ve devam etme oranlarının kamusal kaynakların tahsisinde belirleyici olması gerektiğini ve üst sınıflarda okuyan öğrenciler için daha yüksek kaynak tahsisi yapılmasının uygun olacağını belirtmişlerdir.

Kamusal kaynakların üniversiteye dolaylı aktarımı ile ilgili “Üniversitelere verilen kamusal kaynaklar dolaylı olarak (öğrenciler eliyle, projeler yoluyla vb.) aktarılmalıdır.” maddesine katılımcıların yaklaşık % 28’i katılıyorum, % 14’ü fikrim yok ve % 58’i ise katılmıyorum görüşünde bulunmuşlardır. Buna göre katılımcılar yükseköğretim kurumlarına aktarılacak kamusal kaynakların dolaylı finansman yöntemleri ile aktarılması konusunda çoğunlukla olumsuz görüş belirtmişlerdir. Katılımcıların görüşüne ters düşecek şekilde Altunbaşak (2011) tarafından yükseköğretimin finansmanı ile ilgili yapılan model önerisinde kamusal kaynakların üniversitelere öğrenci eliyle aktarılması gerektiği vurgulanmıştır. Katılımcılar böyle bir yöntemin uygulanmasında piyasa kusurları olarak ifade edilen tüketici bilgisizliği, asimetrik bilgi gibi unsurların başarısızlığa neden olabileceğini düşünmüş olabilirler.

Kamu kaynaklarının doğrudan finansmanı ile ilgili “Üniversitelere verilen kamusal kaynağın torba bütçe olarak verilmesi daha doğrudur.” maddesine katılımcıların yaklaşık % 54’ü katılıyorum, % 15’i fikrim yok ve % 31’i katılmıyorum şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir. Diğer bir anlatımla katılımcıların çoğunluğu yükseköğretime aktarılacak kamusal kaynağın doğrudan finansman yöntemlerinden torba bütçe yöntemi ile verilmesi yönünde görüş belirtmişlerdir.

Kamusal finansman alt boyutuna ilişkin son madde olarak katılımcılara yöneltilen “Üniversite içi kaynak kullanımında esnekliği arttırmak amacıyla fakülteler ayrı kamu tüzel kişiliğine sahip olmalıdır.” maddesine yaklaşık %28 oranında katılıyorum, %6 oranında fikrim yok ve %67 oranında katılmıyorum şeklinde görüş bildirmişlerdir. Buna göre katılımcılar daha önceki yıllarda uygulandığı gibi fakültelerin ayrı kamu tüzel kişiliğine sahip olmasının üniversite içi kaynak kullanımında esnekliği arttırmayacağını düşünmektedirler.

4.2.4.Özel Sektörün Katkısına İlişkin Görüşler

Yükseköğretimin finansmanına özel sektörün katkısına yönelik sekiz maddeye ilişkin katılımcı görüşleri, frekans ve yüzde değerleri dikkate alınarak Tablo 4. 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. 4. Özel Sektörün Katkısına İlişkin Görüşler

C. Özel Sektörün Katkısı	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum	
	f	%	f	%	f	%
14-Vakıf üniversitelerinin yaygınlaşması yükseköğretim hizmetinin finansmanı bakımından kamuya destek olmaktadır.	87	63.04	22	15.94	29	21.01
15-Vakıf üniversitelerine devlet bu kurumların yarattıkları sosyal fayda doğrultusunda destek vermelidir.	102	73.91	12	8,70	24	17.39
16-Kurulması planlanan özel üniversitelerin sanayi kuruluşları adına öğrenci okutması yükseköğretimin finansmanı bakımından kamuyu rahatlatacaktır.	115	83.33	12	8.70	11	7.97
17-Üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmek için özel üniversiteler açılmalıdır.	93	67.39	11	7.97	34	24.64
18-Tüm masrafları sanayi kuruluşunun karşılaması şartı ile üniversiteler burslu öğrenci kabul edebilmelidir.	125	90.58	5	3.62	8	5.80
19-Yükseköğretim hizmetinin ürettiği faydalardan yararlanan her kesim finansmanı kendisine sağladığı fayda ölçüsünde karşılamalıdır.	75	54.35	19	13.77	44	31.88
20-Sivil toplum kuruluşları yükseköğretimin finansmanına katkı sağlamalıdır.	100	72.46	9	6.52	29	21.01
21-Yükseköğretimin finansmanına uluslararası kuruluşlar daha çok destek vermelidir.	92	66.67	14	10.14	32	23.19

Tablo 4.4’de özel sektörün katkısı alt boyutu ile ilgili maddelere katılımcıların vermiş oldukları cevapların frekans ve yüzdeleri sunulmaktadır. Katılımcılara ilk madde olarak yöneltilen “Vakıf üniversitelerinin yaygınlaşması yükseköğretim hizmetinin finansmanı bakımından kamuya destek olmaktadır.” maddesine katılımcıların yaklaşık % 64’ü katılıyorum, % 16’si fikrim yok ve % 21’i ise katılmıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Frekans değerlerine bakıldığında katılımcıların büyük bir çoğunluğunun vakıf üniversitelerin yaygınlaşmasının yükseköğretim hizmetinin finansmanı bakımından kamuya destek olacağı fikrini savundukları görülmektedir. Mutluer (2008: 18) de vakıf yükseköğretim kurumlarının devlet bütçesine herhangi bir yük getirmediğini belirtmektedir. Buna karşılık oluşturduğu sosyal getiriler nedeniyle kamunun yükünü bir miktar aldığı söylenebilir.

“Vakıf üniversitelerine devlet bu kurumların yarattıkları sosyal fayda doğrultusunda destek vermelidir.” maddesine katılımcıların % 74’ü katılıyorum, % 9’u fikrim yok ve % 17’si katılmıyorum şeklinde yanıtlar vermiştir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu devletin vakıf üniversitelerine, bu üniversitelerin yarattıkları sosyal fayda oranında destek olması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Mutluer (2008: 21) vakıf üniversitelerinin cari harcamalarının topluma sağladığı yarara isabet eden kısmının devlet tarafından ödenmesi gerektiğini ancak kamunun finansman yetersizliğinden dolayı bunun mümkün görünmediğini belirtmektedir. Yarattıkları toplumsal faydalar nedeniyle birçok ülkede özel üniversitelerin bütçeleri içinde kamu kaynakları önemli bir yer tutmaktadır (Kesik, 2003: 1). Ayrıca her ne kadar özel hizmet satın alıyor gibi algılanıyor olsa da vakıf üniversitesi mezunlarının yeterlilikleri konusunda devlete suçlama yöneltilebileceği (Carnoy vd., 2014) nedeniyle, devletin finansal desteklerle öğretimin niteliğini geliştirmesi gerektiği söylenebilir.

Özel üniversiteler ile ilgili “Kurulması planlanan özel üniversitelerin sanayi kuruluşları adına öğrenci okutması yükseköğretimin finansmanı bakımından kamuyu rahatlatacaktır.” maddesine ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde, yaklaşık % 83’ü katılıyorum, % 9’u fikrim yok ve % 8’i ise katılmıyorum şeklinde ifade etmişlerdir. Katılımcılar, kurulması planlanan özel üniversitelerin sanayi kuruluşu adına öğrenci okutmasını yükseköğretimin finansmanı bakımından kamuya destek sağlayacağı görüşünde fikir birliği sağlamışlardır. Çalışkan ve Meçik (2010: 3) yükseköğretim kurumlarından mezun olarak işgücüne katılan gençlerin nitelikleri ile piyasada talep edilen niteliklerinin örtüşmemesinden dolayı gençlerin işsizlik sorununun çözülemediğini belirtmektedirler. Katılımcıların yüksek oranda katıldığı bu uygulama ile sanayi kuruluşları adına okutulan öğrenciler bir taraftan piyasanın istediği özelliklere göre eğitim alabilecekler, diğer taraftan da istihdamları garanti altına alınabilecektir.

Anketin bir diğer maddesi olan “Üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmek için özel üniversiteler açılmalıdır.” maddesine katılımcıların yaklaşık % 67’si katılıyorum, % 25’i katılmıyorum ve yalnızca % 8’i ise fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu bir önceki madde ile ilişkili bir şekilde üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmek için özel üniversitelerin açılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Şen (2012) Türkiye’de mutlaka nitelikli yüksek lisans ve doktora eğitimi verebilecek özel kurumlara ihtiyaç olduğunu belirtmektedir.

Özel sektörün katkısına ilişkin bir başka maddede “Tüm masrafları sanayi kuruluşunun karşılaması şartı ile üniversiteler burslu öğrenci kabul edebilmelidir.” ifadesi katılımcılara yöneltilmiştir. Bu maddeye ilişkin frekanslar incelendiğinde yaklaşık % 91 oranında katılıyorum, % 4 oranında fikrim yok ve % 6 oranında katılmıyorum şeklinde katılımcı görüşlerinin olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların onda dokuzu gibi büyük bir çoğunluğu masraflarını sanayi kuruluşunun karşılaması şartı ile üniversitelerin burslu öğrenci kabul edebilmesini istemektedirler.

Özel sektörün katkısını hizmetin yararları ile nasıl ilişkilendirilebileceğine yönelik olarak “Yükseköğretim hizmetinin ürettiği faydalardan yararlanan her kesim finansmanı kendisine sağladığı fayda ölçüsünde karşılamalıdır.” ifadesine katılımcıların yaklaşık % 55’i katılıyorum, % 14’ü fikrim yok ve % 32’si katılmıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu bulguya göre katılımcıların çoğunluğu yükseköğretim hizmetinin ürettiği faydalardan yararlanan her kesimin finansmanı kendisine sağladığı fayda ölçünde karşılaması gerektiğini düşünmektedirler. Mutluer (2008: 20) yükseköğretim hizmetinin öğrencilere sağladığı yararın karşılığının öğrencilerden tahsil edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının desteği ile ilgili “Sivil toplum kuruluşları yükseköğretimin finansmanına katkı sağlamalıdır.” maddesine verilen katılımcı görüşleri incelendiğinde % 72’si katılıyorum, yaklaşık % 7’si fikrim yok ve % 21’inin ise katılmıyorum şeklinde görüş belirttikleri gözlemlenmektedir. Buna göre katılımcıların çoğunluğu sivil toplum kuruluşlarının yükseköğretim finansmanına katkı sağlaması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Özel sektörün katkısına yönelik son madde olan “Yükseköğretimin finansmanına uluslararası kuruluşlar daha çok destek vermelidir.” ifadesine yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde ise katılımcıların yaklaşık % 67’si katılıyorum, % 10’u fikrim yok ve % 23’ü ise katılmıyorum şeklinde görüşte bulunmuşlardır. Bu bulguya göre katılımcıların büyük çoğunluğu yükseköğretimin finansmanına uluslararası kuruluşlarının daha çok destek vermesi gerektiği görüşünü savunmaktadırlar.

4.2.5.Öğrenci Katkısına İlişkin Görüşler

Yükseköğretim finansmanında öğrencinin katkısının nasıl olacağına ilişkin yedi maddeye ilişkin katılımcı görüşleri, frekans ve yüzde değerleri dikkate alınarak Tablo 4. 5’de verilmiştir.

Tablo 4. 5. Öğrenci Katkısına İlişkin Görüşler

D. Öğrenci Katkısı	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum	
	f	%	f	%	f	%
22-Öğrenciler gelir durumlarına göre yükseköğretime katkıda bulunmalıdır.	49	35.51	4	2.90	85	61.59
23-Yükseköğretim öğrencilerine, eğitim maliyetlerini (barınma, kırtasiye, öğrenim katkı payı vb.) karşılamaları için devlet ile bankalar işbirliği yaparak sıfıra yakın faizle kredi sağlamalıdır.	95	68.84	11	7.97	32	23.19
24-Öğrencilerden yükseköğretimin maliyetine katılmaları istendiğinde, yükseköğretim talebi düşmeyecektir.	63	45.65	14	10.14	61	44.20
25-Öğrencilerin maliyete katılmaları eğitime verdikleri önemi arttıracaktır.	52	37.68	15	10.87	71	51.45
26-Ödeme güclüğü çeken öğrencilerin sıkıntılarını üniversite dışı kurumlar (vakıflar, dernekler ve Kredi Yurtlar Kurumu vb.) çözmelidir.	103	74.64	5	3.62	30	21.74
27-Öğrencilere verilen tüm kredilerin geri dönüşünün takibinin devlet tarafından yapılması işlevsel değildir.	37	26.81	23	16.67	78	56.52
28-Öğrenci kredi geri ödemesine belli bir gelir seviyesinin üstüne çıktıktan sonra başlamalıdır.	120	86.96	4	2.90	14	10.14

Tablo 4. 5’de yükseköğretimin finansmanına öğrenci katkısının nasıl olması gerektiği ile ilgili katılımcıların vermiş oldukları yanıtların frekans ve yüzdeleri incelendiğinde ilk madde olan “Öğrenciler gelir durumlarına göre yükseköğretime katkıda bulunmalıdır.” ifadesine yaklaşık % 36’sı katılıyorum, % 3’ü fikrim yok ve % 62’i ise katılmıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu bulguya göre katılımcılar, öğrencilerin gelir durumlarına göre yükseköğretimin finansmanına katkıda bulunması görüşünü desteklememektedirler. Türkmen (2009:23-24) de yükseköğretim finansmanında bu eğitimden yararlananların paylarının artırılması yani öğrenim ücretlerinin artırılması yönündeki düşüncelere yapılan eleştirilerin temelinde bu durumun eşitsizlik yaratacağı varsayımı olduğunu belirtmektedir. Ancak pek çok ülke verileri kullanılarak yapılan deneysel çalışmaların

yükseköğretim öğrencilerinin finansmana katılmalarının yükseköğretime erişimde bir eşitsizlik yaratmadığını ortaya koymaktadır.

Yükseköğretim öğrencilerine kredi sağlama ile ilgili olarak yöneltilen “Yükseköğretim öğrencilerine, eğitim maliyetlerini (barınma, kırtasiye, öğrenim katkı payı vb.) karşılamaları için devlet ile bankalar işbirliği yaparak sıfıra yakın faizle kredi sağlamalıdır.” maddesine ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde % 69’u katılıyorum, % 8’i fikrim yok ve % 23’ü katılmıyorum şeklinde ifade etmişlerdir. Buna göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu devletin bankalar ile işbirliği yaparak düşük faiz oranıyla yükseköğretim öğrencilerine kredi sağlamalıdır fikrini desteklemektedirler. Mutluer (2008) yükseköğretim finansmanı için geliştirdiği modelin ana kaidelerini; dar gelirli öğrencilerin borçlandırılarak, kredi sağlanarak yükseköğretim finansmanına katkılarının sağlanması olarak belirtmiştir. Teker ve Teker (2012) de devletin büyük bürokratik maliyetlere katlanarak çok verimli olmayan bir sistem içinde yürütmeye çalıştığı yükseköğretim kredilendirme sistemini aracı kuruluşların daha hızlı, daha yaygın, daha düşük maliyetli ve daha verimli hale getirebileceğini ifade etmektedirler. Benzer şekilde Altunbaşak (2011) öğrenci kredilerinin devletin anlaşma yaptığı özel bir banka aracılığı ile verilmesinin daha uygun olabileceğini belirtmektedir. Akça (2012) da Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartlar altında gelire dayalı kredi sisteminin yükseköğretimin finansmanında en uygun finansman modeli olduğunu iddia etmektedir. İlyas’da (2012: 169) önerdiği finansman modelinin etkin işleyebilmesi için banka-kamu-üniversite üçgeninde etkin koordinasyon ve veri paylaşım sisteminin kurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla kredi uygulamalarının, bankaların sahip olduğu deneyimden yararlanarak yürütülmesinin daha verimli olabileceği söylenebilir.

Öğrenci katkısına ilişkin bir diğer madde olan “Öğrencilerden yükseköğretimin maliyetine katılmaları istendiğinde, yükseköğretim talebi düşmeyecektir.” ifadesine katılımcıların yaklaşık % 46’sı katılıyorum, % 10’u fikrim yok ve % 44’ü katılmıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu bulguya göre katılımcıların yarısının maliyete öğrencilerin katılmaları istendiğinde yükseköğretim talebinin düşmeyeceği ifade etmelerine rağmen, diğer yarısı bu görüşe katılmamakta ya da bu konuda bir fikre sahip olmadığını bildirmektedir.

Öğrenci katkısı ile ilgili yöneltilen “Öğrencilerin maliyete katılmaları eğitime verdikleri önemi arttıracaktır.” maddesine verilen katılımcı görüşleri

incelendiğinde % 38'i katılıyorum, yaklaşık % 11'i fikrim yok ve % 51'i ise katılmıyorum şeklinde görüş belirttikleri gözlemlenmektedir. Buna göre katılımcıların çoğunluğu öğrencilerin eğitime verdikleri önemin maliyete katılmaları ile artmayacağını ifade etmişlerdir.

Ödeme güclüğü çeken öğrenciler ile ilgili bir diğer madde olan “Ödeme güclüğü çeken öğrencilerin sıkıntılarını üniversite dışı kurumlar (vakıflar, dernekler ve Kredi Yurtlar Kurumu vb.) çözmelidir.” ifadesine yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde ise yaklaşık % 75'i katılıyorum, % 4'ü fikrim yok ve % 22'si ise katılmıyorum şeklinde görüşte bulunmuşlardır. Bu bulguya göre katılımcıların büyük çoğunluğu ödeme güclüğü çeken öğrencilerin sıkıntılarını vakıflar, dernekler, kredi yurtlar kurumu gibi üniversite dışı kurumların çözmesi gerektiği görüşünü savunmaktadır. Bu soruda katılımcılar öğrenci desteklerinin üniversite dışından kurumlar tarafından yapılması gerektiğini belirterek bir yönüyle bu durumun yükseköğretim finansmanı ile doğrudan ilişkili olmadığı fikrini savunmuşlardır. Katılımcıların bu görüşünü desteklemeyecek bir şekilde Teker ve Teker (2012) tarafından Türkiye'nin Yükseköğretim Sistemi için önerilen finansman modellerinde dikkate aldığı tüm kriterler öğrenci destekleri ile ilgilidir. Bu modellerde gerçekten finansmana ihtiyaç duyan bireylerin objektif olarak belirlenebilmesi, ihtiyaç duyulan kredi miktarının ölçülebilmesi, ihtiyaç duyulan kredinin vadesi, kredi faizi, geri ödeme süresi, taksit miktarı, kredi teminatı, vergi muafiyetleri ve indirimleri gibi unsurlar üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte yükseköğretimin finansmanı içinde tartışılan konular arasından yükseköğretim öğrencilerine destek konusunun tek başına bir finansman çözümü sunacak yapıda olmadığı söylenebilir.

Öğrencilere verilen kredilerin geri dönüşü ile ilgili olarak katılımcılara yöneltilen “Öğrencilere verilen tüm kredilerin geri dönüşünün takibinin devlet tarafından yapılması işlevsel değildir.” maddesine katılımcıların yaklaşık % 27'si katılıyorum, % 17'si fikrim yok ve % 57'si ise katılmıyorum görüşünde bulunmuşlardır. Buna göre katılımcılar öğrencilere verilen kredilerin geri dönüşünün takibinin devlet tarafından yapılmasının işlevsel olmadığı ile ilgili maddeye yönelik çoğunlukla olumsuz görüş belirtmişlerdir. Diğer bir anlatımla katılımcılar, kredi geri dönüşünün devlet tarafından yapılmasının işlevsel olmayacağına inanmamaktadırlar.

Öğrenci katkısına yönelik son madde olan “Öğrenci kredi geri ödemesine belli bir gelir seviyesinin üstüne çıktıktan sonra başlamalıdır.” ifadesine yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde ise katılımcıların yaklaşık % 87'si katılıyorum, %

3'ü fikrim yok ve % 10'u ise katılmıyorum şeklinde görüşte bulunmuşlardır. Bu bulguya göre katılımcıların büyük çoğunluğu öğrencilerin aldıkları kredilerin geri ödemelerine belli bir gelirin üstüne çıktıktan sonra başlamaları görüşünü savunmaktadırlar. Altunbaşak (2011) da büyük oranda öğrencilere kredi verme yoluyla yükseköğretimin finansmanını sağlamayı amaçladığı modelinde öğrenci geri ödemelerinin ancak asgari ücretten yüksek bir gelirle iş bulduğu takdirde başlamasını önermektedir. Öğrencilerin gelecekteki gelirlerine endeksli kredi sisteminin, öğrencilerin mevcut sosyo-ekonomik durumlarından bağımsız olması nedeniyle her ekonomik düzeyden öğrencinin yükseköğretime erişimini arttırabileceği söylenebilir.

4.2.6. Öz kaynak Yaratmaya İlişkin Görüşler

Üniversitelerin öz kaynaklarını yaratmasının yükseköğretim kurumlarını nasıl etkileyebileceğine ve öz kaynak yaratma yöntemlerine yönelik oluşturulan 11 maddeye ilişkin katılımcı görüşleri, frekans ve yüzde değerleri dikkate alınarak Tablo 4. 6'da sunulmuştur.

Tablo 4. 6. Öz kaynak Yaratmaya İlişkin Görüşler

E. Öz Kaynak Yaratma	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum	
	f	%	f	%	f	%
29-Üniversiteler kendi yarattıkları kaynaklar ile kendi finansmanını sağladığında bu kaynaklar daha verimli kullanılacaktır.	117	84.78	3	2.17	18	13.04
30-Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratma ihtiyacı onları daha girişimci olmaya zorlayacaktır.	120	86.96	6	4.35	12	8.70
31-Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratma ihtiyacı onları daha yenilikçi olmaya zorlayacaktır.	120	86.96	4	2.90	14	10.14
32-Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratmaları onların özerkliklerini geliştirici bir uygulamadır.	120	86.96	2	1.45	16	11.59
33-Üniversitelerin kendi kaynaklarını geliştirmek adına piyasaya açılması bilimin ticarileşmesine neden olur.	66	47.83	9	6.52	63	45.65
34-Yeni üniversite kampüsü oluşturulurken, ihtiyaçtan fazla alan satın alınarak bu alanlar üniversitenin finansmanı için kullanılmalıdır.	46	33.33	13	9.42	79	57.25
35-Kendi yarattığı kaynakları harcama tasarrufu sadece üniversitenin kendisinde olmalıdır.	117	84.78	3	2.17	18	13.04
36-Üniversitelerin daha çok bağış	89	64.49	10	7.25	39	28.26

toplayabilecek uygulamaları hayata geçirmeleri gereklidir.						
37-Üniversitelerin mezun öğrencilerinden bağış yoluyla gelir elde etmesinde ülkenin gelişmişlik düzeyi önemlidir.	76	55.07	23	16.67	39	28.26
38-Üniversitelerin finansmanında döner sermaye gelirleri bir çözümdür.	97	70.29	6	4.35	35	25.36
39-Tıp Fakültesi bulunmayan üniversiteler de başka faaliyetlerle (proje geliştirme, şirketlere eğitim hizmeti sunma, sanayi ile işbirliği kurma vb.) döner sermaye gelirlerini arttırmalıdır.	127	92.03	4	2.90	7	5.07

Tablo 4. 6’da öz kaynak yaratma alt boyutu ile ilgili maddelere katılımcıların vermiş oldukları cevapların frekans ve yüzdeleri sunulmaktadır. Katılımcılara ilk madde olarak yöneltilen “Üniversiteler kendi yarattıkları kaynaklar ile kendi finansmanını sağladığında bu kaynaklar daha verimli kullanılacaktır.” maddesine katılımcıların yaklaşık % 85’i katılıyorum, %13’ü katılmıyorum ve sadece % 2’si ise fikrim yok şeklinde cevap vermişlerdir. Frekans değerlerine bakıldığında katılımcıların büyük bir çoğunluğunun üniversitelerin kendi yarattıkları kaynaklar ile kendi finansmanlarını sağlamalarının daha verimli olacağı fikrini savundukları görülmektedir. Teker ve Teker (2012)’de gelişmiş ülkelerdeki üniversitelerin kendi gelirlerini yaratabilmeleri nedeniyle bu kurumların dünyanın en iyi üniversiteleri arasına girebildiğini ifade etmektedirler. Diğer bir anlatımla kaynakların sağlanma şekli üniversitenin etkinliğini de belirleyen bir değişkene dönüşebilmektedir.

İkinci olarak yöneltilen “Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratma ihtiyacı onları daha girişimci olmaya zorlayacaktır.” maddesine katılımcıların % 87’si katılıyorum, % 4’ü fikrim yok ve % 9’u katılmıyorum şeklinde yanıtlar vermiştir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu, kendi gelirlerini yaratma ihtiyacının üniversiteleri daha girişimci olmaya zorlayacaktır görüşünü desteklemektedirler.

Öz kaynak yaratmanın etkilerine yönelik olarak hazırlanan bir diğer maddede “Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratma ihtiyacı onları daha yenilikçi olmaya zorlayacaktır.” ifadesi verilmiştir. Bu maddeye ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde, yaklaşık % 87’si katılıyorum, % 3’ü fikrim yok ve % 10’u ise katılmıyorum şeklinde ifade etmişlerdir. Katılımcılar, kendi gelirlerini yaratma ihtiyacının üniversiteleri daha yenilikçi olmaya zorlayacağı görüşünde fikir birliği içerisindedirler.

Anketin bir diğer maddesi olan “Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratmaları onların özerkliklerini geliştirici bir uygulamadır.” maddesine katılımcıların yaklaşık % 87’si katılıyorum, % 12’si katılmıyorum ve yalnızca % 2’si ise fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu önceki maddeler ile ilişkili bir şekilde üniversite özerkliğinin, üniversitelerin kendi öz kaynaklarını arttırması ile geliştirilebileceği görüşünü savunmaktadırlar.

Öz kaynak yaratmaya ilişkin bir başka maddede “Üniversitelerin kendi kaynaklarını geliştirmek adına piyasaya açılması bilimin ticarileşmesine neden olur.” ifadesi katılımcılara yöneltilmiştir. Bu maddeye ilişkin frekanslar incelendiğinde yaklaşık % 48 oranında katılıyorum, % 7 oranında fikrim yok ve % 46 oranında katılmıyorum şeklinde katılımcı görüşlerinin olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların daha büyük bir çoğunluğu üniversitelerin kendi kaynaklarını geliştirmek adına piyasaya açılmasının bilimin ticarileşmesine yol açmayacağını düşünmekteyken, neredeyse aynı çoğunlukta olan bir diğer katılımcı grubu üniversitelerin piyasaya açılmasının bilimin ticarileşmesine yol açacağı yönünde görüş belirtmiştir. Yapılan bazı araştırmalarda yükseköğretim politikalarının piyasa tabanlı reformlara dayanmasının arkasında eğitim verimliliğini ve erişimi arttırma gibi motivasyonların olmasına rağmen eğitimin çıktıları bakımından istenen amaçların gerçekleşip gerçekleşmediği ile ilgili ampirik kanıtların olmadığı vurgulanmaktadır (Hillman, Tandberg ve Gross, 2014; Fryar, 2012).

Üniversite arazisinin oluşturduğu rantın öz kaynak yaratma olabilirliğine yönelik olarak “Yeni üniversite kampüsü oluşturulurken, ihtiyaçtan fazla alan satın alınarak bu alanlar üniversitenin finansmanı için kullanılmalıdır.” ifadesine katılımcıların yaklaşık % 33’ü katılıyorum, % 9’u fikrim yok ve % 57’si katılmıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu bulguya göre katılımcıların çoğunluğu yeni üniversite kampüsü oluşturulurken, ihtiyaçtan fazla alan satın alınarak ilerde üniversiteye kaynak yaratmak için bu arazilerinin kullanılmasını fikrini desteklememektedirler.

Öz kaynakların tasarrufu ile ilgili olarak yöneltilen “Kendi yarattığı kaynakları harcama tasarrufu sadece üniversitenin kendisinde olmalıdır.” maddesine verilen katılımcı görüşleri incelendiğinde yaklaşık % 85’i katılıyorum ve % 13’ü katılmıyorum şeklinde görüş belirttikleri gözlemlenmektedir. Buna göre katılımcıların çoğunluğu kendi yarattığı kaynakları harcama tasarrufunun sadece üniversitenin kendinde olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Üniversitelerin bağış toplama yoluyla öz kaynak yaratmasına yönelik “Üniversitelerin daha çok bağış toplayabilecek uygulamaları hayata geçirmeleri gereklidir.” maddesine verilen katılımcı görüşleri incelendiğinde % 64’ü katılıyorum, yaklaşık % 7’si fikrim yok ve % 28’i ise katılmıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu bulguya göre katılımcıların çoğunluğu üniversitelerin daha çok bağış toplayabilecek uygulamaları hayata geçirmesinin gerekli olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Kamusal kaynakların yükseköğretimin finansmanı konusunda giderek yetersiz kalması gibi nedenlerle özellikle mezunlardan toplanan bağışlar son yıllarda hem kamu hem özel yükseköğretim kurumlarının finansmanında önemli rol oynamaktadır (Lara ve Johnson, 2014). Dolayısıyla bağışın süreklilik arz edebilecek bir kaynak olması nedeniyle (Russell, 1954: 262) yükseköğretim kurumlarının bağış yoluyla gelir etmek için çaba sarf etmeleri gerektiği söylenebilir.

Öz kaynak yaratma ile ilgili bir diğer madde olan “Üniversitelerin mezun öğrencilerinden bağış yoluyla gelir elde etmesinde ülkenin gelişmişlik düzeyi önemlidir.” ifadesine yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde ise yaklaşık % 55’i katılıyorum, % 17’si fikrim yok ve % 28’i ise katılmıyorum şeklinde görüşte bulunmuşlardır. Bu bulguya göre katılımcıların çoğunluğu üniversitelerin mezun öğrencilerden bağış yoluyla gelir elde etmesinde ülkenin gelişmişlik düzeyinin önemli olduğu görüşünü savunmaktadırlar.

Döner sermaye gelirleri ile ilgili “Üniversitelerin finansmanında döner sermaye gelirleri bir çözümdür.” maddesine katılımcıların yaklaşık % 70’i katılıyorum, % 4’ü fikrim yok ve % 25’i ise katılmıyorum görüşünde bulunmuşlardır. Buna göre katılımcılar döner sermaye gelirlerinin üniversitelerin finansmanında önemli bir unsur olduğu görüşünü ifade etmişlerdir.

Öz kaynak yaratmaya yönelik son madde olan “Tıp Fakültesi bulunmayan üniversiteler de başka faaliyetlerle (proje geliştirme, şirketlere eğitim hizmeti sunma, sanayi ile işbirliği kurma vb.) döner sermaye gelirlerini arttırmalıdır.” ifadesine yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde ise katılımcıların yaklaşık % 92’si katılıyorum, % 3’ü fikrim yok ve % 5’i ise katılmıyorum şeklinde görüşte bulunmuşlardır. Bu bulguya göre katılımcılar üniversitelerin tıp fakültesi olmaksızın proje geliştirme, şirketlere eğitim hizmeti sunma, sanayi ile ortaklıklar kurma gibi faaliyetlerle döner sermaye gelirlerini arttırmaları konusunda fikir birliği sağlamaktadırlar.

Öz kaynak yaratma ile ilgili olarak katılımcılara yöneltilen toplam 11 maddenin ikisi dışında (“Üniversitelerin kendi kaynaklarını geliştirmek adına piyasaya açılması bilimin ticarileşmesine neden olur” ve “Yeni üniversite kampüsü oluşturulurken, ihtiyaçtan fazla alan satın alınarak bu alanlar üniversitenin finansmanı için kullanılmalıdır.” maddeleri) tüm maddelerine büyük oranda katılım sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu durum üniversitelerin öz kaynaklarını yaratmasının giderek bir ihtiyaca dönüştüğü şeklinde yorumlanabilir. Benzer şekilde Bradley (2014)’de devlet desteklerinin giderek azalması nedeniyle öncelikle öğrenim ücretleri ve katkı payları olmak üzere özel kaynaklardan yararlanılması gerektiğini; kampüslarda kiraya verme, işgücü piyasası ile özel sözleşmeler yapma ve bağış toplama gibi yeni uygulamaların hayata geçilmesi gerektiğini belirtmektedir.

4.2.7. Yükseköğretimde Eşitlik İlkesine İlişkin Görüşler

Yükseköğretimde eşitlik ilkesine yönelik oluşturulan dört maddeye ilişkin katılımcı görüşleri, frekans ve yüzde değerleri dikkate alınarak Tablo 4. 7’de sunulmuştur.

Tablo 4.7. Yükseköğretimde Eşitlik İlkesine İlişkin Görüşler

F. Eşitlik	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum	
	f	%	f	%	f	%
40-Gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarını bedava okutma toplumda bir gelir adaletsizliği oluşturmaktadır.	66	46.88	10	9.38	62	43.75
41-Eğitim yaşına gelmiş tüm yurttaşlar eğitim almak istediklerinde, devlet kurumlarından bu hizmeti ücretsiz alabilmelidir.	115	83.33	1	1.04	22	15.63
42-Yükseköğretim hizmetinin bedelini ödeyebilecek olanların finansmana katılması, ödeyemeyecek olanların daha fazla desteklenmesi anlamına gelmektedir.	81	56.25	45	12.50	42	31.25
43-Üst gelir grubuna mensup aile çocukları genellikle gelişmiş kamu üniversiteleri, vakıf üniversiteleri veya yurtdışındaki özel üniversitelere gidebilmektedirler.	128	94.79	3	2.08	7	3.13

Tablo 4.7’de yükseköğretimde eşitlik ilkesi ile ilgili katılımcıların vermiş oldukları yanıtların frekans ve yüzdeleri incelendiğinde ilk madde olan “Gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarını bedava okutma toplumda bir gelir adaletsizliği

oluşturmaktadır.” ifadesine yaklaşık katılımcıların yaklaşık % 47’si katılıyorum, % 9’u fikrim yok ve % 44’ü katılmıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu bulguya göre katılımcıların gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarını bedava okutmanın toplumda bir gelir adaletsizliği oluşturduğuna ilişkin olumlu ve olumsuz görüşe sahip oldukları söylenebilir. Mutluer (2008: 19) de yükseköğretim kurumlarının sunmuş oldukları hizmetin kamu hizmeti olarak görülmesi ve maliyetlerin belirli bir kısmının öğrencilerden alınma yoluna gidilmemesinin, Türkiye’de mevcut gelir dağılımı bozukluğunu daha da olumsuz hale getirdiğini belirtmektedir. Buna rağmen yükseköğretimin bir kısmının paralı hale getirilmesi düşüncesinin Türkiye’de sosyal açıdan haksız ve gereksiz bir tepki ile karşılanacağını belirtmektedir.

Yükseköğretimin ücretsiz sunumuna yönelik “Eğitim yaşına gelmiş tüm yurttaşlar eğitim almak istediklerinde, devlet kurumlarından bu hizmeti ücretsiz alabilmelidir.” maddesine ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde % 83’ü katılıyorum, % 16’sı katılmıyorum ve sadece % 1’i fikrim yok şeklinde görüş belirtmişlerdir. Buna göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu eğitim yaşına gelmiş tüm yurttaşların eğitim almak istediklerinde, devlet kurumlarında bu hizmeti ücretsiz alabilmelidir fikrini desteklemektedirler.

Eşitlik ilkesine ilişkin bir diğer madde olan “Yükseköğretim hizmetinin bedelini ödeyebilecek olanların finansmana katılması, ödeyemeyecek olanların daha fazla desteklenmesi anlamına gelmektedir.” ifadesine katılımcıların yaklaşık % 56’sı katılıyorum, % 13’ü fikrim yok ve % 31’i katılmıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu bulguya göre katılımcıların yarısından çoğu yükseköğretimin bedelini ödeyemeyecek olanların daha fazla desteklenmesi için bu hizmetin bedelini karşılayabilecek durumda olanların finansmana katılması gerektiği görüşüne katılmaktadırlar.

Eşitlik ilkesi ile ilgili son olarak yöneltilen “Üst gelir grubuna mensup aile çocukları genellikle gelişmiş kamu üniversiteleri, vakıf üniversiteleri veya yurtdışındaki özel üniversitelere gidebilmektedirler.” maddesine verilen katılımcı görüşleri incelendiğinde yaklaşık % 95’i katılıyorum, % 2’si fikrim yok ve % 3’ü ise katılmıyorum şeklinde görüş belirttikleri gözlemlenmektedir. Buna göre katılımcıların neredeyse tamamı üst gelir grubuna mensup aile çocuklarının genellikle gelişmiş kamu üniversiteleri, vakıf üniversiteleri veya yurtdışındaki özel üniversitelere gittikleri yönünde görüş belirtmişlerdir. Katılımcıların bu maddeye yüksek oranda katılmasının arkasındaki nedenin; özel ders, dersane gibi gölge

mekanizmalar aracılığı ile ekonomik durumu iyi olan öğrencilerin yükseköğretime erişiminin daha yüksek olması ile ilişkili olduğu söylenebilir. Kamu kaynaklarıyla sübvansede edilmekte olan yatırımlardan faydalananların büyük kısmı gelir seviyesi açısından avantajlı konumdaki öğrencilerdir (Türkmen, 2009: 25). Altunbaşak (2011) vakıf üniversitelerine giriş konusunda üst gelir gruplarının, toplumun büyük bir kısmının ücreti ödeyemeyecek olmasından dolayı sadece %5'lik bir kesimle yarıştıklarını eleştirerek belirtmektedir. Dolayısıyla toplumun her kesimi tarafından eşit bir uygulama olarak değerlendirilen merkezi sınavında, maddi imkânları nedeniyle belirli bir kesime daha büyük bir şans tanıdığı düşünülebilir.

4.2.8. Yükseköğretimde Etkinlik İlkesine İlişkin Görüşler

Yükseköğretimde etkinlik ilkesine yönelik oluşturulan beş maddeye ilişkin katılımcı görüşleri, frekans ve yüzde değerleri dikkate alınarak Tablo 4.8'de sunulmuştur.

Tablo 4.8. Yükseköğretimde Etkinlik İlkesine İlişkin Görüşler

G. Etkinlik	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum	
	f	%	f	%	f	%
44-Türkiye'deki mevcut yükseköğretim yapılanmasında kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili hesap verme mekanizmaları eksiktir.	102	73.91	4	2.90	32	23.19
45-Öğrenciler yükseköğretim maliyetine katıldıkları zaman üniversiteye daha çok sahip çıkacaklardır.	53	38.41	17	12.32	68	49.28
46-Öğrencilerin yükseköğretimin maliyetine katılacak olmaları onların üniversite tercihlerini rasyonelleştirecektir.	72	52.17	15	10.87	51	36.96
47-İç denetim birimlerinin bağımsızlığının sağlanması mali kaynakların kullanımında etkinliği arttıracaktır.	112	81.16	6	4.35	20	14.49
48-Kamu üniversitelerine kaynak ayırırken üniversiteler arasındaki rekabetin önünü açıcı göstergelerle ilişkili bir formül geliştirilmelidir.	121	87.68	8	5.80	8	5.80

Tablo 4. 8'de etkinlik ilkesi alt boyutu ile ilgili maddelere katılımcıların vermiş oldukları cevapların frekans ve yüzdeleri sunulmaktadır. Katılımcılara ilk

madde olarak yöneltilen “Türkiye’deki mevcut yükseköğretim yapılanmasında kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili hesap verme mekanizmaları eksiktir.” maddesine katılımcıların yaklaşık % 74’ü katılıyorum, %23’ü katılmıyorum ve sadece % 3’ü ise fikrim yok şeklinde cevap vermişlerdir. Frekans değerlerine bakıldığında katılımcıların büyük bir çoğunluğu Türkiye’deki mevcut yükseköğretim yapılanmasında kaynakların etkin kullanılmasını sağlayan hesap verme mekanizmaların olmadığı görüşünü savunmaktadırlar.

İkinci olarak yöneltilen “Öğrenciler yükseköğretim maliyetine katıldıkları zaman üniversiteye daha çok sahip çıkacaklardır.” maddesine katılımcıların % 38’i katılıyorum, % 12’si fikrim yok ve % 49’u katılmıyorum şeklinde yanıtlar vermiştir. Buna göre katılımcıların yarısı öğrencilerin maliyete katılmalarının üniversiteyi sahiplenmelerinde bir değişikliğe neden olmayacağı yönünde görüş belirtmişlerdir.

Yükseköğretimde etkinlik ilkesi ile ilgili bir diğer maddede “Öğrencilerin yükseköğretimin maliyetine katılacak olmaları onların üniversite tercihlerini rasyonelleştirecektir.” ifadesi verilmiştir. Bu maddeye ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde, yaklaşık % 52’si katılıyorum, % 11’i fikrim yok ve % 37’si ise katılmıyorum şeklinde ifade etmişlerdir. Katılımcıların yarısından biraz fazlası üniversite tercihlerinin rasyonelleşmesinde öğrencilerinin maliyete katılmalarının etkili olabileceği görüşünü savunmaktadırlar.

Anketin bir diğer maddesi olan “İç denetim birimlerinin bağımsızlığının sağlanması mali kaynakların kullanımında etkinliği arttıracaktır.” maddesine katılımcıların yaklaşık % 81’i katılıyorum, % 14’ü katılmıyorum ve % 4’ü ise fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu mali kaynakların kullanımında etkinliğin artırılması için iç denetim birimlerinin bağımsızlığının sağlanması gerektiğini düşünmektedirler. Denetimin temel amacı mali hesapların ve hesapların kullanımına ilişkin raporların doğru olduğu ile ilgili nihai kontrolden sorumlu olanlara güvence sağlamaktır (Russell, 1954: 108). Yükseköğretim kurumlarında mali kaynakların kullanımı, kaynakları sağlayan paydaşlar tarafından kontrol edilmek istenmektedir. Bu kontrolü sağlayan iç denetim birimlerinin bağımsızlıkları, kaynakların doğru ve etkin kullanımı ile ilgili geri bildirimlerin güvenilirliğini de arttırabilecektir.

Yükseköğretimde etkinlik ilkesine ilişkin olarak son maddede “Kamu üniversitelerine kaynak ayırırken üniversiteler arasındaki rekabetin önünü açıcı göstergelerle ilişkili bir formül geliştirilmelidir.” ifadesi katılımcılara yöneltilmiştir.

Bu maddeye ilişkin frekanslar incelendiğinde yaklaşık % 88 oranında katılıyorum, % 6 oranında fikrim yok ve % 6 oranında katılmıyorum şeklinde katılımcı görüşlerinin olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu devlet üniversitelerinde rekabetin önünü açabilmek amacıyla, kamusal kaynakların rekabeti destekleyen göstergelerden oluşan formüller ile hesaplanarak tahsis edilmesi fikrini desteklemektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı sonuçlara ve bu sonuçlara dayalı olarak geliştirilmiş olan önerilere yer verilmiştir.

SONUÇ

Bu araştırmada Türkiye'nin Yükseköğretim Sistemi için en uygun finansman modelinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için öncelikle yükseköğretim finansmanı alanı ile ilgili derinlemesine bilgi sahibi oldukları varsayılan YÖK Yürütme Kurulu Üyesi, Kalkınma Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürü, Sayıştay Savcısı, SETA Koordinatörü gibi farklı kurum temsilcileri ile üniversitelerin İİBF Fakültesi ve Eğitim Fakültesi öğretim üyeleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi ile görüşmeler belirli kodlamalarla daha küçük içerik kategorilerine dönüştürülmüş ve bilinmeyen temalar ortaya çıkarılmıştır. Bir sonraki aşamada nitel bulgulardan yararlanarak anket geliştirilmiştir. Anket üniversitelerde mali işlerde çalışan ya da görevi bulunan genel sekreter, genel sekreter yardımcısı, strateji geliştirme daire başkanı, idari ve mali hizmetler daire başkanı, mali hizmetler uzman ve yardımcılarına uygulanmıştır.

Araştırmada 15 kişiden oluşan çalışma grubu ile yapılan görüşmeler ve 138 kişiden oluşan örnekleme uygulanan anketler aracılığıyla elde edilen bulgulara dayalı olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Eğitim, diğer toplumsal alt sistemlerin (sağlık, adalet, güvenlik, ekonomi gibi) gelişimine katkıda bulunan, bireye olduğu kadar topluma da katkısı olan, sosyal devlet olmanın gerekliliği olarak fırsat eşitliğini sağlayan bir hizmet olarak tanımlanmaktadır.
- Yükseköğretim topluma ve bireye olan yararlarından dolayı yarı kamusal bir hizmettir. Yükseköğretimin bireysel getiri oranının büyüklüğü ile birlikte

önemli dışsallıkları bu hizmetin yarı kamusal olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır.

- Yükseköğretim hem bir yatırım hem de bir tüketim hizmetidir. Birey ve toplum yükseköğretim için harcadığı kaynaklardan daha fazlasına insan niteliğini yükselterek ulaşabilecektir. Bu yönüyle yükseköğretim bir yatırım hizmetidir. Bununla birlikte bireylerin yükseköğretim alırken ileride bir getiri olarak yansımayacak olan faaliyetlerinden dolayı da bir tüketim boyutu bulunmaktadır.
- Vakıf üniversitelerinin yönetim yapılanmasında yer alan, devlet üniversitelerinde de oluşturulması planlanan mütevelli heyeti yapılanması yükseköğretim kurumlarının hesap verilebilirliğini arttıracaktır. Kaynak oluşturma yönünde sürekli bir faaliyette bulunan, yerel kaynakları üniversiteye transfer etmeye çalışan mütevelli heyetinin kaynakların üretilmesi konusundaki sorumluluğu karşılığında hesap verilebilirliği arttırabileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan mütevelli heyet üyelerinin üniversiteyi finanse edenlerin temsilcilerinden oluşması bir zorunluluk olarak görülmemektedir.
- Üniversitelere verilen kamusal kaynakların tamamı üniversite yönetiminin belirleyeceği alanlara harcanmalıdır. Kaynağın kullanımında üniversite önceliklerine kendisi karar vermelidir.
- Alt yapı eksikliği düşünülmeden her şehre bir üniversite açılması doğru bir uygulama değildir. Kaynakların boşa gitmemesi için alt yapı eksikliği giderilmeden yeni üniversiteler açılmamalıdır. Kamu kaynaklarının yeni üniversiteler açarak sadece bina yapımına harcanması kaynakların bir yönüyle heba olmasına neden olmaktadır. Yükseköğretimin topluma ve bireye sağladığı getirilerin tamamı insan potansiyelinin artması ile mümkün olabilecektir. Her yere, her şehre üniversite açılması uygulamaları bu kurumları diploma dışında kültürel, sosyal, entelektüel bir aktarım yapamayan kurumlar haline getirmektedir. Diğer taraftan Türkiye'nin mevcut üniversite sayısı yetersizdir ve arttırılması gerekmektedir. Üniversite sayısı ne kadar artarsa, sektör ne kadar büyürse büyüsün gerekli önlemler alındığı takdirde üretilen hizmetin kalitesi de doğru orantılı olarak artabilecektir. Diğer bir anlatımla üniversite sayısının artışını amaçlamak doğru bir politika

olmakla birlikte, alt yapı eksikliği giderilmeden her şehirde üniversite olması düşüncesi doğru bir motivasyon kaynağı değildir.

- Kamunun yükseköğretim için ayırdığı kaynaklar kısmen yetersizdir. Türkiye ile diğer ülkeler karşılaştırıldığında kamunun yükseköğretime ayırdığı kaynağın GSMH'ye oranı OECD'ye üye ülkelerin ortalamasından yüksektir. Ancak Türkiye'nin genç nüfusu sahip olması, GSMH'sinin göreceli olarak düşük olması ve üniversitelerin kamusal kaynaklar dışında kaynak üretmedeki sorunları nedeniyle kamunun ayırdığı kaynaklar yetersizdir.
- Yükseköğretim konusunda uzman kişiler kamusal kaynakların öncelikle yarattıkları sosyal fayda nedeniyle temel eğitim ve orta öğretim düzeyinde harcanması gerektiğini düşünmektedirler. Yükseköğretim kurumlarındaki uygulayıcılar ise bu görüşe katılmamaktadırlar. Görüşler arasında fark olmasının nedeni yükseköğretimin finansmanı konusunda çalışan uzmanların, eğitimin bireysel ve sosyal getiri oranlarını bilmeleri nedeniyle toplumun tüm fertlerinden ağırlıklı olarak vergiler aracılığı ile toplanan kamusal kaynakların, sosyal getiri oranı daha yüksek olan temel ve ortaöğretime harcanması gerektiğini düşünmelerinden kaynaklandığı söylenebilir.
- Üniversitelere aktarılacak kamusal kaynaklar performans göstergelerine göre belirlenmeli ve doğrudan finansman yöntemi ile üniversite bütçesine dâhil edilmelidir. Birçok ülkede yükseköğretime ayrılan kamusal kaynakların kupon sistemi gibi dolaylı finansman yöntemleri ile aktarılması giderek yaygınlaşmaktadır. Buna rağmen Türkiye'deki uygulayıcılar doğrudan finansman yöntemlerini dolaylı finansman yöntemlerine tercih etmektedirler.
- Kamusal kaynak üniversitelere torba bütçe şeklinde verilmelidir. Torba bütçe ile üniversiteler verilen kaynakları kendi önceliklerine göre harcama yetkisine sahip olacaklardır. Böylece yükseköğretim kurumlarının mali özerkliği sağlanabilecektir. Torba bütçe sistemi ile üniversitelerin daha esnek hareket edebileceği, vakıf ve özel üniversitelerle rekabette var olan dezavantajının giderileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan, uzmanlar tarafından üniversitelerde mali esnekliği arttırmak için önerilen fakültelerinin ayrı kamu tüzel kişiliğine sahip olması, üniversitelerdeki uygulayıcılar tarafından uygun görülmemektedir.

- Vakıf üniversitelerinin yaygınlaşması yükseköğretim hizmetinin finansmanı bakımından kamuya destek olmaktadır. Dolayısıyla, yükseköğretim sistemine vakıf üniversitelerinin önemli bir katkısı vardır. Vakıf yükseköğretim kurumlarında yapılan harcamaların yükseköğretim sistemi için harcanan özel kaynaklar olduğu düşünüldüğünde yükseköğretimin finansmanı konusunda bu üniversiteler devlete destek olmaktadır. Diğer bir anlatımla vakıf üniversitelerinin sayısının artması yükseköğretim finansmanı içindeki özel harcamaların miktarını yükseltecektir.
- Vakıf üniversitelere yarattıkları sosyal fayda doğrultusunda kamusal kaynaklardan destek verilmelidir. Yükseköğretim hizmetinin bireysel getirileri ile birlikte sosyal getirilerinin de olması, verilen hizmetten hizmeti alan bireyle birlikte tüm toplumun yararlanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle devlet üniversiteleri gibi sosyal fayda üreten vakıf üniversiteleri, kamusal kaynaklardan yarattıkları sosyal fayda ölçüsünde yararlanabilmelidir.
- Özel üniversitelerin açılmasının desteklenmesi gerekmektedir. Özel üniversitelerin açılması üretilen hizmet ve hizmetin finansmanı bakımından kamuya destek olacaktır. Ayrıca piyasa mekanizmalarına yapısı gereği daha kolay uyum sağlayabilecek olan özel üniversiteler, sanayi-üniversite işbirliğini geliştirebilecektir.
- Devlet, vakıf ve özel üniversiteler tüm masraflarını sanayi kuruluşunun karşılaması şartı ile burslu öğrenci kabul edebilmelidir. Sistemin kötüye kullanılmaması için sanayi kuruluşundan burslu olarak okuttuğu öğrenciyi belirli bir süre çalıştırma zorunluluğu gibi teminatlar devlet tarafından istenmelidir.
- Yükseköğretimin ürettiği faydalardan yararlanan her kesim finansmanı kendisini etkileyen fayda ölçüsünde desteklemelidir. Yükseköğretimin özel getirilerinin fazlalığından dolayı öğrenci ve aileleri, sosyal getirilerinden dolayı devlet, işgücü piyasasındaki üretkenliği yükselttiği için özel işletmeler, toplumsal bilinci arttırmasından dolayı sivil toplum kuruluşları, ulusal sınırların giderek kaybolması neticesinde üretilen faydaların sınır ötesine taşınmasından dolayı uluslararası kuruluşlar yükseköğretimin finansmanına destek olmalıdır.

- Yükseköğretim öğrencileri, aldıkları eğitimin maliyeti ve hizmetin oluşturduğu bireysel fayda doğrultusunda finansmana katkıda bulunmalıdır. Çalışma alanı bazında öğrenci katkısının ne kadar olacağı hizmetin toplam maliyetinden, verilen hizmetin sosyal faydaları ölçüsünde belirlenen miktarın çıkarılması ile hesaplanabilir. Bireysel getirisi düşük ancak sosyal getirileri yüksek sosyal bilimler gibi alanları desteklemek için bu tür alanlarda öğrenci katkısının düşük tutulması sağlanabilir.
- Yükseköğretim öğrencilerine tüm eğitim maliyetlerini (temel yaşam masrafları, kırtasiye ve öğrenim katkı payı) karşılamaları için devletin kontrolünde kredi sağlanmalıdır. Öğrencilere verilen kredilerinin geri dönüşümün takibinin devlet tarafından yapılmasının dezavantajlarını ortadan kaldırmak için bankacılık sektörünün deneyimlerinden yararlanılabilir. Devlet burada kontrolör olarak banka ile olan anlaşmaları kontrol etmeli, öğrenciye bankanın sıfıra yakın faizle kredi vermesini sağlamalıdır. Devlet bankanın kayba uğramaması için verilen kredi miktarının faizini ödemeli ya da bankanın ödemesi gerekli vergiden düşmelidir.
- Öğrenci kredi geri ödemesine belli bir gelir seviyesinin üstüne çıktıktan sonra başlamalıdır. Birçok ülkede uygulandığı gibi öğrencilere belli bir gelirin üstüne çıktığında ödemek koşuluyla kredi verilmelidir. Kredi geri dönüşü için asgari koşul belli bir gelir seviyesinin üstü olarak belirlenirken, azami ödeme süresinin de belirlenmesi gerekmektedir.
- Öğrencilerden yükseköğretimin maliyetine katılmaları istendiğinde, yükseköğretim talebinin uzun dönemde düşmeyeceğine inanılmaktadır. Öğrencilerin yükseköğretim talebinin ücret istendiğinde sadece kısa süreli olarak düşebileceği, öğrencinin ödeyemeyeceğini bir düzeye ulaşmadıkça talebin devam edeceği düşünülmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen alan uzmanları öğrencilerin yükseköğretimin maliyetine katılmaları ile eğitime verdikleri önemin artacağını düşünmektedirler. Buna karşılık üniversitedeki uygulayıcılar, öğrencinin yükseköğretimin maliyetine katılması ile eğitime verdiği önemin değişmeyeceği görüşüne sahiptirler.
- Ödeme güclüğü çeken öğrencilerin sıkıntılarını üniversite dışı kurumlar çözmelidir. Tüm kredi uygulamalarına rağmen finansman açısından sıkıntı yaşayan öğrencilerin sorunlarını üniversite dışı vakıflar, dernekler ve kredi

yurtlar kurumu gibi birimlerin çözmesi gerekmektedir. Öğrencilerin temel yaşam masraflarını karşılamaları yönünde finansman destekleri doğrudan üniversite finansmanı ile ilişkilendirilmemelidir.

- Üniversiteler kendi yarattıkları kaynaklar ile kendi finansmanını sağladığında bu kaynaklar daha verimli kullanabilecektir. Üniversitelerin kendi yarattığı kaynakları kullanması üniversitelere belirli bir esneklik sağlayacak, çevresel ihtiyaçlara daha hızlı cevap verebilecektir. Bununla birlikte üniversitelerin kaynakları oluşturmada yaşanan sıkıntıları bilerek, bu kaynakları kullanma yönünde daha isabetli kararlar verebileceği düşünülmektedir. İnsan doğasında olduğu gibi kendi parasını kendisi için harcayan üniversiteler kaynakları daha verimli kullanacaklardır.
- Kendi gelirlerini yaratma ihtiyacı üniversiteleri daha girişimci ve yenilikçi olmaya zorlayacaktır. Üniversiteler kendi kaynaklarını üretebilir olmakla daha özgür bilim yapma fırsatına ulaşacak böylece eğitim, araştırma ve topluma hizmet amaçlarını daha girişimci ve yenilikçi olarak hayata geçirebilecektir. Kaynakları sağlayanların önceliklerine, beklentilerine karşılık vermek üniversite için bir gereklilik haline dönüşebilecektir. Bu konu ile ilgili olarak araştırma kapsamında görüşülen az sayıdaki uzman üniversitelerin kendi kaynaklarını geliştirmek adına piyasaya açılmasını bilimin ticarileşmesi olarak nitelendirirken, diğer uzmanlar ve uygulayıcılar bu görüşün aksini savunmaktadırlar.
- Üniversitelerin kendi yarattığı kaynakları harcama tasarrufu sadece üniversitenin kendisinde olmalıdır. Bu durum üniversitelerin özellikle mali özerkliği olmak üzere diğer özerklik alanlarını da genişletebilecektir. Bu noktada siyasi otoritenin, üniversitelerin kendi ihtiyaçlarını daha iyi belirleyebileceklerine güvenmesi gerekmektedir.
- Üniversitelerin daha çok bağış toplayabilecek uygulamaları hayata geçirmeleri gerekmektedir. Bağış toplama konusunda üniversitenin vermiş olduğu eğitimin kalitesi, yöneticilerinin bireysel gayretleri, kurumsallaşma düzeyi, ülkenin genel gelir seviyesi ve kültürel faktörler etkili olmaktadır. Öğrencilerin mezuniyet sonrası yaptıkları bağış, üniversiteye olan aidiyet hissi ile doğru orantılıdır. Bu nedenle üniversitelerin öğrencilerde bir üst kimlik oluşturması gerekmektedir. Buna karşılık Türkiye'nin Yükseköğretim

Sisteminin finansmanında bağışın şimdilik önemli bir yer alamayacağı düşünülmektedir. Üniversitelerin birçoğunun yeni kurulması, henüz mezun vermemesi ve kurumsallaşmalarını tamamlayamamış olmaları gibi nedenlerle bağış henüz geniş bir tabana yayılamayacaktır.

- Döner sermaye gelirlerinin yükseltilmesi için üniversiteler şirketlere eğitim hizmeti sunma, sanayi ile işbirliği kurma gibi projeler geliştirmelidir. Ancak döner sermaye gelirleri üniversitenin bulunduğu şehrin potansiyeli, tıp-ziraat-diş hekimliği-veterinerlik gibi fakültelere sahip olma gibi değişkenlere göre oluştuğu için yükseköğretimin finansmanında kesin bir çözüm olamayacağı düşünülmektedir.
- Eğitim yaşına gelmiş tüm yurttaşlar eğitim yaşına geldiklerinde devlet kurumlarından bu hizmeti maddi bir sıkıntı ile karşılaşmadan alabilmelidir. Bunun için gelir durumu düşük öğrencilerin tamamını kapsayacak kredi ve burs sistemlerinin kurgulanması gerekmektedir.
- Yükseköğretim hizmetinin bedelini ödeyebilecek olanların finansmana katılmasını sağlayarak, ödeyecek güce sahip olmayanların daha fazla desteklenmesi sağlanabilecektir. Üst gelir grubuna mensup aile çocukları genellikle gelişmiş kamu üniversitelerine, vakıf üniversitelerine ve yurtdışındaki özel üniversitelere gitmektedirler. Gelişmiş kamu üniversitelerinde okuyan öğrencilerin cari maliyetleri yüksek olmasına rağmen, ödeme gücü olanlardan bu maliyetlerin alınmaması eşitsizliğe neden olmaktadır.
- Türkiye'deki mevcut yükseköğretim yapılanmasında kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili hesap verme mekanizmaları eksiktir. Bu eksikliği gidermek amacıyla iç ve dış denetim birimlerinin geliştirilmesi ve mütevellî heyet yapılanmasının uygulama sahası bulması gerekmektedir.
- İç denetim birimlerinin bağımsızlığının sağlanması mali kaynakların kullanımında etkinliği arttıracaktır. İç denetim birimlerinin bağımsızlığının sağlanması için bu birimlerde görevli çalışanların, göreve getirilme ve görevden alınma yetkisinin üniversite yönetiminden alınarak üniversite paydaşlarından oluşan bir kurul aracılığı ile yapılması gerekmektedir.
- Kamu üniversitelerine kaynak ayırırken üniversiteler arasındaki rekabetin önünü açıcı göstergelerle ilişkili bir formül geliştirilmelidir. Üniversitelerin

ürettiği hizmetin miktarı ve kalitesi, öğrenci ve akademik personel sayısı, üniversitenin bulunduğu bölgeden kaynaklı ek kaynak ihtiyacı gibi değişkenler dikkate alınarak herkesin kabul edeceği değişkenlerden oluşan böylece herkesin adil olduğuna inandığı formüller, kamu kaynaklarının üniversitelere tahsisinde belirleyici olmalıdır.

ALTINCI BÖLÜM

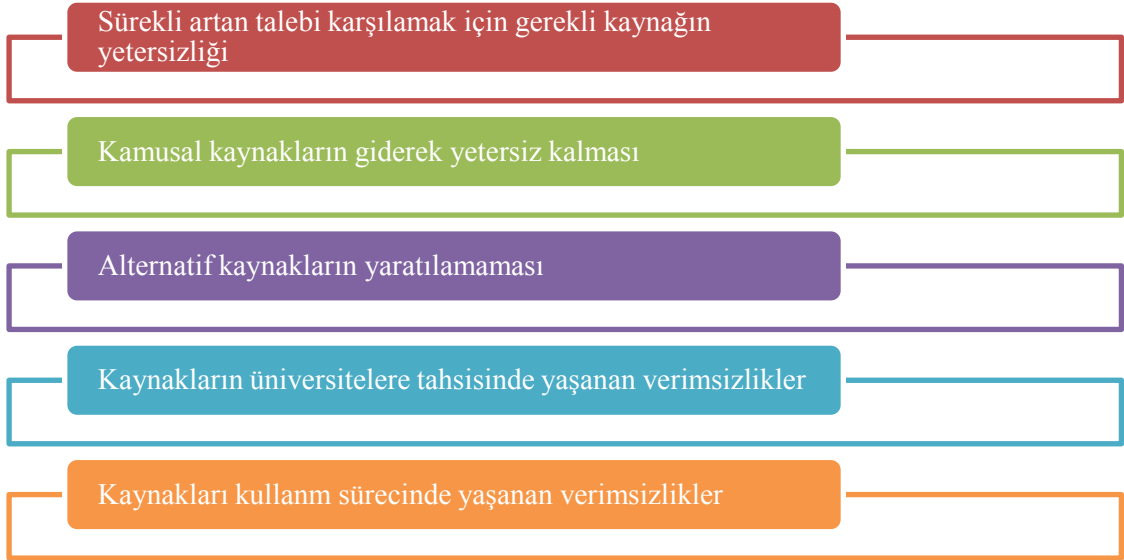
TÜRK YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR FİNANSMAN MODELİ

Araştırmanın bu aşamasında, buraya kadar yapılan çalışmalardan elde edilen bulgulardan hareketle, Türkiye'nin Yükseköğretim Sistemi için sürdürülebilir bir finansman modeli ortaya konulmuştur. Bu modelin; Türkiye gerçeklerini dikkate alan, sistemle uyumlu olduğuna kadar özgün; üniversitelerin özerkliğini geliştirici olduğuna kadar hesap verme mekanizmalarını dikkate alan ve olabildiğince şeffaf bir yapıda olması amaçlanmıştır.

Çağdaş ekonomi anlayışında, hiçbir kaynağın sınırsız kullanacak kadar bol olmadığı, ayrıca bir hizmet alanı için yapılan her kaynak kullanım tercihinin başka bir hizmeti üretememeye neden olmasından dolayı, doğası gereği bir hizmetin üretiminde her zaman finansman sorunu yaşanmaktadır. Yükseköğretim hizmetinin üretiminde de finansman sorununun her zaman yaşanması normal olmakla birlikte ağırlıklı olarak kamusal finansmanla yürütülen sistemlerde bu tercihi bireylerden çok kamunun yapmak zorunda olması sorunu daha da ağırlaştırmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde yükseköğretimin ağırlıklı olarak kamusal kaynaklarla finanse edilmesi sürdürülebilir olmadığı gibi bu yönde bir zorunluluğun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye ve dünyada yükseköğretim okullaşma oranı sürekli artmaktadır. Bu artış bireysel taleplerle birlikte, ülkelerin talep yaratma uğraşlarından da kaynaklanmaktadır. Ülkeler nitelikli insan gücü kaynaklarını geliştirmek, toplumsal faydalar elde etmek için çaba sarf ederken bireysel getiriler elde etmek için de vatandaşlar bireysel olarak yükseköğretim hizmetini talep etmektedirler. Talep artışına karşılayacak arzı yaratmak finansman sorunları nedeniyle birçok ülkede olduğu gibi Türkiye için de giderek zorlaşmaktadır. Bu nedenle var olan kamusal kaynakların kullanımında etkinliği artıracak

mekanizmaların kullanılması ve yeni kaynak oluşturacak uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Kamusal kaynakların etkin kullanımını sağlamak için öncelikle üniversitelere kamusal kaynakların tahsisinde adil bir yöntem geliştirilmelidir. Daha sonra bu kaynağın üniversite içi kullanımında kurumsal etkinliği, esnekliği sağlamaya hizmet edecek bütçe sisteminin uygulanması gerekmektedir.

Yükseköğretim sisteminin tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de giderek artan bir şekilde genişleyeceği tahmin edildiği için finansman modelinin giderek artan maliyeti karşılayabilecek olması ve yıllar içinde sürdürebilmesi gerekmektedir. Bu amaçla ortaya koyulan modelin birçok yönüyle yükseköğretim sistemini kapsayıcı bir şekilde kurgulanması gerekmekte ve temel sorunları çözmesi beklenmektedir. Yükseköğretimin finansmanı konusunda Türkiye’de yaşanan temel sorunlar Şekil 6. 1.’de gösterildiği gibi özetlenebilir.

Şekil 6. 1. Yükseköğretimin Finansmanı Konusunda Türkiye’de Yaşanan Temel Sorunlar

Önerilen modelde, bahsedilen konulara çözüm üretilmeye çalışılarak artan yükseköğretim talebini karşılayabilecek sürdürülebilir bir yükseköğretim finansman sistemi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla model, finansmanla doğrudan ilişkili olan yükseköğretimin yönetimi, finansman kaynaklarının temelini oluşturan kamusal finansman, kaynak çeşitlenmesine neden olan özel sektörün katkısı ve öz kaynak yaratma, öğrenci katkısı, eşitlik ve etkinlik konuları temelinde ortaya konulmuştur.

6.1. Yükseköğretimin Yönetimi

Yönetim ve finansman örgütlerde birbirinden ayrılamayacak temel fonksiyonlardır. Dolayısıyla finansman modelinin, yönetim ile ilgili konularda da değişiklikleri içeren önerileri bulunmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarının merkezden yönetimi, üniversitelerin bazı dezavantajlı durumlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Üniversitelerin idari ve mali konularda karar almasını zaman zaman engelleyen merkezi yönetim yerine adem-i merkeziyetçi bir yapıya dönüşmesi gerekmektedir. Üniversitelerin merkezi yönetim yerine adem-i merkeziyetçi bir yapıya dönüşmesini finansman temelinde değerlendirdiğimizde kurumlar kaynakları oluşturma ve kullanma bakımından önemli avantajlar yakalamış olacaklardır. Esnek yapıda olan üniversiteler yerel aktörlerle daha etkili bir iletişim ve etkileşim içinde olacak böylece çevresel değişikliklere daha hızlı uyum sağlayabilecek ve çevreyi daha hızlı etkileyebilecektir. Böylece topluma hizmet fonksiyonunu daha etkin gerçekleştiren üniversiteler yerel kaynakları üniversite finansmanına dâhil etmede önemli bir avantaj yakalayabilecektir.

Üniversitelerin daha esnek bir yapıda örgütlenerek yerel ihtiyaçları dikkate almasında atılması gereken ilk adım mütevelli heyet yapılanmasıdır. Mütevelli heyet üyeleri bölge dinamiklerini bilen ve bölge sorunlarına çözüm üretebilecek kişilerden oluşmalıdır. Böylece üniversitelerin toplumla daha iç içe olması sağlanabilecektir. Bölgede hizmet eden STK yöneticileri, kamu kurum yöneticileri, iş adamlarının ve yerel seçilmiş yöneticilerin mütevelli heyeti içinde bulunması diğer kurumlarla üniversitelerin işbirliğini geliştirecek böylece üniversiteler kalkınmaya daha fazla katkı sağlayabilecektir. Diğer taraftan mütevelli heyet yapılanmasının kaynakların kullanımını bakımından hesap verilebilir bir yapı oluşturacağı düşünülmektedir.

Tek adam yönetimine dönüşen mevcut üniversite yapılanmasında, kaynakların etkin kullanımını bakımından rektörlerin hesap verilebilirliklerinin düşük olduğu bilinmektedir. Diğer bir anlatımla mevcut sistemde hesap verme mekanizmaları zayıftır. Kaynakların miktarı kadar var olan kaynakların ne kadar etkin kullanıldığı önemli bir konudur. Kurumsal iletişim bakımından değerlendirildiğinde kaynağın kullanımından sorumlu olanların, hesap verme

yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu yükümlülük bulunmadan etkinliği arttırmanın mümkün olamayacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla mütevelli heyete karşı icracı pozisyonda bulunan rektörün sorumlu olması, hesap verilebilirliği arttıracaktır. Diğer taraftan merkezden kaynakların kullanımı bakımından uzun zaman aralıklı değerlendirme yerine, yerel öncelikleri bilen mütevelli heyet tarafından yapılan anlık değerlendirmeler kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlayabilecektir.

Üniversiteye sağlanan kamusal kaynaklar, üniversite yönetiminin belirleyeceği önceliklerine göre harcanması üniversitelerin esnekliğini arttıracak diğer bir uygulamadır. Mütevelli heyet yapılanması, yerel kaynakları daha fazla finansmana dâhil etmekle birlikte, verilen kamusal kaynaklarında üniversite yönetiminin belirlediği önceliklere göre kullanılmasında aracı olabilecektir. Böylece kamusal kaynaklar da üniversitenin oluşturduğu öz kaynaklar gibi etkinlik dikkate alınarak harcanacaktır.

Kaynakların etkin kullanımı bakımından, alt yapı eksikliği düşünülmeden yeni devlet üniversitelerinin açılmasına son verilmelidir. Üniversite sayısının ne kadar çok olursa o kadar daha iyi olacağı, Türkiye'nin 2023 hedeflerinde çok daha yüksek üniversite sayısına ulaşmayı hedeflediği bilinen gerçeklerdir. Yükseköğretim sektörünün Türkiye ölçeğinde daha da büyütülmesi gerekmektedir. Ancak alt yapı eksikliği tamamlanmadan açılan üniversitelerin, var olma amaçlarını yeterince yerine getiremediği düşünülmektedir. Eğitim, araştırma ve topluma hizmet misyonunu yerine getiremeyen üniversite böylece kendine sağlanan kaynakların bir yönüyle heba olmasına neden olmaktadır. Bu kayıpların sadece finansal kaynaklarda sınırlı olmadığını, insan kaynaklarında da bir kayıp yaşadığımızı düşündüğümüzde daha önemli bir sorun olduğu anlaşılmaktadır. Alt yapı eksikliği tamamlanmadan hizmete açılan üniversiteler, eğitim verdikleri öğrencilerde sosyal bir artı değer yaratamıyorsa finansal kaynaklarla birlikte ülkenin insan kaynaklarının da boşa harcanmasına neden olabilmektedir. Yükseköğretim arzını yükseltmek için yeni üniversite açmak yerine gelişimini tamamlamış devlet üniversitelerinin yeni kampüsler kurması sağlanmalıdır. Optimal olarak kabul edilen 20000'in üstünde öğrenci sayısına sahip devlet üniversitelerine, yıllar içinde oluşturdukları yönetim ve eğitim tecrübesi ile yeni kampüsler oluşturması desteklenmelidir. Diğer taraftan vakıf üniversitelerinin desteklenmesi, özel üniversitelerin önünün açılması yükseköğretim arzının yükseltilmesinde devletin öncelikli politikaları arasında yer almalıdır. Devlet, vakıf

ve özel üniversitelerin asgari koşullar oluşmadan eğitim hizmetine başlamasına izin verilmemelidir.

Kanuni bir yetki ile tüm yüksek öğretimi düzenleme ve yükseköğretim faaliyetlerini planlama görevi bulunan YÖK, görevini yaparak asgari koşulları sağlayamayan üniversitelerin hizmet üretmesini tamamen ya da geçici süreliğine durdurmalıdır. Ayrıca YÖK kamusal kaynakların üniversitelere tahsisi konusunda daha büyük bir sorumluluk almalıdır. Mevcut sistemde üniversiteler Maliye Bakanlığı ile görüşmeler neticesinde kamudan bir bütçe almaktadırlar. Bunun yerine kamu bütçesinden yükseköğretim hizmetinin üretimi için ayrılacak kaynakların tamamı YÖK bütçesine aktarılmalı, YÖK bu kaynakları üniversiteler arasında kendisi tahsis etmelidir. Burada yapılacak temel eleştiri, bir taraftan üniversitelerin özerkliğini vurgularken, bir taraftan YÖK aracılığı ile daha merkezi bir yapının oluşturulmaya çalışıldığı yönünde olabilir. Ancak yapılan öneri ile YÖK'ün aracılığında kaynak tahsisi yapılmasının farklı avantajlarından yararlanmak istenmektedir. Üniversitelerin ürettiği hizmetin miktarı ve kalitesi, öğrenci ve akademik personel sayısı, patent, araştırma-geliştirme, uluslararası bilim ödülleri, uluslararasılaşma derecesi gibi değişkenler dikkate alınarak herkesin kabul edeceği göstergelerden oluşan böylece adil olduğuna inandığı formüller, kamu kaynaklarının üniversitelere tahsisinde belirleyici olmalıdır. Bu göstergelerin takibini YÖK'ün Maliye Bakanlığında daha kolay yapabileceği düşünülmektedir. Maliye Bakanlığı ile YÖK yükseköğretimin ülke genelinde ihtiyaçlarını ortaya koyarak yükseköğretime ayrılacak bütçeye karar verecekler, sonra YÖK kaynakları üniversiteler arasında paylaşacaktır. Böyle bir uygulamanın YÖK'e planlama ve koordinasyon görevini gerçek anlamda yerine getirmede de yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan siyasi bir konum olan Maliye Bakanlığı ile üniversiteler arasındaki direkt bağlantının kesilmesi, bütçe miktarının oluşumu sırasında yaşanan politik etkileri azaltabilecektir.

Yükseköğretimin yönetimi alt boyutu ile ilgili yukarıda detaylı açıklamalarına yer verilen konular başlıklar halinde aşağıda Şekil 6. 2.'de özetlenmiştir.

Şekil 6. 2. Yükseköğretimin Yönetimi Alt Boyutu Konuları

Şekil 6.2.'de görüldüğü üzere model kapsamında yükseköğretimin yönetimine ilişkin; yerinden yönetim, mütevelli heyet, hesap verebilirlik, kaynakların önceliklere göre kullanılması, yeni üniversitelerin açılması ve YÖK'e kaynak tahsis görevi konu başlıklarında önerilerde bulunulmuştur.

6.2. Kamusal Finansman

Kamusal kaynakların yükseköğretimin finansmanında kullanımına bir zorunluluk olarak devam edilmelidir. Ülke düzeyinde sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişim düzeyinin yakalanması bakımından, devletin yükseköğretimi önemli bir araç olarak değerlendirip kaynak sağlamaya devam etmesi gerekmektedir. Türkiye kamusal kaynakların yükseköğretim finansmanı içindeki oranı bakımından OECD üyesi ülke ortalamasından son yıllarda daha fazla kaynak ayırmaktadır. Buna karşılık yükseköğretim kurumlarına yapılan özel harcamalar da dâhil edildiğinde yükseköğretim kurumlarına yapılan toplam harcamalarının GSMH'ye oranı, OECD ortalamasının altında kalmaktadır. Dolayısıyla Türk yükseköğretim finansman sisteminin temel sorunu kamusal kaynakların azlığından çok özel kaynakların finansmana destek olamamasıdır. Yükseköğretimin finansmanında özel kaynakları kullan(a)mayan ülkeler bu eksikliği gidermek için daha fazla kamusal kaynak kullanmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin OECD üyesi ülkelere göre yükseköğretim çağ nüfusunun fazlalığı ve GSMH'nin göreceli düşüklüğü nedeniyle ayrılan öğrenci başına kamusal kaynak miktarı bakımından oldukça düşük bir performans gösterdiği söylenebilir. Dolayısıyla kamunun yükseköğretim için ayırdığı kaynak yetersiz olup yükseltilmesi gerekmektedir. Türkiye'de toplam yükseköğretim harcamalarının GSMH'ye oranı yüzde bir dolaylarından yüzde ikiye çıkarılması gerekmektedir.

Bunu gerçekleştirebilmek için toplam yükseköğretim harcamaları içindeki özel kaynak oranının yükseltilmesi gerektiği bir gerçektir. Ancak bu gerçeğe birlikte özel kaynakların daha fazla katılımı sağlanana kadar kamusal kaynakların artırılması gerekmektedir.

Yükseköğretimin finansmanında kamusal kaynakların miktarının artırılması önerisine yapılabilecek temel eleştiri, kamusal kaynakların öncelikle temel eğitim ve ortaöğretim gibi alanlara harcanması gerektiği yönünde olabilir. Ancak daha yoğun bilgi tabanlı ekonomilere dönüşen ülkelerde yükseköğretimin önemi artmaktadır. Bu önemin arkasında nitelikli bir yükseköğretim ile geliştirilen işgücünün, tüm toplumu etkileyen ekonomik ve sosyal gelişimi sağlaması bulunmaktadır. Dünyadaki bu dönüşüm yükseköğretimi diğer eğitim düzeyleri kadar önemli bir konuma getirmiştir. Bu nedenle yükseköğretim kurumlarına yapılacak her yatırım hızlı bir ekonomik dönüş sağlayarak, diğer eğitim kademeleri ile birlikte devletin diğer alt sistemlerine de yeni kaynaklar yaratabilecektir.

Finansman konusunda yapılan tartışmalarda, en az kaynağın miktarı kadar nasıl kullanıldığına önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yükseköğretim finansmanında da kaynakların artırılması önerisi ile birlikte bu kaynakların üniversitelere nasıl tahsis edileceği ve bu kaynağı üniversitelerin nasıl kullanacağı tartışılan diğer bir konudur.

Kamusal kaynakların üniversiteleri doğrudan ya da dolaylı finansman yöntemleri ile tahsisi konusunda dünyada farklı uygulamalar bulunmaktadır. Son yıllarda başta Avustralya olmak üzere birçok ülkede dolaylı finansman yöntemleri kullanılmaya başlamıştır. Bu ülkelerde dolaylı finansmanın yükseköğretimin gelişimine katkı sağladığı yapılan çalışmalarla da desteklenmektedir. Hizmeti üreten yerine (üniversiteler) onu tüketenlere (öğrenciler veya aileleri) kaynağın verilmesi esasına dayanan dolaylı finansmanın etkinliği bu yolla sağladığı iddia edilmektedir. Ancak Türkiye için doğrudan finansman uygulamalarına devam edilmesi gerekmektedir. Hızlı bir niceliksel ilerleme içinde olan ancak daha kurumsal gelişimini tamamlamamış üniversitelere sahip Türkiye'nin Yükseköğretim Sisteminin henüz dolaylı finansmanın ilk uygulamalarında karşılaşılabilecek sorunların çözümünde yetersiz kalabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle kamu kaynaklarının üniversitelere doğrudan finansman yöntemleri ile verilmesine devam edilmelidir. Doğrudan finansman yöntemlerinden ise performansa dayalı kaynak tahsisi yöntemi uygulanmalıdır.

Kamusal kaynaklar üniversitelere paylaştırılırken, performans göstergeleri dikkate alınmalıdır. Bu göstergeler öğrenci ve öğretim üyesi sayısı, mezun sayısı, mezun oranı, mezun öğrencilerin istihdam oranı gibi girdi ve çıktı temelli değişkenlerden oluşabilir. Burada önemli olan husus, adil bir şekilde kaynakların üniversitelere dağıtılması ve etkinliğin sağlanmasıdır. Bu nedenle performans göstergeleri arasına başka değişkenler de eklenebilir. Böylece temel kaynak sağlayıcı ve düzenleyici olarak devletin, yükseköğretiminden beklentilerinin belirlenen performans kriterleri aracılığı ile gerçekleşeceği ileri sürülebilir.

Performansa dayalı olarak belirlenen ve doğrudan üniversiteye verilen kamusal kaynaklar üniversitelere tek bir blok halinde verilmelidir. Torba bütçe adı verilen bu yöntemle üniversitelerin kendi önceliklerine göre harcama konusunda daha fazla esnekliğe sahip olacakları düşünülmektedir. Böylece üniversitelerin mali özerkliklerine de katkı sağlanmış olacaktır.

Kamusal finansman alt boyutu ile ilgili yukarıda detaylı açıklamalarına yer verilen konular başlıklar halinde Şekil 6. 3.'de özetlenmiştir.

Şekil 6. 3. Kamusal Finansman Alt Boyutu Konuları

Şekil 6.3.'de görüldüğü üzere model kapsamında kamusal finansmana ilişkin; kamunun desteğinin devamı ve miktarı, doğrudan finansman uygulaması, performans göstergeleri ve torba bütçe konu başlıklarında önerilerde bulunulmuştur.

6.3. Yükseköğretimin Özel Sektör Tarafından Sunumu

Yükseköğretim hizmetlerinin sunumunu tüm dünyada kamu üniversiteleri ile birlikte son yıllarda artan bir oranda özel üniversiteler gerçekleştirmektedirler. Türkiye'de özel üniversite mevcut anayasaya aykırı olduğu için bulunmamaktadır.

Özel üniversitenin bir alternatifi olarak, kar amacı gütmeyen, vakıf üniversiteleri 1984 yılından itibaren uygulama alanı bulmuş giderek yükseköğretim sistemi içerisinde önemli bir noktaya gelmiştir. Kamu üniversitelerine oranla daha yüksek ücret talep eden bu kurumlardan hizmet alanlar elde edebilecekleri bireysel getirilerin maliyetini bir miktar karşılamış olmaktadır. Diğer bir anlatımla yükseköğretimin bireysel getirilerinden dolayı, bireyler daha yüksek bir maliyete katlanabilmektedir. Buna karşılık yükseköğretimin ürettiği sosyal getirilerine karşılık kamusal kaynaklar hemen hiç kullanılmamaktadır. Vakıf üniversiteleri de yarattıkları sosyal fayda doğrultusunda kamusal kaynaklarla desteklenmelidir. Böylece vakıf üniversitelerin daha da yaygınlaşması sağlanabilecektir.

Vakıf üniversitelerin yaygınlaşması yükseköğretimin finansmanı bakımından kamuya da destek olacaktır. Vakıf üniversitelerin kamusal kaynaklarla desteklenmesi önerisi ile vakıf üniversitelerin yaygınlaşmasının kamuya destek olacağı düşüncesi birbiri ile çelişiyor gözükabilir. Ancak burada stratejik düşünmek gerekmektedir. Türkiye yükseköğretimde okullaşma oranını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Bu hedefin kamusal kaynaklarla sağlanması pek muhtemel gözükmemektedir. Hali hazırda öğrenci başına devlet üniversitelerine yapılan kamusal harcamalardan çok daha azı vakıf üniversitelerine verilerek bu kurumların yaygınlaşması sağlanabilir. Böylece yükseköğretim hedeflerine daha az maliyetle ulaşılabilir.

Türkiye’de yükseköğretim sisteminin ürettiği faydaları arttırmak amacıyla özel üniversitelerin açılması gerekmektedir. Vakıf üniversiteleri ile birlikte özel üniversiteler de sosyal fayda üretecek ve bunun bedelinin tamamı kamusal kaynaklarla karşılanmak zorunda olmayacaktır. Bu nedenle vakıf üniversitelerinde olduğu gibi özel üniversiteler de kamunun yükünü azaltacaktır. Ayrıca özel üniversitelerin kurulması üniversite-sanayi işbirliğinin gelişimine de yol açacaktır. Özel üniversiteler piyasanın gerekliliklerini daha yakından takip edebilecekler, sanayi kuruluşları adına öğrenci okutabilecek ve projeler yürütebileceklerdir.

Yarattığı sosyal faydalardan dolayı devlet, vakıf ve özel üniversitelerin tamamının belirli oranlarda kamusal kaynaklarla desteklenmesi gerekmektedir. Bu gereklilik sosyal faydaların tüm toplumu etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir anlatımla toplumun tüm fertlerinden toplanan gelir, yine onlara bir fayda sağladığı için kullanılmaktadır. Aynı mantıkla yükseköğretim hizmetinin ürettiği faydalardan yararlanan her kesim finansmana kendisine sağladığı fayda ölçüsünde

destek olmalıdır. Bu nedenle yükseköğretimin özel getirilerinin fazlalığından dolayı öğrenci ve aileleri, sosyal getirilerinden dolayı devlet, işgücü piyasasındaki üretkenliği arttırdığı için özel işletmeler, toplumsal bilinci arttırmasından dolayı sivil toplum kuruluşları, ulusal sınırların giderek kaybolması neticesinde üretilen faydaların sınır ötesine taşınmasından dolayı uluslararası kuruluşlar yükseköğretimin finansmanına destek olmalıdır.

Yükseköğretimin özel sektör tarafından sunumu alt boyutu ile ilgili yukarıda detaylı açıklamalarına yer verilen konular başlıklar halinde Şekil 6. 4.'de özetlenmiştir.

Şekil 6. 4. Yükseköğretimin Özel Sektör Tarafından Sunumu Alt Boyutu Konuları

Şekil 6. 4.'de görüldüğü üzere model kapsamında vakıf üniversiteleri ve özel üniversiteler başlığı altında önerilerde bulunulmuştur.

6.4. Öğrenci Katkısı

Yükseköğretim hizmetinin sağladığı bireysel getirilerinden dolayı bu hizmeti talep edenlerin finansmana daha fazla katkıda bulunmaları gerekmektedir. Esasen bir eğitim planlaması yaklaşımı olan getiri oranları analizinin temel ilkeleri katkının belirleyicisi olabilir. Getiri oranları yaklaşımı eğitimi insan sermayesine bir yatırım olarak görür. Buna göre yükseköğretimde öğrenci katkısı miktarının ne kadar olacağı ile ilgili olarak dikkate alınması gereken husus yükseköğretim hizmetinin sosyal ve bireysel getirileridir. Çalışma alanı bazında öğrenci katkısının ne kadar olacağı hizmetin toplam maliyetinden, verilen hizmetin sosyal faydaları ölçüsünde belirlenen miktarın çıkarılması ile hesaplanabilir. Bireysel getirisi düşük ancak sosyal getirileri yüksek sosyal bilimler gibi alanları desteklemek için bu tür alanlarda öğrenci katkısının düşük tutulması gerekmektedir. Diğer taraftan, tıp eğitimi gibi ileride bireye yüksek getiri sağlayabilecek alanlardaki öğrenci katkısının yüksek tutulması gerekmektedir.

Birçok ülkede yükseköğretim kurumlarının talep ettikleri öğrenim ücretleri son yıllarda yükselmiştir. Buna karşılık eğitim temel bir hak olduğu için hiç kimsenin maddi koşullarından dolayı bu hizmetten yoksun bırakılmaması gerekmektedir. Ancak uygulanmakta olan burs sistemlerinin tüm ihtiyacı olan öğrencileri kapsayabilecek bir şekilde genişletilememesinden dolayı yükseköğretim öğrencilerine belirlenen öğrenim ücretini de içine alan tüm eğitim maliyetlerini karşılamaları için devletin kontrolünde kredi sağlanmalıdır. Böylece öğrenciler bir taraftan ailelerinin gelir durumlarından bağımsız olarak yükseköğretim hizmetinden yararlanabilecekler, diğer taraftan yükseköğretimin finansmanına katkıda bulunacaklardır. Öğrencilere verilen kredilerinin geri dönüşümün takibinin devlet tarafından yapılmasının dezavantajlarını ortadan kaldırmak için bankacılık sektörünün deneyimlerinden yararlanılmalıdır. Devlet burada kontrolör olarak banka ile olan anlaşmaları kontrol etmeli, öğrenciye bankanın düşük bir faiz oranıyla kredi vermesini sağlamalıdır.

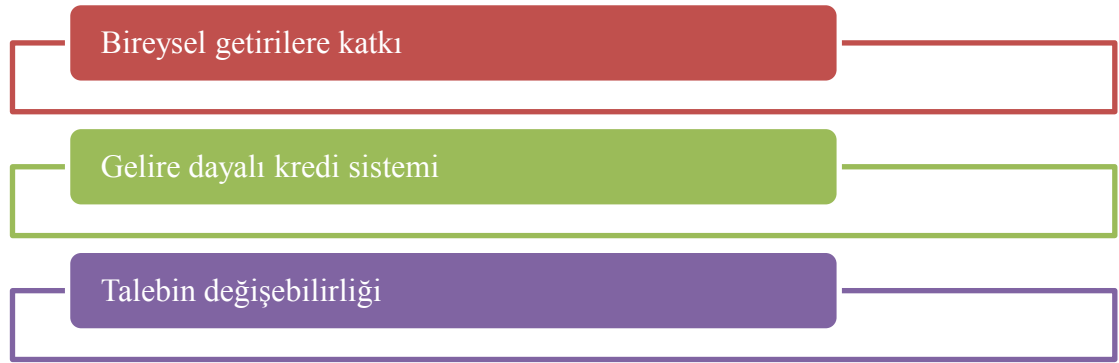
Gelire dayalı kredi olarak isimlendirilen bu sisteme göre öğrenciler belli bir gelirin üstüne çıktıktan sonra geri ödemeye başlayacaklardır. Türkiye’de Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından her yıl gelir vergisi tarifeleri belirlenmektedir. Gelir vergisi tarifesi gelirlerin miktarına göre % 15, % 20, % 27 ve %35 oranında vergi almak için oluşturulmaktadır. Gelir İdaresi Başkanlığının oluşturduğu tarife öğrencinin geri ödemeye başlamasında belirleyici olarak kullanılabilir. Örneğin kredi kullanarak eğitimini tamamlayan yükseköğretim mezunu bir yıl içerisinde % 20’lik dilime karşılık gelecek bir gelir elde edebiliyorsa (2014 yılı için 11.000 TL) geri ödemeye gelirin küçük bir dilimi ile başlayabilir. Mezun, gelir vergisi tarifelerine göre o yıl daha üst bir dilime karşılık gelecek aylık kazanca sahip olabiliyorsa maaşının daha büyük bir oranında kredi geri ödemesi yapmalıdır.

Kredi geri ödemesi için bir azami süre belirlenmelidir. Bu süreyi devlet ile bankalar ortaklaşa olarak karar vereceklerdir. Bununla birlikte 15 ile 25 yıl arasında bir sürenin belirlenmesi önerilmektedir. Belirlenen süre içerisinde hiçbir zaman % 20’lik vergi tarifesi sınırına kadar kazanç elde edemeyen mezunlardan geri ödeme alınmamalıdır. Verilen kredilerin bir kısmının bu şekilde dönüşü olmayabileceği düşünülerek verilen kredilere bir sigorta uygulanabilir. Diğer taraftan belirlenen süre içerisinde bir süre geri ödemeye başlayamamış, ancak belirlenen kredi geri dönüş oranlarıyla geri kalan zamanda tüm borcunu ödeyemeyecek olanlar için son beş yıl

içinde yeni geri dönüş oranı devlet, banka ve mezun arasında özel bir anlaşmayla kişiye özel olarak yeniden belirlenebilir.

Öğrencilere bahsedilen şekilde kredi sağlandığında yükseköğretim talebinin düşmeyeceği tahmin edilmektedir. Hatta alt gelir gruplarından öğrencilerin yükseköğretim hizmetinden bu şekilde daha fazla yararlanacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte aldığı kredinin geri ödemesini yapacak olması nedeniyle öğrencinin eğitime verdiği önem yükselebilecektir. Kredi uygulamalarına rağmen finansman açısından sıkıntı yaşayan öğrencilerin sorunlarını vakıf, dernek gibi kurumlar çözmelidir. Öğrencilerin özellikle temel yaşam masraflarında öngörülmeven ihtiyaçları yükseköğretimin finansmanı ile ilişkilendirilmemelidir.

Öğrenci katkısı alt boyutu ile ilgili yukarıda detaylı açıklamalarına yer verilen konular başlıklar halinde Şekil 6. 5.'de özetlenmiştir.

Şekil 6. 5. Öğrenci Katkısı Alt Boyutu Konuları

Şekil 6. 5.'de görüldüğü üzere model kapsamında öğrenci katkısına ilişkin; bireysel getirilere katkı, gelire dayalı kredi sistemi ve talebin değişebilirliği konu başlıklarında önerilerde bulunulmuştur.

6.5. Öz Kaynak Yaratma

Yükseköğretimin finansmanında sürdürülebilir bir yönü olması nedeniyle öz kaynak yaratma önemlidir. Bilgi üreten bir örgüt olması nedeniyle üniversitelerin potansiyellerinin sınırsız olduğu düşünülmektedir. Bilgi yapısı gereği kullanıldıkça tükenmeyen artan bir kaynağa dönüşmektedir. Bu nedenle üniversitelerin üretebileceği öz kaynakların gerçek anlamda bir sınırı bulunmamaktadır. Diğer finansal kaynaklarda olduğu gibi öz kaynakların da miktarı ile birlikte sağlayabileceği etkinlik yükseköğretim kurumları için önem arz etmektedir.

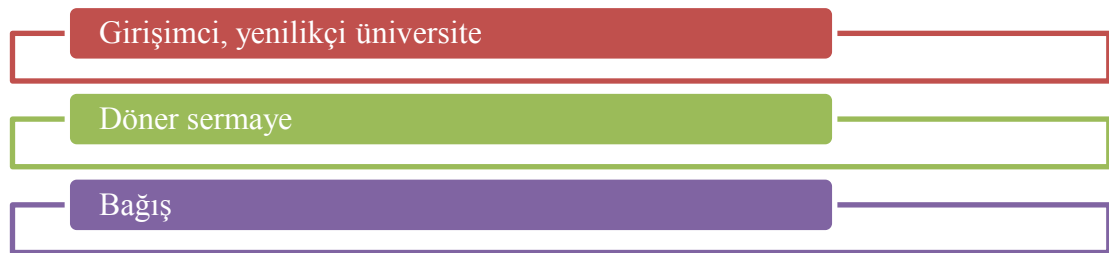
Öz kaynak yaratmanın sağladığı etkinlikten biri, üniversitelerin kendi yarattıkları kaynakları daha verimli kullanabilecekleridir. Üniversitelerin kendi yarattığı kaynakları kullanması üniversitelere belirli bir esneklik sağlayacak, böylece bu kurumlar çevresel ihtiyaçlara daha hızlı cevap verebilecektir. Bununla birlikte üniversitelerin kaynakları oluşturmada yaşanan sıkıntıları bilerek, bu kaynakları kullanma yönünde daha isabetli kararlar verebileceği düşünülmektedir. Kendi gelirlerini yaratma ihtiyacı üniversiteleri daha girişimci ve yenilikçi olmaya zorlayacaktır. Ayrıca üniversiteler kendi kaynaklarını üretebilir durumda olduklarında daha özgür bilim yapma fırsatına ulaşacak ve böylece eğitim, araştırma ve topluma hizmet amaçlarını daha girişimci ve yenilikçi bir şekilde hayata geçirebilecektir. Kaynakları sağlayanların önceliklerine, beklentilerine karşılık vermek üniversite için bir gereklilik haline dönüşebilecektir.

Üniversite öz gelirleri içinde öğrenci katkıları, döner sermayeler, bağışlar, kira gibi gelirler bulunmaktadır. Öğrenci katkılarını arttırmak için gelire dayalı kredi sistemi daha önce önerilmişti. Gelire dayalı kredi sisteminin üniversite öz gelirlerini önemli ölçüde arttırabileceği düşünülmektedir. Döner sermaye gelirlerinin yükseltilmesi için ise üniversiteler şirketlere eğitim hizmeti sunma, sanayi ile işbirliği kurma gibi projeler geliştirmelidir. Döner sermaye denilince akla ilk olarak Tıp Fakülteleri gelmektedir. Bunun nedeni döner sermaye gelirlerinin büyük bir kısmının Tıp Fakülteleri tarafından üretilmesidir. Ancak üretilen bu döner sermaye gelirlerinin ancak ufak bir kısmı (% 5'den az olmamak üzere) üniversitenin gelir bütçesi içine dâhil edilmektedir. Üretilen kaynağın büyük bir kısmı hizmetin üretiminde görev alanlara dağıtılmaktadır. Ancak Tıp Fakültelerinde üretilen bu kaynağın üretilmesi için gerekli olan yatırım maliyetleri oldukça yüksektir. Başka bir anlatımla, maliyeti yüksek olan bir sağlık hizmetinin üretimi üniversite üzerinden kamuya sunulmaktadır, ama maliyetini üniversitenin karşılaması beklenmektedir. Sağlık hizmetlerinin kamusal bir hizmet alanı olması nedeniyle kamu tarafından finanse edilmesinin haklı gerekçeleri olabilir. Ancak Tıp Fakülteleri üzerinden yapılan sağlık harcamaları yükseköğretimin finansmanı olarak değerlendirilmemelidir. Bu nedenle üniversite araştırma hastanelerinin yatırım harcamalarının Sağlık Bakanlığı tarafından karşılanması önerilebilir. Diğer taraftan üretilen hizmet nedeniyle oluşacak mali kaynaklardan daha büyük oranda bir pay üniversitenin gelir bütçesine dâhil edilmelidir. Bunu gerçekleştirmek için de özellikle Tıp Fakültelerinin olduğu

üniversitelerde bulunan döner sermaye işletmelerinin, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığına bağlı olarak hizmet veren bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir.

Üniversite öz gelirlerini arttırmada bağışların da önemli bir yeri bulunmaktadır. Üniversitelerin daha çok bağış toplayabilecek uygulamaları hayata geçirmeleri gerekmektedir. Bağış toplama konusunda üniversitenin vermiş olduğu eğitimin kalitesi, yöneticilerin bireysel gayretleri, üniversitenin kurumsallaşma düzeyi, ülkenin genel gelir seviyesi ve kültürel faktörler etkili olmaktadır. Öğrencilerin mezuniyet sonrası yaptıkları bağış, üniversiteye olan aidiyet hissi ile doğru orantılıdır. Bu nedenle üniversitelerin öğrencilerde bir üst kimlik oluşturması gerekmektedir. Buna karşılık Türkiye'nin Yükseköğretim Sisteminin finansmanında bağışın şimdilik önemli bir yer alamayacağı düşünülmektedir. Üniversitelerin birçoğunun yeni kurulması ve henüz mezun vermemesi, kurumsallaşmalarını tamamlayamamış olmaları gibi nedenlerle bağış henüz geniş bir tabana yayılamayacaktır. Ancak önerilen finansman modelinin yükseköğretim kurumlarının etkinliğini artırıcı önlemleri nedeniyle bağışın önemli bir gelir kaynağı olabileceği düşünülmektedir. Modelde önerilen müteveli heyeti aracılığıyla iş piyasasından daha çok bağış toplanabileceği düşünülmektedir. Yeni yükseköğretim kurumu açmak yerine kurumsallaşmasını tamamlamış üniversitelerin yeni kampüs açması, buradan mezun olanlarda aidiyet duygusu oluşturabileceği için mezun öğrencilerden bağış yoluyla gelir sağlanabilecektir.

Öz kaynak yaratma alt boyutu ile ilgili yukarıda detaylı açıklamalarına yer verilen konular başlıklar halinde aşağıda Şekil 6.6.'da özetlenmiştir.

Şekil 6. 6. Öz kaynak yaratma alt boyutu konuları

Şekil 6. 6.'de görüldüğü üzere model kapsamında öz kaynak yaratmaya ilişkin; girişimci, yenilikçi üniversite, döner sermaye ve bağış konu başlıklarında önerilerde bulunulmuştur.

6.6. Sosyal Adalet

Önerilen modelin temel yaklaşımlarından en önemlisi sosyal adaleti geliştirici mekanizmalarla toplumun her kesiminin yükseköğretim hizmetinden yararlanmasının yolunu açmaktır. Eğitim yaşına gelmiş tüm yurttaşlar eğitim yaşına geldiklerinde devlet kurumlarından bu hizmeti maddi bir sıkıntı ile karşılaşmadan alabilmelidir. Kanunda yükseköğretimin paralı olduğu belirtilmektedir. Buna karşılık başarılı fakat maddi imkânları olmayan öğrencilerin kayıt ücreti, sınav harcı, her türlü giderleri burs, kredi, yatılılık ve benzeri yollarla karşılanacağı hükmü bulunmaktadır. Yükseköğretimde okullaşma oranının sürekli artması gibi nedenlerle burs sisteminin geniş bir tabana yayılamayacağı tahmin edilebilmektedir. Bu nedenle talep eden her bireyin gelecekteki gelirine dayalı olarak kredi kullanabilmesinin, sosyal adaleti sağlamaya da katkı yapacağı düşünülmektedir.

Yükseköğretim kurumlarından üst gelir grubuna mensup aile çocukları da eğitim hizmeti almaktadırlar. Dahası alt gelir gruplarından daha fazla oranda yükseköğretim hizmetinden yararlandıkları yapılan çalışmalarla ortaya konulmaktadır. Genellikle daha gelişmiş devlet üniversitelerinde eğitim alan böylece daha çok cari maliyet oluşturan bu öğrencilerden maliyete katlanabilecek ekonomik güçleri olduğu halde hemen hiç ücret talep edilmemektedir. Bu durum bir yönüyle toplumsal hayatta var olan gelir adaletsizliğinin, yükseköğretim üzerinden yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle yükseköğretim hizmetinin bedelini ödeyebilecek olanların finansmana katılmasını sağlayarak, ödeyecek güce sahip olmayanların daha fazla desteklenmesi sağlanmalıdır.

6.7. Etkinlik

Türkiye'deki mevcut yükseköğretim yapılanmasında kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili hesap verme mekanizmaları eksiktir. Bu eksikliği gidermek amacıyla iç ve dış denetim birimlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. İç denetim birimlerinin bağımsızlığının sağlanması mali kaynakların kullanımında etkinliği arttıracaktır. İç denetim birimlerinin bağımsızlığının sağlanması için bu birimlerde görevli çalışanların, göreve getirilme ve görevden alınma yetkisinin üniversite yönetiminden alınarak üniversite paydaşlarından oluşan bir kurula verilmesi gerekmektedir.

Mütevelli heyet yapılanmasının hesap verme mekanizmaları geliştirebileceği düşünülmektedir. Heyeti oluşturanların üniversite dışı kurumlardan olması doğal bir dış denetim sağlayacaktır. Mevcut sistemde yapılan YÖK

denetimleri, YÖK'ün de yükseköğretim sistemi içinde yer alan kişilerden oluşması nedeniyle kurumların gelişmesinin yolunu açan gerçek bir dış denetim görevini yerine getirmediği düşünülmektedir.

Kamu üniversitelerine kaynak ayırırken üniversiteler arasındaki rekabetin önünü açıcı göstergelerle ilişkili bir formül geliştirilmelidir. Üniversitelerin ürettiği hizmetin miktarı ve kalitesi, öğrenci ve akademik personel sayısı, üniversitenin bulunduğu bölgeden kaynaklı ek kaynak ihtiyacı gibi değişkenler dikkate alınarak herkesin kabul edeceği değişkenlerden oluşan böylece herkesin adil olduğuna inandığı formüller, kamu kaynaklarının üniversitelere tahsisinde belirleyici olmalıdır. Diğer taraftan, yükseköğretim kaynaklarının devlet tarafından sağlanması bir tartışma konusu iken biz atı yükseköğretim hizmetlerinin devlet tarafından sunumunun haklı gerekçeleri olup olmadığı da üzerinde durulup tartışılması gereken önemli bir konudur.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Türk Yükseköğretim Sistemi için sürdürülebilir bir finansman modeli katılımcıların görüşleri doğrultusunda ve oluşan temalar çerçevesinde ortaya konulmuştur. Modelin; Türkiye gerçeklerini dikkate alan, sistemle uyumlu, özgün, üniversitelerin özerkliğini geliştirici, hesap verme mekanizmalarına sahip ve şeffaf bir yapıda olması amaçlanmıştır. Çalışmanın sınırlılıkları içerisinde önerilen modelin yükseköğretim sistemini kapsayıcı bir şekilde kurgulanmasına özen gösterilmiş ve yükseköğretim alanındaki temel sorunlara çözüm üretmesi beklenmiştir. Ortaya çıkan model devlet, vakıf ve özel yükseköğretim olmak üzere üç farklı üniversite yapılanmasını desteklemektedir. Dolayısıyla model oluşturulmasına temel olan yükseköğretimin yönetimi, kamusal finansman, özel sektörün katkısı ve öz kaynak yaratma, öğrenci katkısı, eşitlik ve etkinlik konuları da dikkate alınarak üçlü üniversite kurgusu³ olarak açıklanabilir.

Yükseköğretim sistemi için önerilen finansman modelinde Türkiye'de şu an var olan devlet ve vakıf üniversiteleri ile kurulması planlanan özel üniversiteler yer almaktadır. Kısaca model Türkiye'nin Yükseköğretim Sisteminde üç farklı üniversite yapılanmasını desteklemektedir.

1- Toplum Destekli Devlet Üniversitesi

³ Araştırmanın nitel boyutunda görüşleri alınan katılımcı Sayıştay Savcısı Doç. Dr. İlhami Söyler "Üçlü Üniversite Kurgusu" nun fikri temellerini oluşturmuştur. Araştırma kapsamında bu ismin kullanımı için kendisinden izin alınmıştır. Araştırmacı, çalışmanın genel bulguları ile birleştirerek her üç üniversite yapılanmasının finansmanın nasıl olması gerektiğine açıklık getirmeye çalışmaktadır.

- 2- Devlet Destekli Vakıf Üniversitesi
- 3- Sanayi Destekli Özel Üniversite

Toplum Destekli Devlet Üniversitesi: Devlet üniversiteleri, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de ağırlıklı olarak kamusal kaynaklarla finanse edilmektedir. Kamusal kaynaklar ise yüksek oranda devletin vergilendirme sistemi ile elde ettiği gelirlerden oluşmaktadır. Bu nedenle ağırlıklı olarak kamusal kaynaklarla finanse edilen bir yükseköğretimin toplumun tüm bireylerinden destek aldığı söylenebilir. Ancak toplumun sağladığı bu destek, vergilendirme sistemi aracılığı ile olmasından kaynaklı olarak dolaylı bir destektir. Diğer bir anlatımla esas kaynağı sağlayan toplum kaynağın nereye, ne miktarda, ne kadar etkin kullanıldığı ile ilgili kesin bir bilgiye sahip olmadan yükseköğretimi desteklemektedir. Bu yönüyle toplum yükseköğretime kaynak sağlarken, üretilen hizmetin miktarı ve kalitesini sorgulama fırsatını yakalayamamaktadır. Buna karşılık üniversiteler de toplumun sorunlarından uzak, sanal gerçekliklerle uğraşan, yarattığı fildişi kulede hayatını idame ettiren bir yapı olduğu yönünde eleştirilere maruz kalmaktadır.

Yükseköğretim hizmetinin faydalarını toplum ve birey paylaşmaktadır. Bu nedenle yükseköğretimin finansmanında hizmeti talep eden bireyin de katkısının bulunması gerekmektedir. Devlet üniversitelerinin toplum destekli bir yapıya dönüşümlerinin sağlanması için yükseköğretim öğrencilerinden cari maliyetlerin en az yarısını karşılık gelecek bir miktarda öğrenim ücreti talep edilmelidir.

Öğrencilerin ekonomik durumlarının yükseköğretime erişimi etkilememesi amacıyla, talep edilen öğrenim ücreti ile birlikte temel yaşam masraflarını da karşılayabilecek bir miktarda kredi verilmesi sağlanmalıdır. Gelire dayalı kredi olarak yapılandırılması gereken bu desteğin, öğrenciden mezuniyet sonrası belli bir gelir seviyesinin üstüne çıktıktan sonra geri alınması gerekmektedir. Böylece hem öğrencilerin yükseköğretime erişimi önündeki maddi sıkıntılar kaldırılmaya çalışılacak, hem de öğrencilerin yükseköğretimin finansmanına daha fazla katılımları sağlanmış olacaktır. Öğrenciler kendi elleri ile verdikleri öğrenim ücreti nedeniyle eğitimin kalitesini daha çok sorgulayabilecektir. Bu doğrultuda Türkiye’de mevcut yükseköğretim yapılanmasında kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili hesap verme mekanizmalarının eksikliğinin de kapatılabileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan öğrencilerin gelecekteki gelirlerinden geri ödemek üzere kredi almaları nedeniyle okumak istedikleri programları seçerken daha dikkatli kararlar

verebileceklerdir. Farklı bir anlatımla öğrencilerin yükseköğretim tercihleri rasyonelleşebilecektir. Askere gitmemek, zaman geçirmek gibi daha üst amaçları olmaksızın yükseköğretim hizmeti talep eden kitle azalacaktır. Bu durum yükseköğretim kurumlarında toplumsal ya da iş hayatına yansıyan bir katma değer yaratamayan programların zamanla kapanmasına yol açabilecektir.

Cari maliyetlerinin yarısını öğrencilerden sağlayan üniversitelerin ise girişimci bir yapıya dönüşerek kalan cari maliyetleri karşılayabilecek finansmanı öz gelirleri ile yaratması beklenmektedir. Üniversitelerin girişimci bir yapıya dönüşümünde mütevelli heyet yapılanması etkili olabilecektir. Bölgesel sorunlara duyarlı, toplumsal dinamikleri bilen mütevelli heyetin, üniversitelerin topluma hizmet yükümlülüklerini yerine getirmede destek olacağı düşünülmektedir. Toplum ile iç içe olan bir yükseköğretim kurumu ise finansmanına yerel kaynakları daha çok dâhil edebilecektir. Diğer taraftan uluslararası alanyazına göre yükseköğretim finansmanı içinde önemli bir yer tutan, Türkiye için oldukça düşük bir miktarda kalan bağışlar da mütevelli heyet üyeleri sayesinde artabilecektir.

Cari maliyetler dışında kalan yatırım harcamalarının büyük bir bölümünün kamusal bütçeden sağlanmasına devam edilmelidir. Çünkü yükseköğretim hizmetinin sağladığı sosyal faydalardan dolayı toplumun tüm fertlerine yansıyan getirileri bulunmaktadır. Böylece öğrenci kendisinin oluşturduğu cari maliyete katlanırken, toplum daha çok yatırım maliyetlerine katlanmış olacaktır. Bu durumun da eğitimin getirileri bakımından düşünüldüğünde daha adil olduğu iddia edilebilir.

Devlet Destekli Vakıf Üniversitesi: Vakıf üniversiteleri kâr amacı gütmeyen, kamu tüzel kişiliğine sahip üniversitelerdir. Verilen hizmet maliyetinin büyük bir çoğunluğu üniversitenin bağlı olduğu vakıf tarafından karşılanmaktadır. Bu üniversiteler yükseköğretim çağ nüfusundaki öğrencilerin eğitimini üstlenerek, devletin arz sağlamadaki yükünü hafifletmektedir. Bu bağlamda vakıf yükseköğretim kurumlarına devletin destek olması gerekmektedir. Hâlihazırda vakıf yükseköğretim kurumlarına devlet yardımı belirli şartlar altında yapılmaktadır. Ancak bu şartlar birçok vakıf üniversitesinin rahatlıkla sağlayabileceği düzeyde değildir. Özellikle son yıllarda hızlı bir şekilde vakıf üniversitesinin kurulması, bir taraftan bu alandaki bir eksikliği işaret ederken, diğer taraftan var olan finansman yapısı ile vakıf üniversitelerin işleyebileceğini göstermektedir.

Ancak burada devletin denetleyici ve düzenleyici olması gerektiği düşünülmektedir. Verilen eğitimin sosyal getirilerinin olduğu, vakıf üniversitelerin devletin yükünü aldığı ve uzun dönemde daha çok yükseköğretim okullaşma oranı hedeflendiğinden devletin vakıf yükseköğretim kurumlarının finansmanına daha çok katılması gerektiği düşünülmektedir. Bu fikir çerçevesinde vakıf yükseköğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin, cari maliyetlerinin bir bölümünün vakıf üniversitelerine devlet tarafından ödenmesi önerilmektedir.

Vakıf üniversitelerin öğrencilerden aldıkları öğrenim ücretleri ile devletten alması gereken paranın, toplam cari maliyeti aşması durumunda aşan miktar kadar devlet ödeneğinin eksik verilmesi gerekmektedir. Böylece vakıf üniversitelerindeki öğrenciler de desteklenmiş olacaklardır. Sermaye yatırımlarının tamamı kurucu vakıfla birlikte, üniversitenin kendi ürettiği öz kaynaklardan sağlanacaktır.

Finansman konusunun en önemli özelliği, finansmana katılan kişinin yönetimde söz sahibi olması ilkesidir. Devletin vakıf üniversitelerinin finansmanına daha çok katıldığı modele göre, vakıf yükseköğretim kurumlarının mütevelli heyetlerinde devlet adına heyette en az iki üyenin bulunması zorunluluğudur. Devlet bu iki kişiyi üniversitenin bulunduğu ildeki vali veya yardımcılardan biri ve Millî Eğitim Müdürü ya da yardımcılardan biri olmak üzere görevlendirebilecektir. Böylece mütevelli heyetindeki diğer üyeler ağırlıklı olarak üniversitenin bulunduğu yerin yerel ihtiyaçlarını dikkate alırken, devlet adına bulunan üyelere devletin yükseköğretim politikalarını karar süreçlerine yansıtabileceklerdir.

Sanayi Destekli Özel Üniversite: İşletmelerin üniversitelere temelde iki nedenle ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Birincisi işletmelerin kendi işgücünün yetiştirilmesi ve geliştirilmesi, ikincisi yeni bilgi üreterek işletmelere yeni iş fırsatları yaratmalarıdır. Yükseköğretimin tüketici bilincini artırma, tüketim ihtiyaçlarını şekillendirme gibi işlevleri göz ardı edildiğinde bu iki konuda sanayinin üniversiteye ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

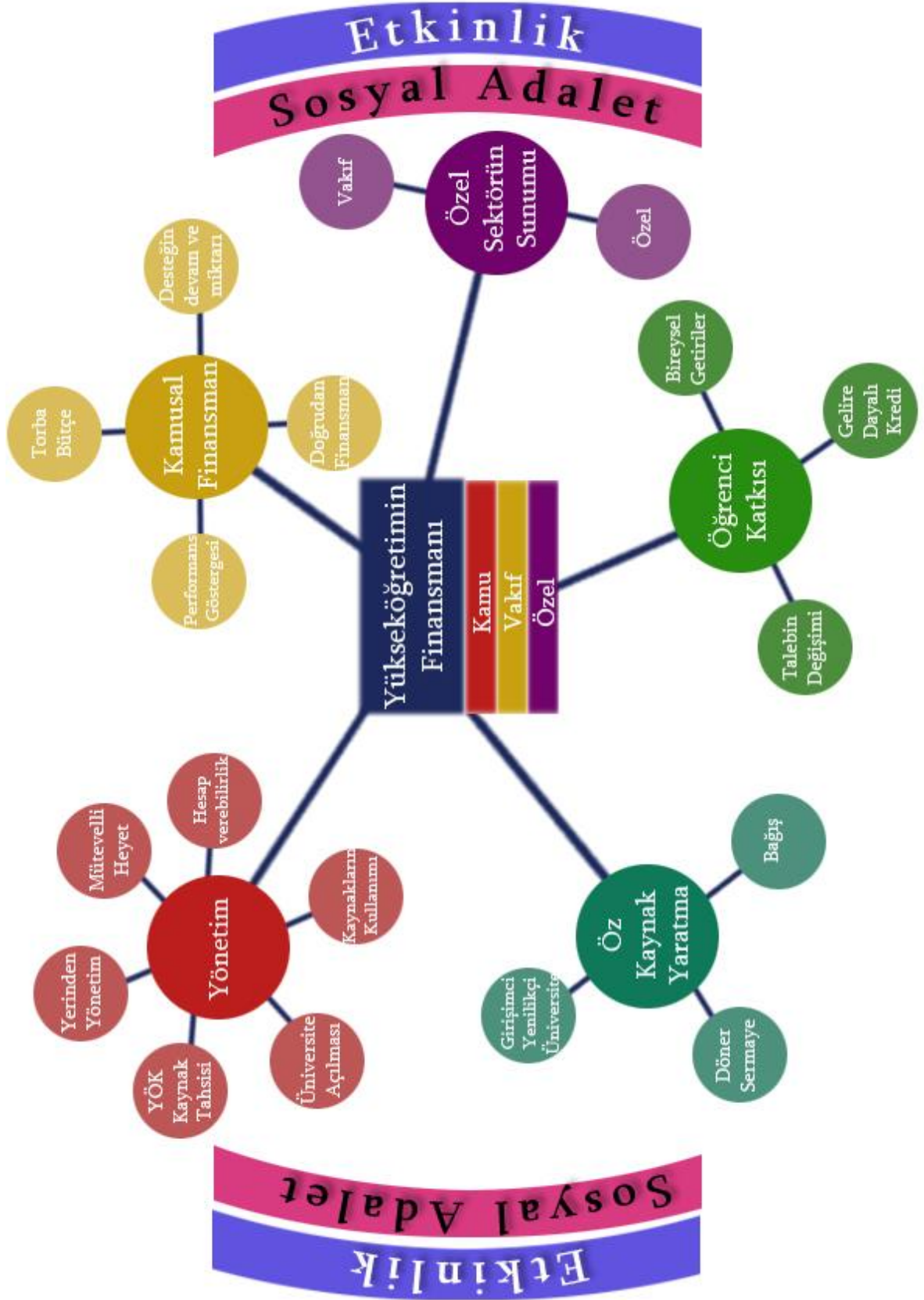
Sanayi destekli üniversite yapısında, sanayi kuruluşları kuracakları üniversiteler ile kendi ihtiyacı olan öğrencileri tamamı ile maliyetine kendisi katlanarak eğitebilir ya da bir şirketin kuracağı üniversite, şirketler adına yükseköğretim hizmeti verebilir. Burada öğrenciler seçimi yine merkezi sistem sınavı ile yapılacak, puan üstünlüğüne göre programlara öğrenciler yerleşecektir. Ancak programlar oluşturulurken, açılan programı talep eden bir işletmenin olması

şartı aranacaktır. Bu şekilde yerleşen bir öğrenciden hiçbir şekilde ek bir ücret talep edilmeyecektir.

Öğrencilerin eğitim aldıkları süre ile ilişkili olarak adına okudukları işletmede mecburi bir çalışma yükümlülüğü bulunacaktır. Öğrencinin çalışma koşulları ile ilgili şartlar öğrenci eğitimine başlamadan önce oluşturulacak bir protokolle garanti altına alınacaktır. Öğrenci mezun olduktan sonra işletme öğrencinin yeterliliklerini uygun bulmaz ise, protokole tek taraflı iptal etme hakkına sahip olabilecektir. Diğer taraftan öğrenci aldığı eğitim sonrasında adına okuduğu işletmede çalışmak istemiyorsa, aldığı eğitimin maliyetinin tamamını okuduğu süre kadar bir sürede ödemek kaydıyla bu isteğini yerine getirebilecektir. Böylece işletmeler kendi ihtiyacına göre donanımlı iş gücüne sahip olacaklardır. Diğer taraftan işletmeler kanalıyla öğrencilerin eğitim alması devletin yükünü tamamı ile azaltacaktır. Öğrenciler bir işletme adına okudukları için iş kaygısı taşımayacaklar, böylece daha bilinçli eğitim almaları sağlanabilecektir. Üniversiteler şirketler adına öğrenci okuturken sahip oldukları eğitim kapasitesini, işletmelere hizmet içi eğitim vererek kullanabilecektir. Böylece bir taraftan işgücü piyasasının üretkenliği artırılırken, diğer taraftan yaşam boyu öğrenme desteklenecektir. Böylece üniversitenin ek kaynak yaratması sağlanabilecektir.

Yukarıda ayrıntılı olarak açıklanan ve çalışma kapsamında geliştirilen Türk Yükseköğretim Sistemi için önerilen model, bütüncül değerlendirme sağlaması amacıyla aşağıda Şekil 6.7.'de sunulmuştur.

Şekil 6. 7. Türk Yükseköğretim Sistemi İçin Önerilen Modelin Bütüncül Gösterimi

KAYNAKÇA

- Acar, A. (2012). Yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasında temel bir karar: çeşitlilik. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2 (Özel Sayı) : 32-34.
- Act on Chartered Public Finance Auditors. (2008) Ministry of Finance, Finland <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990467.pdf> (20.03.2014)
- Açıkgöz, Ö. (2012). Yükseköğretim üzerine bir değerlendirme: yeniden yapılanma sürecinde bir sistem önerisine giriş. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2 (Özel Sayı): 11-17.
- Akalın, G. (1980). *Yüksek Öğretim Karma Malına Maliyet-Fayda Analizinin Uygulanması*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Akan, H. (2012). Yükseköğretimde reform mu, onarım mı? *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2 (Özel Sayı): 24-25.
- Akça, H. (2012). Yükseköğretimin finansmanı ve Türkiye için yükseköğretim finansman modeli önerisi. *Yönetim ve Ekonomi*, 19 (1): 91-104.
- Akduran, Ö. (2013). 5018 sayılı kanun ve kamu idarelerinde cinsiyete duyarlı bütçeleme. *Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar*, Altuğ, F., Kesik, A. ve Şeker, M.(Ed.). Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss. 19-36.
- Akgül, I. ve Koç, S. Ö. (2011). Türkiye Cumhuriyeti tarihinde eğitim ve büyüme ilişkisi: eşik otoregresif yaklaşım. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2): 1-36.
- Akinkugbe, O. (2000). Higher education financing and equality of educational opportunities in Swaziland. *International Journal of Social Economics*, 27 (11): 1074-1097.
- Altuğ, F. (2004). *Kamu Bütçesi*. Ezgi Kitapevi, Bursa.
- Altunbaşak, Y. (2011). Yükseköğretimin finansmanına ilişkin bir model önerisi. *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar (UYK-2011)*, C.I, Bölüm IV, İstanbul, ss. 198-201.
- American Statistical Association [ASA]. (2004). ASA series: What is a Survey
- Arabacı, İ. B. (2011). Türkiye’de ve OECD ülkelerinde eğitim harcamaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (35): 100-112.
- Ardakani, F. B., Yarmohammadian, M. H., Abari, A. A. F. ve Fathi, K. (2011). Internationalization of higher education systems. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 15: 1690-1695.
- Asghar, N., Awan, A. ve Rehman, H. (2011). Exploring the linkages among economic growth, openness, income inequality, education and health in Pakistan. *Canadian Social Science*, 7 (6): 82-88.
- Aydın, İ. (2006). *Eğitim ve Öğretimde Etik (2.Baskı)*. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Aypay, A. (2003). Yükseköğretimin yeniden yapılandırılması: sosyo-ekonomik ve politik çevrelerin üniversitelerde kurumsal adaptasyona etkileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34: 194-213.
- Aypay, A. (2004). Turkish Higher Education Initiatives Toward Central Asia. In: *The Challenge of Education in Central Asia*, Heyneman, S. P. and DeYoung, A. J. (Ed.). Information Age Publishing, Greenwich.

- Aypay, A., Sever, M. ve Demirhan, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin sosyal ve akademik entegrasyonu: boylamsal bir araştırma. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2): 407-422.
- Bakioğlu, A. ve Özcan, M. (2013). Çin (Şanghay) Eğitim Sistemi. *Karşılaştırmalı Eğitim Yönetimi*, Bakioğlu, A. (Ed.). Nobel Yayıncılık, Ankara, ss. 1-42.
- Balcı, A. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler* (8. Baskı), Pegema Akademi Yayınları, Ankara.
- Barro, R. J. (1996). Determinants of economic growth: a cross-country empirical study, *NBER Working Papers 5698*, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Baş, T. (2001). *Anket*. Seçkin Yayınları, Ankara.
- Baum, S., ve Payea, K. (2005). *Education Pays, 2004: The benefits of higher education for individuals and society*. Trends in Higher Education Series College Board.
- Bayraklı, H. H., Ergün, M. ve Karataş, S. (2007). Yükseköğretim finansman politikaları ve kurum başarısına etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, IX(1): 1-29.
- Becker, W. E. ve Lewis, D. R. (1993). *Higher Education and Economic Growth*. Kluwer Academic Publishers, Massashusetts.
- Best, K. ve Keppo, J. (2014). The credits that count: how credit growth and financial aid affect college tuition and fees. *Education Economics*, 22 (6): 589-613.
- Beynam, H. ve Şeker, M. (2013). Bütçe Savunuculuğu. *Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar*, Altuğ, F., Kesik, A. ve Şeker, M.(Ed.). Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss. 37-52.
- Blaug, M. (1947). The correlation between education and earnings: what does it signify?. *Higher Education Quarterly*, 1: 53-76.
- Blekkic, M. (2011). *Attaining a Sustainable Future for Public Higher Education: The Role of Institutional Effectiveness and Resource Dependence*. Unpublished Doctoral Dissertation, Portland State University Public Affairs and Policy Department, Portland.
- Bıçerli, M. K. (2011). Yükseköğretim sistemimizi işgücü piyasasındaki gelişmeler paralelinde yeniden yapılandırmak zorundayız. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1 (3): 122-127.
- Bilge, S. ve Demirtaş, S. (2012). Performans esaslı bütçeleme uygulamasının türk kamu kurumlarında algılanması ve sorun alanlarının tespiti: Eskişehir ili örneği. *Maliye Dergisi*, 162: 51-72.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu. (2010). *Türkiye’de eşitsizlikler: kalıcı eşitsizliklere genel bir bakış*. http://www.spf.boun.edu.tr/docs/Turkiyede-Esitsizlikler_SPF.pdf (22.02.2014).
- Bradley, P. (2014). Weighing Funding Options: As Public Funding Shrinks, Colleges Turn to Private Funding. *Community College Week*, 23 June.
- Brandenburg, U. ve Zhu, J. (2007). *Higher Education in China in Light of Massification and Demographic Change. Lessons to be Learned for Germany*. Arbeitspapier Nr. 97. Center for Higher Education Development, Gütersloh, Germany.
- Buyrukoğlu, S. (2010). *Yükseköğretim Hizmetinin Finansmanı ve Devlet Üniversitelerinin Performansını Ölçmeye Yönelik Bir Analiz*. Yayımlanmamış

- Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (2): 133-148.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E, Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi, Ankara.
- Cai, Y., Kivistö, J., ve Zhang, L. (2011). Introduction. *Higher Education Reforms in Finland and China: Experiences and Challenges in Post-Massification Era*, Y. Cai ve J. Kivistö (Ed.), Tampere University Press, Tampere, pp. 9-17.
- Carnoy, M., Froumin, I., Loyalka, P. K. ve Tilak, J. B. G. (2014). The concept of public goods, the state, and higher education finance: a view from the BRICs. *Higher Education*, 68: 359-378.
- Chapman, B. (2006). *Government Managing Risk: Income contingent loans for social and economic progress*. Routledge, London.
- Chapman, B. ve Ryan, C. (2002). Income-contingent financing of student charges for higher education: assessing the Australian innovation. *Welsh Journal of Education*, 11: 64-81.
- Collins, K.M. T., Onwuegbuzie, A.J. ve Jiao, Q.G. (2007). A mixed methods investigation of mixed methods sampling designs in social and health science research, *Journal of Mixed Methods Research*, 1(3): 267-294.
- Cornes, R. ve Sandler, T. (1996) *The Theory Externalities, Public Goods, and Club Goods*. 2th Edition, Cambridge University Press, New York.
- Courtioux, P. (2008). How Income Contingent Loans could affect Return to Higher Education: a microsimulation of the French Case. *MPRA Paper 14246*, University Library of Munich, Germany.
- Creswell, J. W., ve Plano Clark V. L. (2010). *Designing and conducting mixed methods research*. 2th Edition, Sage, Thousand Oaks, CA.
- Conner, T. W. ve Rabovsky, T. M. (2011). Accountability, affordability, access: a review of the recent trends in higher education policy research, *The Policy Studies Journal*, 39 (1): 93-112.
- Crowson, R. L., Wong, K. K. ve Aypay, A. (2000). The quiet reform in American education: Policy issues and conceptual challenges in the school-to-work transition. *Educational Policy*, 14: 241-258.
- Çalışkan, Ş. (2007). Eğitimin getirisi (Uşak İli örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (2): 235-252.
- Çalışkan, Ş. ve Meçik, O. (2010). Sosyal Sermayenin Oluşumunda ve Radikalleşmenin Önlenmesinde Eğitimin Rolü. Sever, M., Cinoğlu, H. Başbüyük, O. (Der.), *Terörün Sosyal Psikolojisi*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, ss.41-63.
- Çetin, Ş. (2002). Mesleki ve teknik eğitimin finansmanı (Fransa, Finlandiya, Danimarka ve Türkiye Örneği). *Milli Eğitim Dergisi*: 155-156.
- Çildir, M. (2010). *Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi ve Türkiye'deki Uygulamanın Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Çimen, O. (2012). Yükseköğretimde talep-finansman-kalite ilişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6: 159-186.
- Çokgezen, M. ve Terzi, N. (2008). Türkiye'de devletin eğitime müdahalesinin yeterli gerekçesi var mı?. *Liberal Düşünme*, 13 (49): 1-18.
- Daniel, J., Kanwar, A. ve Uvatic-Trumbic, S. (2006). A tectonic shift in global higher education, *Change*, 38 (4): 16-23.

- DEEWR (2012a) Former Australian Government Department of Education, Employment and Workplace Relations, Finance 2012-Financial Reports of Higher Education Providers.
- DEEWR (2012b). Former Australian Government Department of Education, Employment and Workplace Relations, Higher Education Report 2010.
- DEEWR (2013a) Former Australian Government Department of Education, Employment and Workplace Relations, Selected Higher Education Statistics-2013 Student Data
- DEEWR (2013b) Former Australian Government Department of Education, Employment and Workplace Relations, Information for Commonwealth supported Student.
- DEEWR (2013c) Former Australian Government Department of Education, Employment and Workplace Relations, FEE-HELP: Information for 2013. <http://studyassist.gov.au/sites/StudyAssist/HelpfulResources/Documents/FEE-HELP%20information%20for%202013.pdf> (11.12.2013)
- Devarajan, S., Monga, C. ve Zongo, T. (2011). Making higher education finance work for Africa. *Journal of African Economies*, 20 (AERC Supplement 3): iii133-iii154.
- Dill, D. ve Soo, M. (2004). Transparency and quality in higher education markets: In *Markets on Higher Education – Mature Economies*, D. Dill, B. Jongbloed, P.Teixeira (Ed.). Higher Education Dynamics, Douro Series, Kluwer Academic Publishers, Dordrech.
- Douglass, J. A. (2010). Higher education budgets and the global recession-tracking varied national responses and their consequences. *Research & Occasional Paper Series: Center for Studies in Higher Education 4.10*. University of California, Berkeley.
- DPT (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967, Ankara.
- DPT (1968). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972, Ankara.
- DPT (1973). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973-1977, Ankara.
- DPT (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979-1983, Ankara.
- DPT (1985). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985-1989, Ankara.
- DPT (1990). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994, Ankara.
- DPT (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000, Ankara.
- DPT (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005, Ankara.
- DPT (2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2007-2013, Ankara.
- Drezner, N. D. (2011). *Philanthropy and Fundraising in American Higher Education*. Wiley Periodicals Inc, California.
- Duran, M. (1987). Yüksek Öğretim Harcamalarının Finansmanı ve Etkinliği. *III. Ulusal Maliye Sempozyumu*, 24-26 Nisan, Gebze-İstanbul.
- Ekinci, C. E. (1999). *Hacettepe ve Erciyes Üniversiteleri Öğrencilerinin Yükseköğretimin Finansmanına İlişkin Görüşlerinin Öğrencilerin Sosyoekonomik Özellikleri Temelinde Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekinci, C. E. (2009). Türkiye’de yükseköğretimde öğrenci harcama ve maliyetleri. *Eğitim ve Bilim*, 34 (154): 119-133.
- Erdem, A. R. (2006). Dünyadaki yükseköğretimin değişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15: 299-314.
- Ereş, F. (2005). Eğitimin sosyal faydaları: Türkiye-AB karşılaştırması. *Milli Eğitim Dergisi*, 33 (167): 33-42.

- Ergen, Z. (2006). Yükseköğretim karma malının niteliği ve finansmanı üzerine. *Sosyoekonomi*, 1 (Ocak-Haziran): 11-24.
- Ergen, H. (2013). Türkiye’de eğitimde planlama yaklaşımları ve kullanılan eğitim göstergeleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (2): 151-167.
- ERG (2007). Eğitim izleme raporu. http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/EIR_2007.pdf (10.07.2012)
- ERG (2009). Eğitimde eşitlik politika analizi ve öneriler. [http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/Egitimde Esitlik Politika Analizi ve Oneriler.pdf](http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/Egitimde_Esitlik_Politika_Analizi_ve_Oneriler.pdf) (10.03.2013).
- EURYDICE (2008). Avrupa’da yüksek öğrenim yönetimi – politikalar, yapılar, finansman ve akademik personel. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/091TR.pdf (25.06.2013).
- EURYDICE (2011). Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and Social Dimension. European Commission.
- Falay N. (1987). *Program Bütçe ve Sıfır Esaslı Bütçe Sistemleri*. İstanbul Üniversitesi Yayın No:521, İstanbul.
- Flannery, D. ve O’Donoghue, C. (2011). The Life-cycle impact of alternative higher education finance systems in Ireland. *The Economic and Social Review*, 42 (3): 237–270.
- FNBE (2007). Higher Education in the People’s Republic in China, Finnish National Board of Education.
- Fraenkel, J.R. ve Wallen, N.E. (1990). *How to Design and Evaluate Research in Education*. McGraw Hill companies, New York.
- Fryar, A. H. (2012). What do we mean by privatization in higher education?. *Higher Education: Handbook of Theory and Research*, Smart, J. C. and Paulsen, M. B. (Ed.), Springer, Dordrecht, pp. 521–547.
- Gedikoğlu, T. (1995). Changing models of university government in Turkey. *Minerva*, 33 (2): 149-169.
- Gedikoğlu, T. (2012). Yükseköğretimde hesap verebilirlik. *Yükseköğretim Dergisi*, 2 (3), 142-150.
- Gökçe, O. (2001). *İçerik Çözümlemesi, Teori-Metot-Uygulama*. Sel-ÜN Yayınları, Konya.
- Gölpek, F. (2008), *Adalet ve Etkinlik Amaçları Bakımından Yükseköğretimde Finansman Politikası: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Gölpek, F. (2010). Yükseköğretim finansmanında fayda maliyet analizi. *EKEV Akademi Dergisi*, 44: 343-352.
- Gölpek, F. (2011a). Türkiye’de adalet ilkesi bakımından yükseköğretimde finansman politikası: kim faydalıyor? Kim ödüyor?. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(3):149-176.
- Gölpek, F. (2011b). Yükseköğretimin getirileri ve etkinlik sorunu. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25 (3-4): 77-95.
- Gölpek, F. (2011c). Türkiye’de yükseköğretimin getirileri ve fiyatı: tıp fakültesi örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1 (3): 134-141.
- Gölpek, F. (2011d). Yükseköğretim finansman politikasında yeni bir yaklaşım: maliyet yaklaşımı. *Yükseköğretim Dergisi*, 1 (1): 25-33.

- Gölpek, F. (2012a). Eğitim getirilerinin özel ve sosyal açıdan incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (1): 43-53.
- Gölpek, F. (2012b). The price of higher education and individual demand. *Emerging Markets Journal*, 1 (1): 51-60.
- Gölpek, F. (2013). Türkiye'de dört yıllık üniversite eğitiminin sonunda kim kazanır? hukuk fakültesi örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3 (1): 48-56.
- Gölpek, F. ve Çiftçioğlu, N. (2014). Socio-economic factors in demand for higher education: sample of gaziantep province. *International Journal of Business and Social Science*, 5 (1): 121-134.
- Grossman, M. (1972). On the concept of health capital and the demand of health. *Journal of Political Economy*, 80 (2): 233-255.
- Günbegi, F. (2010). *Performans Bütçe; AB Ülke Örnekleri ve Türkiye*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Güngör Göksu, G. (2014). Türkiye'de yükseköğretim finansmanı: önerilen alternatif modellerin karşılaştırılması. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1): 13-39.
- Hacıfazlıoğlu, Ö. (2006). *Avrupa Birliği Yükseköğretim Kalite Göstergeleri ve Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Harris, S. E. (1962). *Higher Education: Resources and Finance*. McGraw-Hill Book Company.
- Hesapçioğlu, M. (1994). *İnsan Kaynakları Yönetimi ve Ekonomisi*. Beta Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Hesapçioğlu, M. ve İnandı, Y. (2008). *Eğitim Finansmanı: Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Töder Eğitim Yayınları, İstanbul, ss.7-8.
- HHS.gov (U.S. Department of Health & Human Services). <http://answers.hhs.gov/questions/3522> (24.09.2013)
- Hillman, N. W., Tandberg, D. A., Gross, J. P. K. (2014). Market-based higher education: does colorado's voucher model improve higher education access and efficiency?. *Research in Higher Education*, 55 (6): 601-625.
- Hölttä, S. ve Cai, Y. (2012). Governance reforms in Chinese higher education: a Finnish perspective. *CEREC Working Paper Series: CEREC WP No. 3*.
- İlyas, İ.E. (2012). *Yükseköğretimin Finansmanı: Türkiye için Model Önerisi*. Uzmanlık Tezi. Kalkınma Bakanlığı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayın No:2338, Ankara.
- İnanç, H., Güner, Ü. ve Sarısoy, S. (2006). Eğitimin ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2): 59-70.
- Johnson, R. B., ve Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33 (7): 14-26.
- Judd, C. M., Smith, E. R. and Kidder, L. H. (1991). *Research methods in social relations*, 6th Edition. Fort Worth, TX: Holt, Rinehart & Winston.
- Kale, M. (2011). Yükseköğretimin finansmanı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1: 17-29.
- Kalkınma Bakanlığı (2014). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2014-2018, Ankara.

- Kaplan, E. (2006). *Analitik Bütçe ve Performansa Dayalı Yönetim: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karabaş, E. (2005). Bütçe kapsamı ve bütçe kapsamı dışında kalan kamusal harcama alanları. *Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu*, Ankara.
- Karakütük, K. (2006). Yükseköğretimin finansmanı. *Milli Eğitim Dergisi*, 171: 219-242.
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 8. Basım. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kartalcı, K. (2012). Döner sermaye işletmelerinin yeniden yapılandırılması. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 3 (1): 106-129.
- Kaul, L., Conceição, P., Le Goulven, K. ve Mendoza, R. U. (2003). How to Improve the Provision of Global Public Goods. In *Providing Global Public Goods: Managing Globalization*, Kaul, L., Conceição, P., Le Goulven, K. ve Mendoza, R. U. (Ed.). Oxford University Press, New York.
- Kavak, Y. (2011). Türkiye’de yükseköğretimin görünümü ve geleceğe bakış. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1 (2): 55-58.
- Kerkvliet, J. ve Nowell, C. (2014). Public subsidies, tuition, and public universities’ choices of undergraduate acceptance and retention rates in the USA. *Education Economics*, 22 (6): 652-666.
- Kesik, A. (2003), *Yükseköğretimde Yeni Bir Finansman Modeli Önerisi: Bütünsel Model*. Maliye Bakanlığı APK Kurulu Yayını, No: 2003/362, Ankara.
- Kızıлтаş, E. (2003). *Türkiye’de Kamu Harcamalarının Etkinliğinin Arttırılmasında Bütçe Sisteminin Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Küçükcan, T. ve Gür, B. (2009). *Türkiye’de Yükseköğretim Karşılaştırmalı bir Analiz*. Siyaset, Eğitim, Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı, Ankara.
- Kurul Tural, N. (2002). *Eğitim Finansmanı*. Anı yayıncılık, Ankara.
- Kurul, N. (2012). *Eğitim Finansmanı*. 2. Baskı, Siyasal yayınevi, Ankara.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Lange, F. ve Topel, R. (2004). The Social Value of Education and Human Capital. In *Handbook of the Economics of Education*, Hanushek, E. and Welch, F. (Ed.). Elsevier Science, Amsterdam.
- Lara, C. ve Johnson, D. (2014) The anatomy of a likely donor: econometric evidence on philanthropy to higher education. *Education Economics*, 22 (3): 293-304.
- Leech, N. L., ve Onwuegbuzie, A. J. (2009). A typology of mixed methods research designs. *Quality & Quantity: International Journal of Methodology*, 43: 265-275.
- Lozano, R. F. (2009). Evaluating an alternative to finance higher education: human capital contracts in Colombia. *Revista de Economia del Rosario*, 12 (2): 213–252.
- Maassen, P. (2000). *Models of Financing Higher Education in Europe*. Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS): University of Twente.
- Machin, S., Marie, O. ve Vujic, S. (2010). *The Crime Reducing Effect of Education*. IZA, Discussion Paper No: 5000.
- Macintosh, A. ve Wilkinson, D. (2006). *School Vouchers: An evaluation of their impact on education outcomes*. The Australia Institute, Discussion Paper Number 88.

- Marquis, C. (2003). Universities and professors in argentina: changes and challenges. *In The Decline of the Guru: The Academic Profession in Developing and Middle-Income Countries*, Altbach, P. G. (Ed.). Palgrave MacMillan, New York, pp. 51–74.
- McCowan, T. (2007). Expansion without equity: An analysis of current policy on access to higher education in Brazil. *Higher Education*, 53 (5): 579-598.
- Meriç, M. (1995). *Türkiye’de Yükseköğretim Hizmetlerinin Finansmanına Alternatif Yaklaşımlar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Meriç, M. (1998), Türkiye’de yükseköğretimde finansman sorunu, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (1): 49-66.
- Meriç, M. (2013). Bütçe Sistemlerinde Dönüşüm ve Değişim. *Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar*, Altuğ, F., Kesik, A. ve Şeker, M. (Ed.). Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss. 155-172.
- Midwestern Higher Education Compact (2009). Completion- based Funding for Higher Education, [http://www.arkleg.state.ar.us/education/HigherEd/ Statistics/ 0209completionbasedfunding.pdf](http://www.arkleg.state.ar.us/education/HigherEd/Statistics/0209completionbasedfunding.pdf) (26.12.2012)
- Migali, G. (2012). Funding higher education and wage uncertainty: Income contingent loan versus mortgage loan. *Economics of Education Review*, 31: 871– 889.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2013). Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2012-2013, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Resmi İstatistik Programı Yayını. [http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_ egitim_2012_2013.pdf](http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2012_2013.pdf) (20.08.2013)
- Mingat, A. ve Tan, J. (1996). *The Full Social Returns To Education: Estimates Based On Countries' Economic Growth Performance*. Human Capital Development Working Papers, 73.
- Muennig, P. (2005). The economic value of health gains associated with education interventions. Columbia University. <http://www.schoolfunding.info/news/policy/Muennig%20-%20Health%20and%20Education.pdf> (01.05.2013)
- Mutluer, K., Öner, E. ve Kesik, A. (2005). *Bütçe Hukuku*. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Mutluer, K. (2008). *Türkiye’de Yükseköğretimin Başlıca Sorunları ve Sorunlara Çözüm Önerileri*. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ankara.
- Nixon, J. (2011). *Higher Education and the Public Good: Imagining the University*. Continuum Book, London, UK
- Odabaşı, Y. (1998). *Anket yöntemi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- OECD (2006), *Funding Systems and Their Effects on Higher Education Systems: Country Study –Denmark*, OECD Publishing.
- OECD (2009). *Education at a Glance OECD Indicators 2009*. Paris: OECD Publishing..
- OECD (2012a), *Assessment of Higher Education Learning Outcomes: Feasibility Study Report*, OECD Publishing.
- OECD (2011), *Education at a Glance 2011 OECD Indicators*, OECD Publishing.
- OECD (2012b), *Education at a Glance 2012 OECD Indicators*, OECD Publishing.
- OECD (2012c), *Education at a Glance OECD Indicators 2012 – Australia Country Note*.
- OECD (2013), *Education at a Glance 2013, OECD Indicators*, OECD Publishing.

- Ögülmüş, S. (1991). İçerik çözümlemesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24 (1).
- Oliver, M. (1973). Factors Reshaping the financing of higher education in the 1970's. *STOA*, 5(2), 105-112.
- Oral, E. (2005). *Bazı OECD Ülkelerinde Performans Esaslı Bütçeleme Uygulamaları, Gelişimi ve Türk Mali Sistemi Açısından Bir Değerlendirme*. Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara.
- Oruç, K. O., Çekin, E., Tenderis, A. E. ve Özmen, H. İ. (2011). Yükseköğretimde kaynak dağılımı üzerine bir değerlendirme: Türkiye'deki devlet üniversitelerinin cari hizmet ödenekleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3 (4): 19-34.
- ÖSYM (2012). 2012-2013 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri Öğrenci Sayıları Özet Tablosu.
- Owens, J. (2004). *Review of the social and non-market returns to education*. Temmuz 2014, http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/nat/gbr/ngo/2004_0004_en.pdf (29.06.2013).
- Özen, A. (2008). *Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*. Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Özoğlu, S. Ç. (1992). Davranış bilimlerinde anket: Bilgi toplama aracının geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25 (2): 21-39.
- Öztürk, S. (2006). Üniversitelerin yapısal ve işlevsel değişiminde üniversite özerkliğinin yeniden tanımlanması veya özerklik kavramı ve üniversite özerkliği. *Üniversite ve Toplum*, 6 (4).
- Psacharopoulos, G. ve Patrinos, H. A. (2004). Returns to investment in education: A further update. *Education Economics*, 12 (2), August 2004.
- Patton, M. Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Sage, USA:
- Rozada, M. G. ve Menendez, A. (2002) *Public University in Argentina: Subsidizing the Rich*. <http://chronicle.com/academicDestination/Argentina/8/> (18.03.2013).
- Russell, J. D. (1954). *The Finance of Higher Education*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Saruç, N. T. (2011). Yükseköğretimin finansmanı ve finansman yöntemlerinin algılanan adalet düzeyi: Sakarya Üniversitesi paydaş görüşleri. *Maliye Dergisi*, 161: 61-75.
- Saygılı, Ş., Cihan, C. ve Yavaş, Z. A. (2006). *Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme: Türkiye Deneyimi, Riskler ve Fırsatlar*. TÜSİAD Büyüme Stratejileri Dizisi No:7, Ankara.
- Sencer, M ve Sencer Y. (1978). *Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim*. Doğan Basımevi, Ankara.
- Shaw, J. S. (2010). Education-A bad public good? *Independent Review*, 15 (2): 241-256.
- Sivrekli-Demircan, E. (2006). Yeni ekonomik düzende bütçe sistemlerindeki değişim süreci ve Türk kamu maliyesinin uyumu. *Yönetim ve Ekonomi*, 13 (2): 47-61.
- Sökenoğlu, S. (2008). *Kamu Harcamalarında Etkinlik ve Bütçe Sistemleri İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sönmez, N. (1977). *Bütçe ve Bütçe Politikası*. İstiklal Matbaası, İzmir.
- Söyler, İ. (2008). Eğitim hizmetleri bağlamında vakıf üniversitelerinin finansal ve vergisel sorunları. *Maliye Dergisi*, 154: 52-76.

- Söyler, İ. (2009). Yükseköğretimin finansmanı: yeni beklentiler ve hedefler ışığında normatif bir yaklaşım. *Sayıştay Dergisi*, 72: 3-26.
- Söyler, İ. ve Karataş, S. (2011). Türkiye’de özel yükseköğretim kurumlarının kuruluşu ve finansmanı. *Maliye Dergisi*, 160: 57-71.
- Şahin, M. ve Uysal, Ö. (2013). Bütçe ve Mali Demokrasi. *Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar*, Altuğ, F., Kesik, A. ve Şeker, M. (Ed.). Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Şen, Z. (2012). Türkiye’de yükseköğretim sistemi eleştirileri ve öneriler. *Yükseköğretim Dergisi*, 2 (1): 1-9.
- Tanrikulu, D. (2011). *Türkiye’de Yükseköğretime Erişim – 2025 Yılında Yükseköğretim Talebi Karşılanabilecek mi?*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Tavşancıl, E., Aslan, E. (2001). *Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. Epsilon Yayınevi, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2012) Yükseköğretimde yeniden düzenleme arayışlarının nasıl temellendirilebileceği üzerine. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2 (Özel Sayı): 6-10.
- Teker, S. ve Teker, D. (2012). Yükseköğretim finansmanı: Türkiye için model önerileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(2): 301-314.
- The Carnegie Commission on Higher Education (1973). New York: McGraw-Hill Book Company.
- The Danish Strategy (2004). <http://um.dk/en/danida-en/goals/strategy/> (22.11.2013).
- Tilak, J. B. G. (2012). Financing of higher education: Traditional versus modern approaches. *Yükseköğretim Dergisi*, 2(1): 28-37.
- Tomul, E. (2009). İlköğretim okullarındaki sosyal adalet uygulamalarına ilişkin yönetici görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 34 (152): 126-137.
- TUİK, Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr>. (17.10.2013).
- Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi. (2007). Yükseköğretim Kurulu. Ankara: Meteksan A.Ş.
- Turan, S. ve Yılmaz, D. (2013). Araştırmanın desenlenmesi ve örneklem seçimi. *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, Turan, S. (Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss. 55-82.
- Türkmen, F. (2009). *Yükseköğretim Sistemi İçin Bir Finansman Model Önerisi*. DPT Yayınları, Ankara.
- Trow, M. A. (1974). Problems in the Transition from Elite to Mass Higher Education *Policy for Higher Education, from the General Report on the Conference on Future Structures of Post-Secondary Education*. Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris.
- University Act, 2009 <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2009/en20090558.pdf>
- URAP (2012). http://tr.urapcenter.org/2012/2012_t5.php (11.09.2013)
- Weiss, A. (1995). Human capital vs. signalling explanations of wages. *Journal of Economic Perspectives*, 9 (4): 133-154.
- Wigger, B. U. ve Weizsäcker, R. K. V. (2001). Risk, resources, and education: public versus private financing of higher education. *Palgrave Macmillan Journals*, 48 (3): 547-560.
- Wissema, J. G. (2009). *Üçüncü Kuşak Üniversitelere Doğru: Geçiş Döneminde Üniversiteleri Yönetmek*. Özyeğin Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Vossensteyn, H. (2008). *Higher Education in Finland, IHEM Country Report*. Center for Higher Education Policy Studies, Netherlands.
- Yamaç, K. (2009). *Bilgi Toplumu ve Üniversiteler*. Eflatun Yayınevi, Ankara.

- Yaraşır, S. (2004). *Fayda/Maliyet Analizi'nin Yükseköğretim Harcamalarına Uygulanması: PAÜ-İ.B.B.F. Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Yavuz, M. (2012). Neden yükseköğretim reformu. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2 (Özel Sayı): 1-5.
- Yeşilbağ, Y. (2005). *Türkiye'nin Yükseköğretim Sisteminde eğitimin getirileri: Ampirik bir uygulama*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A ve şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, H. H. ve Kesik, A. (2010). Yüksek öğretimde yönetsel yapı ve mali konular: Türkiye'de yüksek öğretimde yönetsel etkinliği artırmaya yönelik bir model önerisi. *Maliye Dergisi*, 158: 124-163.
- Yoo, M. (2011). Does Increased Education Lower Health Care Spending? Findings for Self-Managed Health Conditions. http://econweb.rutgers.edu/myoo/paper_yoo.pdf (17.09.2013)
- YÖK (2006). *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*. Ankara.
- YÖK (2007). *Vakıf Üniversiteleri Raporu*. Ankara.
- Yükseköğretim Üst Kuruluşları ile Yükseköğretim Kurumlarının İdari Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1983). T.c. Resmi Gazete, 18228, 21.11.1983.

EKLER

Ek 1. Devlet Üniversiteleri Genel Sıralaması (URAP, 2012)

Ek 2. Türk Yükseköğretim Finansman Sistemi İçin Sürdürülebilir Bir Model Önerisi
(Görüşme Rehber Formu)

Ek 3. Yükseköğretim Finansmanı Değerlendirme Anketi – Uzman Görüş Formu

Ek 4. Yükseköğretim Finansmanı Değerlendirme Anketi

Ek 5. Online Anket Formu

Ek 6. Özgeçmiş

EK 1. Devlet Üniversiteleri Genel Sıralaması (URAP, 2012)

Sıralama	Üniversite	Puan Aralığı
1	Hacettepe Üniversitesi	800 - 849
2	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	
3	Ankara Üniversitesi	700 - 749
4	Ege Üniversitesi	
5	İstanbul Teknik Üniversitesi	
6	Boğaziçi Üniversitesi	
7	İstanbul Üniversitesi	
8	Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü	
9	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	
10	Gazi Üniversitesi	
11	Erciyes Üniversitesi	600 - 649
12	Atatürk Üniversitesi	
13	Çukurova Üniversitesi	
14	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	
15	Marmara Üniversitesi	
16	Fırat Üniversitesi	550 - 599
17	Gaziantep Üniversitesi	
18	Selçuk Üniversitesi	
19	Dokuz Eylül Üniversitesi	
20	Süleyman Demirel Üniversitesi	
21	Gülhane Askeri Tıp Akademisi	
22	Karadeniz Teknik Üniversitesi	500 - 549
23	Akdeniz Üniversitesi	
24	Uludağ Üniversitesi	
25	Gaziosman Paşa Üniversitesi	
26	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	
27	Yıldız Teknik Üniversitesi	
28	Kocaeli Üniversitesi	
29	Kafkas Üniversitesi	
30	İnönü Üniversitesi	
31	Anadolu Üniversitesi	
32	Dicle Üniversitesi	
33	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	
34	Pamukkale Üniversitesi	450 - 499
35	Mersin Üniversitesi	
36	Harran Üniversitesi	
37	Düzce Üniversitesi	
38	Celal Bayar Üniversitesi	
39	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	
40	Kırıkkale Üniversitesi	
41	Mustafa Kemal Üniversitesi	

42	Trakya Üniversitesi	
43	Adnan Menderes Üniversitesi	
44	Bülent Ecevit Üniversitesi	
45	Afyon Kocatepe Üniversitesi	
46	Cumhuriyet Üniversitesi	
47	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	
48	Sakarya Üniversitesi	
49	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	
50	Namık Kemal Üniversitesi	
51	Niğde Üniversitesi	400 - 449
52	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	
53	Dumlupınar Üniversitesi	
54	Balıkesir Üniversitesi	
55	Nevşehir Üniversitesi	
56	Adıyaman Üniversitesi	350 - 399
57	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	
58	Batman Üniversitesi	
59	Galatasaray Üniversitesi	
60	Karabük Üniversitesi	
61	Aksaray Üniversitesi	
62	Ahi Evran Üniversitesi	300 - 349
63	Sinop Üniversitesi	
64	Bozok Üniversitesi	
65	Bingöl Üniversitesi	
66	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	
67	Şırnak Üniversitesi	
68	Ordu Üniversitesi	
69	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	
70	Bartın Üniversitesi	250 - 299
71	Erzincan Üniversitesi	
72	Bitlis Eren Üniversitesi	
73	Mimar Sinan Üniversitesi	
74	Gümüşhane Üniversitesi	
75	Amasya Üniversitesi	
76	Çankırı Karatekin Üniversitesi	
77	Kara Harp Okulu	
78	Tunceli Üniversitesi	200 - 249
79	Giresun Üniversitesi	
80	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	
81	Artvin Çoruh Üniversitesi	
82	Bilecik Üniversitesi	

83	Yalova Üniversitesi	
84	Hitit Üniversitesi	
85	Kastamonu Üniversitesi	
86	Uşak Üniversitesi	
87	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi	
88	Kırklareli Üniversitesi	150 - 199
89	Muş Alparslan Üniversitesi	
90	Siirt Üniversitesi	
91	Iğdır Üniversitesi	
92	Hakkari Üniversitesi	
93	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	
94	Bayburt Üniversitesi	100 – 149
95	Ardahan Üniversitesi	
96	Mardin Artuklu Üniversitesi	Puansız

Ek 2. Türkiye'nin Yükseköğretim Finansman Sistemi İçin Sürdürülebilir Bir Model Önerisi (Görüşme Rehber Formu)

İzin ve Açıklama

Ben, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora öğrencisiyim. Burada bir araştırma nedeniyle bulunuyorum. Türkiye'nin Yükseköğretiminin finansmanına ilişkin bir araştırma yapıyorum. Araştırmamda Yükseköğretimin Finansmanı konusunda çalışan akademisyen hocalarımla görüşerek bir model önerisi oluşturmayı amaçlıyorum. Sizinle bu konuyla ilgili olarak görüşmek istiyorum. Görüşmemiz sürecince söyledikleriniz kesinlikle ve sadece çalışmanın raporunda kullanılacak, adınız tarafımdan saklı tutulacaktır. Araştırmaya katılmanızı rica ediyorum. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Görüşülen Adı Soyadı :
 Görüşme Tarihi :
 Görüşme Yeri :
 Görüşme Süresi :
 Görüşme Reddedildi ise Nedeni :

BÖLÜM I Kişisel Bilgiler
 BÖLÜM II Çalıştığı Üniversite ile ilgili bilgiler
 BÖLÜM III Yükseköğretimin Finansmanına İlişkin Genel Değerlendirmeler
 BÖLÜM IV Kamu Bütçesinin Payına İlişkin Düşünceler
 BÖLÜM V Öğrenci Harçlarına İlişkin Düşünceler
 BÖLÜM VI Döner Sermaye Gelirlerine İlişkin Düşünceler
 BÖLÜM VII Yükseköğretim Finansman Modeline İlişkin Genel Düşünceler

BÖLÜM I

Kişisel Bilgiler

- Doğum yeri, yaşı, ünvanı, nerede yaşadığı vb. tanışma soruları (çoğunlukla görüşme öncesi elde edilecektir).

BÖLÜM II

Çalıştığı Üniversite ile ilgili bilgiler

- Üniversitenin adı
- Öğrenci sayısı
- Vakıf mı devlet mi?
- Döner sermaye birimleri var mı? Tıp vs.
- Araştırma geliştirme desteği

BÖLÜM III

Yükseköğretimin Finansmanına İlişkin Genel Değerlendirmeler

- Yükseköğretim hizmetinden sizce kimler fayda sağlamaktadır? (Doğrudan-dolaylı)
- Sizce yükseköğretim hizmeti hangi tür mallar (Yarı Kamusal Mallar) kategorisine girer?
- Bu tür malların finansmanını kim karşılamalıdır?
- Yükseköğretimin maliyetini kimler ne oranlarda paylaşmalıdır?

BÖLÜM IV

Kamu Bütçesinin Payına İlişkin Düşünceler

- Kamunun vergiler yoluyla yükseköğretime yaptığı katkının payı ne olmalıdır?
- Üniversitelere kamu desteği hangi şart(a)lara bağlı olarak verilmelidir? (bağış mı? Performansa dayalı mı?)
- Kamunun yapacağı destek yükseköğretim kurumlarına hangi yollarla aktarılmalıdır? (sadece nakit mi? Bina mı? Karşılıksız burs aracılığı ile)
- Kamu sağladığı desteğin ne derece etkin kullanıldığını nasıl sorgulamalıdır (Hesap verebilirlik?)

BÖLÜM V

Öğrenci Harçlarına İlişkin Düşünceler

- Öğrenci katkı yapmalı mıdır?
- Öğrenci harçlarının katkısı ne olmalıdır? (Hangi oranda? Erişimi engeller mi?)
- Öğrenci harçlarının miktarı yükseköğretime talebi etkiler mi? (Azaltır mı? Yüksek mi? Rasyonelleştirir mi? vb.)
- Öğrencilerin harç yoluyla katkılarını başarıları ile ilişkilendirmeniz gerekse nasıl bir öneride bulunursunuz?
- Öğrenci katkıları bölümlere göre farklılaştırılmalı mıdır?
- Öğrencilere kredi uygulaması nasıl olabilir?
  - o İpotek tipi kredi sistemi uygulanabilir mi?
  - o Gelire dayalı kredi sistemi nasıl uygulanabilir?
- Kredilerin finansman kaynağı ne olmalıdır? (Kamu mu, özel mi?)
- Devlet öğrenci kredisinin dağıtımının ve geri dönüşünün garantisini hizmet satın alarak sağlayabilir mi?

BÖLÜM VI

Döner Sermaye Gelirlerine İlişkin Düşünceler

- Döner sermaye gelirlerinin katkısı ne olmalıdır?
- Döner sermayesi olmayan üniversiteler için ne gibi alternatif önerilerde bulunabilirsiniz? (Örneğin tıp fakültesi yoksa)
- AR-GE hizmetleri aracılığı ile işletmelerin ve sanayi kuruluşlarının katkısı ne oranda finansmana yardımcı olabilir?
- Bunun dışında özel sektör finansmana nasıl katkı sağlayabilir?

BÖLÜM VII

Yükseköğretim Finansman Modeline İlişkin Genel Düşünceler

- Düşüncelerinizi toplarsanız yükseköğretimin finansmanına sizce kimler hangi oranda katılmalıdır?
- Ek olarak, yeni kurulan üniversitelerin finansmanın nasıl karşılanabileceğini düşünüyorsunuz? İlk yatırım maliyeti nasıl karşılanmalıdır?

Ek 3 Yükseköğretim Finansmanı Değerlendirme Anketi – Uzman Görüş Formu

Değerli Hocam,

Bu anket yükseköğretimin finansmanı ile ilgili bir model ortaya koyma amacı ile hazırlanmaktadır. Ankette yükseköğretimin finansmanı ile ilgili farklı değişkenler, üniversitelerin genel sekreter, genel sekreter yardımcıları, strateji geliştirme başkanı, idari ve mali işler daire başkanı ve mali uzmanlarına sormak üzere hazırlanmaktadır. Her bir değişkene yönelik olarak hazırlanan madde havuzu aşağıdadır. Maddeleri ilgili değişkeni ölçüp ölçmediği, ilgili madde türüne uygun olup olmadığı, yazım dilinin dilbilgisi açısından uygunluğu, anlaşılabilirliği, yanlışlık taşıyıp taşımadığı, okunabilirliği, yazım dilinin hedef kitleye uygunluğu açısından değerlendirmeniz beklenmektedir. Sizden ankette yer alan her bir madde ile ilgili olarak “uygun değil” ya da “kısmen uygun” olduğunu düşündüğünüz ifadelerle ilgili görüşlerinizi değerlendirme formunda uygun yerlere işaretlemeniz ve “Açıklama” bölümünde belirtmeniz istenmektedir.

Katkı ve görüşleriniz için şimdiden içten teşekkürlerimi sunarım.

Metin ÖZKAN, Doktora Öğr.
Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri

Enstitüsü

A.YÖNETİM					
		AÇIKLAMA/ ÖNERİ	Uygun	Kısmen Uygun	Uygun Değil
1	Yükseköğretim kurumlarının yönetim biçimi ile finansmanı doğrudan birbiri ile ilişkilidir.				
2	Türkiye'nin uzun dönemli stratejisine göre var olan üniversite sayısı yetersizdir.				
3	Yükseköğretim kurumlarında mütevelli heyeti yapılanması hesap verilebilirliği arttıracaktır.				
4	Üniversitelerde oluşturulacak mütevelli heyet üyeleri, üniversiteyi finanse edenlerin temsilcileri olmalıdır.				
5	Üniversiteye verilen kamusal kaynakların tamamını üniversiteler kendi önceliğine göre harcamalıdır.				
6	Alt yapı eksikliği, öğretim üyesi eksikliği düşünülmeden her şehre bir üniversite açılması doğru değildir.				
B. KAMUSAL FİNANSMAN					
7	Kamunun yükseköğretim için ayırdığı kaynak yetersizdir.				
8	Kamusal kaynakların yükseköğretimden ziyade okul öncesi ve ilköğretim düzeylerine harcanması gereklidir.				

9	Üniversitelerin yatırım harcamalarının (bina yapımı gibi) tamamı kamusal kaynaklardan karşılanmalıdır.				
10	Devlet üniversitelerin ilk yatırım maliyeti tamamen kamusal kaynaklarla karşılanmalıdır.				
11	Yükseköğretimin finansmanı tamamen toplumdaki kişilerden alınan gelire dayalı vergi ile finanse edilmelidir.				
12	Kamusal kaynaklar üniversitelere öğrencilerin birim maliyeti üzerinden aktarılmalıdır.				
13	Kamusal kaynak üniversitelere doğrudan verilmelidir.				
14	Üniversitelere verilen kamusal kaynaklar performans göstergelerine (yayın sayısı, öğrenci sayısı, öğretim üyesi sayısı gibi) göre belirlenmelidir.				
15	Üniversitelere verilen kamusal kaynaklar dolaylı olarak (öğrenciler eliyle, projeler yoluyla vb.) aktarılmalıdır.				
16	Üniversitelere verilen kamusal kaynağın torba bütçe olarak verilmesi daha doğrudur.				
17	Üniversite içi kaynak kullanımında esnekliği arttırmak amacıyla fakülteler ayrı kamu tüzel kişiliğine sahip olmalıdır.				
C. ÖZEL SEKTÖRÜN SUNUMU					
18	Vakıf üniversitelerinin yaygınlaşması yükseköğretim hizmetinin finansmanı bakımından kamuya destek olmaktadır.				
19	Vakıf üniversitelere devlet bu kurumların yarattıkları sosyal fayda doğrultusunda destek vermelidir.				
20	Kurulması planlanan özel üniversitelerin sanayi kuruluşları adına öğrenci okutması yükseköğretimin finansmanı bakımından kamuyu rahatlatacaktır.				
21	Üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmek için özel üniversiteler açılmalıdır.				
22	Tüm masrafları sanayi kuruluşunun karşılaması şartı ile üniversiteler burslu öğrenci kabul edebilmelidir.				
23	Yükseköğretim hizmetinin ürettiği faydalardan yararlanan her kesim finansmanı kendisine sağladığı fayda ölçüsünde karşılamalıdır.				
24	Sivil toplum kuruluşları yükseköğretimin finansmanına katkı sağlamalıdır.				

25	Yükseköğretimin finansmanına uluslararası kuruluşlar daha çok destek vermelidir.				
D. ÖĞRENCİ KATKISI					
26	Öğrenciler gelir durumlarına göre yükseköğretime katkıda bulunmalıdır.				
27	Yükseköğretim öğrencilerine, eğitim maliyetlerini karşılamaları için bankalar sıfıra yakın faizle kredi sağlamalıdır.				
28	Öğrencilerden yükseköğretimin maliyetine katılmaları istendiğinde, yükseköğretim talebi düşmeyecektir.				
29	Öğrencilerin maliyete katılmaları eğitime verdikleri önemi arttıracaktır.				
30	Ödeme güclüğü çeken öğrencilerin sıkıntılarını üniversite dışı kurumlar (vakıflar, dernekler ve Kredi Yurtlar Kurumu vb.) çözmelidir.				
31	Öğrencilere verilen tüm kredilerin geri dönüşünün takibinin devlet tarafından yapılmasının işlevsel değildir.				
32	Öğrenci kredi geri ödemesine belli bir gelir seviyesinin üstüne çıktıktan sonra başlamalıdır.				
E. ÖZ KAYNAK YARATMA					
33	Üniversiteler kendi yarattıkları kaynaklar ile kendi finansmanını sağladığında bu kaynaklar daha verimli kullanılacaktır.				
34	Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratma ihtiyacı onları daha girişimci olmaya zorlayacaktır.				
35	Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratma ihtiyacı onları daha yenilikçi olmaya zorlayacaktır.				
36	Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratmaları onların özerkliklerini geliştirici bir uygulamadır.				
37	Üniversitelerin kendi kaynaklarını geliştirmek adına piyasaya açılması bilimin ticarileşmesine neden olur.				
38	Yeni üniversite kampüsü oluşturulurken, ihtiyaçtan fazla alan satın alınarak bu alanlar üniversitenin finansmanı için kullanılabilir.				
39	Kendi yarattığı kaynakları harcama tasarrufu sadece üniversitenin kendisinde olmalıdır.				

40	Üniversitelerin daha çok bağış toplayabilecek uygulamaları hayata geçirmeleri gereklidir.				
41	Üniversitelerin mezun öğrencilerinden bağış yoluyla gelir elde etmesinde ülkenin gelişmişlik düzeyinin önemlidir.				
42	Üniversitelerin finansmanında döner sermaye gelirleri bir çözümdür.				
43	Tıp Fakültesi bulunmayan üniversitelerinde başka faaliyetlerle (proje geliştirme, şirketlere eğitim hizmeti sunma, sanayi ile işbirliği kurma vb.) döner sermaye gelirlerini arttırmalıdır.				
F. EŞİTLİK					
44	Gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarını bedava okutma toplumda bir gelir adaletsizliği oluşturmaktadır.				
45	Eğitim yaşına gelmiş tüm yurttaşlar eğitim almak istediklerinde, devlet kurumlarından bu hizmeti ücretsiz alabilmelidir.				
46	Yükseköğretim hizmetinin bedelini ödeyebilecek olanların finansmana katılması, ödeyemeyecek olanların daha fazla desteklenmesi anlamına gelmektedir.				
47	Üst gelir grubuna mensup aile çocukları genellikle gelişmiş kamu üniversiteleri, vakıf üniversiteleri veya yurtdışındaki özel üniversitelere gidebilmektedirler.				
G. ETKİNLİK					
48	Türkiye'deki mevcut yükseköğretim yapılanmasında kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili hesap verme mekanizmaları eksiktir.				
49	Öğrenciler yükseköğretim maliyetine katıldıkları zaman üniversiteye daha çok sahip çıkacaklardır.				
50	Öğrencilerin yükseköğretimin maliyetine katılacak olmaları onların üniversite tercihlerini rasyonelleştirecektir.				
51	İç denetim birimlerinin bağımsızlığının sağlanması mali kaynakların kullanımında etkinliği arttıracaktır.				
52	Kamu üniversitelere kaynak ayırırken üniversiteler arasındaki rekabetin önünü açıcı bir formül geliştirmelidir.				

Ek 4. Yükseköğretim Finansmanı Değerlendirme Anketi

Sayın Yetkili,

Aşağıda yükseköğretim finansmanı ile ilgili değerlendirmelerinizi belirlemeye yönelik bir anket yer almaktadır. Sizden yükseköğretim finansmanına dair görüşlerinizi en uygun seçeneği işaretleyerek belirtmeniz istenmektedir. Ankete vereceğiniz cevaplar yalnızca bilimsel araştırma için araştırmacı tarafından kullanılacaktır. İsim ve unvanlarınız araştırmacı da dâhil olmak üzere hiç kimse tarafından görülmeyecektir. Tüm soruları içtenlikle doldurduğunuz takdirde ülkemizde oldukça tartışmalı bir alan olan “Yükseköğretim Finansmanı” konusunu çözüme kavuşturmada katkınız olacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya olan katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Metin ÖZKAN, Doktora Öğr.

Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

KİŞİSEL BİLGİLER

Göreviniz:

- Genel Sekreter ( )
 Genel Sekreter Yardımcısı ( )
 Strateji Geliştirme Daire Başkanı ( )
 İdari ve Mali İşler Daire Başkanı ( )
 Şube Müdürü ( )
 Mali Hizmetler Uzmanı ( )
 Mali Hizmetler Uzman Yardımcısı ( )

A. YÜKSEKÖĞRETİMİN YÖNETİMİ				
		Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum
1	Yükseköğretim kurumlarının yönetim biçimi ile finansmanı doğrudan birbiri ile ilişkilidir.			
2	Yükseköğretim kurumlarında mütevelli heyeti yapılanması hesap verilebilirliği arttıracaktır.			
3	Üniversitelerde oluşturulacak mütevelli heyet üyeleri, üniversiteyi finanse edenlerin temsilcileri olmalıdır.			
4	Üniversiteye verilen kamusal kaynakların tamamı üniversite yönetiminin belirleyeceği öncelikli alanlara harcanmalıdır.			
5	Alt yapı eksikliği (öğretim üyesi eksikliği, bina yetersizliği vb.) düşünülmeden her şehre bir üniversite açılması doğru değildir.			

B. KAMUSAL FİNANSMAN				
6	Kamunun yükseköğretim için ayırdığı kaynak yetersizdir.			
7	Kamusal kaynakların yükseköğretimden ziyade okul öncesi ve ilkökul düzeylerine harcanması gereklidir.			
8	Üniversitelerin yatırım harcamalarının (bina yapımı gibi) tamamı kamusal kaynaklardan karşılanmalıdır.			
9	Kamusal kaynak üniversitelere doğrudan verilmelidir.			
10	Üniversitelere verilen kamusal kaynaklar performans göstergelerine (yayın sayısı, patent sayısı, öğrenci ve öğretim üyesi sayısı vb.) göre belirlenmelidir.			
11	Üniversitelere verilen kamusal kaynaklar dolaylı olarak (öğrenciler eliyle, projeler yoluyla vb.) aktarılmalıdır.			
12	Üniversitelere verilen kamusal kaynağın torba bütçe olarak verilmesi daha doğrudur.			
13	Üniversite içi kaynak kullanımında esnekliği arttırmak amacıyla fakülteler ayrı kamu tüzel kişiliğine sahip olmalıdır.			
C. ÖZEL SEKTÖRÜN KATKISI				
14	Vakıf üniversitelerinin yaygınlaşması yükseköğretim hizmetinin finansmanı bakımından kamuya destek olmaktadır.			
15	Vakıf üniversitelere devlet bu kurumların yarattıkları sosyal fayda doğrultusunda destek vermelidir.			
16	Kurulması planlanan özel üniversitelerin sanayi kuruluşları adına öğrenci okutması yükseköğretimin finansmanı bakımından kamuyu rahatlatacaktır.			
17	Üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmek için özel üniversiteler açılmalıdır.			
18	Tüm masrafları sanayi kuruluşunun karşılaması şartı ile üniversiteler burslu öğrenci kabul edebilmelidir.			
19	Yükseköğretim hizmetinin ürettiği faydalardan yararlanan her kesim finansmanı kendisine sağladığı fayda ölçüsünde karşılamalıdır.			
20	Sivil toplum kuruluşları yükseköğretimin finansmanına katkı sağlamalıdır.			
21	Yükseköğretimin finansmanına uluslararası kuruluşlar daha çok destek vermelidir.			
D. ÖĞRENCİ KATKISI				
22	Öğrenciler gelir durumlarına göre yükseköğretime katkıda bulunmalıdır.			
23	Yükseköğretim öğrencilerine, eğitim maliyetlerini (barınma, kırtasiye, öğrenim katkı payı vb.) karşılamaları için devlet ile bankalar işbirliği yaparak sifra yakın faizle kredi sağlamalıdır.			
24	Öğrencilerden yükseköğretimin maliyetine katılmaları istendiğinde, yükseköğretim talebi düşmeyecektir.			

25	Öğrencilerin maliyete katılmaları eğitime verdikleri önemi arttıracaktır.			
26	Ödeme güçlüğü çeken öğrencilerin sıkıntılarını üniversite dışı kurumlar (vakıflar, dernekler ve Kredi Yurtlar Kurumu vb.) çözmelidir.			
27	Öğrencilere verilen tüm kredilerin geri dönüşünün takibinin devlet tarafından yapılması işlevsel değildir.			
28	Öğrenci kredi geri ödemesine belli bir gelir seviyesinin üstüne çıktıktan sonra başlamalıdır.			
ÖZ KAYNAK YARATMA				
29	Üniversiteler kendi yarattıkları kaynaklar ile kendi finansmanını sağladığında bu kaynaklar daha verimli kullanılacaktır.			
30	Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratma ihtiyacı onları daha girişimci olmaya zorlayacaktır.			
31	Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratma ihtiyacı onları daha yenilikçi olmaya zorlayacaktır.			
32	Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratmaları onların özerkliklerini geliştirici bir uygulamadır.			
33	Üniversitelerin kendi kaynaklarını geliştirmek adına piyasaya açılması bilimin ticarileşmesine neden olur.			
34	Yeni üniversite kampüsü oluşturulurken, ihtiyaçtan fazla alan satın alınarak bu alanlar üniversitenin finansmanı için kullanılmalıdır.			
35	Kendi yarattığı kaynakları harcama tasarrufu sadece üniversitenin kendisinde olmalıdır.			
36	Üniversitelerin daha çok bağış toplayabilecek uygulamaları hayata geçirmeleri gereklidir.			
37	Üniversitelerin mezun öğrencilerinden bağış yoluyla gelir elde etmesinde ülkenin gelişmişlik düzeyi önemlidir.			
38	Üniversitelerin finansmanında döner sermaye gelirleri bir çözümdür.			
39	Tıp Fakültesi bulunmayan üniversiteler de başka faaliyetlerle (proje geliştirme, şirketlere eğitim hizmeti sunma, sanayi ile işbirliği kurma vb.) döner sermaye gelirlerini arttırmalıdır.			
F. EŞİTLİK				
40	Gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarını bedava okutma toplumda bir gelir adaletsizliği oluşturmaktadır.			
41	Eğitim yaşına gelmiş tüm yurttaşlar eğitim almak istediklerinde, devlet kurumlarından bu hizmeti ücretsiz alabilmelidir.			

42	Yükseköğretim hizmetinin bedelini ödeyebilecek olanların finansmana katılması, ödeyemeyecek olanların daha fazla desteklenmesi anlamına gelmektedir.			
43	Üst gelir grubuna mensup aile çocukları genellikle gelişmiş kamu üniversiteleri, vakıf üniversiteleri veya yurtdışındaki özel üniversitelere gidebilmektedirler.			
G. ETKİNLİK				
44	Türkiye’deki mevcut yükseköğretim yapılanmasında kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili hesap verme mekanizmaları eksiktir.			
45	Öğrenciler yükseköğretim maliyetine katıldıkları zaman üniversiteye daha çok sahip çıkacaklardır.			
46	Öğrencilerin yükseköğretimin maliyetine katılacak olmaları onların üniversite tercihlerini rasyonelleştirecektir.			
47	İç denetim birimlerinin bağımsızlığının sağlanması mali kaynakların kullanımında etkinliği arttıracaktır.			
48	Kamu üniversitelerine kaynak ayırırken üniversiteler arasındaki rekabetin önünü açıcı göstergelerle ilişkili bir formül geliştirilmelidir.			
H. GENEL DEĞERLENDİRME				
Aşağıda yer alan sorularda kendi görüşünüzü yansıtan <u>yalnız bir maddeyi</u> işaretleyiniz.				
49	Yükseköğretim bir tüketim malı/hizmetidir.			
	Yükseköğretim bir yatırım malı/hizmetidir.			
	Yükseköğretim hem tüketim hem yatırım malı/hizmetidir			
50	Yükseköğretim tam kamusal bir mal/hizmettir.			
	Yükseköğretim özel bir mal/hizmettir.			
	Yükseköğretim yarı kamusal bir mal/hizmettir.			

Ek 5. Online Anket Formu

On-Line Anket

Anket Sahibi **Metin ÖZKAN**

Yükseköğretim Finansmanı Değerlendirme Anketi

Sayın katılımcı,
Aşağıda yükseköğretim finansmanı ile ilgili değerlendirmelerinizi belirlemeye yönelik bir anket yer almaktadır. Sizden yükseköğretim finansmanına dair görüşlerinizi en uygun seçeneği işaretleyerek belirtmeniz istenmektedir. Ankete vereceğiniz cevaplar yalnızca bilimsel araştırma için araştırmacı tarafından kullanılacaktır. İsim ve unvanlarınız araştırmacı da dâhil olmak üzere hiç kimse tarafından görülmeyecektir. Tüm soruları içtenlikle doldurduğunuz takdirde ülkemizde oldukça tartışmalı bir alan olan "Yükseköğretim Finansmanı" konusunu çözüme kavuşturmada katkınız olacağı düşünülmektedir. Anket maddelerine katılım derecenizi; katılıyorum, fikrim yok ve katılmıyorum şeklinde belirtmeniz beklenmektedir.

Araştırmaya olan katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Metin ÖZKAN, Doktora Öğr.
Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Sorular

Yükseköğretimin Yönetimi

	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum
S1: Yükseköğretim kurumlarının yönetim biçimi ile finansmanı doğrudan birbiri ilişkilidir.	☐	☐	☐
S2: Yükseköğretim kurumlarında mütevelli heyeti yapılanması hesap verilebilirliği arttıracaktır.	☐	☐	☐
S3: Üniversitelerde oluşturulacak mütevelli heyet üyeleri, üniversiteyi finanse edenlerin temsilcileri olmalıdır.	☐	☐	☐
S4: Üniversiteye verilen kamusal kaynakların tamamı üniversite yönetiminin belirleyeceği öncelikli alanlara harcanmalıdır.	☐	☐	☐
S5: Alt yapı eksikliği (öğretim üyesi eksikliği, bina yetersizliği vb.) düşünülmeden her şehre bir üniversite açılması doğru değildir.	☐	☐	☐

Kamusal Finansman

	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum
S6: Kamunun yükseköğretim için ayırdığı kaynak yetersizdir.	☐	☐	☐
S7: Kamusal kaynakların yükseköğretimden ziyade okul öncesi ve ilkököl düzeylerine harcanması gereklidir.	☐	☐	☐
S8: Üniversitelerin yatırım harcamalarının (bina yapımı gibi) tamamı kamusal kaynaklardan karşılanmalıdır.	☐	☐	☐
S9: Kamusal kaynak üniversitelere doğrudan verilmelidir.	☐	☐	☐
S10: Üniversitelere verilen kamusal kaynaklar performans göstergelerine (yayın sayısı, patent sayısı, öğrenci ve öğretim üyesi sayısı vb.) göre belirlenmelidir.	☐	☐	☐
S11: Üniversitelere verilen kamusal kaynaklar dolaylı olarak (öğrenciler eliyle, projeler yoluyla vb.) aktarılmalıdır.	☐	☐	☐
S12: Üniversitelere verilen kamusal kaynağın torba bütçe olarak verilmesi daha doğrudur.	☐	☐	☐
S13: Üniversite içi kaynak kullanımında esnekliği arttırmak amacıyla fakülteler ayrı kamu tüzel kişiliğine sahip olmalıdır.	☐	☐	☐

Özel Sektörün Katkısı

	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum
S14: Vakıf üniversitelerinin yaygınlaşması yükseköğretim hizmetinin finansmanı bakımından kamuya destek olmaktadır.	☐	☐	☐
S15: Vakıf üniversitelerine devlet bu kurumların yarattıkları sosyal fayda doğrultusunda destek verilmelidir.	☐	☐	☐
S16: Kurulması planlanan özel üniversitelerin sanayi kuruluşları adına öğrenci okutması yükseköğretimin finansmanı bakımından kamuyu rahatlatacaktır.	☐	☐	☐
S17: Üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmek için özel üniversiteler açılmalıdır.	☐	☐	☐
S18: Tüm masrafları sanayi kuruluşunun karşılaması şartı ile üniversiteler burslu öğrenci kabul edebilmelidir.	☐	☐	☐
S19: Yükseköğretim hizmetinin ürettiği faydalardan yararlanan her kesim finansmanı kendisine sağladığı fayda ölçüsünde karşılamalıdır.	☐	☐	☐
S20: Sivil toplum kuruluşları yükseköğretimin finansmanına katkı sağlamalıdır.	☐	☐	☐
S21: Yükseköğretimin finansmanına uluslararası kuruluşlar daha çok destek verilmelidir.	☐	☐	☐

Öğrenci Katkısı

	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum
S22: Öğrenciler gelir durumlarına göre yükseköğretime katkıda bulunmalıdır.	☐	☐	☐
S23: Yükseköğretim öğrencilerine, eğitim maliyetlerini (barınma, kırtasiye, öğrenim katkı payı vb.) karşılamaları için devlet ile bankalar işbirliği yaparak sifıra yakın faizle kredi sağlamalıdır.	☐	☐	☐
S24: Öğrencilerden yükseköğretimin maliyetine katılmaları istendiğinde, yükseköğretim talebi düşmeyecektir.	☐	☐	☐
S25: Öğrencilerin maliyete katılmaları eğitime verdikleri önemi arttıracaktır.	☐	☐	☐
S26: Ödeme gücünü çeken öğrencilerin sıkıntılarını üniversite dışı kurumlar (vakıflar, dernekler ve Kredi Yurtlar Kurumu vb.) çözmelidir.	☐	☐	☐
S27: Öğrencilere verilen tüm kredilerin geri dönüşünün takibinin devlet tarafından yapılması işlevsel değildir.	☐	☐	☐
S28: Öğrenci kredi geri ödemesine belli bir gelir seviyesinin üstüne çıktıktan sonra başlamalıdır.	☐	☐	☐

Ek 4. Online Anket Formu (Devamı)

Öz Kaynak Yaratma			
	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum
S29: Üniversiteler kendi yarattıkları kaynaklar ile kendi finansmanını sağladığında bu kaynaklar daha verimli kullanılacaktır.	☐	☐	☐
S30: Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratma ihtiyacı onları daha girişimci olmaya zorlayacaktır.	☐	☐	☐
S31: Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratma ihtiyacı onları daha yenilikçi olmaya zorlayacaktır.	☐	☐	☐
S32: Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratmaları onların özerkliklerini geliştirici bir uygulamadır.	☐	☐	☐
S33: Üniversitelerin kendi kaynaklarını geliştirmek adına piyasaya açılması bilimin ticarileşmesine neden olur.	☐	☐	☐
S34: Yeni üniversite kampüsü oluşturulurken, ihtiyaçtan fazla alan satın alınarak bu alanlar üniversitenin finansmanı için kullanılmalıdır.	☐	☐	☐
S35: Kendi yarattığı kaynakları harcama tasarrufu sadece üniversitenin kendisinde olmalıdır.	☐	☐	☐
S36: Üniversitelerin daha çok bağış toplayabilecek uygulamaları hayata geçirmeleri gereklidir.	☐	☐	☐
S37: Üniversitelerin mezun öğrencilerinden bağış yoluyla gelir elde etmesinde ülkenin gelişmişlik düzeyi önemlidir.	☐	☐	☐
S38: Üniversitelerin finansmanında döner sermaye gelirleri bir çözümdür.	☐	☐	☐
S39: Tıp Fakültesi bulunmayan üniversiteler de başka faaliyetlerle (proje geliştirme, şirketlere eğitim hizmeti sunma, sanayi ile işbirliği kurma vb.) döner sermaye gelirlerini arttırmalıdır.	☐	☐	☐
Eşitlik			
	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum
S40: Gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarını bedava okutma toplumda bir gelir adaletsizliği oluşturmaktadır.	☐	☐	☐
S41: Eğitim yaşına gelmiş tüm yurttaşlar eğitim almak istediklerinde, devlet kurumlarından bu hizmeti ücretsiz alabilmelidir.	☐	☐	☐
S42: Yükseköğretim hizmetinin bedelini ödeyebilecek olanların finansmana katılması, ödeyemeyecek olanların daha fazla desteklenmesi anlamına gelmektedir.	☐	☐	☐
S43: Üst gelir grubuna mensup aile çocukları genellikle gelişmiş kamu üniversiteleri, vakıf üniversiteleri veya yurtdışındaki özel üniversitelere gidebilmektedirler.	☐	☐	☐
Etkinlik			
	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum
S44: Türkiye'deki mevcut yükseköğretim yapılanmasında kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili hesap verme mekanizmaları eksiktir.	☐	☐	☐
S45: Öğrenciler yükseköğretim maliyetine katıldıkları zaman üniversiteye daha çok sahip çıkacaklardır.	☐	☐	☐
S46: Öğrencilerin yükseköğretimin maliyetine katılacak olmaları onların üniversite tercihlerini rasyonelleştirecektir.	☐	☐	☐
S47: İç denetim birimlerinin bağımsızlığının sağlanması mali kaynakların kullanımında etkinliği arttıracaktır.	☐	☐	☐
S48: Kamu üniversitelerine kaynak ayırırken üniversiteler arasındaki rekabetin önünü açıcı göstergelerle ilişkili bir formül geliştirilmelidir.	☐	☐	☐
Genel Değerlendirme			
S49: Kendi görüşünüzü yansıtan yalnız bir maddeyi işaretleyiniz.			
☐ Yükseköğretim bir tüketim malı/hizmetidir. ☐ Yükseköğretim bir yatırım malı/hizmetidir. ☐ Yükseköğretim hem tüketim hem yatırım malı/hizmetidir			
S50: Kendi görüşünüzü yansıtan yalnız bir maddeyi işaretleyiniz.			
☐ Yükseköğretim tam kamusal bir mal/hizmettir. ☐ Yükseköğretim özel bir mal/hizmettir. ☐ Yükseköğretim yarı kamusal bir mal/hizmettir.			

Ek 6. ÖZGEÇMİŞ

Metin Özkan 1982 yılında Mersin’de doğdu. İlk ve orta öğretimini Mersin ilinde tamamladıktan sonra kazandığı, Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümünü 2005 yılında bitirdi. Aynı yıl Mersin’de öğretmenlik görevine başladı. Öğretmenlikle birlikte Mersin Valiliği Bilgi İşlem Koordinatörlüğü görevini yürüttü. 2006 yılında okul bilgi teknolojileri formatör öğretmenliği, 2007 yılında müdür yardımcılığı, 2008 yılında okul müdürlüğü görevlerinde birer yıllık süreyle bulundu. 2009-2010 eğitim-öğretim yılında asker öğretmen olarak Gaziantep ilinde görev yaptı. 2010-2013 yılları arasında Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rifat Eğitim Fakültesinde öğretim görevlisi olarak görev yaptı. Bu süre içerisinde Sınıf Yönetimi, Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi, Eğitim Bilimine Giriş ve Karşılaştırmalı Eğitim derslerini yürüttü.

2005 yılında Mersin Üniversitesinde başladığı Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi anabilim dalından 2009 yılında “bilim uzmanı” unvanıyla mezun oldu. 2010 yılında Gaziantep Üniversitesinde aynı anabilim dalında doktora eğitimine başladı. Yazarın eğitim bilimleri alanında yazılmış kitap bölümleri, bilimsel dergilerde basılmış makaleleri, ulusal ve uluslararası toplantılarda sunulmuş bildirileri ve gazetelerde yayımlanmış köşe yazıları bulunmaktadır. Metin Özkan orta derecede İngilizce bilmektedir. Eğitim Yöneticileri Derneği (EYEDDER) üyesidir.